

Жуль ВЕРН ПЛАВУЧИЙ ОСТРІВ

Роман

ЧАСТИНА ПЕРША

1. КОНЦЕРТНИЙ КВАРТЕТ

Якщо подорож почалася погано, рідко буває, щоб вона добре скінчилася. В усякому разі, такої думки могли б з повною підставою дотримуватися четверо музикантів, чиї інструменти валяються зараз на землі. Справді, карета, в яку їм довелося пересісти на останній залізничній станції, раптово перекинулася на узгір'ї.

— Поранених немає ?.. — запитує перший з них, швидко схоплюючись на ноги.

— Я відбився подряпиною, — відповідає другий, потираючи щоку, порізану осколком скла.

— А я — садном, — каже третій, у якого на нозі проступило кілька крапель крові.

Загалом, все це дрібниці.

— А моя віолончель ?.. — вигукує четвертий. — Тільки б з віолончеллю нічого не трапилося.

На щастя, футляри інструментів у повній цілості. Ні віолончель, ні обидві скрипки, ні альт не постраждали, хіба що доведеться їх заново налаштувати. Адже ці інструменти створені кращими майстрами!

— Проклята залізниця! Так підвела нас на півдорозі!.. — каже один.

— Проклята карета! Вивалила нас в такому пустельному місці!.. — відповідає інший.

— І як раз, коли насувається ніч, — додає третій.

— Добре, що наш концерт призначений тільки на післязавтра! — зауважує четвертий.

І потішаючись над власною невдачею, наші музиканти витончуються в найкумедніттих жартах. Один з них, як звичайно використовує в своїх дотехах музичні вирази і прорікає:

— Не дурно було б транспонувати наш квартет в іншу... карету!

— Пеншіна, перестань! — перериває його один з товаришів.

— Починаємо в мінорі, — не вгамовується Пеншіна.

— Та замовкнеш ти нарешті?..

Але Пеншіна наслідюється додати:

-... І наскільки я розумію, в скрипучому ключі!

Подорож і справді йшла зі скрипом і ускладненнями, в чому читач скоро сам зможе переконатися.

Все це сказано було по-французьки, але могло бути вимовлене й англійською мовою, бо члени нашого квартету завдяки частим роз'їздам по англосаксонським країнам володіють мовою Вальтера Скотта і

Купера, як своїм рідним. Ось чому до свого візника вони звертаються по-англійськи.

Бідолаха постраждав найбільше, тому що, коли зламалася передня вісь, він зірвався з козел. Втім, він відбувся ударами не дуже серйозними, але досить болючими. Однак через вивих ноги він не в змозі пересуватися. Значить, необхідно знайти якийсь спосіб доставити його до найближчого селища.

І справді, просто диво, як всі залишилися живі. Дорога звивається в гористій місцевості, то над глибокими проваллями, то вздовж галасливих потоків, які часом з великими труднощами доводиться переїжджати убрід. Якби передня вісь зламалася при спуску, можна не сумніватися в тому, що карета перекинулася б у прірву, прямо на скелі, що стирчать в її глибині, і тоді навряд чи кому —небудь з мандрівників вдалося б залишитися в живих.

Як би там не було, але карета прийшла в непридатність. З двох коней один, вдарившись головою об гострий камінь, хрипить на землі. Інший отримав досить важку рану в стегно. Отже, ні екіпажу, ні коней.

Загалом, не щастить чотирьом артистам на дорогах Нижньої Каліфорнії. Два події за одну добу... тут мимоволі станеш філософом...

Столиця штату, Сан-Франциско, вже тоді мала пряме залізничне сполучення з Сан-Дієго, який розташований майже на рубежі старої каліфорнійської провінції. В це досить велике місто і прямували четверо мандрівників, щоб через день дати там концерт, про який було заздалегідь оголошено. У місті з нетерпінням очікували знаменитих артистів. Їх потяг, який напередодні вирушив з Сан —Франциско, був уже за якихось п'ятдесят миль від Сан-Дієго, коли трапилася перша затримка, або, як висловився найвеселіший член квартету, "коли вони вперше збилися з такту" (можна пробачити такий вираз тому, хто свого часу отримував нагороди за успіхи в сольфеджіо).

Вимушена затримка на станції Паскаль сталася тому, що залізничне полотно на протязі трьох-чотирьох миль було розмито рікою, яка раптово вийшла з берегів. Продовжувати подорож залізницею виявилось неможливим, оскільки розлив стався лише кілька годин назад і переправа в цьому місці ще не була налагоджена.

Доводилося вибрати одне з двох: або чекати, поки відновлять залізничний шлях, або найняти в найближчому ж селищі який-небудь екіпаж до Сан-Дієго.

На цьому останньому рішенні квартет і зупинився. У сусідній селі вони виявили щось на зразок старого ландо, незручного, з поїденою міллю оббивкою і порядком-таки розбитого. Найняли його у власника за приступну ціну, спокусили кучера обіцянкою добре дати на чай і пустилися в дорогу, захопивши інструменти, але без багажу. Було близько другої години дня, і до сьомої вечора їхали не відчуваючи особливих труднощів і втоми. І тут-то музиканти збилися з такту вдруге: карета перекинулася, та так невдало, що їхати в ній далі виявилось неможливим.

А квартету залишається ще миль двадцять до Сан —Дієго!

Але питається: чому четверо музикантів, французи за національністю до того ж парижани, опинилися в немислимих каліфорнійських нетрях?

Чому?.. Зараз ми коротко розповімо про це, а заодно і змалюємо швидкими рисами наших чотирьох віртуозів, яких випадок, як навіжений режисер, вводить в число діючих осіб цієї надзвичайної історії.

Протягом даного року — важко з точністю вказати, якого саме з найближчих тридцяти років, — Сполучені Штати Америки подвоїли кількість зірок на своєму державному прапорі. Зараз вони досягли вершини господарського розвитку, поширивши свою владу на Канадський домініон до крайніх меж Льодовитого океану, на

мексиканські, гватемальські території, землі Гондурасу, Нікарагуа, Коста-Ріки до самого Панамського каналу. У той же час загарбники — янки стали виявляти пристрась до мистецтва, і якщо їхня продукція в області витонченого залишається кількісно дуже скромною, якщо їх національний геній все ще не здатний проявити себе в живописі, скульптурі і музиці, то принаймні смак до творів мистецтва — явище у них широко поширене. На вагу золота скуповуються картини старовинних і сучасних майстрів для поповнення приватних або державних зібрань, і запрошуються за величезні гроші знамениті співаки, драматичні артисти і найталановитіші музиканти.

Що стосується музики, то меломани Нового Світу спершу захоплювалися Мейєрбером, Галеві, Гуно, Берліозом, Вагнером, Верді, Массе, Сен-Сансом, Рейєром, Массне, Делібом — знаменитими композиторами другої половини ХІХ століття. Потім потроху до них стала доходити також більш серйозна творчість Моцарта, Гайдна, Бетховена, і вони стали заглиблюватись у витoki того піднесеного мистецтва, яке потужним потоком захопило все ХVІІІ століття. Після опер — музичні драми, після музичних драм — симфонії, сонати, оркестрові сюїти. І як раз в той час, про який у нас йде мова, різні штати Конфедерації до безумства захопилися сонатою. За повну ноту в сонаті платили по двадцять доларів, за другі частки — по десяти і по п'яти доларів за четверті.

І ось, дізнавшись про це повальне захоплення, чотири віртуоза вирішили відправитися в Сполучені Штати Америки за багатством і славою. Четверо друзів, вихованці консерваторії, були добре відомі в Парижі і дуже ціновані любителями так званої "камерної музики", до останнього часу мало поширеної в Північній Америці. З якою рідкісною досконалістю, з якою дивовижною зіграністю, з яким глибоким почуттям виконували вони твори Моцарта, Бетховена, Мендельсона, Гайдна, Шопена, написані для струнного квартету — тобто для першої скрипки, другої скрипки, альту і віолончелі! Без зайвого шуму, без всякого присмаку ремісництва, і притому яке бездоганне виконання, яка виняткова майстерність! Успіх, який випав на долю нашого квартету,

пояснюється тим легше, що до цього часу публіка почала вже втомлюватися від потужних симфонічних оркестрів. Нехай музика всього лише художньо впорядковані коливання звукових хвиль, — краще все-таки, щоб ці коливання не перетворювалися в оглушливу бурю.

Словом, наші чотири концертанта вирішили долучити американців до невимовно солодкої принади камерної музики. Отже, вони вирушили в Новий Світ, і протягом двох років янкі-меломани не шкодували для них ні оплесків, ні доларів. Їх музичні ранки та вечори старанно відвідувалися публікою. Концертний квартет — під такою назвою вони виступали — ледве встигав відгукуватися на запрошення з багатьох приватних будинків. Без нього не обходилося жодне свято, жодне зібрання, жоден раут, жодне чаювання, навіть ні один прийом на відкритому повітрі, хоч трохи гідні суспільної уваги. Завдяки такому повальному захопленню члени зазначеного квартету поклали собі в кишені неабиякі грошові суми, які, спочивай вони в сейфах нью-йоркського банку, склали б вже порядний капітал. Але чому б не зізнатися відверто? Наші американізовані парижани витрачають гроші без оглядки! Вони і не думають про те, щоб збирати, ці принци смичка, королі чотирьох струн! Їм подобається життя, повне пригод, вони впевнені в тому, що скрізь і завжди знайдуть хороший прийом і хороший заробіток — від Нью-Йорка до Сан-Франциско, від Квебека до Нового Орлеана, від Нової Шотландії до Техасу, нарешті — вони ж самі не так вже й далекі від богеми, яка є найстарішою, найбільшою чарівною, найулюбленішою, гідною заздрощів "провінцією" нашої старої Франції!

Мабуть, пора назвати кожного з них по імені та представити тим з наших читачів, які не мали і ніколи не будуть мати задоволення їх почути.

Івернес — перша скрипка; йому тридцять два роки, зріст вище середнього, у нього не за віком струнка фігура, біляві, кучеряві на кінцях волосся, гладко виголене обличчя, великі чорні очі, довгі пальці, наче створені для того, щоб спритно охоплювати гриф Гварнері. Завжди витончено одягнений, Івернес любить драпіруватися в темний плащ і франтувати в шовковому циліндрі, він, можливо, не проти похизуватися і

у всякому випадку легковажніший всіх в цій компанії. Він зовсім не стурбований міркуваннями вигоди і по натурі справжній артист, захоплений шанувальник усього прекрасного, талановитий віртуоз з великим майбутнім.

Фрасколен — друга скрипка — тридцяти років. Середній ріст і схильність до повноти завдають йому чимало прикрощів, і в нього темне волосся і борода, велика голова, чорні очі, довгий ніс з ніздрями що роздуваються і червоними мітками від пенсне в золотій оправі з товстими скельцями — він дуже короткозорий і не може обійтися без пенсне. Фрасколен — добрий малий, люб'язний і послужливий, готовий взяти на себе будь-який обов'язок, щоб позбавити від нього товаришів, бухгалтер і рахівник квартету, який марно проповідує ощадливість, анітрохи не задрить успіхам свого товариша Івернеса і який навіть не думав про те, щоб самому піднятися до пюпітра сольного виконавця, але при всьому тому — прекрасний музикант; в даний момент він одягнений в широкий пильовик поверх дорожнього костюма.

Пеншіна — альт, і хоча він грає не на найвищому за звучанням інструменті, друзі зазвичай іменують його "Ваша високість"; йому двадцять сім років, він наймолодший в трупі і найвеселіший, один з тих невинних балагурів, які на все життя залишаються хлопчиськами. У нього тонкі риси обличчя, живі розумні очі, рудувате волосся, тонкі вусики, звичка приклацувати язиком, невикорінна пристрасть до гострих слівцець, незмінна готовність і на влучний випад і на заперечення, він у постійному збудженні, яке приписує необхідності вічно розбиратися в ключових знаках, як того вимагає його інструмент ("справжня зв'язка домашніх ключів", за його висловом), і в нього невичерпний запас благодущності і здатність викинути будь-яку витівку, не замислюючись про неприємності, які вона може накласти на товаришів, за що йому постійно робить зауваження, читає нотації і "милить голову" глава Концертного квартету.

Поговоримо тепер про голову квартету. Це — віолончеліст Себастьян Цорн. Він старший серед них і по своєму таланту і за віком: йому

п'ятдесят п'ять років, він маленький, круглий блондин, у нього густе волосся без ознак сивини, зачесане на скроні, скуйовджені вуса зливаються з хащами бакенбард, цегельний колір обличчя, очі, поблискуючі крізь скельця окулярів, поверх яких він одягає ще і пенсне, коли розбирає ноти, пухкі руки, причому права, яка звикла плавно рухати смичком, прикрашена товстими перснями на безіменному пальці і на мізинці.

Вважаємо, що цього легкого начерку досить, щоб змалювати людину і артиста. Якщо протягом сорока років не випускати з рук коробку, повну звуків, це не проходить безкарно. Це накладає відбиток на все життя і впливає на характер. Віолончелісти бувають здебільшого балакучі і запальні, говорять голосно і ніби захиляючись, втім не без дотепності. Саме такий Себастьян Цорн, якому Івернес, Фрасколен і Пеншіна охоче довірили керівництво музичним турне. Вони надають йому повну свободу і говорити і діяти, оскільки він це робить вельми успішно. Звиклі до його владних замашок, вони потішаються над ним, коли він втрачає почуття міри і такту, що для музиканта непохвально, як зауважує нешанобливий Пеншіна! Складання програми, розробка маршрутів, листування з імпресарію, — саме на Себастьяна Цорна покладено ці різноманітні справи, які дають можливість його войовничому темпераменту проявляти себе в самих різних обставинах. Єдине, у що він не втручається, це в питання, що стосуються грошових надходжень в загальну касу і спільних витрат. Це доручено турботам другої скрипки та головного рахівника, точного та акуратного Фрасколена.

Тепер члени квартету представлені читачеві, наче б вони стояли перед ним на естраді. Типи, до яких вони належать, загальновідомі і хоча, можливо, не надто оригінальні, зате різко відрізняються один від одного. Нехай дозволить читач розвернутися до кінця подіям цієї надзвичайної історії: він побачить, як поведуть себе чотири парижанина, які, звикнувши зривати оплески у всіх штатах Конфедерації, виявляться перенесеними на... Однак не будемо забігати вперед, "не будемо прискорювати темпу", як висловився б "Його високість", і озброїмося терпінням.

Отже, близько восьмої години вечора четверо парижан стоять на безлюдній дорозі в Нижній Каліфорнії перед уламками карети, що перекинулася. "Якщо бажаєте, — опера Буальдьє", — пожартував Пеншіна. Якщо Фрасколен, Івернес і Пеншіна поставилися до події філософічно, якщо вона навіть надихнула їх на жарти професійного характеру, легко зрозуміти, що у глави квартету вона викликала приступ люті. Що поробиш! Віолончеліст — людина гаряча і, що називається, спалахує, як порох. Тому Івернес і запевняє, ніби він прямий нащадок Аякса і Ахілла, двох самих гнівливих героїв давнини.

Не забудемо, однак, додати, що якщо Себастьян Цорн жовчний, Івернес мрійливий, Фрасколен благодушний, а Пеншіна сповнений веселості, яка б'є через край — вони всі відмінні товариші і люблять один одного як рідні брати. Вони відчують між собою зв'язок, перед яким безсилі розбіжності на ґрунті особистих інтересів чи самолюбства, — спільність смаків, почерпнутих з одного джерела. Їх серця, як добре зроблені інструменти, завжди б'ються в унісон.

Поки Себастьян Цорн лається, обмацуючи футляр своєї віолончелі, щоб переконатися в її цілості й схоронності, Фрасколен прямує до візника.

— Ну як, приятель, — запитує він, — що ж нам робити, скажіть?

— А що будеш робити, коли немає ні коней, ні екіпажу?.. Чекати...

— Чекати, поки вони з'являться! — вигукує Пеншіна. — А якщо вони так і не з'являться...

— Треба їх роздобути, — зауважує Фрасколен, якому ніколи не змінює практичне спрямування його розуму.

— Де?.. — гарчить Себастьян Цорн, бігаючи туди-сюди по дорозі.

— Там, де їх знайдете! — відповідає кучер.

— Е, послухайте-но, любий візник, — і голос віолончеліста помалу піднімається до верхніх регістрів, — це що за відповідь? Добра справа... по своїй незграбності ви

нас вивалюєте, ламаєте карету, калічите коней, а потім кажете: "маєте викручуватися, як знаєте!"

Захоплений потоком власних слів, Себастьян Цорн починає виливатися в нескінченних і щонайменше непотрібних закидах, але його перериває Фрасколен:

— Дай-но я з ним поговорю, старина Цорн.

Потім він знову звертається до кучера:

— Де ми знаходимося, приятель?

— У п'яти милях від Фрескаля.

— Це залізнична станція?

— Ні... прибережне селище.

— А там знайдеться екіпаж?

— Екіпаж... навряд чи... візок, мабуть, знайдеться...

— Запряжений волами, як за часів меровінгських королів! — вигукує Пеншіна.

— Це неважливо! — говорить Фрасколен.

— Гаразд! — втручається знову Себастьян Цорн. — Запитай-но у нього краще, чи є в цій дірі заїжджий двір... Набридло мені бовтатись по ночах...

— Друг мій, — запитує Фрасколен, — чи є в Фрескале який-небудь заїжджий двір?

— Так... Там ми повинні були міняти коней.

— І щоб добратися до цього селища, треба йти по дорозі?

— Прямо по дорозі.

— Пішли! — кричить віолончеліст.

— Але як бути з цим бідолахою? Жорстоко залишати його одного... в такому положенні, — зауважує Пеншіна. — Послухайте, приятель, а з нашою допомогою ви не могли б?..

— Неможливо, — відповідає кучер. — Так я сам краще залишуся тут... у карети... Вранці я вже второпаю, як звідси вибратися.

— Нам би тільки дістатися до Фрескаля, — продовжує Фрасколен, — а там ми могли б послати когось до вас на допомогу...

— Так... господар заїжджого двору мене добре знає — і не залишить в біді...

— Ну що ж, йдемо?.. — вигукує віолончеліст, беручись за футляр свого інструменту.

— Зараз, — відповідає Пеншіна, — але спершу допоможіть-но мені влаштувати нашого кучера на укосі.

Дійсно, його необхідно забрати з дороги, і оскільки він не в змозі користуватися своїми порядком-таки пошкодженими ногами, Пеншіна і Фрасколен піднімають його, переносять і саджають під великим деревом, нижні гілки якого спускаються зеленим пологом.

— Рушимо ми коли-небудь?.. — волає Себастьян Цорн втретє. Тим часом за допомогою ременів він уже прилаштував футляр у себе за спиною.

— Готово, — говорить Фрасколен.

Потім він звертається до кучера:

— Отже, вирішено... Господар фрескальського заїжджого двору надішле за вами... А зараз вам нічого не потрібно, приятель?..

— Так от, — відповідає кучер, — хотілося б ковтнути джину, якщо у вас у фляжках щось залишилося.

Фляжка Пеншіна ще повна, і "Його високість" охоче жертвує її.

— Ну, любий, — говорить він, — щоб не перемерзнути, вночі ви будете підігрівати себе... зсередини!

Черговий обурений вигук віолончеліста спонукає, нарешті, його товаришів рушити в дорогу. Добре ще, що їх речі залишилися в багажному вагоні поїзда і не були перенесені в карету. Якщо навіть речі і прибудуть в Сан-Дієго із запізненням, музикантам принаймні не доведеться тягнути їх на собі до Фрескаля. З них достатньо і скрипок, і навіть більше ніж достатньо футляра з віолончеллю. Правда, жоден музикант, гідний цього імені, ніколи не розлучається з інструментом, так само як солдат зі своєю рушницею або равлик зі своєю черепашкою.

2. МОГУТНІЙ ВПЛИВ КАКОФОНІЧНОЇ СОНАТИ

Йти вночі по незнайомій дорозі в пустельній місцевості, де зловмисники зазвичай зустрічаються частіше, ніж мирні мандрівники, — справа, що вселяє деякий неспокій. Саме в такому положенні і виявився квартет. Французи, зрозуміло, народ хоробрий, а вже у наших героїв хоробрості було хоч відбавляй. Але між хоробрістю і нерозважністю існує межа, переступати яку нерозсудливо. Зрештою, якби залізничний шлях не обірвався на рівнині, затопленої повінню, якби карета не перекинулася в п'яти милях від Фрескаля, нашим артистам не довелося б пускатися в нічну подорож по цій підозрілій дорозі. Втім, будемо сподіватися, що з ними нічого поганого не трапиться.

Було близько восьми годин, коли Себастьян Цорн і його товариші рушили до узбережжя, в напрямку, вказаному кучером. Скрипалям гріх було б нарікати на свої шкіряні футляри з інструментами, легкі і не громіздкі. Вони й не скаржилися

— ні мудрий Фрасколен, ні веселий Пеншіна, ні мрійник Івернес. Але як було віолончелісту з його ящиком — ціла шафа на спині! Зрозуміло, при своєму характері він знаходив достатньо приводів для гніву. Звідси й бурчання і скарги, які виливалися потоками вигуків: ах! ох! уф!

Вже зовсім стемніло. Густі хмари мчать по небу, і часом у вузькі просвіти між ними глузливо визирає місячний серп. Невідомо чому, найімовірніше, просто тому, що він зараз сердитий і сварливий, Себастьяну Цорну не подобається світловолоса Феба. Він погрожує їй кулаком і кричить:

— Ну, а ти чого виставила свій дурнуватий профіль! Що може бути безглуздіше цієї скибки недостиглої дині, яка розгулює по небу!

— Було б краще, якби місяць повернулася до нас анфас, — говорить Фрасколен.

— Це чому ж?.. — запитує Пеншіна.

— Та тому що нам тоді було б світліше.

— О непорочна Діана, — декламує Івернес, — о мирна вісниця ночей, супутниця землі, о ти, обожнюваний кумир чарівного Ендіміона!..

— Чи припиниш ти свою баладу? — кричить віолончеліст. — Біда, якщо перші скрипки починають натискати на квінту!

— Додамо кроку, — каже Фрасколен, — а то ми ризикуємо заночувати під відкритим небом...

— Якщо воно не буде затягнуте хмарами... А крім того, ми ризикуємо спізнитися на концерт в Сан-Дієго, — зауважує Пеншіна.

— Що за дурна затія! Чорт забирай! — вигукує Себастьян Цорн.

Від його різкого руху футляр з віолончеллю видає жалібний звук.

— Але ж затія ця, старий, була твоя... — каже Пеншіна.

— Моя?..

— Ну ясно! А чому нам було не залишитися в Сан-Франциско? Догоджали б слух милих каліфорнійців...

— Ще раз питаю, — говорить віолончеліст, — навіщо ми поїхали?

— Тому що ти так захотів.

— Ну, треба зізнатися, це була згубна думка, і якщо...

— Ах!.. друзі, подивіться! — перебиває Івернес, вказуючи на небо, де тонкий промінь місяця висвітлив краю однієї хмари.

— В чому справа, Івернес?

— Дивіться, хіба ця хмара не схожа на дракона з розпростертими крилами і павиним хвостом, на якому виблискують всі сто очей Аргуса!

Цілком ймовірно, Себастьян Цорн не володів настільки потужним, стократ посиленим зором, яким вирізнявся страж дочки Інаха, бо не помітив глибокої вибоїни у себе під ногами і вельми невдало оступився. І ось він уже лежить на животі зі своїм футляром за плечима, немов величезний жук, що повзе по землі.

Віолончеліст в люті — на цей раз у нього є всі підстави гніватися — і вибухає цілим градом докорів на адресу першого скрипаля, захопленого своїм небесним чудовиськом.

— Це все Івернес! — стверджує Себастьян Цорн. — Якби я не став розглядати його проклятого дракона...

— Це вже не дракон, друзі мої, — тепер це амфора! Навіть при самій слабкій фантазії можна уявити її собі в руках Г еби, яка наливає нектар.

— Боюся, що в цьому нектарі дуже багато води, — вигукує Пеншіна, — твоя чарівна богиня юності обіллє нас холодним душем!

Це було б неприємно, але і справді збирається дощ. Передбачливість вимагає прискорити крок і пошукати притулку в Фрескалі.

Роздратованого віолончеліста піднімають і ставлять на ноги, але він все ще продовжує бурчати. Фрасколен люб'язно пропонує понести його віолончель. Спершу Себастьян Цорн не погоджується... Розлучитися з інструментом?.. Віолончель роботи Гана і Бернардельо — це ж половина його самого... Але йому доводиться здатися, і дорогоцінна ноша переходить на спину послужливого Фрасколена, який доручає Цорну свій легкий футляр.

Всі знову пускаються в дорогу. Бадьорим кроком проходять дві милі без всяких пригод. Темрява згущується, явно загрожує дощ. Падає кілька крапель, дуже великих, з чого випливає, що зринули їх високі грозові хмари. Тим не менш амфора прекрасної Геби Івернеса далі не виливається, і наші четверо опівнічників плекають надію дістатися до Фрескаля абсолютно сухими.

Доводиться все ж дотримуватися крайньої обережності, щоб не впасти, пробираючись по темній дорозі з глибокими вибоїнами, з небезпечними крутими поворотами, яка звивається над ущелинами, звідки доноситься трубний рокіт потоків. І якщо Івернес, вірний своєму складу розуму, вважає дорогу поетичною, то у Фрасколена вона викликає занепокоєння.

Можна побоюватися також деяких неприємних зустрічей, які роблять досить сумнівною безпеку мандрівників на дорогах Нижньої Каліфорнії. Єдина зброя

квартету — смички трьох скрипок і однієї віолончелі, що може виявитися недостатнім в країні, де винайдені револьвери Кольта, до цього часу вже неабияк вдосконалені. Якби Себастьян Цорн і його товариші були американцями, кожен з них обзавівся б невеликим кольтом, який зазвичай носять в спеціальній кишені брюк. Справжній янкі не сяде в вагон поїзда, що йде з Сан-Франциско в Сан — Дієго, без такого шестизарядного дорожнього пристосування. Але французи про це навіть не подумали, вважаючи таку обережність зайвою. Якби не довелося їм у цьому покаятися. Ходу очолює Пеншіна; він йде, окидаючи поглядом укуси дороги. Якщо вони круто піднімаються з обох сторін, можна майже не побоюватися несподіваного нападу. "Його високість" — веселун за натурою, який не в силах здолати спокуси пожартувати над своїми товаришами, сміховинного бажання полякати їх. Раптово зупинившись, він бурмоче тремтячим від жаху голосом:

— Дивіться-но... що там таке... Приготуємося стріляти...

Але коли дорога заглиблюється в густий ліс, звиваючись серед гігантських представників рослинного світу Каліфорнії — мамонтових дерев, або секвой, висотою в півтораєста футів, — бажання жартувати у Пеншіни проходить. За кожним із цих величезних стовбурів може сховатися чоловік десять... Весь час побоюєшся яскравого спалаху, сухого тріска пострілу... свисту кулі... В таких місцях, немов навмисне пристосованих для нічного нападу, цілком природно очікувати пастки... На щастя, не доводиться боятися зустрічі з бандитами, але лише тому, що цей гідний поваги тип зовсім перевівся на американському Заході: бандити займаються тепер фінансовими операціями на ринках Старого і Нового Світу!.. Який кінець для правнуків Карла Моора і Жана Сбогара! Кому прийдуть в голову подібні думки, як не Івернесу? "Право, — думає він, — декорація для такої п'єси занадто розкішна!"

Раптово Пеншіна завмирає на місці.

Той, хто йде позаду — Фрасколен теж.

До них відразу ж підходять Себастьян Цорн і Івернес.

— Що там таке ? — запитує друга скрипка.

— Мені здалося... — відповідає альт.

Він зовсім не думає жартувати. Серед дерев дійсно хтось ворухиться.

— Людина чи звір ? — запитує Фрасколен.

— Не знаю.

Ніхто не наважується сказати, яка з цих двох можливостей більш бажана. Тісно притулившись один до одного, нерухомі і безмовні, всі намагаються щось розгледіти.

Але ось, проникнувши крізь розірвані хмари, місячне світло опромінює вершини дерев і пробивається між гілками до самої землі. Тепер все добре видно кроків на сто кругом.

Пеншіна аж ніяк не став жертвою розстроєної уяви. Неясна тінь, занадто велика для людини, може бути тільки великим чотириногим. Яким?.. Хижаком?.. Вірніше всього, що хижаком... Але яким саме ?..

— Стопоходяче! — говорить Івернес.

— Чорт би тебе забрав, скотина, — шепоче Себастьян Цорн тихо, але з роздратуванням, — а під худобою я маю на увазі тебе, Івернес... Ти що, не можеш висловлюватися по-людськи? Що це значить, "стопходяча"?

— Тварина, яка при ходьбі ступає всією підошвою ноги! — пояснює Пеншіна.

— Ведмідь! — відповідає Фрасколен.

Дійсно, це був ведмідь і притому великий. У лісах Нижньої Каліфорнії не водяться ні леви, ні тигри, ні пантери. Постійні їхні мешканці — ведмеді, спілкування з якими справа не надто приємна.

Немає нічого дивного, що наші парижани одностайно вирішили поступитися дорогою цьому "стопходячому". Адже він тут був господар... Усі четверо, ще тісніше притиснувшись один до одного, почали відступати, задкуючи, бо не зважилися повернутися спиною до звіра, відходили повільно, не поспішаючи і намагалися, щоб їх рух не можна було прийняти за втечу.

Звір потихеньку йшов за ними, розмахуючи передніми лапами, як сигнальник, і похитуючись на ходу, як фланірують гризетки. Потроху він наближався і вже виявляв ворожі почуття. Він гарчав і вельми виразно брязкотів зубами.

— А що, якщо нам пуститися навіть у різні сторони? — пропонує "Його високість".

— У жодному разі! — відповідає Фрасколен. — Одного з нас він зловить, і тому доведеться розплачуватися за всіх.

Це було б справді необережно, така втеча абсолютно очевидно могла мати надзвичайно згубні наслідки.

Так, збившись у купу, музиканти разом добралися до відносно світлої прогалини. Ведмідь підійшов ближче — ось він усього кроків за десять. Чи не здається йому це містечко підходящим для нападу? Ревіння його посилюється, і він прискорює крок.

Всі четверо відступають ще поспішніше, і ще настійніше звучать поради другої скрипки:

— Спокійніше... спокійніше, друзі мої!

Прогалина пройдена, вони знову під захистом дерев. Але і тут небезпека нітрохи не менше. Перебираючись від стовбура до стовбура, звір може кинутися тоді, коли неможливо буде попередити його напад: саме це він і мав намір зробити, але раптом його гарчання припинилося, кроки сповільнилися.

Глибокий морок наповнився проникливими звуками музики, виразним *largo*, в якому наче розкривається вся душа художника.

Це Івернес вийняв з футляра скрипку, і вона зазвучала під наказовою ласкою смичка. Думка воістину геніальна! Чому б дійсно музикантам не знайти порятунку в музиці? Хіба свого часу камені, посунути акордами Амфіонової ліри, не розташувалися самі собою навколо Фів? Хіба дикі звірі, приручені натхненними звуками, не підповзали до ніг Орфея? Так ось доводиться припустити, що цей каліфорнійський ведмідь під впливом

спадкового нахилу виявився обдарованим тими ж художніми схильностями, що і його міфологічні родичі, бо його лютість стихла, підкорена музичним інстинктом, а в міру того як квартет продовжував в повному порядку свій відступ, він слідував за ним, видаючи звуки, дуже схожі на приглушені вигуки захопленого меломана. Ще трохи — і він, мабуть, закричав би "браво!"...

Через чверть години Себастьян Цорн і його товариші опинилися на узліссі. Ось вони вже зовсім вибралися з нього, а Івернес все продовжував грати.

Звір зупинився. Мабуть, він не мав наміру йти далі. Він бив лапою по лапі.

Тоді Пеншіна в свою чергу схопився за свій інструмент:

— Котячий вальс, та веселіше!

І поки перша скрипка щосили пілікала цей загальновідомий мотив в мажорному тоні, альт підігравав їй різкими і фальшивими звуками нижнього регістру на мінорній медіанті.

Звір раптом пустився в танок, причому піднімав то праву, то ліву лапу, викручувався, розгойдувався, а тим часом чотири музиканти йшли все далі й далі по дорозі.

— На жаль! — зауважив Пеншіна. — Це був всього лише цирковий ведмідь!

— Неважливо! — Відповів Фрасколен. — Івернесу прийшла в голову до біса вдала думка!

— А ну, рушимо *allegretto*, — втрутився віолончеліст, — і не озиратися!

Все ж на десяту годину вечора четверо служителів Аполлона здоровими і неушкодженими добралися до Фрескаля.

Десятка чотири невеликих дерев'яних будинків, вірніше — будиночків, що обступили площу, обсажену буками, — ось і весь Фрескаль, самотнє село в двох милях від морського берега. Минувши кілька будиночків, осінених високими деревами, наші артисти опинилися на площі. Вони побачили в глибині її непоказну дзвіницю скромної церкви. Розташувавшись півколом, ніби для виконання якого-небудь підходящого до випадку твору, вони почали радитися.

— І це називається селищем... — сказав Пеншіна.

— А ти розраховував на місто подібно до Філадельфії чи Нью-Йорка ? — запитав Фрасколен.

— Та воно спить, це ваше село! — зауважив Себастьян Цорн, знизуючи плечима.

— Не будемо будити спляче сільце! — з ніжністю в голосі промовив Івернес.

— Навпаки, обов'язково розбудимо його! — вигукнув Пеншіна.

І правда, доводилося вдатися до цього засобу, — не ночувати ж на вулиці.

А кругом ні душі, цілковита тиша. Жодної прочиненої віконниці, жодного освітленого віконця; тут, серед повного спокою і безмовності, доречно міг би підніматися палац Сплячої красуні.

— Ну, а як же заїжджий двір ? — запитав Фрасколен.

Так... заїжджий двір, про який говорив кучер, де подорожні, що потрапили в біду, повинні були зустріти хороший прийом і отримати притулок ?.. А господар, який повинен невідкладно надіслати підмогу нещасливому кучерові? Або все це приснилося бідоласі?.. Може бути, треба припустити інше: а раптом Себастьян Цорн і його трупа заблукали ?.. Може бути, це зовсім і не Фрескаль ?..

Ці різноманітні питання вимагали певної відповіді. Отже, необхідно було розпитати когось із місцевих жителів, а для цього постукати у двері одного з будиночків, найкраще — у двері заїжджого двору, якщо б, на щастя, вдалося його виявити.

І ось четверо музикантів здійснюють розвідку на обійнятої темрявою площі, обмацують фасади будинків, намагаються відшукати вивіску... Проте нічого схожого на заїжджий двір немає.

Але не можна ж допустити, щоб через брак готелів тут не знайшлося хоч якогось пристанища, і раз вони не в Шотландії, значить треба діяти по-американськи. Хто з жителів Фрескаля відмовиться від одного, а то й двох доларів з людини за вечерю і постіль?

— Давайте постукаємо, — говорить Фрасколен.

— І в такт, — додає Пеншіна. — Рахунок — три чверті.

Але вони могли б з однаковим успіхом бити в двері і без всякого ритму. Жодні двері, ні одне віконце не відкрилися, а між тим Концертний квартет підняв такий гуркіт, що гідно йому відповісти повинні були б принаймні дванадцять будинків.

— Ми помилилися, — заявляє Івернес... — Це не село, це кладовище, і якщо тут сплять, так вже напевно вічним сном... *Vox clamantis in deserto*¹.

— Амінь! — відповідає "Його високість" гучно, як соборний співочий.

Що ж робити, якщо жителі упираються в своєму мовчанні?
Продовжувати шлях в Сан-Дієго?.. Але вони в повному розумінні слова здиhaють з голоду і втоми... Та й куди вони підуть без провідника, в нічній темряві ?.. Спробувати дістатися до іншого села ?.. Але якого?.. Якщо вірити кучерові, в цій частині узбережжя ніяких поселень більше немає... Вони тільки остаточно заблукають... Найкраще — дочекатися ранку. Однак провести ще кілька годин без даху над головою, під відкритим небом, яке затягнуте низькими важкими хмарами, що загрожують проливним дощем, — це навіть артистам не посміхається.

Тут у Пеншіна виникає ідея. Ідеї у нього не завжди блискучі, але зате їх багато. Втім, цього разу вона отримує схвалення мудрого Фрасколена.

— Друзі мої, — каже Пеншіна, — вдамося до способу, який приніс нам перемогу над ведмедями. Раптом та він допоможе нам і в каліфорнійському селі. Розбудимо цих грубіянів потужним концертом і не поскупимося на хороші фіоритури.

— Що ж, спробуємо, — відповідає Фрасколен.

Себастьян Цорн навіть не дав Пеншіна договорити. Він вийняв з футляра віолончель, встановив її у вертикальному положенні на її сталевому вістрі і, стоячи зі смичком у руці, оскільки сісти було ніде, приготувався вже викликати зі своєї співучої коробки всі звуки, що криються в ній.

Його товариші теж приготувалися слідувати за ним до найдальших меж мистецтва.

— Квартет сі-бемоль Онслоу, — говорить він. — Почнемо...

Цей квартет Онслоу вони знають напам'ять, і хорошим виконавцям, зрозуміло, не потрібно освітлення, щоб перебирати своїми вправними пальцями по грифам віолончелі, скрипки або альту.

І ось вони вже у владі натхнення. Бути може, у своє виконання на театральних естрадах і підмостках Американської конфедерації вони ніколи не вкладали стільки майстерності і душі. Піднесена гармонія звуків наповнює повітря, і які людські істоти, якщо вони не зовсім глухі, можуть встояти перед нею? Перебувай вони навіть на цвинтарі, як запевняв Івернес, і то від чарівності цієї музики розверзлися б могили, повстали мерці і зааплодували б скелети...

І, проте, будинки як і раніше замкнені, сплячі не пробуджуються. П'єса закінчується вибухом потужного фіналу, а Фраскаль не подає жодних ознак життя.

— Ах, ось як! — вигукує Себастьян Цорн в повному сказі. — Їх дикунським вухам, так само як ведмедам, потрібен котячий концерт?.. Гаразд, почнемо спочатку, але ти, Івернес, грай в "ре", ти, Фрасколен, — в "ми", ти, Пеншіна, — в "соль". А я як і раніше — в "сі-бемоль", і валяйте з усіх сил!

Що за какофонія! Барабанні перетинки лопнуть! Ось що справді нагадує імпровізований оркестр, який грав під управлінням герцога де Жуанвіля в селі, загубленому в бразильських лісах! Можна подумати, що на простих пілікалках виконується якась жахлива симфонія — Вагнер навиворіт!..

Загалом, ідея Пеншіни себе виправдала. Чого не вдалося домогтися відмінно зіграною п'єсою, то зробив котячий концерт. Фрескаль починає прокидатися. Там і сям майнули вогні. У вікнах спалахнуло світло. Мешканці села не померли, вони подають ознаки життя. Ні, вони не оглухли, вони чують і слухають...

— Нас закидають яблуками! — говорить Пеншіна в паузі, бо, нехтуючи тональністю п'єси, музиканти в точності дотримуються ритму.

— Що ж, тим краще... яблука ми з'їмо! — відповідає практичний Фрасколен.

І по команді Себастьяна Цорна концерт поновлюється. Нарешті, коли він завершується потужним акордом в чотирьох різних тонах, артисти зупиняються.

Ні! Не яблука летять в них з двадцяти чи тридцяти широко відчинених вікон, звідти долинають оплески і крики: "Ура! Гіп! Гіп! Гіп!" Ніколи ще слух мешканців Фрескаля не пестила настільки солодка музика! І тепер вже, без сумніву, в усіх будинках нададуть гостинність таким незрівнянним віртуозам.

Але поки вони віддавалися своїй музичній нестямі, до них непомітно наблизився новий слухач. Цей чоловік приїхав у візку на електричному ході, що зупинився в глибині площі. Наскільки можна розгледіти в нічному сутінку, він був високого зросту і досить дебілої статури. І ось, поки наші парижани задаються питанням, чи не відкриються для них після вікон також і двері, — що залишається щонайменше незрозумілим, — незнайомиць підходить до них і привітно вимовляє відмінною французькою мовою:

— Я, панове, простий любитель, і мені пощастило аплодувати...

— Нашому останньому номеру?.. — іронічно запитує Пеншіна.

— Ні, панове... першому, — рідко я чув, щоб цей квартет Онслоу виконувався з такою майстерністю!

Без сумніву, ця людина — знавець.

— Пане, — відповідає Себастьян Цорн від імені своїх товаришів, — ми дуже зворушені вашою люб'язністю... Якщо другий наш номер терзав ваш слух, то справа в тому...

— Пане, — відповідає невідомий, перериваючи пояснення, яке загрожувало затягтися, — я ніколи не чув, щоб фальшивили з такою досконалістю. Але я зрозумів, чому ви так вчинили. Вам треба було розбудити добрих мешканців Фрескаля, які, до речі сказати, вже знову заснули. І тому, панове, дозвольте мені запропонувати вам те, чого ви домагалися від них за допомогою таких відчайдушних засобів...

— Гостинність ?.. — запитує Фрасколен.

— Так, гостинність, і притому таку, якої навіть в Шотландії не зустріти. Якщо не помиляюся, переді мною Концертний квартет, чия слава гримить по всій нашій прекрасній Америці, щедрої на виявлення захоплення.

— Пане, — вважав своїм обов'язком сказати Фрасколен, — запевняю вас, ми вдоволені... А... ця гостинність, — де ми можемо знайти її... з вашою допомогою ?..

— У двох милях звідси.

— В іншій селі?

— Ні... в місті.

— Великому місті?

— Безумовно.

— Дозвольте, — втручається Пеншіна, — нам же сказали, що до Сан-Дієго немає жодного міста...

— Це помилка... мені незрозуміла.

— Помилка? — повторює Фрасколен.

— Так, панове, і якщо ви підете разом зі мною, я обіцяю вам прийом, гідний таких артистів, як ви.

— Я думаю, ми приймемо цю пропозицію... — каже Івернес.

— Поділяю твою думку, — приєднується Пеншіна.

— Стривайте, стривайте! — вигукує Себастьян Цорн. — Дайте висловитися керівнику ансамблю!

— Що зволите сказати ?.. — запитує американець.

— Нас чекають в Сан-Дієго, — відповідає Фрасколен.

— У Сан —Дієго, — додає віолончеліст, — куди ми запрошені на кілька музичних ранків. Перший з них має відбутися післязавтра в неділю...

— А! — відповідає невідомий тоном, в якому відчувається неабияка досада. — Але це несуттєво, панове, — продовжує він, — за один день ви зможете оглянути місто, яке того варте, і я зобов'язуюсь доставити вас на найближчу станцію так, щоб у неділю ви були в Сан-Дієго.

Що й говорити, пропозиція спокуслива і зроблена як раз до речі. Квартет тепер може розраховувати на гарну кімнату в хорошому готелі, не кажучи вже про увагу, яка гарантує їм люб'язний незнайомиць.

— Ви згодні, панове ?..

— Згодні, — відповідає Себастьян Цорн, бо голод і втома налаштовують поставитися до подібного запрошення прихильно.

— Тоді вирішено, — говорить американець, — відправимося зараз же, і за двадцять хвилин ми доїдемо. Я впевнений, що в врешті-решт ви мені подякуєте!

А тим часом мешканці селища, виявивши вітальними вигуками своє схвалення котячому концерту, знову позакривали вікна. Світло всюди погасло, і селище Фрескаль знову занурилось в глибокий сон.

Четверо артистів слідом за американцем підходять до його екіпажу, укладають свої інструменти і розміщуються на задньому сидінні, а на переднє поруч з механіком вмощується їх люб'язний провідник. Механік натискає на якийсь важіль, електричні акумулятори починають працювати, екіпаж рушає з місця, і ось вони вже мчать в західному напрямку.

Ще через чверть години попереду з'являється широка світла заграда, схожа на сяйво сліпуче яскравих місячних променів. Це місто, про існування якого наші парижани навіть не підозрювали.

Екіпаж зупиняється, і Фрасколен каже:

— Нарешті ми на узбережжі.

— Ні... це не узбережжя, — відповідає американець, — тут нам доведеться переправитися через протоку...

— А на чому?.. — запитує Пеншіна.

— На поромі, де встановлять наш екіпаж.

Дійсно, тут же стоїть один з механічних поромів, які так поширені в Сполучених Штатах, і на нього приймають екіпаж разом з пасажирами. Мабуть,

паром рухається за допомогою електрики, бо диму не видно; хвилини через дві паром вже перетнув неширокий водний простір і причалив до пристані в глибині якогось великого порту.

Екіпаж продовжує свій біг по дорогах, обсаджений деревами, і потрапляє в парк, над яким високо підвішені ліхтарі виливають яскраве світло.

У решітці парку відкриваються ворота, що ведуть на широку і довгу вулицю, вимощену гучними плитами. Через п'ять хвилин артисти виходять біля під'їзду комфортабельного готелю, де по одному слову американця їх зустрічають з багатообіцяючою люб'язністю. Їх ведуть до розкішно сервірованого столу, і, як і слід було очікувати, вони вечеряють з великим апетитом. Після вечері метрдотель приводить їх у простору кімнату, освітлену електричними лампами білого розжарення, які завдяки спеціально пристосованим вимикачів можна перетворити у нічники, які трохи світяться. І, відклавши на завтра турботу про роз'яснення всіх цих чудес, вони, нарешті, засипають в чотирьох ліжках, поставлених в чотирьох кутах кімнати, і незабаром починають похропувати з такою ж дивовижною зіграністю, який взагалі славиться цей Концертним квартет.

3. БАЛАКУЧИЙ ЧИЧЕРОНЕ

На ранок, вже в 7:00, в їх загальній кімнаті лунають спершу гучні звуки, які відмінно наслідують ранкову зорю сурмача, що грає побудку в казармі, а потім команда, яку віддає Пеншіна:

— Живо!.. Гоп!.. На ноги!.. Раз-два!

Івернес, самий ледачий з членів квартету, волів би вилізти з-під теплих ковдр тільки в три або навіть в чотири рахунки. Але йому доводиться наслідувати приклад товаришів і з горизонтального положення перейти у вертикальне.

— Нам не можна втрачати ні хвилини... жодної! — заявляє "Його високість".

— Так, — каже Себастьян Цорн, — адже завтра нам треба бути в Сан-Дієго.

— Ну що ж! — відповідає Івернес. — Місто цього люб'язного американця ми оглянемо в півдня.

— Але мене дивує, — додав Фрасколен, — що поблизу від Фрескаля розташоване велике місто!.. Чому ж наш кучер навіть не згадав про нього ?..

— Важливо в ньому перебувати, мій добрий старий скрипковий ключ, — говорить Пеншіна, — а ми в ньому якраз і перебуваємо.

З двох великих вікон в кімнату ллються потоки денного світла, і на цілу милю вдалину видніється вулиця, облямована двома рядами дерев.

Четверо друзів роблять свій туалет в комфортабельній ванній кімнаті, обладнаній всіма сучасними удосконаленнями: тут і забезпечені градусниками крани з гарячою і холодною водою, умивальні тази, які механічно спорожнюються, електричні нагрівачі для ванни, для щипців, пульверизатори з есенціями і духами, електричні вентилятори, механічні щітки— до одних просто підставляють голову, до інших досить прикласти одяг або чоботи, щоб відмінно вичистити їх і навести глянець. В кімнаті є, звичайно, годинник; всюди спалахують електричні лампочки, варто тільки простягнути руку — і численні кнопки дзвінків і телефон дають можливість негайно зв'язатися з будь-якою зі служб готелю.

Втім, Себастьян Цорн і його товариші можуть зноситися не тільки з готелем, а й з різними кварталами міста і, може бути, — як вважає Пеншіна, — навіть з будь-яким містом Сполучених Штатів Америки.

— Або навіть обох півкуль, — додає Івернес.

А поки вони чекають слушної нагоди для подібного досвіду, в сім сорок сім їм передають телефонограму англійською мовою:

"Калістус Менбар бажає доброго ранку шановним членам Концертного квартету і просить їх, як тільки вони будуть готові, спуститися до їдальні "Ексцельсіор-Готелю", де їм буде поданий перший сніданок".

— "Ексцельсіор-Готель"! — вимовляє Івернес. — У цього караван-сараю розкішна назва.

— Калістус Менбар — це наш любий американець, — зауважує Пеншіна, — і ім'я в нього теж досить звучне.

— Друзі мої, — вигукує віолончеліст, чий шлунок так само був схильний командувати, як і сам його власник, — якщо вже сніданок поданий, підемо снідати, а потім...

— А потім... прогуляємося по місту, — додає Фрасколен. — Але що це за місто?

Так як наші парижани вже зовсім, або майже зовсім, готові, Пеншіна відповідає

по телефону, що через п'ять хвилин вони з'являться на запрошення містера Калістуса Менбара.

І ось, покінчивши з туалетом, вони направляються до ліфта, який спускає їх у просторий хол. В глибині широко розкрита двері їдальні — обширної зали, яка виблискує позолотою.

— Я весь у вашому розпорядженні, панове!

Цю фразу з шести слів вимовляє вчорашній знайомий. Він з тих людей, яких начебто знаєш вже давно, як то кажуть — "цілу вічність".

Калістусу Менбару років п'ятдесят-шістдесят, але він виглядає сорокап'ятирічним. Ріст у нього вище середнього, живіт злегка видається; руки і ноги міцні і сильні; хода тверда; він повний сил і пашисть здоров'ям, якщо дозволено так висловитися.

Себастьян Цорн і його друзі неодноразово зустрічали людей цього типу, а в Сполучених Штатах — досить часто. Голова у Калістуса Менбара величезна, кругла, покрита ще не посивілим світлим і кучерявим волоссям, яке розлітається в різні боки, як листя, що гойдається вітром, обличчя рум'яне, жовтувате; досить довга борода розділена на два пасма, що загострюються на кінцях; верхня губа поголена, куточки рота злегка підняті, губи складені в усмішку, найчастіше —глузливу; зуби виблискують білизною слонової кістки; товстий ніс з ніздрями, які роздуваються, щільно вріс в перенісся, над яким — дві вертикальні складки; на носі пенсне на срібному ланцюжку, тонкому і гнучкому, як шовкова нитка. За склом пенсне виблискують живі очі з зеленуватою райдужною оболонкою і палаючими зіницями. Цю голову з'єднує з плечима бичача шия. Тулуб міцно укріплений на м'ясистих стегнах, ноги прямі, а ступні дещо вивернуті.

Калістус Менбар одягнений у просторий діагоналевий піджак тютюнового кольору. З нагрудної кишені висовується кінчик нарядної носової хустки. Білий, низько вирізаний жилет на трьох золотих гудзиках. Від однієї кишені до іншої простягся масивний ланцюг; на одному його кінці хронометр, а на іншому —крокомір, не кажучи вже про численні брелоки, які дзвеніли між ними. Ця виставка ювелірних виробів доповнюється цілою серією перснів, що прикрашають товсті червоні пальці. Сорочка бездоганної білизни, туго до блиску накрохмалена, з трьома блискучими діамантовими запонками, з великим відкладним коміром, який майже закриває краватку з вузької золотисто —коричневої

тасьми. Просторі смугасті брюки, які поступово звужуються донизу, і шнуровані черевики з алюмінієвими пряжками.

Що стосується фізіономії янки, то, хоча риси обличчя його дуже виразні, за цією виразністю нічого не приховується, — такі лиця бувають у людей, які ні в чому не сумніваються і які, як кажуть, "пройшли крізь сито й решето". Чоловік він напевно дуже спритний, а також енергійний, про що свідчать міцність його мускулів, різкі складки надбрів'я і стислі щелепи. Нерідко він розкотисто регоче, але якось в ніс, так що його сміх більше схожий на глузливе іржання.

Такий Калістус Менбар. Побачивши членів квартету, він підносить свого крилатого капелюха, до якого дуже підійшло б страусове перо по моді часів Людовика XIII. Він потискує чотирьом артистам руки і підводить їх до столу, де вирує чайник і димить традиційна печеня. Він весь час говорить, не даючи співрозмовникам перебити його ні одним питанням, може бути саме для того, щоб ухилитися від відповідей, — розписує красу міста, надзвичайні обставини, при яких те виникло, і після закінчення сніданку завершує свій просторовий монолог такими словами:

— Вставайте, панове, і йдіть за мною. Я тільки хочу вас попередити...

— Щодо чого? — запитує Фрасколен.

— У нас суворо заборонено плювати на вулицях.

— Та в нас і немає такої звички... — протестує Івернес.

— Відмінно!.. Вам не доведеться платити штрафів.

— Не плювати... в Америці!.. — бурмоче Пеншіна здивовано і водночас недовірливо.

Важко було б роздобути в провідники більш чудового чичероне, ніж Калістус Менбар. Місто він знає досконально. Він обізнаний, кому належить кожен особняк, знає, хто живе в кожному будинку, і немає жодного перехожого, який не вітав би його з дружньою фамільярністю.

Місто правильно розплановане. Широкі проспекти і вулиці з балконами над тротуарами перетинаються під прямим кутом, утворюючи щось на зразок шахової дошки. У цьому геометричному плануванні проявляється єдність архітектурного задуму, який, однак, не виключає різноманітності. Стиль фасадів і внутрішнє оздоблення будинків не підпорядковані жодним правилам, крім фантазії будівельників. За винятком деяких торгових кварталів вулиці забудовані будинками, які швидше нагадують палаци. Тут парадні двори і витончені флігелі, фасади — урочисті й стильні; всередині — безсумнівно розкішне убрання; позаду будинків зеленіють такі великі сади, що їх цілком можна назвати парками. Все ж треба зауважити, що дерева, мабуть недавно посаджені, ще не розрослися. Те ж саме можна сказати і про сквери. Розбиті на схрещенні основних магістралей міста, вони засіяні травою, такою яскравою і свіжою, яка буває в англійських садах, і засаджені всілякими рослинами помірною і жаркою поясів, які ще не отримали з ґрунту досить соків для повного розвитку. І ця особливість являє вражаючий контраст з природою даної частини американського Заходу, багатого гігантськими лісами, які перебувають поблизу від великих каліфорнійських міст.

Квартет йшов світ за очі, і кожен з його членів по —своєму оглядав цю частину міста. Івернеса приваблювало те, до чого залишався байдужий Фрасколен, Себастьяна Цорна займало те, що не цікавило Пеншіна, але всіх їх інтригувала таємниця, що огортала це невідоме місто. Їх абсолютно різні точки зору дадуть в цілому досить вірне уявлення про нього. Крім того, поруч — Калістус Менбар, у якого на все готова відповідь. Однак чи правильно сказати "відповідь" ?.. Він говорить, говорить, не чекаючи запитань, і треба тільки не заважати йому виливатися. Його словесний млин крутиться від найменшого подуву.

Через чверть години після того як вони покинули "Ексцельсіор-Готель", Калістус Менбар оголосив:

— Зараз ми знаходимося на Третій авеню, а в місті їх близько тридцяти. Тут ведеться сама жвава торгівля — це наш Бродвей, наш Ріджент-стріт, наш Італійський бульвар. Тут в спеціалізованих і універсальних магазинах можна знайти і предмети розкоші й товари першої необхідності — все, чого тільки заманеться людям, які понад усе піклуються про своє благополуччя і комфорт.

— Магазины я бачу, — зауважує Пеншіна, — але не бачу покупців...

— Може бути, ще надто рано ?.. — висловлює припущення Івернес.

— Це тому, що здебільшого замовлення робляться по телефону або навіть по телеавтографу, — відповідає Калістус Менбар.

— А що це значить ?.. — Запитує Фрасколен.

— Це означає, що ми часто користуємося телеавтографом, вдосконаленим апаратом, який передає писаний текст, як телефон передає живу мову, а крім того

— кінетограф, який записує рух, будучи для зору тим, чим фонограф є для слуху, і телефото, що передає зображення . Телеавтограф дає більш ґрунтовну гарантію, ніж проста телеграма, якою може зловживати хто завгодно. Ми можемо підписувати за допомогою електрики чеки і векселі...

— І навіть шлюбні свідоцтва?.. — іронічним тоном запитує Пеншіна.

— Звичайно, пане альт. Чому б не вступити в шлюб по телеграфному проводу?..

— Чи розлучатися?..

— І розлучатися!.. Саме від цього наші апарати найбільше і зношуються.

І тут чичероне вибухає таким гучним сміхом, що всі брязкальця на його жилеті пускаються в танок.

— Ви веселун, пан Менбар, — говорить Пеншіна, наслідуючи приклад американця.

— Так... як зяблик в сонячний день!

Тут перед ними виникає поперечна вулиця. Це Дев'ятнадцята авеню, з якою вигнані всі торгові підприємства. Трамвайні лінії борознять її, так само як і ту, по якій тільки що йшли музиканти. Швидкі екіпажі проносяться мимо, не піднімаючи ні пилинки, бо бруківка, викладена торцями з австралійського евкаліпта, які не піддаються гниттю — вона могла б бути навіть з бразильського червоного дерева! — блищить, немов її натерли металевою тирсою. Втім, Фрасколен, уважний спостерігач всіляких фізичних явищ, зауважує, що звук кроків віддається на ній, як на металевих плитах.

"Як у них розвинене металеве виробництво! — Думає він. — Навіть мостові вони стали виробляти з листового заліза!"

І він уже зібрався приступити до Калістуса Менбара з питаннями, коли той вигукнув:

— Панове, гляньте на цей особняк!

Він вказав на обширну величну будівлю, флігелі якої, виступаючі вперед і замикаючі парадний двір, були з'єднані алюмінієвою решіткою.

— У цьому особняку — можна було б сказати, в цьому палаці — живе сім'я одного з найвизначніших людей міста. Я маю на увазі Джема Танкердона, власника невичерпних нафтових джерел в Іллінойсі, самого, можливо, багатого і, отже, самого поважного і шанованого з наших співгромадян...

— Мільйони?.. — Запитує Себастьян Цорн.

— Пф! — Фиркає Калістус Менбар. — Мільйон у нас ходяча монета, тут рахунок іде на сотні мільйонів! У цьому місті живуть тільки надбагаті набобі. Ось чому за короткий час купці з торгового кварталу нажили тут купу грошей — я маю на увазі роздрібних торговців, бо в цьому єдиному в світі мікрокосмі ви не знайдете ні одного оптовика.

— А промисловці?.. — запитує Пеншіна.

— Промисловців немає!

— А судновласники ?.. — запитує Фрасколен.

— Теж нема.

— Отже, рантьє ?.. — каже Себастьян Цорн.

— Тільки рантьє і купці, що наживають собі капітал для ренти.

— Ну... а як же робочі?.. — Зауважує Івернес.

— Коли виявляється потреба в робочих, їх привозять з інших місць, а коли робота закінчується, вони повертаються додому... з хорошим... заробітком!..

— Послухайте, пане Менбар, — говорить Фрасколен, — тримайте ж ви у себе в місті хоч кілька бідняків, хоча б тільки для того, щоб ця порода у вас не зовсім перевелася!

— Бідняків, пан другий скрипаль ?.. Жодного бідняка ви тут не знайдете!

— Отже, жебрацтво заборонено?

— Його нема чого забороняти, адже жебраки в наше місто проникнути не можуть. Це годиться для міст Федерації, там є всякі будинки для бідних, нічліжки, робітні будинки... і на додаток до них — в'язниці.

— Не станете ж ви стверджувати, що у вас немає в'язниць?..

— Ні, так само як і ув'язнених.

— Ну, а злочинці?

— Їх просять залишатися в Старому або Новому Світі, де вони можуть діяти, відповідно до свого покликання, в набагато більш відповідних умовах.

— Е, право ж, пане Менбар, — каже Себастьян Цорн, — послухати вас, так можна подумати, що ми не в Америці.

— Вчора ви перебували там, пане віолончеліст, — відповідає цей дивовижний чичероне.

— Учора?.. — вражається Фрасколен, дивуючись, що може означати це чудне зауваження.

— Звичайно!.. А сьогодні ви знаходитесь в абсолютно незалежному місті, вільному місті, на яке Американська федерація не має ніяких прав, яке не підпорядковане ніякої сторонньої влади.

— А як він називається?.. — запитує Себастьян Цорн, в ньому вже починає прокидатися його звичайна дратівливість.

— Як він називається?.. — повторює Калістус Менбар. — Дозвольте мені поки не повідомляти його назви...

— Коли ж ми її дізнаємося?..

— Коли закінчите його оглядати, що, до речі сказати, для нього велика честь.

Стриманість американця в цьому питанні — явище щонайменше дивне. Але

врешті-решт — це не важливо. До полудня музиканти завершать свою цікаву прогулянку, і навіть якщо вони дізнаються назву міста в той момент, коли будуть залишати його, — не все одно? Єдине міркування з цього приводу, яке приходить в голову, наступне: яким чином таке значне місто може перебувати в певному місці каліфорнійського узбережжя, не належачи до Федеральної республіці Сполучених Штатів? І, з іншого боку, як пояснити, що їх кучер не подумав навіть згадати про нього? Найважливіше для артистів — протягом найближчої доби дістатися до Сан — Дієго, де вони отримають ключ до загадки, навіть якщо Калістус Менбар не зволить її роз'яснити.

Тим часом ця дивна особистість знову пускається в слововиверження, але явно не бажає повідомляти ніяких більш точних відомостей.

— Панове, — каже він, — ми підійшли до Тридцять сьомий авеню. Зверніть увагу на дивну перспективу! У цьому кварталі також немає лавок, магазинів і вуличного руху, що свідчило б про торговельну діяльність. Тільки особняки та квартири, але у тутешніх жителів капітали дрібніші, ніж у мешканців дев'ятнадцятої авеню. Тутешні рантьє мають мільйонів десять-дванадцять...

— Зовсім жебраки, що й казати! — заявляє Пеншіна, і виразна гримаса кривить його рот.

— Е, пане альт, — заперечує на це Калістус Менбар, — завжди можна опинитися жебраком по відношенню до когось. Мільйонер в порівнянні з людиною, у якої тільки сто тисяч франків, — багач. Але він не багач у порівнянні з тим, у кого сто мільйонів!

Наші артисти вже неодноразово могли помітити, що з усіх слів, які вживає їх чичероне, "мільйон" злітає в нього з язика частіше за інших. Слово і справді зачаровує. Калістус Менбар вимовляє його, надуваючи щоки і з якимось металевим звучанням в голосі, ніби, вимовляючи його, він вже карбує монету. І якщо з рота його сиплються не дорогоцінні камені, як у казкового хрещеника фей, у якого падали з вуст перли і смарагди, так вже принаймні — золоті монети.

І Себастьян Цорн, Пеншіна, Фрасколен, Івернес все бродять і бродять по незвичайному місту, географічне найменування якого їм ще невідомо. Тут вулиці жваві. Снують перехожі, всі добре одягнені, і лахміття бідняка не ображає нічиїх поглядів. Всюди трамваї, екіпажі, вантажні вози на електричній тязі. Деякі великі магістралі забезпечені саморушними тротуарами, які приводяться в дію обертанням замкнутого ланцюга і по яким можна ходити, як ходять в поїзді незалежно від їхнього руху.

Електричні екіпажі котяться по бруківці так само безшумно, як куля по сукну більярда. Що стосується екіпажів в справжньому сенсі слова,

тобто запряжених кіньми, то вони трапляються тільки в дуже багатих кварталах.

— А ось і церква! — говорить Фрасколен.

І він вказує на будівлю досить важких пропорцій, без всякого архітектурного стилю, що розташувалася, немов величезний торт, посередині площі, покритої зеленими газонами.

— Це протестантський храм, — повідомляє Калістус Менбар, зупиняючись перед будівлею.

— А у вашому місті є й католицькі церкви ?.. — запитує Івернес.

— Так, пане. Втім, повинен звернути вашу увагу на ту обставину, що, хоча на земній кулі є близько двадцяти тисяч різних релігій, ми тут задовольняємося католицизмом і протестантизмом. У нас не так, як у Сполучених Штатах, з'єднаних в політичному сенсі, але роз'єднаних щодо релігії, бо в них стільки ж сект, скільки сімей, — методисти, англікани, пресвітеріанці, анабаптисти, уесліанці, і т. д. Тут же — тільки протестанти, вірні кальвіністської доктрини, або вже католики — папісти.

— А на якій мові у вас говорять?

— Однаково поширені і англійська і французька...

— З чим вас і вітаємо, — говорить Пеншіна.

— Місто, — продовжує Калістус Менбар, — розділене на дві більш-менш однакові частини. Зараз ми знаходимося...

— У західній, я вважаю... — зауважує Фрасколен, орієнтуючись на положення сонця.

— У західній... якщо завгодно...

— Як це... "якщо завгодно"? — дивується такій відповіді друга скрипка.

— Хіба положення частин світу в вашому місті змінюється за примхою будь —якого мешканця?

— І так... і ні... — каже Калістус Менбар. — Пізніше я вам це поясню... А поки повернемося до цієї частини міста... західній, якщо вам завгодно, в якій живуть виключно протестанти, вони навіть і тут залишаються людьми практичними, в той час як більш інтелектуальні, більш витончені католики займають іншу частину міста. Само собою зрозуміло, що храм цей — протестантський.

— Так, схоже на те, — каже Івернес. — У храмі такої важкої архітектури молитва не піднімається до неба, а розпластується по землі.

— Добре сказано! — вигукує Пеншіна. — Містер Менбар, адже в такому механізованому місті можна прослухати проповідь і месу по телефону?

— Так, звичайно.

— І сповідатися?

— Абсолютно так само, як можна вступити в шлюб по телеавтографу. Погодьтеся, що це практично...

— Неймовірно практично, містер Менбар, — відповідає Пеншіна, — неймовірно.

4. КОНЦЕРТНИЙ КВАРТЕТ ЗАСМУЧЕНИЙ

Після такої тривалої прогулянки до одинадцяти годин людині дозволяється зголодніти. І наші артисти готові широко використовувати цей дозвіл. Їхні шлунки утворюють прекрасний ансамбль, і всі четверо налаштовані на один лад: у що б то не стало треба поснідати. З цим згоден і Калістус Менбар, не менш своїх гостей схильний до необхідності щодня приймати їжу. Чи не повернутися в "Ексцельсіор-Готель"? Мабуть, доведеться, бо ресторанів, мабуть, не так вже й багато в цьому місті, де всі, ймовірно, звикли сидіти по хатах і куди, мабуть, рідко заглядають туристи з Старого і Нового Світу.

За кілька хвилин трамвай доставляє зголоднілих віртуозів та їх чичероне в готель, і там вони підсаджуються до заставленого стравами столу. Разючий контраст із звичайною американською трапезою, де велика кількість страв не спокутує їх невисокої якості. Тут яловичина і баранина чудові, птах — ніжний й ароматний, риба — спокусливо свіжа. Крім того, замість звичайної в американських ресторанах води з льодом — на столі пиво різних сортів і вина, які ще десять років тому перебродили під сонцем Франції на пагорбах Медока і Бургундії.

Пеншіна і Фрасколен віддають належне цьому сніданку щонайменше з таким же запалом, як Себастьян Цорн і Івернес... Само собою зрозуміло, Калістус Менбар наполіг на тому, що він пригощає, і з їхнього боку було б неввічливо заперечувати.

Цей янкі, чиє красномовство невичерпне, проявляє чарівну люб'язність. Він говорить про все, що відноситься до міста, за винятком саме того, що його співтрапезники найбільше хотіли б знати, — то є, що ж це врешті-решт за не залежне ні від кого місто, назву якого він зволікає їм повідомити? Нехай вони потерплять, він все скаже, як тільки закінчиться огляд. Чи не чи має намір він напоїти членів квартету, щоб вони запізнилися на потяг в Сан-Дієго?.. Думати так немає підстав: адже, щільно поївши, завжди захочеш добре випити.

Всі вже закінчували десерт; подали чай, каву і лікери, — як раптом в готелі затремтіли скла від гучного гарматного пострілу.

— Що це?.. — запитує, здригнувшись, Івернес.

— Не хвилюйтеся, панове, — відповідає Калістус Менбар. — Це гармата обсерваторії.

— Якщо вона відзначає полудень, — говорить Пеншіна, глянувши на годинник, — то з запізненням.

— Ні, пане альт, ні. Тут сонце, так само як і в інших місцях, не спізнюється.

Дивна усмішка піднімає куточки губ американця, очі під скельцями пенсне

блищать, він потирає руки. Можна подумати, він радіє тому, що йому вдалося когось "добре розіграти".

Фрасколен, який менше, ніж його товариші, розімлів від рясної трапези, дивиться на нього з деякою підозрою і не знає, що думати.

— Ну-с, друзі мої, — дозвольте мені так вас називати, — з найлюб'язнішим видом говорить Калістус Менбар, — тепер нам треба оглянути іншу частину міста. Я помру від засмучення, якщо ви упустите хоч найменшу подробицю! Не будемо втрачати часу...

— О котрій годині відходить поїзд на Сан-Дієго?.. — запитує Себастьян Цорн, стурбований тим, як би через запізнення не втратити ангажементу.

— Так... о котрій годині?.. — наполегливо твердить Фрасколен.

— О!.. під вечір, — відповідає Калістус Менбар і підморгує лівим оком.
— Ходімо, дорогі гості, ходімо... Ви не покаєтеся, що взяли мене своїм провідником.

Ну як не поступитися такому люб'язному чоловікові?

Четверо артистів покидають зал "Ексцельсіор-Готелю" і повільно йдуть вулицею. Схоже на те, що вони віддали дуже щедрю данину вину, бо ноги у них підкошуються. Ґрунт наче виявляє схильність йти у них з — під ніг. Але ж вони йдуть не по саморушному тротуару, який тягнеться вздовж панелі.

— Еге, еге!.. Давайте триматися один за одного, — вигукує, спотикаючись, "Його високість".

— Здається, ми злегка випили, — підхоплює Івернес, витираючи собі лоб.

— Гаразд, панове парижани, — втішає американець, — один раз не в рахунок!.. Треба ж було сприснути ваше прибуття сюди.

— І ми спорожнили чашу до дна! — відповідає Пеншіна, який примирився з обставинами і, мабуть, був у найкращому настрої.

Вулиця, на якій вони слідуєть за Калістусом Менбаром, приводить їх в іншу частину міста. Тут пожвавлення носить зовсім інший характер, звички менш пуританські, ніби вас раптово перенесли з Північних штатів в Південні, з Чикаго в Новий Орлеан, з Іллінойсу до Луїзіани. В магазинах більше народу, в архітектурі більше витонченості і фантазії, будинки обладнані комфортабельніше, особняки, настільки ж прекрасні, як і в протестантській частині, мають більш веселий вигляд. Мешканці теж відрізняються і зовнішнім виглядом, і ходою, і манерою триматися. Можна подумати, що місто це подвійне, як бувають подвійні зірки, і дві його

частини являють собою два поруч розташованих, але в усьому не схожих міста.

Дійшовши майже до центру цього району, на середині П'ятнадцятої авеню вся компанія зупиняється, і Івернес вигукує:

— Дивіться, справжній палац!..

— Палац родини Коверлі, — пояснює Калістус Менбар. — Нет Коверлі не поступається Джем Танкердону...

— Він ще багатший?.. — запитує Пеншіна.

— Так само багатий, — говорить американець. — Це колишній банкір з Нового Орлеана, сотень мільйонів у нього більше, ніж пальців на обох руках.

— Чарівна пара рукавичок, дорогий пане Менбар.

— Ще б!

— І ці два іменитих городянина. Джем Танкердон і Нет Коверлі, зрозуміло, вороги?..

— У всякому разі — суперники. Обидва намагаються домогтися верховенства в міських справах і ревниво стежать один за одним.

— Що ж, вони в кінці кінців з'їдять один одного? — запитує Себастьєн Цорн.

— Може бути... і якщо один проковтне іншого...

— Який у нього буде розлад шлунку! — підхоплює "Його високість".

Калістус Менбар, якого розсмішив цей випад, регоче так, що живіт у нього ходить ходуном.

Католицька церква підноситься на великій площі, що дозволяє милуватися її витонченими пропорціями. Вона побудована в готичному стилі, а щоб оцінити по достоїнству готичну споруду — не треба відходити далеко від неї, бо вертикальні лінії, що становлять своєрідну принадність готики, не справляють належного враження, якщо дивитися здалеку. Церква святої Марії заслуговує захоплення, тому що не можна не милуватися її стрункими гостроверхими покрівлями, тонкою різьбою ажурних кам'яних розеток, витонченістю склепінь, принадлистю стрілочастих вікон.

— Прекрасний зразок англосаксонської готики, — говорить Івернес, великий любитель архітектури. — Ви були праві, пане Менбар, обидві частини вашого міста так само несхожі між собою, як храм у першій з них відмінний від собору в другій.

— І, однак, пан Івернес, обидві ці частини — дітища однієї матері.

— Але... різних батьків ?.. — Зауважує Пеншіна.

— Ні... одного батька, люб'язні мої друзі! Тільки вони отримали різне виховання. Їх пристосували до потреб тих, хто прагнув здобути мирне, блаженне існування, позбавлене від всяких турбот... існування, якого нікому не може забезпечити ні одне місто Старого або Нового Світу.

— Клянуся Аполлоном, пан Менбар, — відповідає Івернес, — бережіться! Ви вже занадто збуджуєте нашу цікавість!.. Ви немов тягнете без кінця одну і ту ж музичну фруазу. Чекаєш не дочекаєшся заключного акорду...

— І в кінці кінців це стомлює слух! — додає Себастьян Цорн. — Можливо, вже настав момент повідомити назву цього незвичайного міста?

— Ні ще, дорогі гості, — відповідає американець, поправляючи на носі золоте пенсне. — Дочекайтеся кінця нашої прогулянки, а поки ходімо далі...

— Перш ніж йти далі, — каже Фрасколен, у якого до цікавості починає домішуватися якась неясна тривога, — я хочу зробити одну пропозицію.

— Яку ж?

— Чому б нам не піднятися до самого шпиля церкви святої Марії? Звідти ми могли б побачити...

— Ні, ні! — вигукує Калістус Менбар, мотаючи своєю величезною скуйовдженою головою... — Не тепер... пізніше...

— Але коли ж?.. — запитує віолончеліст, якого починають дратувати всі ці таємничі виверти.

— Під кінець нашої екскурсії, пан Цорн.

— Так ми повернемося до цієї церкви?

— Ні, друзі мої, наша прогулянка завершиться оглядом обсерваторії, вежа якої на цілу третину вище шпиля церкви святої Марії.

— Але чому ж все-таки, — наполягає Фрасколен, — не скористатися нагодою?..

— Тому що... весь мій ефект пропав би!

Немає ніякої можливості витягнути іншу відповідь у цієї загадкової особистості.

Залишається тільки підкоритися, і ґрунтовний огляд другій частині міста триває. Оглядають торгові квартали, кравецькі майстерні, взуттєві і капелюшні магазини, м'ясні, бакалійні, фруктові лавки, булочні і т. д. Калістус Менбар, якого вітає велика частина перехожих, що трапляються назустріч, відповідає на поклони з марнославним задоволенням. Він невтомно розхвалює все і вся, немов демонструє якісь чудеса природи, і язик його працює не перестаючи, як церковний дзвін у святковий день.

Було вже близько двох годин, коли квартет добрався до околиці міста. По той бік чудовою решітки, оповитої квітами і кучерявими рослинами, простягаються поля, зливаючись з лінією горизонту.

Тут Фрасколен робить якесь спостереження, яким не вважає за потрібне поділитися зі своїми товаришами. Все, напевно, проясниться на башті обсерваторії. Спостереження його полягає в тому, що сонце, якому в 2:00 дня слід було бути на південно — заході, знаходиться на південно-сході.

Ця обставина приводить у здивування допитливий розум Фрасколена, і він починає "вимудровувати собі над ним мізки", як каже Рабле, але раптово хід його думок переривається вигуком Калістуса Менбара:

— Панове, трамвай відходить через кілька хвилин. Поїдемо в порт...

— У порт ?.. — перепитує Себастьян Цорн.

— О, доведеться проїхати не більше милі, а це дозволить вам помилуватися нашим парком!

Раз є порт, він повинен бути розташований за ту або іншу сторону міста на каліфорнійському березі. І правда, де ж йому бути, як не на березі ?..

Артисти, дещо збиті з пантелику, розсідаються на лавках комфортабельного вагону, де вже сидять кілька пасажирів, які вітаються з Калістусом Менбаром —чорт візьми, та він з усіма знайомий! — І електричний двигун починає працювати.

Калістус Менбар прав, називаючи парком місцевість, що простирається навколо міста. Усюди алеї, що йдуть вдалину, зеленіючі галявини, фарбовані огорожі, прямі або зигзагоподібні зарості дерев — тут ростуть дуби, клени, буки, каштани, залізне дерево, в'язи і кедри, і всі ці молоді гаї населені безліччю птахів різних порід. Це справжній англійський сад, де б'ють джерела, з пишними клумбами в усій красі весняного цвітіння, заростями чагарників, де змішані найрізноманітніші сорти рослин — гігантські герані, як в Монте-Карло, апельсини, лимони, оливи, лаври, мастикові дерева, алое, камелії, далії, олександрійські білі троянди, гортензії, білі і рожеві лотоси, південноамериканські пасифлори, пишні поєднання фуксій, сальвій, бегоній, гіацинтів, тюльпанів, крокусів, нарцисів, анемонів, перських ранункулів, ірисів, цикламен, орхідей, кальцеоларій, деревовидних папоротей, а також рослин тропічної зони: індійського очерету, кокосових і фінікових пальм, фігів, евкаліптів, мімоз, бананів, гуайяв, пляшкових гарбузів, — одним словом, тут є все, чого любителі можуть вимагати від самого багатого ботанічного саду.

Івернес зі своїм вмінням завжди пригадати щось із старовинної поезії, напевно, вважає, що його перенесли в один з буколичних пейзажів "Астреї" . Дійсно, по свіжих луках тут бродять вівці, позаду огорож стрибають лані, козулі та інші витончені представники лісової фауни, і можна лише пошкодувати про відсутність чарівних пастухів і пастушок з романів Оноре д'Юрфе. Замість річки Ліньон тут звивається річка Серпентайн, чії життєдайні струмені протікають серед невисоких горбів цієї сільської місцевості.

Тільки все тут здається штучним.

Іронічно налаштований Пеншіна вигукує з цього приводу:

— І у вас немає інших річок?

На що слід відповідь Калістуса Менбара:

— Річки? А для чого нам вони?

— Але потрібна вода, чорт забирай!

— Вода... тобто речовина, зазвичай заражена, повна мікробів — тифозних і всяких інших?..

— Ну, її можна очищати...

— А навіщо це робити, коли так легко виробляти цілком гігієнічну воду, абсолютно знешкоджену і навіть, за бажанням, газовану або залізисту...

— Ви самі виробляєте воду?.. — Запитує Фрасколен.

— Зрозуміло, і забезпечуємо водою, гарячою і холодною, житлові приміщення, так само як ми забезпечуємо їх світлом, звуками, можливістю дізнаватися точний час, теплом, прохолодою, рухової силою, антисептичними засобами та електричною енергією.

— В такому випадку, можна подумати, — говорить Івернес, — що у вас виробляється також і дощ для поливання газонів і клумб?

— Саме так... пан перший скрипаль, — відповідає американець, і кільця на його пальцях, що погладжують бороду, виблискують в пишних пасмах.

— Дощ на замовлення! — вигукує Себастьян Цорн.

— Так, дорогі друзі мої, дощ, який трубопроводи, прокладені під землею, своєчасно дозволяють розсіювати самим правильним, впорядкованим і розумним способом. Хіба це не краще, ніж залежати від свавілля природи і підкорятися примхам клімату, проклинати негоду, не маючи можливості допомогти біді, страждати то від безкінечних дощів, то від довгої посухи?

— Стривайте, стривайте, містер Менбар, — перебиває його Фрасколен... — Гаразд, ви можете за своїм бажанням влаштувати дощ. Але ви ж не можете перешкодити йому падати з неба...

— Небо?.. А воно тут при чому?..

— Небо, або, якщо ви віддаєте перевагу, хмари, що несуть дощ, повітряні течії з усією своєю світою— циклонами, смерчами, шквалами, бурями, ураганами... Ну, наприклад, в погану пору року...

— В погану пору року ?.. — повторює Калістус Менбар.

— Так... зимою...

— Зима?.. А що це таке?..

— Так говорять вам — зима, мороз, сніг, лід! — вигукує Себастьян Цорн, якого приводять у люті іронічні відповіді цього янкі.

— Нічого подібного ми не знаємо! — спокійно відповідає Калістус Менбар.

Четверо парижан переглядаються. Що він — божевільний або містифікатор? У

першому випадку слід було б замкнути його міцніше, у другому — гарненько відлупцювати.

Між тим вагони трамвая повільно проходять серед цих чарівних садів. За межами величезного парку видніються ретельно оброблені ділянки землі, різнокольорові прямокутники, схожі на зразки тканин, які колись виставлялися у вітринах кравців. Це, без сумніву, гряди овочів — картоплі, капусти, моркви, ріпи, цибулі, — словом, всього того, що потрібно для приготування хорошого овочевого супу.

Але їм хотілося б побачити поля та ознайомитися з тим, як ростуть в цій дивовижній місцевості пшениця, жито, овес, кукурудза, ячмінь, гречка та інші злаки.

Раптом з'являється завод з металевими трубами над низькими дахами з матового скла. Труби на залізних устоях схожі на труби океанського пароплава "Грейт-Істерн", що пливе; для обертання потужних гвинтів якого потрібно не менше ста тисяч кінських сил, з тою лише різницею, що замість чорних клубів диму з цих труб вилітають тільки легкі струмки, що ніякої гаром не засмічують атмосферу. Завод займає площу в десять тисяч квадратних ярдів, тобто близько гектара. Це перше промислове підприємство, яке члени квартету бачать з початку екскурсії, що проходить під керівництвом Калістуса Менбара.

— А це що за підприємство ?.. — запитує Пеншіна.

— Завод з виварювальними апаратами, що працює на нафті, — відповідає американець, і гострий погляд його загрожує, здається, пробити скло пенсне.

— А що на ньому виробляється, на вашому заводі?..

— Електрична енергія, яка розходитьсь по всьому місту, парку, у замиської місцевості і дає рухову силу і світло. Одночасно завод живить енергією наші телеграфи, телеавтограф, телефони, телефото, дзвінки, кухонні печі, всі інші машини, освітлювальну апаратуру, лампи дугові і лампи розжарювання, алюмінієві місяці, підводні кабелі...

— Підводні кабелі?.. — жваво перепитує Фрасколен.

— Так!.. які пов'язують місто з різними пунктами на американському узбережжі...

— Невже потрібно було будувати такий величезний завод?

— Зрозуміло... при нашій витраті електричної енергії... а також енергії розумової,

— відповідає Калістус Менбар. — Повірте, панове, знадобилося незліченну кількість і тієї й іншої енергії, щоб заснувати це незрівнянне, єдине у світі місто.

Чути глухе бурчання гігантського заводу, потужний звук парів, що випускаються, гул машин, відчувається легке коливання ґрунту, що свідчить про те, що тут діють механічні сили, які перевершують все, що до теперішнього часу могла породити сучасна індустрія. Невже для того, щоб приводити в рух динамо або заряджати акумулятори, потрібна така потужність?

Трамвай проходить мимо заводу і за чверть милі від нього зупиняється у порту.

Пасажири виходять, і гід, продовжуючи свої вихвалання, веде французів по набережній, що йде уздовж складів і доків. Порт може надати стоянку не більше ніж десятку кораблів. Це скоріше невелика внутрішня гавань, ніж порт. Її замикають моли, дві дамби на залізних устоях, потужні ліхтарі яких вказують вхід в гавань кораблям, що приходять з відкритого моря.

Сьогодні в гавані всього близько півдюжини пароплавів, — одні з них нафтоналивні судна, інші призначені для перевезення продуктів та споживчих товарів, — і, крім того, кілька барок, забезпечених електричними двигунами для рибного лову у відкритому морі.

Фрасколен помічає, що вхід в гавань звернений на північ, і робить висновок, що вона розташована в північній частині одного з тих виступів узбережжя Нижньої Каліфорнії, які висунуті в Тихий океан. Він констатує також, що морська течія має напрямок на схід і що вона досить швидка, бо вода біжить уздовж основи дамби зовсім так, як біжать хвилі вздовж бортів пливучого корабля. Ймовірно, так було через те, що відбувався приплив, хоча взагалі-то припливи у західних берегів Америки не дуже помітні.

— А де річка, через яку ми вчора переїжджали на поромі? — запитує Фрасколен.

— Вона зараз позаду, — ось єдина відповідь, яку Фрасколен отримує від янкі.

Але затримуватися не можна: адже треба повертатися в місто, щоб потрапити на вечірній поїзд в Сан-Дієго.

Себастьян Цорн нагадав про це американцеві, але той відповів:

— Не турбуйтеся, дорогі друзі... Часу вистачить... Ми повернемося в місто на електричному потязі, який йде уздовж берега... Ви хотіли оглянути одним поглядом всю місцевість, і не пізніше ніж через годину зробіте це з башти обсерваторії.

— Так ви запевняєте ?.. — наполягає віолончеліст.

— Запевняю вас, що завтра на світанку ви вже будете не там, де зараз перебуваєте!

Квартет змушений задовольнятися такою досить незрозумілою відповіддю. Однак цікавість Фрасколена збуджена до крайності, ще більше, ніж у його товаришів. Він з нетерпінням чекає моменту, коли опиниться на вершині вежі, звідки, за словами американця, місцевість можна оглянути на сотню миль навколо. Якщо і тоді не можна буде точно встановити географічне положення незвичайного міста, то, мабуть, взагалі доведеться від цього відмовитися.

В глибині гавані видніється друга лінія електричної залізниці, що проходить уздовж морського берега. Електричний потяг складається з шести вагонів, де вже розмістилися численні пасажери. Попереду причеплений моторний вагон з акумуляторами на двісті ампер. Йде поїзд зі швидкістю п'ятнадцять-вісімнадцять кілометрів.

Калістус Менбар садить членів квартету в вагон, і поїзд відразу рушає, наче він тільки й чекав наших парижан.

Місцевість, яка тепер розгортається перед ними, мало чим відрізняється від парку, що тягнеться між містом і портом. Той же рівний, ретельно оброблений ґрунт. Зелені луки і поля замість галявин і газонів, — ось і вся різниця. На полях ростуть овочі, а не злаки. В даний момент штучний дощ із підземних трубопроводів зрошує благодатною зливою ці довгі прямокутники, накреслені за допомогою мотузки і кутоміра.

Небо не зуміло б настільки математично точно розподілити цей дощ.

Електрична дорога тягнеться уздовж берега — з одного боку море, з іншого — поля. Вагони пробігають таким чином близько п'яти кілометрів. Потім вони зупиняються перед батареєю з дванадцяти гармат великого калібру; біля входу на батарею напис: "Батарея хвилеріза".

— Наші гармати заряджаються з казенної частини, але ніколи з неї не розряджаються, як знаряддя старенької Європи! — зауважує Калістус Менбар.

У цьому місці лінія берега різко вигинається, він утворює щось на зразок мису, дуже гострого, який нагадує носову частину корпусу корабля або навіть таран броненосця, розбиваючись об який морські хвилі немов розрізаються надвоє і обдають його своєю білою піною. Такий ефект виникає, мабуть, завдяки силі течії, так як у морі хвиля зараз невелика, а в міру того як сонце схиляється на захід, вона ще зменшується.

Від цього пункту відходить гілка електричної залізної дороги, що направляється до центру міста, тоді як перша як і раніше звивається уздовж узбережжя.

Калістус Менбар просить своїх гостей пересісти в інший вагон і оголошує їм, що вони попрямують назад до міста.

Погуляли цілком достатньо. Калістус Менбар виймає годинник, шедевр женеvського майстра Сивана, годинник, що говорять, годинник-фонограф. Він натискає кнопку, і чітко чуються слова: "Чотири години тринадцять хвилин".

— А ви не забули про підйом на обсерваторію ?.. — нагадує Фрасколен.

— Чи можу я забути про це, мої дорогі і вже давні друзі ?.. Та я швидше забув би своє власне ім'я, яке тут достатньо відоме! Ще чотири милі, і ми опинимося перед прекрасною будівлею в кінці Першої авеню, що розділяє наше місто навпіл.

Електричний потяг рушив. За полями, на які все ще падає "післяполудневий", за висловом американця, дощ, розкинувся все той же парк з огорожами, газонами, клумбами і заростями дерев.

Лунає бій годинників, — половина п'ятого. Дві стрілки вказують час на гігантському циферблаті, укріпленому, як циферблат годинника лондонського парламенту, на чотиригранній вежі.

Біля підніжжя вежі розташовані будівлі обсерваторії, призначені для різних цілей. Деякі з них, увінчані круглими металевими куполами із зашкеленими прорізами, дають можливість астрономам спостерігати рух зірок. Вони оточують центральний двір, посередині якого і здіймається вежа, її висота — сто п'ятдесят футів. З верхньої галереї можна оглянути простір радіусом у двадцять п'ять кілометрів, оскільки горизонту не замикають ніякі височини, пагорби або гори.

Калістус Менбар, випереджаючи своїх гостей, входить у двері, які відкриває перед ним швейцар у чудовій лівреї. У глибині холу їх очікує кабіна електричного ліфта. Музиканти разом зі своїм провідником входять в кабіну, і вона плавно піднімається вгору. Через сорок п'ять секунд вона зупиняється на рівні верхнього майданчика вежі.

На цьому майданчику височіє флагшток з величезним прапором, полотнище якого тріпає північний вітер.

Що це за прапор? Жоден з наших парижан не в змозі цього розпізнати. Неначе американський прапор з його червоними і білими смугами, але в кутку, замість шістдесяти семи зірок, виблискуючих в даний час на небі Конфедерації, тільки одна. На лазуровому тлі— одна-

єдина зірка, або, вірніше, золоте сонце, і здається, воно змагається в красі з денним світилом.

— Наш прапор, панове, — вимовляє Калістус Менбар, шанобливо знімаючи капелюха.

Себастьєну Цорну і його товаришам нічого не залишалось, як наслідувати приклад американця.

Через майданчик артисти проходять до парапету, нахиляються...

З їхніх грудей виривається крик, в якому звучить і подив і лють.

Вся рівнина розкривається перед їх очима, і ця рівнина являє собою правильний овал, з усіх боків оточений відкритим морем. Наскільки бачить око — ніде немає і ознак суші.

Адже напередодні, вночі, покинувши село Фрескаль в екіпажі американця, Себастьєн Цорн, Фрасколен, Івернес і Пеншіна милі дві їхали по твердій землі... Потім вони в тому ж екіпажі в'їхали на пором і переправилися через якусь протоку... Потім знову опинилися на суші... Право ж, вони б помітили зміну, якби, покинувши каліфорнійське узбережжя, пустилися в плавання.

Фрасколен обертається до Калістуса Менбара.

— Ми на острові?.. — запитує він.

— Як бачите! — відповідає янкі, і губи його складаються в саму люб'язну посмішку.

— А що це за острів?

— Він називається Стандарт-Айленд.

— А як називається місто ?..

— Мільярд-Сіті.

5. СТАНДАРТ-АЙЛЕНД І МІЛЬЯРД-СІТІ

У той час вважали можливим, що якомусь відважному статистику — географу вдасться, нарешті, визначити точне число островів, розкиданих по земній кулі. Без перебільшення можна сказати, що число їх доходить до декількох тисяч.

Невже ж серед цих островів не знайшлося б хоч одного, який відповідав би бажанням засновників Стандарт-Айленда і вимогам його майбутніх мешканців? Ні! Жодного. І ось з "американомеханічною" практичністю був розроблений проект створення з окремих частин штучного острова, який з'явився б останнім словом сучасної металургійної техніки.

Стандарт-Айленд (що означає — "зразковий острів") є островом на гребних гвинтах. Мільярд-Сіті — його столиця. Звідки взялася така назва? Чому місто називають так? Очевидно тому, що це — місто мільярдерів, місто Гульдів, Вандербілтів, Ротшильдів.

Але, скажуть нам, слова "мільярд" в англійській мові не існує... Англосакси Старого і Нового Світу завжди говорили a thousand millions, тисяча мільйонів... Мільярд — слово французьке. Вірно, однак, за останні кілька років воно перейшло в розмовну мову Великобританії та Сполучених Штатів і з повною підставою застосоване до столиці Стандарт-Айленд а.

Ідея штучного острова сама по собі не так вже незвичайна. Зануривши в річку, в озеро або море достатню кількість різних

матеріалів, люди в змозі створити острів. Але в даному випадку цього було б мало. Беручи до уваги призначення Стандарт-Айленда, ті вимоги, яким він повинен був задовольняти, потрібно було, щоб цей острів міг пересуватися і, отже, щоб він був плавучим. Тут —то і полягала головна трудність, але завдяки наявності машин майже безмежної потужності вона не перевершувала технічних можливостей металургійних та металообробних заводів.

Вже в кінці XIX століття американці зі своєю інстинктивною схильністю до того, що у них називається "big", з їх захопленням перед усім, тим, що "величезне", задумали поставити в декількох сотнях миль від берега гігантський пліт на якорях. Це було би якщо не місто, то у всякому разі станція посеред Атлантики, з ресторанами, готелями, клубами, театрами і т. д., де туристам були б надані всі задоволення наймодніших морських курортів. Такий проект був здійснений і доповнений. Тільки замість нерухомого плота був споруджений плаваючий острів.

За шість років до початку нашої історії виникла в Америці компанія під назвою "Стандарт-Айленд компані лімітед" з капіталом у п'ятсот мільйонів доларів, розділеним на п'ятсот акцій, що поставила собі за мету побудувати штучний острів, де набоби Сполучених Штатів мали б можливість користуватися різними перевагами, яких позбавлені всі міцно прикуті до свого місця області земної кулі. Акції були негайно ж розкуплені, так багато знайшлося в тодішній Америці великих статків, заснованих на експлуатації залізниць, на банківських операціях, видобутку нафти або торгівлі солониною.

Спорудження цього острова зайняло чотири роки. Зараз ми розповімо коротко про його розміри, пристрої, про способи, якими він приводиться в рух і які дозволяють йому використовувати найпрекраснішу частину неосяжної поверхні Тихого океану. Розміри ми дамо в кілометрах, а не в милях, — в той час вже було подолано нез'ясовану огиду, яку десятикова система перш вселяла англосаксонській рутині.

Плавучі села існують в Китаї на річці Янцзи, в Бразилії — на Амазонці, в Європі — на Дунаї. Але це прості недовговічні споруди: кілька будиночків, встановлених на великих дерев'яних плотах. Після прибуття у визначене місце пліт розбирається, будиночки знімаються, і село припиняє своє існування.

Зовсім інша справа — острів, про який йде мова: він повинен був вийти у відкрите море, повинен був існувати стільки часу, скільки можуть існувати творіння рук людських.

Втім, як знати, чи не стане земля в один прекрасний день занадто мала для своїх мешканців, кількість яких, згідно точним обчисленням Равенштейна, в 2072 досягне шести мільярдів? І чи не доведеться будувати житла на море, коли материки виявляться перенаселеними?..

Стандарт-Айленд — острів із сталі, і опір його корпусу розрахований на те, щоб витримати величезне навантаження. Він складається з двохсот шістдесяти тисяч понтонів, кожен понтон висотою в шістнадцять метрів сімдесят сантиметрів і по десять метрів в довжину і ширину. Таким чином, горизонтальна поверхня кожного понтона являє собою квадрат, сторона якого дорівнює десяти, а площа ста квадратним метрам. Всі ці понтони, міцно з'єднані один з одним болтами, утворюють площу приблизно в двадцять сім мільйонів квадратних метрів, або двадцять сім квадратних кілометрів. При овальної форми острова, яку йому надали будівельники, він має сім кілометрів у довжину і п'ять в ширину, а окружність його дорівнює приблизно вісімнадцяти кілометрів.

Підводна частина острова має тридцять футів, надводна — двадцять, іншими словами — осад Стандарт-Айленда дорівнює десяти метрам при повному навантаженні. З цього випливає, що обсяг його — чотириста тридцять два мільйони кубічних метрів, а водотоннажність, тобто три п'ятих обсягу, — двісті п'ятдесят дев'ять мільйонів кубічних метрів.

Всю підводну частину корпусу покрили особливим складом, секрету якого дошукувалися вже здавна. Цей склад (його винахідник став мільярдером) не дає черепашкам обліплювати поверхні, що контактують з морською водою.

Підводної частини нового острова не загрожують ні деформації, ні розриви, — так міцно зшиті сталеві листи, так міцно приладнані всі болти і заклепки.

Для спорудження цього гігантського судна довелося побудувати спеціальні верфі. Це і зробила "Стандарт-Айленд компанії", придбавши попередньо бухту Магдалени і частину узбережжя, що примикає до неї на крайньому кінці довгого півострова Старої Каліфорнії, майже біля меж тропіка Рака. У цій бухті і проводилися роботи під керівництвом інженерів "Стандарт — Айленд компанії" на чолі зі знаменитим Вільямом Терсеном, померлим через кілька місяців після закінчення будівництва, подібно Брюннелю, який помер під час невдалого спуску на воду пароплава "Грейт-Істерн". А хіба цей "Стандарт-Айленд" по суті не той же "Грейт-Істерн", тільки значно вдосконалений і який в кілька тисяч разів перевершує його за своїми розмірами?

Зрозуміло, тут не могло бути й мови про те, щоб спускати цілий острів на поверхню океану. Тому і довелося будувати його окремими шматками, окремими відсіками, так сказати, що приростають один до одного на водах бухти Магдалени. Ця частина американського узбережжя зробилася місцем стоянки плавучого острова, портом, в якому він знаходить притулок, коли потрібні будь — які виправлення.

Поверхня острова, утворена двомастами сімдесятьма тисячами відсіків, була покрита товстим шаром чорнозему всюди, крім особливо міцно укріпленої центральній частині острова, призначеної для самого міста. Цього ґрунту цілком достатньо для обмеженого розвитку рослинності — для газонів, клумб, чагарників, невеликих гаїв, лугів і городів. Було б непрактичним вимагати, щоб на цьому штучному ґрунті виростили хлібні злаки і могла пастися худоба, — її для м'яса регулярно

завозять на острів. Але зате було зроблено все необхідне для того, щоб постачання молочними продуктами, птицею і яйцями не залежало від привозу ззовні.

Під насадженнями знаходиться три чверті всієї поверхні Стандарт-Айленда, тобто близько двадцяти одного квадратного кілометра: там зеленіють газони, інтенсивно обробляються поля, що буяють овочами, вирощуються сади, багаті фруктами, а штучні луки служать пасовищем для декількох стад. У землеробстві тут широко застосовується електрика: під впливом постійних струмів різноманітні овочі дозрівають надзвичайно швидко і досягають майже неправдоподібної величини, — так, наприклад, величина редиски доходить до сорока п'яти сантиметрів, а одна морквина важить три кілограми. Сади, городи, фруктові плантації можуть посперечатися з кращими насадженнями Вірджинії або Луїзіани. Дивуватися тут не доводиться: на острові, справедливо названому "перлиною Тихого океану", перед витратами не зупиняються.

Його столиця, Мільярд-Сіті, займає приблизно п'яту частину двадцяти семи квадратних кілометрів, тобто близько п'яти квадратних кілометрів, чи п'ятсот гектарів, і має в окружності дев'ять кілометрів. Ті з наших читачів, які зволили слідувати за Себастьяном Цорном і його товаришами під час їхньої екскурсії, вже досить добре знають місто, щоб не заблукати. Втім, неможливо заблукати в американських містах, коли вони, до свого щастя чи нещастя, побудовані на сучасний лад: на щастя — якщо мати на увазі простоту в плануванні вулиць, на нещастя — якщо ви чекаєте краси і різноманітності, бо цією стороною тут цілком і повністю нехтують. Ми вже знаємо, що Мільярд-Сіті, яке має форму овалу, поділяється на дві частини центральною вулицею — Першою авеню, довжиною близько трьох кілометрів. Обсерваторії, що підноситься на одному її кінці, на іншому кінці відповідає показний будинок мерії. Там зосереджені всі громадські й цивільні служби, управління водопостачання, шляхів сполучення, планування парків, управління міської поліції, митниці, ринків, похоронної справи, різних навчальних закладів, культів і мистецтва.

Що ж являє собою населення, яке проживає всередині цього вісімнадцятикілометрового кола?

Кажуть, на землі існує в даний час дванадцять міст (з них чотири знаходяться в Китаї), що нараховують понад мільйон жителів. Ну, а на плавучому острові живе всього близько десяти тисяч чоловік, і всі вони уродженці Сполучених Штатів. Засновники Стандарт-Айленда не бажали, щоб коли-небудь могла виникнути національна ворожнеча між його мешканцями, які прагнули знайти відпочинок і спокій на цьому найсучаснішому за задумом і виконання судні. Досить, більше ніж достатньо, і того, що вони не належать до однієї релігії. Було б надзвичайно важко надати виключне право селитися на цьому острові одним тільки янкі з Північних штатів, які зараз живуть по лівому борту судна, або ж, навпаки, — одним лише жителям півдня — мешканцям правого борту. Крім того, від цього чимало постраждали б інтереси Компанії.

І ось, коли була закінчена збірка металевої основи Стандарт-Айленда, підготовлена для забудови частина, відведена під місто, і прийняті плани вулиць і проспектів, приступили до зведення будівель — прекрасних палаців і не настільки розкішних особняків, приміщень, призначених для роздрібної торгівлі, будівель громадського призначення церков і храмів. Тут не було нічого схожого на чиказькі двадцятисемиповерхові будинки — "хмарочоси". Все тут будувалося з легких і в той же час міцних матеріалів. Для будівель застосовувався переважно алюміній, нержавіючий метал, в сім разів легший, ніж залізо. Цей метал майбутнього, як назвав його Сент-Клер Девіль, відповідає всім потребам міцного будівництва. Він поєднується з штучним каменем — цементними блоками, які щільно прилягають один до одного. Застосовуються також порожнисті скляні цеглини, які видувають, як пляшки, надаючи їм потрібну форму, а потім скріплюють один з одним тонким шаром вапняного розчину. З цих прозорих цеглин, якщо знадобиться, можна вибудувати ідеальний скляний будинок. Але найохочіше тут використовують металеві каркаси, подібно до того як це

тепер практикується в суднобудуванні. А що по суті являє собою Стандарт — Айленд, як не величезний корабель?

Всі ці різні будівлі є власністю Компанії. І ті, хто в них мешкає, — тільки мешканці, як би вони не були багаті. Втім, Компанія подбала про те, щоб задовольнити всі вимоги щодо усіляких зручностей і комфорту, які тільки могли б пред'явити нечувано багаті американці, в порівнянні з якими європейські монархи та індійські набоби виглядають людьми середнього достатку. Адже мешканці цієї "перлини Тихого океану" володіють значною часткою світових запасів золота, які за даними статистики рівні вісімнадцяти мільярдам, і запасів срібла, які оцінюються у двадцять мільярдів.

Дійсно, у фінансовому відношенні справа з самого початку пішла чудово. Палаці та особняки були здані в оренду за казкові суми. В окремих випадках плата за наймання приміщення перевищувала кілька мільйонів. І все ж знайшлися сім'ї, які в змозі були, не обтяжуючи себе, щорічно витратити на житло подібні суми. Це одне приносить Компанії солідний дохід. Не можна не визнати, що столиця Стандарт — Айленда цілком виправдовує свою назву.

Не кажучи вже про самі багаті сім'ї, виявилось кілька сотень таких, чия квартирна плата коливалася в межах від ста до двохсот тисяч франків. Серед "іншого населення" були викладачі, торговці, службовці, прислуга, іноземці, кількість яких, проте, невелика, так як постійно проживати в Мільярд-Сіті і взагалі на острові їм не дозволялося. Адвокатів тут було дуже мало, внаслідок чого судові процеси відбувалися дуже рідко; лікарів ще менше, завдяки чому смертність впала до сміховинної цифри. Втім, кожен житель острова чудово обізнаний про стан свого здоров'я: мускульну силу він вимірює силоміром, дихання — спірометром, пульсацію серця — сфігмометром, нарешті кількість життєвої енергії організму — магнетометром. Крім того, в місті немає ні барів, ні кафе, ні кабачків, нічого, що штовхало б на надмірне споживання алкоголю. Не було ще ніколи жодного випадку дипсоманії, або, кажучи простіше, щоб нас зрозуміли люди, незнайомі з

грецькою мовою, — пияцтва. Не забудемо також, що міське управління постачає мешканців електричною енергією, механічної силою, опаленням, повітрям конденсованим, повітрям розрідженим, повітрям охолодженим, водою з водопроводу, так само як і послугами пневматичного телеграфу і телефону. Якщо на штучному острові, що методично ухиляється від впливу поганого клімату і захищеному від мікробів, люди все ж помирають, то тільки тому, що вмирати, як-не-як, і їм доводиться, але все —таки не раніше, ніж років в сто, коли сили їх організму підточить час.

Чи є на острові солдати? Є! Загін в п'ятсот чоловік під командуванням полковника Стюарта, бо треба мати на увазі, що не всі райони Тихого океану безпечні. Обережність вимагає, щоб при наближенні до деяких груп островів вживалися заходи проти можливого нападу з боку різного роду піратів. Не дивно, що солдатам добре платять, що кожен рядовий тут отримує платню більшу, ніж командувач армією в старій Європі. Вербування солдатів, які отримують квартиру, провіант і обмундирування за рахунок адміністрації, проходить завжди під контролем начальників, багатих, немов креси. Їм залишається тільки вибирати з великої кількості бажаних записатися до лав війська.

Чи є на острові поліція? Так, є кілька невеликих загонів, чого цілком достатньо для забезпечення безпеки в місті, яке не має ніяких підстав за неї турбуватися. Проживати на острові можна лише з дозволу міського управління. Береги і вдень і вночі охороняє пильна митна варта. Пристати до острова можна тільки в портах. Як же зловмисникам проникнути на нього? Ну, а у випадку, якщо злочинцем виявиться хтось із жителів острова? Він буде відразу ж схоплений, засуджений і в якості засудженого відправлений на захід або на схід і висаджений в якомусь закутку Нового або Старого Світу без всякої надії повернутися згодом на Стандарт —Айленд.

Ми говоримо про порти. Хіба їх декілька? Їх два, і вони розташовані на крайніх точках вузької частини овалу, форму якого має плавучий острів. Один називається Штирборт-Харбор, інший Бакборт-Харбор. Адже ніяк

не можна допускати перебоїв в постачанні острова всім необхідним, і можливість таких перебоїв виключається саме завдяки влаштуванню цих двох портів на протилежних берегах острова. Якщо через негоду не можна пристати до одного з них, то відкритий для кораблів інший, і таким чином вони можуть обслуговувати острів при будь-якому вітрі. Через ці порти і здійснюється постачання острова різними товарами: нафтою, яка підвозиться на спеціальних судах, борошном і зерном, винами, пивом та іншими напоями, чаєм, кавою, шоколадом, прянощами, консервами тощо. Туди ж доставляються бики, барани, свині з кращих американських ринків; острів забезпечений свіжим м'ясом, та й взагалі на острів привозять все, чого тільки може побажати самий розпещений ласун. Ввозяться також тканини, білизна, новинки останньої моди, все, що може знадобитися найвишуканішому денді, найелегантнішій жінці. Всі ці предмети продаються в магазинах Мільярд-Сіті, — за якою ціною, сказати не наважуємося, побоюючись викликати в читача недовіру.

Все ж виникає питання: яким чином встановили регулярне пароплавне сполучення між американським узбережжям і плавучим островом? Адже за самою суттю своєю Стандарт-Айленд є чимось рухливим — сьогодні він тут, а завтра може опинитися в двадцяти милях звідси.

Відповідь дуже проста: Стандарт-Айленд зовсім не пливе світ за очі. Його пересування здійснюється за планом, встановленим вищою адміністрацією, згідно з висновками метеорологів обсерваторії. Це прогулянка по маршруту (втім, в нього можуть вноситися певні зміни), що проходить по тій частині Тихого океану, де розташовані найбільші мальовничі архіпелаги і де найлегше уникнути зміни холодних і жарких повітряних течій — частої причини легеневих захворювань. Це — то і дозволило Калістусу Менбару на поставлене йому питання про зиму відповісти: "Нічого подібного ми не знаємо!" Стандарт-Айленд плаває тільки між тридцять п'ятою паралеллю на північ від екватора і тридцять п'ятою паралеллю на південь від нього. Пройти сімдесят градусів, тобто близько тисячі чотирьохсот морських миль, — які це відкриває прекрасні можливості для плавання! Тому кораблі завжди знають, де їм шукати

"перлину Тихого океану", — адже переміщення її між різними групами привабливих островів, які оазисами розсипані в безмежній пустелі океану, відбувається за розкладом.

Та до того ж кораблям не доводиться наосліп розшукувати точне місцезнаходження Стандарт-Айленда. Компанія могла б для інформації користуватися двадцятьма п'ятьма кабелями довжиною в шістнадцять тисяч миль, що належать Eastern Extension Australasia and China Co, але не захотіла цього робити. Плавучий острів не бажає ні від кого залежати. Тому на поверхні моря розмістили кілька сотен буїв, на яких закріплені кінці електричних кабелів, що мають зв'язок з бухтою Магдалени. Підпливають до такого буя, з'єднують провід з апаратами обсерваторії, посилають телеграми, і агенти, що знаходяться в бухті, інформовані про координати Стандарт — Айленда. В результаті постачання острова за допомогою вантажних пароплавів може відбуватися з правильністю залізничного розкладу.

Залишається з'ясувати ще одне важливе питання.

Звідки ж береться прісна вода для задоволення різноманітних потреб населення? Її отримують шляхом дистиляції на двох спеціальних заводах по сусідству з портом. По трубах вона доставляється до житлових приміщень, по трубах проходить під зеленим покровом полів. Її використовують і для домашніх потреб і для дорожнього господарства, вона виливається благодатним дощем на поля і галявини, які тепер вже не залежать від примхи неба. І ця вода не тільки прісна, вона дистильована, вона гігієнічніше води в самих чистих джерелах Старого і Нового Світу: адже кожна крапля завбільшки з шпилькову головку може містити до п'ятнадцяти мільйонів бактерій.

Залишається розповісти, за яких умов відбувається пересування цього чудового судна. Велика швидкість для нього не є необхідною, — адже протягом шести місяців воно не повинно залишати областей, обмежених тропіками і сто тридцятьма — сто восьмидесятими меридіанами. Від п'ятнадцяти до двадцяти миль на добу — більшого не

потрібно. Правда, такої швидкості легко домогтися простим буксируванням. Для цього потрібно було б виготовити особливий канат з індійської коноплі, дуже міцний і в той же час легкий, який не занурювався б у глибину моря і не чіплявся б за нерівності дна. Канат накручувався б на циліндри з паровим двигуном, і Стандарт-Айленд можна було б буксирувати таким чином вперед і назад, подібно баржам, які піднімаються вгору і спускаються вниз за течією деяких річок Старого і Нового Світу. Але такий канат повинен був би мати величезну товщину, відповідно масі плавучого острова, і часто піддавався би всіляким ушкодженням. Тим самим острів був би "посаджений на ланцюг", і йому довелося б завжди слідувати по одній і тій же незмінною трасі, бути на прив'язі, а з втратою свободи пересування вільні американці ні за що б не примирилися.

На щастя, електротехніка досягла таких успіхів, що до електрики, цієї душі всесвіту, стало можливим висувати будь —які вимоги. Вона стала рушійною силою штучного острова. Двох електростанцій достатньо для того, щоб приводити в дію величезні динамо —машини, що виробляють електричну енергію постійного струму з помірною напругою у дві тисячі вольт. Ці динамо —машини змушують працювати потужну систему гвинтів, розташованих поблизу обох портів. Кожна електростанція розвиває енергію в п'ять мільйонів кінських сил завдяки наявності сотень котлів, що підігріваються нафтовими брикетами, менш громіздкими і такими, що дають менше відходів, ніж вугілля, і в той же час — більш високу температуру. Цими станціями за допомогою численного персоналу механіків і кочегарів керують два головних інженера, Уотсон і Сомуа. Вищий контроль здійснює комодор Етель Сімкоо. Зі свого кабінету в обсерваторії комодор підтримує телефонний зв'язок зі станціями, з яких одна розташована у порту лівого боку, а інша — у порту правого. Від комодора виходять вказівки щодо руху в тому чи іншому напрямку, згідно встановленого маршруту. І він же в ніч з 25-го на 26— е розпорядився, щоб Стандарт-Айленд, який до початку свого щорічного плавання стояв біля каліфорнійського узбережжя, вийшов у відкрите море.

Ті з наших читачів, які побажають подумки відправитися в цю подорож по Тихому океану, будуть свідками різних перипетій його і, може статися, не пошкодують про це.

Скажімо тепер, що найбільша швидкість плавучого острова, коли машини його розвивають всю свою енергію в десять мільйонів кінських сил, досягає восьми вузлів. Найпотужніші вали, які здіймаються вітром, не справляють на нього ніякої дії. Завдяки своїм розмірам він не відчуває ні найменшої качки; морської хвороби на ньому побоюватися не доводиться. Лише в перші дні подорожі "на борту" острова відчуваєш легку дрож, яка передається його підґрунтовій частини від обертання гвинтів. Шістдесятиметрові хвилерізи на обох краях острова легко розрізають воду, і він без жодних поштовхів здійснює свій шлях по широкому морському простору.

Само собою зрозуміло, що електрична енергія, яка виробляється станціями, є не тільки силою, що приводить в рух острів, але отримує і інше застосування. Вона дає освітлення рівнині, парку, місту. Вона служить джерелом того потужного світла, який крізь скло маяків цілими снопами спрямовується у відкрите море і попереджає здалеку про появу плавучого острова, усуваючи тим самим будь —яку можливість зіткнень. Вона джерело струму, використовуваного телеграфними, телефотними, телеавтографними і телефонними установками, джерело струму для житлових будинків і торговельних кварталів. Нарешті, це вона живить штучні місяця силою у п'ять тисяч свічок, які в змозі освітити площу в п'ятсот квадратних метрів.

В даний час це надзвичайне судно здійснює свій другий рейс по Тихому океану. З місяць тому воно покинуло бухту Магдалени і попрямувало до тридцять п'ятої паралелі, щоб відновити своє плавання на широті Сандвічевих островів. Воно знаходилося неподалік від узбережжя Нижньої Каліфорнії, коли Калістус Менбар, що дізнався по телефону, що Концертний квартет виїхав з Сан-Франциско в Сан —Дієго, запропонував заручитися співпрацею цих видатних артистів. Відомо, як

він з ними зробив, як доставив їх на плавучий острів, який перебував тоді в декількох

кабельтових від берега, і як завдяки його підступній витівці меломани Мільярд — Сіті отримали можливість насолоджуватися камерною музикою.

Таке це дев'яте диво, цей шедевр людського генія, гідний двадцятого сторіччя. На ньому гостюють зараз дві скрипки, альт і віолончель. Плавучий острів уносить їх у західні області Тихого океану.

6. ЗАПРОШЕНІ... НАСИЛЬНО

Хоча, можливо, Себастьян Цорн, Фрасколен, Івернес і Пеншіна — люди, що звикли нічому не дивуватися, все ж їм важко було не піддатися цілком законному приступу люті і спокусі схопити Калістуса Менбара за горло. Вважати з упевненістю, що у тебе під ногами твердий ґрунт Північної Америки, і раптом опинитися у відкритому морі! Думати, що знаходишся в якихось двадцяти милях від Сан-Дієго, де очікують твого завтрашнього концерту, і несподівано дізнатися, що віддаляєшся від нього на плавучому острові! По правді сказати, такий напад люті був би цілком вибачний.

Американець, на щастя, ухилився від першого громового удару. Скориставшись подивом, вірніше навіть приголомшенням, членів квартету, він втік з майданчика башти і, спустившись в ліфті, опинився поза межами досяжності для чотирьох розлючених парижан.

— Який мерзотник! — кричить віолончель.

— Яка худобина! — вторить йому альт.

— Ну, ну... адже завдяки йому ми надивилися всяких чудес... — лагідно зауважує перша скрипка.

— Так що ж, ти його виправдовуєш? — заперечує друга.

— Анітрохи, — заявляє Пеншіна, — і якщо на цьому острові є правосуддя, ми доб'ємося, щоб обманщик-янкі отримав по заслугах!

— І якщо тут є кат, — гарчить Себастьян Цорн, — ми доб'ємося, щоб його повісили!

Однак, щоб добитися всього цього, необхідно перш за все знову опинитися

серед мешканців Мільярд-Сіті, бо поліція не діє в повітрі, на висоті ста п'ятдесяти футів. І це буде зроблено в кілька митей, якщо тільки вдасться спуститися. Але кабіна ліфта назад не піднялася, нічого схожого на сходи не видно. Таким чином квартет, що знаходиться на вершині вежі, відрізаний від усього світу.

Після перших бурхливих виливів досади і гніву Себастьян Цорн, Пеншіна, Фрасколен, надавши Івернесу захоплюватися оточуючим, повщухали і заспокоїлися. Над ними майорить полотнище прапора. Себастьян Цорн відчуває шалене бажання перерізати мотузку і спустити його, як спускають прапор корабля, що здається ворогові. Але краще не накликати на себе зайвих неприємностей, і товариші утримують віолончеліста, коли в його руці з'являється добре відточений мисливський ніж.

— Не будемо давати приводу для будь-яких звинувачень проти нас, — каже мудрий Фрасколен.

— Так що ж... ти задоволений становищем, в якому ми зараз знаходимося?.. запитує Пеншіна.

— Ні... але ускладнювати його нема чого.

— А багаж —то їде собі в Сан-Дієго!.. — вимовляє "Його високість", сплеснувши руками.

— А завтрашній концерт!.. — вигукує Себастьян Цорн.

— Дамо його по телефону, — відповідає перша скрипка. Але цей жарт найменше може заспокоїти киплячого обуренням віолончеліста.

Нагадаємо, що обсерваторія займає середину великого скверу, до якого примикає Перша авеню. На протилежному кінці цієї головної трикілометрової магістралі, що розділяє Мільярд-Сіті навпіл, видніється велична будівля, увінчана легкою і витонченою вежею. Артисти висловлюють припущення, що там знаходиться управління острова і муніципалітет, якщо, зрозуміло, в Мільярд-Сіті є мер з яким —небудь штатом. Вони не помилилися. Якраз у цю хвилину куранти на вежі починають свій веселий передзвін, і разом з завмираючими зітханнями легкого вітерцю до обсерваторії доносяться звуки музики.

— Послухай-но!.. Це в ре-мажор, — говорить Івернес.

— І на дві чверті, — говорить Пеншіна.

Куранти відбивають 5:00.

— А обідати? — вигукує Себастьян Цорн. — А спати?.. Невже з вини цього негідника Менбара нам доведеться провести ніч в ста п'ятдесяти футах від землі?

Є всі підстави побоюватися цього, якщо ліфт не дасть полоненим можливості вибратися на свободу.

Дійсно, сутінки в низьких широтах дуже короткі, і сяюче денне світило схиляється до горизонту зі швидкістю падаючого снаряда. Погляди, які члени квартету кидають у безмежну даль, охоплюють тільки

абсолютно безлюдне море, без єдиного вітрила, без самого легкого димку. За заміськими полями рухаються електричні потяги, що прямують до периферії острова або обслуговуючі обидва порти. В цей час парк ще сповнений пожвавлення. З висоти вежі він здається величезною корзиною квітів, де красуються азалії, клематис, жасмин, гліцинії, пасифлора, бегонії, сальвії, гіацинти, далії, камелії, троянди всіляких сортів. Маса відпочиваючих — солідні чоловіки, молоді люди, — не ті зніжені фанти, які ганьблять своїм виглядом вулиці великих європейських міст, а міцно складені, сильні хлопці. Жінки і дівчата — здебільшого в сукнях солом'яно-жовтих відтінків, які приємніше всього в жарких краях. Деякі ведуть на прив'язі красивих левреток в шовкових попонках, обшитих золотою тасьмою. Вся ця багата публіка снує туди-сюди по доріжках, посипаних дрібним піском, які химерно звиваються серед газонів. Одні відкинулися на подушки електричних екіпажів, інші сидять на лавках під деревами і кущами. Далі якісь молоді джентльмени грають в теніс, в крокет, в гольф, в футбол, а також, сидячи верхи на баских поні, — в поло. На газонах граються купки дітей, галасливих американських дітей, у яких, особливо у дівчаток, так рано проявляється індивідуалізм. На відмінно утримуваних доріжках для верхової їзди видніється кілька вершників; деякі, показуючи своє мистецтво, влаштовують захоплюючі змагання.

У торговельних кварталах міста зараз ще багато народу. Уздовж головних вулиць котяться рухомі тротуари з публікою. По скверу біля підніжжя вежі весь час снують перехожі, і четверо бранців, анітрохи не соромлячись, намагаються привернути їхню увагу: Пеншіна і Фрасколен кілька разів приймаються голосно кричати. Ну, звичайно, їх чують, — адже на них вказують рукою, до їх слуху навіть долинають слова! Але ніхто з перехожих не виражає ні найменшого подиву.

Мабуть, поява на майданчику вежі цих славних гостей, які чомусь так хвилюються, нікого не вражає. Що стосується слів, то вони складаються з усіляких "гуд бай", "хау ду ю ду", привітань і всяких формул люб'язності і ввічливості. Можна подумати, що населення Мільярд-Сіті поінформоване

про прибуття чотирьох парижан на острів, який з такою передбачливістю показував їм Каліс тус Менб ар...

— Дивіться-но... адже вони потішаються над нами! — говорить Пеншіна.

— Так, так, схоже на те, — відповідає Івернес.

Проходить час, але всі заклики залишаються марними. Наполегливі прохання Фрасколена здобули не більше успіху, ніж багаторазові прокляття Себастьяна Цорна. Настає обідня година, гуляки потроху зникають з парку, вулиці очищаються від дозвільної публіки, що заповнювала їх. Зрештою можна дійти до сказу!

— Так, — каже Івернес, викликаючи в пам'яті романтичні образи, — ми схожі на тих негідних, яких злий дух переніс в священне місце, і тепер засуджені на загибель за споглядання того, на що не повинні були дивитися...

— Ось нас і піддають мукам голодної смерті! — підхоплює Пеншіна.

— У всякому разі, ми загинемо не раніше, ніж вичерпаємо всі засоби для продовження нашого існування! — вигукує Себастьян Цорн.

— А якщо нам доведеться врешті-решт пожерти один одного, першим номером піде Івернес! — говорить Пеншіна.

— Коли забажаєте! — покірно зітхає перша скрипка, схилиючи голову, щоб прийняти смертельний удар.

У цей момент в глибині вежі лунає якийсь звук. Кабіна ліфта піднімається і зупиняється на рівні майданчика. Припускаючи, що зараз з'явиться Калістус Менбар, бранці готуються влаштувати йому гідний прийом...

Але кабіна порожня.

Гаразд! Почекаємо. Ошукані зуміють розшукати обманщика. Зараз найважливіше спуститися вниз, а саме вірний засіб для цього — зайняти місце в ліфті.

Сказано — зроблено. Тільки-но віолончеліст і його товариші опинилися в кабіні, вона стала опускатися і через кілька секунд доставила їх у перший поверх башти.

— Подумати тільки! — вигукує Пеншіна, тупнувши ногою. — Як природно ми крокуємо по штучному ґрунту!

Хвилина для жартів обрана невдало. Ніхто не відповідає веселунові.

Двері на вулицю відкрита. Всі четверо виходять. Внутрішній двір порожній. Вони перетинають його і йдуть по доріжці скверу.

Назустріч їм попадається кілька перехожих, але вони не звертають на іноземців ніякої уваги. Фрасколен знову волає до розсудливості, і Себастьєн Цорн змушений відмовитися від несвоєчасних виразів гніву і обурення. Вимагати правосуддя треба від влади. Поспішати, однак, немає чого. Треба повернутися в "Ексцельсіор-Готель" і завтра ж пред'явити свої права вільних людей, — таке рішення, прийняте членами квартету.

Вони направляються уздовж Першої авеню. Привертають ці парижани принаймні увагу публіки? І так і ні. На них дивляться, але без особливої настирливості, так, як якщо б вони були з числа туристів, які зрідка відвідують Мільярд-Сіті. Артисти ж у таких незвичайних обставинах почувуються не дуже вправно, — їм здається, що їх розглядають пильніше, ніж це має місце насправді... З іншого боку, немає нічого дивного, якщо їм самим здаються дивними ці плавучі остров'яни, люди, що добровільно розпрощалися із собі подібними, щоб поневірятися по

хвилях самого великого океану на земній кулі. Дайте волю уяві, і вам здасться, що це мешканці якоїсь далекої планети. І ось палка фантазія Івернеса вже несе його в якісь уявні світи. Що стосується Пеншіни, то він задовольняється таким зауваженням:

— Чорт забирай, у всіх цих перехожих дуже місіонерський вигляд, і схоже на те, що нижче спину у них є маленький гребний гвинт, як у їхнього острова.

Тим часом голод мучить наших подорожніх все сильніше. Снідали вони давно, і шлунок пред'являє свої звичайні вимоги. Треба якомога швидше дістатися до "Ексцельсіор-Готелю". Завтра вони зроблять всі необхідні кроки для того, щоб повернутися в Сан-Дієго на одному з пароплавів Компанії, і притому їм відшкодують збитки по всій справедливості — за рахунок Калістуса Менбара.

Але от, продовжуючи шлях уздовж Першої авеню, Фрасколен зупиняється перед розкішним будинком, на фронтоні якого виділяється золотими літерами напис "Казино". Направо від чудової арки, що підноситься над головним, входом, крізь дзеркальні, розмальовані арабесками вікна ресторану видніються численні столики, зайняті людьми, що обідають, навколо яких метушаться офіціанти.

— Тут їдять! — Каже друга скрипка і оглядає питальним поглядом своїх зголоднілих товаришів.

На що слідує лаконічна відповідь Пеншіни:

— Увійдемо.

Один за одним входять вони в ресторан. Їх поява не привертає до себе особливої уваги — ресторан часто відвідується іноземцями. Через п'ять хвилин четверо зголоднілих друзів з захопленням накидаються на перші страви відмінного обіду, меню якого підібрав Пеншіна, а він-то в

гастрономії знає толк. На щастя, гаманець квартету ґрунтовно набитий грошима, а якщо навіть музиканти спустошать його тут, то збори з концертів в Сан-Дієго знову його наповнять.

Кухня чудова, куди краща, ніж у готелях Нью-Йорка і Сан-Франциско: страви приготовлені на електричних плитах — електрика з однаковим зручністю застосовується і для слабкого і для сильного вогню. Після супу з консервованих устриць, фрикасе з маїсових зерен, свіжої селери, традиційних пиріжків з ревенем слідує надзвичайної свіжості риба, виключної ніжності ромштекс, дичина — ймовірно, з лісів і степів Каліфорнії — і овочі, вирощені на острові методами інтенсивної культивування. Для пиття подані не вода з льодом, за американським звичаєм, а різні сорти пива і вин, які потрапили в льохи Мільярд-Сіті з винниць Бургундії, Бордо і Рейну, і вже напевно — за хорошу ціну.

Обід підбадьорив наших парижан, і це відбивається на їх настрої. Мабуть, вони схильні тепер не так похмуро дивитися на пригоду, що випала їм на долю. Всім відомо, що музиканти вміють пити. Те, що цілком природно для тих оркестрантів, хто, напружуючи дихання, виштовхує хвилі звуків з духових інструментів, менш можна вибачити для граючих на струнних. Але це неважливо! Івернес, Пеншіна, навіть Фрасколен, перебуваючи тут, у місті мільярдерів, починають бачити життя в рожевому і навіть у золотому світлі. Один лише Себастьян Цорн, встигаючи за товаришами, все ж не може загасити свій гнів виноградними соками Франції.

Коротше кажучи, квартет вже досить напідпитку, коли настає час вимагати рахунок. Метрдотель в чорному фракку передає його скарбнику Фрасколену.

Друга скрипка кидає погляд на підсумкову суму, встає, знову сідає, знову піднімається, протирає очі, дивиться в стелю.

— Та що це тебе так пробрало ?.. — запитує Івернес.

— Тремтіння мене пробирає з голови до п'ят! — відповідає Фрасколен.

— Дорого?..

— Більше, ніж дорого... Двісті франків...

— Зі всіх чотирьох?

— Ні... з кожного.

Так, так, це так, — сто шістдесят, доларів, ні більше ні менше, причому риба коштує двадцять доларів, ромштекс — двадцять п'ять, медок і бургонське — по тридцять доларів за пляшку, і відповідно — все інше.

— Тьху ти чорт!.. — вигукує "Його високість".

— Грабіжники !.. — вторить йому Себастьян Цорн.

Цих зауважень, якими вони обмінюються по-французьки, чудовий метрдотель не розуміє. Проте він все ж здогадується, що відбувається. Але, хоча на губах його показується легка посмішка, посміхається він не презирливо, а здивовано. Йому видається цілком природним, що обід на чотирьох осіб коштує сто шістдесят доларів. Такі тутешні ціни.

— Не скандальте! — говорить Пеншіна. — На нас дивиться Франція! Треба платити...

— І будь-яким способом — в дорогу на Сан-Дієго, — відповідає Фрасколен. — Післязавтра у нас не залишиться грошей і на один сандвіч.

З цими словами він дістає гаманець, виймає з нього порядну кількість паперових доларів, які, на щастя, мають ходіння в Мільярд-Сіті, і вже збирається передати їх метрдотелю, як раптом лунає голос:

— З цих панів нічого не належить!

Це голос Калістуса Менбара.

Янки щойно увійшов до зали ресторану, сяючи посмішкою і немов виливаючи на все навколишнє свій звичайний чудовий настрій.

— Він! — вигукує Себастьян Цорн, ледве стримуючи бажання схопити Калістуса Менбара за горло і стиснути так міцно, як він стискає гриф своєї віолончелі, граючи forte.

— Заспокойтеся, любий Цорн, — говорить американець. — Будьте ласкаві пройти разом зі своїми товаришами до вітальні, де нам приготували каву. Там ми можемо спокійно поговорити, а після нашої розмови...

— Я вас задушу! — перебиває його Себастьян Цорн.

— Ні... ви мені будете руки цілувати...

— Тільки цього не вистачало ! — вигукує віолончеліст, від люті змінюючись в обличчі.

За мить гості Калістуса Менбара вже сидять розкинувшись на м'яких диванах, а сам янки розташовується в кріслі-гойдалці.

І ось в яких виразах він представляє гостям свою особу:

— Калістус Менбар, з Нью-Йорка, п'ятдесяти років, правнучатий племінник знаменитого Барнума, зараз — директор управління у справах мистецтв на

Стандарт —Айленді, в чиєму веденні знаходиться живопис, скульптура, музика і всі взагалі розваги в Мільярд-Сіті. А тепер, коли ви знаєте мене...

— А може бути, ви, крім того, — запитує Себастьян Цорн, — ще і поліцейський агент, якому доручається заманювати людей в пастки і затримувати їх проти волі?..

— Не поспішайте судити мене, гнівна віолончель, — відповідає директор, — дайте договорити.

— Добре, — серйозно відповідає йому Фрасколен, — ми вас слухаємо.

— Панове, — продовжує Калістус Менбар з самим люб'язним виглядом, — в нашій сьогоднішній розмові я волів би торкнутися тільки питання про музику, про те, як в даний час йдуть з нею справи на нашому плавучому острові. Мільярд-Сіті поки ще не має театрів, але побажай ми тільки, і вони виникнуть, як за помахом чарівної палички. До останнього часу наші співгромадяни задовольняли свої музичні смаки, звертаючись до всіляких вдосконалених апаратів, завдяки яким вони знайомилися з будь-якими шедеврами музичного та драматичного мистецтва. Твори старовинних і сучасних композиторів, виступи найвизначніших оперних і драматичних артистів — все це ми маємо можливість слухати, коли нам заманеться, користуючись фонографом.

— Шарманка цей ваш фонограф! — презирливо вигукує Івернес.

— Не така вже шарманка, як ви думаєте, пане соліст, — відповідає директор. — У нас є апарати, які багато раз нескромно підслуховували вас, коли ви виступали в Бостоні або в Філадельфії. І якщо ви побажаєте,

то зможете самі собі аплодувати... В ті часи винахід знаменитого Едісона досяг високого ступеня досконалості. Фонограф тепер уже зовсім не та музична шкатулка, на яку він був так схожий спочатку. Завдяки дивовижному винахіднику ефемерне дарування драматичних артистів, музикантів-виконавців або співаків може зберігатися для прийдешніх поколінь так само вірно, як твори скульпторів і живописців. І все —таки фонограф — усього лише відлуння, хоча б і точне, свого роду фотокопія, що відтворює всі відтінки, всі вишукані переливи співу або гри у всій їх незаплямованій чистоті.

Калістус Менбар говорить з таким жаром, що на його співрозмовників все це справляє певне враження. Він говорить про Сен-Санса, Рейєра, Амбруазе Тома, Гуно, Массне, Верді, про нев'янучі шедеври Берліоза, Мейєрбера, Галеві, Россіні, Бетховена, Гайдна, Моцарта, як людина, яка знає їх досконально, яка їх любить і присвятила їх поширенню серед публіки все своє вже досить довге життя імпресарію; слухати його цікаво. До речі сказати, він, мабуть, не торкнеться вагнерівської епідемії, до того часу, втім, уже ослаблї.

Коли він зупиняється, щоб перепочити, Пеншіна, скориставшись хвилиною мовчання, каже:

— Все це дуже добре, але ваш Мільярд-Сіті, як я бачу, споживає музику тільки в коробках, — такі собі музичні консерви, які засилають сюди, як коробки з сардінками або з паштетами.

— Пробачте, пане альт...

— Охоче прощаю вас, але все ж продовжую наполягати на тому, що ваші фонографи несуть в собі тільки минуле і ніколи ні одного артиста не почути громадянам Мільярд-Сіті в той момент, коли він виконує свій номер.

— Ще раз вибачте мене...

— Наш друг Пеншіна, — втрутився Фрасколен, — простить вас, містер Менбар, стільки разів, скільки ви забажаєте, — у нього кишені набиті прощаннями. Але зауваження його справедливо. Якби ще ви мали можливість встановлювати якийсь зв'язок з театрами Америки чи Європи...

— А ви думаєте, що це неможливо, дорогий мій Фрасколен? — вигукує директор, зупиняючи свою гойдалку.

— Тобто як?

— Адже це тільки питання грошей, а наше місто досить багате, щоб задовольняти всі свої фантазії, всі свої забаганки в області музичного мистецтва! І воно цього домоглося...

— Яким же чином?

— За допомогою театрофонів, які встановлюються в концертному залі тутешнього казино. Хіба Компанія не має в своєму розпорядженні значну кількість підводних кабелів, прокладених під поверхнею Тихого океану, один кінець яких закріплений в бухті Магдалени, а інший плаває в океані, підтримуваний потужним буєм? Ну так от, коли наші співгромадяни хочуть послухати когось із співаків Нового або Старого Світу, нашим агентам в бухті Магдалени дають про це знати по телефону, і вони встановлюють зв'язок або з Америкою, або з Європою. Провід або кабелі з'єднуються з тим чи іншим театром, з тим чи іншим концертним залом, і наші меломани, сидячи в залі казино, реально присутні при виступах, що відбуваються так далеко від них, і аплодують...

— Але там не чують їх оплесків!.. — вигукує Івернес.

— Прошу вибачення, дорогий пане Івернес, їх можна чути по зворотному проводу.

І ось Калістус Менбар без оглядки пускається в абстрактні міркування про музику, яку розглядає не просто як область мистецтва, але як спосіб лікування хвороб. Застосовуючи систему Дж. Гарфорда з Вестмінстерського абатства, мільярдці могли спостерігати незвичайні результати такого використання музичного мистецтва. Ця система прекрасно зберігає здоров'я. Музика надає стимулюючу дію на нервові центри, внаслідок чого гармонійно організовані звукові хвилі сприяють розширенню кровоносних судин, впливають на кровообіг, за бажанням посилюючи або послаблюючи його. Биття серця і робота дихальних органів прискорюються в залежності від тональності та сили звуків, і музика допомагає харчуванню тканин організму. Тому в Мільярд-Сіті функціонують спеціальні точки розподілу музичної енергії, які передають звукові хвилі по телефону в житлові будинки.

Квартет слухає, роззявивши роти. Ніколи ще не доводилося музикантам чути, щоб мистецтво обговорювалося з медичної точки зору, і, ймовірно, такий підхід навіть викликає у них деяке невдоволення. Тим не менш уява Івернеса, що розігралася вже готова захопитися цими теоріями, висхідними, втім, ще до часів царя Саула, в повній відповідності з тими приписами і рецептами, яким слідував у прадавні часи знаменитий арфіст Дав ід.

— Так!.. Так!.. — вигукує Івернес, вислухавши останню тираду директора управління мистецтв. — Це абсолютно природно. Потрібно тільки вибирати згідно діагнозу! Для недокрівних — Вагнера і Берліоза...

— А для надмірно сангвінічних — Мендельсона і Моцарта, які цілком замінять бром! — відповідає Калістус Менбар.

Тоді втручається Себастьян Цорн і вносить свою грубо —практичну ноту в цю піднесену розмову.

— Справа не в цьому, — говорить він. — Чому ви нас сюди затягли?

— Тому що струнні інструменти мають найбільш сильний вплив.

— Послухайте, шановний пане! Так це для заспокоєння ваших неврозів і невротиків ви перервали нашу подорож, не дали нам доїхати до Сан —Дієго, де ми завтра повинні були давати концерт ?..

— Так, для цього, дорогі мої друзі!

— І ви, значить, вважаєте нас якимись музичними лікарями, ліричними фармацевтами ?.. — вигукує Пеншіна.

— Ні, панове, — відповів Калістус Менбар, встаючи з місця. — Я завжди бачив у вас артистів великого таланту, що користуються великою популярністю. Крики "ура!", якими зустрічали Концертний квартет під час його турне по Америці, донеслися і до нас. Так от, Компанія визнала, що настав момент, коли треба замінити фонографи і театрофони цілком реальними істотами з плоті і крові і дати мільярдцям можливість мати ні з чим не порівнянну насолоду — прямо і безпосередньо слухати виконання шедеврів музичного мистецтва. Компанія вирішила почати з камерної музики, а в подальшому організувати виступи симфонічних оркестрів. Вона подумала про вас, визнаних представників цього мистецтва. Мені доручено дістати вас за будь —яку ціну, і якщо потрібно буде —навіть викрасти. Таким чином, ви — перші артисти, які отримали доступ на острів, і можете самі уявити собі, який вас чекає прийом!

На Івернеса і Пеншіна захоплені тиради директора управління мистецтв справляють сильне враження. Їм навіть і в голову не приходять, що все це, мабуть, тільки обман. Що стосується Фрасколена, то він, як людина розсудлива, обмірковує, чи можна сприйняти серйозно цю пригоду. Зрештою на такому надзвичайному острові все може мати саме надзвичайний вигляд. Що стосується Себастьяна Цорна, то він вирішив не здаватися.

— Ні, пане мій, — вигукує він, — неприпустима це справа, захоплювати людей, так от, без їхньої згоди!.. Ми будемо скаржитися...

— Скаржитися?.. Та вам слід було б благословляти мене, невдячні ви люди! — відповідає директор.

— І ми доб'ємося відшкодування збитків, шановний пане!..

— Відшкодування збитків ?.. Адже я ж маю намір запропонувати вам у сто раз більше того, на що ви могли б сподіватися...

— А що ж саме ? — запитує практичний Фрасколен.

Калістус Менбар розкриває гаманець і виймає звідти аркуш паперу з гербом плавучого острова. Показавши його артистам, він говорить:

— Поставте свої підписи під цим документом, і все буде в порядку.

— Підписати, не читаючи ?.. — відповідає друга скрипка. — Та де ж це бачено?

— І тим не менше ви не покаєтесь в цьому! — продовжує Калістус Менбар, весь здригаючись від нападу сміху. — Але будемо діяти за всіма правилами. Компанія пропонує вам ангажемент, ангажемент на один рік, починаючи з цього дня, на виконання творів камерної музики, відповідно до програми ваших американських концертів. Через дванадцять місяців Стандарт-Айленд повернеться в бухту Магдалени, куди ви прибудете якраз вчасно...

— Щоб дати наш концерт в Сан-Дієго, чи не так ? — вигукує Себастьян Цорн. — У Сан-Дієго зустрінуть нас свистками!..

— Ні, панове, криками "ура!" і "гіп — гіп!". Для любителів музики — і честь і щастя, коли їм вдається послухати таких артистів, як ви, навіть із запізненням на рік!..

Ну чи можна сердитися на таку людину!

Фрасколен бере папір і уважно читає.

— Яку гарантію ми отримуємо ?.. — Запитує він.

— Гарантію нашої Компанії, скріплену підписом містера Сайреса Бікерстафа, нашого губернатора.

— І гонорар дійсно той, що зазначений в документі ?..

— Саме, тобто мільйон франків...

— На чотирьох ?.. — вигукує Пеншіна.

— На кожного, — посміхаючись, відповідає Калістус Менбар, — і це набагато менше того, на що заслуговує ваше безцінне мистецтво!

Право, де знайти людину люб'язнішу ніж Калістус Менбар? Однак Себастьєн Цорн протестує. Він ні за які гроші не має наміру приймати пропозиції. Він хоче їхати в Сан-Дієго, і Фрасколену не без труднощів вдається заспокоїти його гнів.

Втім, пропозиція пана директора управління мистецтв така, що деяку недовіру треба визнати цілком природною. Ангажемент на один рік, по мільйону франків кожному з артистів, чи це серйозно ?.. Цілком серйозно, в чому Фрасколен може переконатися, коли на його запитання: "А як виплачується гонорар?.." — директор відповідає:

— У чотири терміни, і ось вам за першу чверть року.

Купу банкових білетів, якими набитий його гаманець, Калістус Менбар розкладає на чотири пачки по п'ятдесят тисяч доларів, тобто по двісті п'ятдесят тисяч франків, і передає гроші Фрасколену і його товаришам.

Ось чисто американський спосіб робити справи.

Себастьєн Цорн вже завагався. Але так як у нього завжди знайдуться причини для невдоволення, то він не може втриматися від наступного міркування:

— Втім, у вас на острові жахливі ціни! Якщо за куріпку платиш двадцять п'ять франків, то пара рукавичок варто, напевно, сто франків, а пара черевиків —п'ятсот?

— О пан Цорн, Компанія не зважає на такі дрібниці, — вигукує Калістус Менбар, — вона бажає, щоб артисти Концертного квартету всім користувалися безкоштовно, поки вони знаходяться в її володіннях!

На таку щедрю пропозицію можна дати тільки одну відповідь — поставити свої підписи під ангажементом.

Саме так і вчинили Фрасколен, Пеншіна і Івернес. Себастьєн Цорн, правда, бурмоче, що все це — безумство. Жити на плавучому острові — суцільна нісенітниця... Подивимося ще, чим усе це скінчиться... Нарешті він наважується і підписує.

Виконавши цю формальність, Фрасколен, Пеншіна і Івернес якщо не цілують руку Калістуса Менбара, то у всякому разі сердечно потискають її. Чотири рукостискання, кожне вартістю в мільйон!

От яким чином сталося, що Концертний квартет пустився в настільки неймовірну пригоду, і ось за яких обставин члени його стали насильно запрошеними гостями плавучого острова.

7. НА ЗАХІД

Стандарт-Айленд не поспішаючи пливе по воді Тихого океану, який цілком виправдовує свою назву в цю пору року. Звикнувши за добу до такого пересування і вже не знаючи ніяких тривог, Себастьян Цорн і його друзі навіть не помічають, що вони перебувають у плаванні. Як не потужні ці сотні гребних гвинтів, немов запряжені десятками мільйонами коней, проте металевому корпусу передається тільки легкий трепет. Основа настільки міцна, що острів не відчуває ні найменшого впливу качки, до якої схильні навіть найпотужніші броненосці військового флоту. У житлових приміщеннях столи та лампи не прикріплені до підлоги, як це робиться на судах. Для чого? Паризькі, лондонські і нью — йоркські будівлі не надійніше стоять на своїх фундаментах.

Після декількох тижнів стоянки в бухті Магдалени, за почином президента Компанії, була зібрана рада іменитих громадян острова для встановлення його маршруту на цей рік. Плавучий острів відвідає головні архіпелаги східній частині Тихого океану, де повітря різьчить цілюще, дуже багате озоном і киснем, — киснем конденсованим, насиченим електрикою, наділеним такими цілющими властивостями, яких позбавлений кисень в звичайному своєму стані. Це своєрідне судно має повну свободу пересування і користується нею: ніщо не перешкоджає йому плисти за своєю примхою на захід, на схід, наближатися, за бажанням, до американського берега або відвідувати східні береги Азії. Стандарт — Айленд направляється по своїй волі, з метою мати всі задоволення, які тільки може йому надати повна розмаїття подорож. І навіть якщо б він віддав перевагу ідеї залишити межі Тихого океану і перебраться в Індійський або Атлантичний, обігнути мис Горн або мис Доброї Надії, йому достатньо було б взяти намічений курс, і, повірте, ні противні течії, ні бурі не завадили б йому досягти мети.

Але навіщо пускатися в плавання по віддаленим морям? Там "перлина Тихого океану" не знайшла б того, що може дати їй цей океан з розкиданими по ньому намистами архіпелагів. Тут місця вистачить для найрізноманітніших маршрутів. Плавучий острів може приставати до всіх архіпелагів по черзі. Якщо він і не наділений інстинктом, властивим тварині, шостим почуттям — почуттям орієнтування, яке веде тварин туди, куди їх зве необхідність, то все ж його направляє впевнена рука, згідно з планом, ґрунтовного обговореного і одностайно прийнятого. До останнього часу між жителями правого і лівого борту не виникало розбіжностей із цього приводу. І ось тепер, відповідно до прийнятого рішення, Стандарт-Айленд пливе на захід до групи Сандвічевих островів. Відстань близько тисячі двохсот миль, що відділяє цю групу від місця, де на острів вступили учасники квартету, Стандарт-Айленд покриє, пливучи з помірною швидкістю, протягом місяця, і буде стояти на виду цього архіпелагу до того дня, поки йому не заманеться попрямувати до іншої групи островів.

На наступний день після цих пам'ятних подій квартет покидає "Ексцельсіор —Готель" і переходить у відведені йому кімнати в будинку казино, —комфортабельні і багато обставлені. З вікон відкривається вид на Першу авеню. Себастьян Цорн, Фрасколен, Івернес і Пеншіна отримали кожен по кімнаті поруч з вітальнею, якою вони користуються спільно. Внутрішній двір казино манить їх насолоджуватися тінню своїх пишно зеленіючих дерев, дихаючих прохолодою фонтанів. По один бік цього двору знаходиться музей Мільярд-Сіті, по інший —концертний зал, де паризьким артистам доведеться з успіхом замінити своєю грою передачі театрофонів і консервовані звуки фонографів. Двічі, тричі, стільки раз в день, стільки вони побажають, для них буде накриватися столик в ресторані, де метрдотель вже не стане пред'являти їм неймовірних рахунків.

Нині вранці, коли всі четверо зібралися у вітальні, щоб разом спуститися до сніданку, Пеншіна звертається до своїх товаришів:

— Ну, скрипалі, що ви скажете щодо всього, що відбулося?

— Це нам сон приснився, — відповідає Івернес, — сон про мільйонний ангажемент...

— Сама справжня дійсність, — говорить Фрасколен. — Помацай у себе в кишені, і ти витягнеш звідти першу чверть зазначеного мільйона.

— Подивимося тільки, як все це скінчиться. Напевно дуже погано! — вигукує Себастьян Цорн. Цей упертюх хай там що хоче знайти незручну складку на усипаному трояндами ложе, куди його поклали проти волі.

— А що буде з нашим багажем ?.. — додає він.

Дійсно, багаж вони повинні отримати в Сан-Дієго, звідки його можна переслати, а власники не можуть за ним явиться. О, багаж цей дуже невеликий: кілька валіз з білизною, туалетними приналежностями, зміною одягу, а також парадними костюмами для виступів перед публікою.

На цей рахунок турбуватися нічого. Колишній, вже не зовсім новий гардероб в найближчі ж дні буде замінений іншим, наданими у розпорядження артистів безоплатно: їм не доведеться платити півтори тисячі франків за фрак і п'ятсот франків за черевики.

До того ж Калістус Менбар в захваті від того, що він так спритно впорався з делікатним дорученням Компанії, і намагається попередити будь —яке бажання квартету. Неможливо уявити собі посадову особу, яка була б повна такої невичерпної люб'язності. Він займає один з апартаментів в казино, різні служби якого перебувають під його високим керівництвом, і Компанія платить йому платню, гідну його пишноти і щедрості... Вважаємо за краще суму не вказувати.

У казино є читальні і зали для ігор, але рулетка, баккара, покер та інші азартні ігри суворо заборонено. Є там також і курильні кімнати, де функціонує апарат, який передає прямо в житлові будинки тютюновий

дим, що готується одним недавно заснованим підприємством. Дим від тютюну, що спалюється в спеціальних приладах, очищений від нікотину, поставляється кожному курцеві через особливий димопровід з бурштиновим мундштуком на кінці. Залишається тільки взяти в рот такий наконечник, а лічильник вже буде записувати щоденну витрату диму.

У цьому казино, куди меломани можуть приходити, щоб насолоджуватися далекою музикою, до якої тепер приєднуються виступи квартету, знаходяться також музейні колекції Мільярд-Сіті. Музей багатий картинами старовинних і сучасних майстрів і пропонує увазі любителів живопису велику кількість шедеврів, придбаних на вагу золота: полотна італійської, голландської, німецької та французької шкіл, яким могли б позаздрити зібрання Парижа, Лондона, Мюнхена, Риму та Флоренції; картини Рафаеля, Леонардо да Вінчі, Джорджоне, Корреджо, Домінікіно, Рібейри, Мурільо, Рюїсдаля, Рембрандта, Рубенса, Кейпа, Франца Гальса, Гоббеми, Ван-Дейка. Гольбейна і так далі, а також (переходячи до більш сучасних художників) — Фрагонара, Енгра, Делакруа, Шеффера, Каба, Делароша, Реньо, Кутюра, Мейссоньє, Мілле, Руссо, Жуля Депре, Бракасса, Маккара, Тернера, Тройона, Коро, Добіньї, Бодрі, Бонна, Кароліус Дюрана, Жуля Лефевра, Воллона, Бретона, Біне, Іона, Кабанеля та багатьох інших. Для того щоб забезпечити цим картинам вічне збереження, вони поміщені в вітрини, звідки викачане повітря. Слід зауважити, що імпресіоністи, футуристи, всілякі шукачі новизни ще не наповнюють музею, але, без сумніву, це не сповільнить статися, і плавучий острів не уникне декадентської зарази. У музеї є також мармурові статуї великої цінності, твори великих старовинних і сучасних скульпторів, виставлені у дворі казино. Завдяки клімату, який не знає ні дощів, ні туманів, скульптурні групи, статуї, бюсти можуть успішно протистояти руйнівній дії часу.

Було б, однак, дуже необережно стверджувати, що біля цих чудес товпляться відвідувачі, що набоби Мільярд-Сіті мають скільки-небудь виражений смак до подібних творів мистецтва, що у них сильно розвинене артистичне почуття. Втім, слід зауважити, що правобортна частина міста налічує більше число любителів мистецтва, ніж лівобортна.

Але всі вони діють спільно, якщо виникає питання про придбання будь-якого шедевра, і тоді, жажливо роздуваючи ціну, вони з успіхом відбивають його у всіх герцогів Омальських і у всіх Шошарів Старого і Нового Світу.

Найбільш ретельно відвідуються читальні зали казино, де можна отримати європейські та американські журнали і газети, що доставляються пароплавами Компанії, які регулярно підтримують сполучення між островом і бухтою Магдалени. Після того як журнали переглянуті, прочитані і перечитані, вони вирушають на бібліотечні полиці, де вже вишикувалися багато тисяч книг, зберігання і реєстрація яких викликають необхідність у бібліотекарі, який отримує двадцять п'ять тисяч доларів платні, а він, можливо, найменш зайнятий із службовців острова. У бібліотеці є також деяка кількість книг-фонографів: читати їх не потрібно, натиснеш кнопку і почуєш голос чудового читця —наприклад, "Федру" Расіна у виконанні Легуве.

Що стосується "місцевих" газет, то вони редагуються, набираються і друкуються в друкарні казино під керівництвом двох головних редакторів. Одна з них — "Старборд-кронікл" — для мешканців правого борта, інша — "Нью-геральд" —для жителів лівого. Хроніка складається з подій, відомостей про прибуття пароплавів, морських новин, звітів про стан ринку, які можуть цікавити торговий квартал, щоденних даних про широту і довготу, повідомлень про постанови ради іменитих громадян, розпоряджень губернатора, відомостей про реєстрацію народжень, одружень і навіть кончин, хоча останні тут вельми рідкісні. Втім, жодних повідомлень про грабежі і вбивства не буває, — єдиний на острові трибунал розбирає тільки цивільні справи, непорозуміння між приватними особами. Ніколи не друкуються і замітки про столітні ювілеї, бо довголіття не є тут привілеєм окремих щасливців.

Що стосується новин з області міжнародної політики, то всі вони — найсвіжіші завдяки телефонного зв'язку з бухтою Магдалени, куди сходяться кабелі, занурені у води Тихого океану. Таким чином мільярдці обізнані про все, що відбувається в світі, про все, що представляє який б

то не було інтерес. Додамо, що "Старборд —кронікл" і "Нью-геральд" не надто різко полемізують один з одним, вони живуть навіть досить дружно, але не можна ручатися, що справа завжди буде обмежуватися ввічливою дискусією. Протестантство і католицизм, виявляючи велику терпимість і поступливість в області релігії, подають приклад доброї згоди, але навряд чи вони уживуться один з одним, якщо в справу втрутиться мерзотна політика, якщо хто —небудь буде прагнути ділової активності, якщо зачеплені будуть чийсь особисті інтереси або самолюбство.

Крім цих двох газет, виходять щотижневі та щомісячні журнали, які передрукують з іноземних органів друку статті наступників Сарсея, статті Леметра, Шарма, Фурнель, Дешана, Фукье, Франса та інших видатних публіцистів; видаються ілюстровані журнали і, крім того, дюжина бульварних листків, присвячених поточним світським новинам. Їх єдина мета — розважити на мить і дати їжу не тільки розуму... але і шлунку. Так! Деякі з них надруковані на їстівному папері шоколадною фарбою. Після прочитання їх з'їдають за ранковим сніданком. Деякі з них мають в'яжучі властивості, а інші — злегка попускають, і організм їх відмінно засвоює. Члени квартету знаходили цей винахід і приємним і практичним.

— Ось це дійсно легкотравне читання! — справедливо зауважує Івернес.

— І яка поживна література! — відповідає Пеншіна. — Кондитерське мистецтво та література, як це прекрасно поєднується з гігієнічною музикою!

Тепер, природно, виникає питання, звідки беруться кошти, на які населенню плавучого острова надається таке небачене благоденство, про який не може навіть і мріяти жодне інше місто в Старому або Новому Світі. Треба думати, що доходи острова виражаються в абсолютно неймовірній сумі, судячи з того, які кредити відпускаються на

найрізноманітніші потреби, яка платня виплачується навіть самим скромним службовцям.

І коли парижани розпитують директора управління мистецтв про все це, він відповідає їм так:

— Тут про справи не говорять. У нас немає ні торгового департаменту, ні біржі, ні промисловості. Торгівля ведеться лише в таких розмірах, які необхідні для задоволення потреб острова, і нехай іноземці не думають, що ми — щось на зразок Чиказького Всесвітнього ярмарку тисячі вісімсот дев'яносто третього року або Паризької виставки тисяча дев'ятисотого! Ні! Могутня релігія бізнесу над нами не панує, і якщо у нас чується крик "go ahead!", то лише як заклик плисти вперед, звернений до "перлині Тихого океану". Тому не ділове життя приносить нам кошти, необхідні для утримання острова, а митні доходи... Так! Митні збори дають нам можливість покривати всі витратні статті бюджету...

— А який бюджет?.. — Запитує Фрасколен.

— Він визначається сумою в тридцять мільйонів доларів, дорогі мої друзі!

— Сто п'ятдесят мільйонів франків для острова з населенням в десять тисяч чоловік!..

— Абсолютно вірно, дорогий мій Фрасколен, і цю суму дають одні лише митні збори. Податків у нас немає, так як місцеве виробництво зовсім невелике. Так, так, у нас стягуються тільки ввізні мита. Ними і пояснюється дорожнеча продуктів, — дорожнеча, зрозуміло, відносна, бо ціни, якими б високими вони вам не здавалися, знаходяться у відповідності з коштами, які тут кожен має в своєму розпорядженні.

І ось Калістус Менбар знову закушує вудила і пускається вихваляти своє місто, вихваляти свій острів — осколок якоїсь більш досконалої

планети, який впав з неба на води Тихого океану, справжній плавучий Едем. Тут — рай, куди сховалися мудреці, і якщо справжнє щастя не на Стандарт-Айленді, значить його немає ніде. Калістус Менбар не соромиться, рекламуючи свій острів. Так і здається, що він ось-ось почне закликати:

"Заходьте, пані, входите милостиві госуларині! Купуйте квитки!.. Місьць залишилося дуже мало!.. Зараз починаємо... Кому квиток ?.." І т. д.

І правда — місця рідкісні, а квитки коштують дорого! Тим краще! Директор управління мистецтв жонглює мільйонами, які в місті мільярдерів перетворюються на прості одиниці!

Але саме з цієї тріскучої промови, в якій фрази піняться водоспадами, а жести змінюються зі швидкістю світлових сигналів, кuartет дізнається про роботу різних галузей управління і насамперед про школи, де навчання обов'язкове та безкоштовне, а викладачі оплачуються, як міністри. Там, якщо повірити Калістусу Менбару, мертві і живі мови, географію та історію, фізичні та математичні науки, витончені мистецтва вивчають більш фундаментально, ніж в будь-якому університеті, в будь-якій академії Старого Світу. Але справа в тому, що учні цих шкіл не надто женуться за знаннями, і якщо старше покоління ще зберігає якісь уривки знань, підхоплені в коледжах Сполучених Штатів, то у молоді освіченості вже куди менше, ніж доходу. Це, звичайно, погано. Може бути, люди тільки втрачають, ізолюючи себе до такої міри від решти людства?

Але хіба мешканці цього штучного острова не бувають за кордоном? Хіба вони ніколи не відвідують заморських країв, великих столиць Європи? Хіба вони не знайомляться з країнами, яким минулі століття заповідали стільки великих творів мистецтва? Так, є на острові і такі жителі, яких почуття цікавості змушує прямувати в далекі країни! Але там вони скоро втомлюються і здебільшого нудьгують, вони не знаходять там упорядкованого існування, яке забезпечує їм плавучий острів, вони страждають від холоду, від спеки; нарешті вони застуджуються, а в Мільярд-Сіті застуда невідома. Тому ті необережні, яким прийшла в

голову нещасна думка покинути острів, поспішають повернутися назад. Яку вигоду приносять їм такі подорожі? Та ніякої. "Ринулись вони в дорогу, як дорожні мішки, і повернулися, як дорожні мішки", — говорить один давньогрецький вислів, а ми додамо: дорожніми мішками вони і залишаться.

Іноземців, звичайно, повинна була б залучити чутка про плавучий острів, це дев'яте чудо світу (восьмим чудом, як стверджують, є Ейфелева вежа), але Калістус Менбар вважає, що туристів тут ніколи не буде забагато. Ніхто в них і не потребує, хоча квиткові каси в обох портах могли б стати ще одним джерелом доходу. В минулому році більшість відвідувачів було з американців. Представники інших націй майже не з'являлися. Бувають, звичайно, англійці: їх легко впізнати по брюкам, які вони зазвичай підвертають, під тим приводом, що в Лондоні йде дощ. Але, загалом, Великобританія дуже несхвально поставилася до будівництва цього острова, який, на її думку, тільки заважає мореплаванню, і вона охоче знищила б його. Німці не зустрічають на острові особливо теплого прийому, тому що, дозволь їм тільки тут влаштуватися, вони жваво перетворили б Мільярд-Сіті в новий Чикаго.

З усіх іноземців Компанія з найбільшою охотою і люб'язністю приймає французів, оскільки вони не належать до числа загарбницькі налаштованих народів Європи. Але хіба хоч один француз з'являвся до сих пір на плавучому острові?

— Це малоймовірно, — зауважує Пеншіна.

— Ми недостатньо багаті... — додає Фрасколен.

— Щоб жити тут як рантьє— мабуть, — відповідає директор управління мистецтв, —але ж тут можна і працювати...

— Невже в Мільярд-Сіті живе хоч один наш співвітчизник ?.. — запитує Івернес.

— Живе.

— Хто ж цей щасливець?

— Пан Атаназій Доремюс.

— А що він тут робить, цей Атаназій Доремюс ?.. — вигукує Пеншіна.

— Він учитель танців, грації і хороших манер, він отримує від Компанії прекрасну платню а, крім того, дає приватні уроки...

— Які здатний давати тільки француз! — підхоплює "Його високість".

Так квартет ознайомився з адміністративним устроєм острова. Тепер залишається тільки віддатися чарівності плавання, яке веде артистів все далі на захід по просторах Тихого океану. І якщо б сонце не сходило то над лівою стороною острова, то над правою, залежно від положення Стандарт — Айленда, яке надавав йому комодор Сімкоо, то Себастьян Цорн і його товариші могли б думати, що вони знаходяться на твердій землі. Протягом наступних двох тижнів двічі вибухали грози з сильними вітрами і шквалами, бо часом вони трапляються і в Тихому океані, всупереч його назві. Бурхливі морські хвилі розбивалися об металевий корпус, покриваючи його незліченними бризками, наче це були скелі цього берега. Але Стандарт-Айленд жодного разу не здригнувся під ударами розлюченої стихії. Розбурханий океан був перед ним безсилий. Геній людини переміг природу.

Через два тижні, 11 червня, відбувся перший концерт камерної музики, про який сповіщали світлові реклами, що виблискували на великих авеню. Само собою зрозуміло, виконавці були попередньо представлені губернатору і міському управлінню. Сайрес Бікерстаф влаштував їм самий сердечний прийом. Газети згадували про успіх, яким супроводжувалося турне Концертного квартету в Сполучених Штатах Америки, і в захоплених виразах вихваляли директора управління

мистецтв за те, що той зумів заручитися згодою квартету на гастролі, застосувавши для цього, як ми знаємо, дещо своєрідний спосіб. Яке задоволення слухати музику великих майстрів і в той же час бачити артистів, які виконують їхні твори. Яка насолода для знавців музики!

З того, що чотирьох парижан запросили виступати в казино Мільярд — Сіті за казкову винагороду, не слід робити висновку, що на їхні концерти публіку будуть пускати задарма. Аж ніяк! Адміністрація має намір отримати з концертів хороший прибуток, зовсім як американські імпресарію, яким їх співачки обходяться по долару за такт або навіть за ноту. Якщо зазвичай платять за театрофонічні і фонографічні концерти, що ж, будуть платити і за цей концерт, тільки незмірно дорожче. Всі місця розцінені однаково — по двісті доларів, то є тисяча франків на французькі гроші за крісло, і Калістус Менбар запевняє, що зал буде повний.

Він не помилився. Всі квитки були розпродані. Правда, в комфортабельному, витончено оздобленому залі казино всього лише близько сотні місць, і якщо б їх стали продавати з аукціону, невідомо, якої суми досягла б виручка. Але це було б противно звичаям острова. На все, що має комерційну цінність, і на предмети першої необхідності і на предмети розкоші, заздалегідь встановлена тверда розцінка за прейскурантом. Без такої обережності, беручи до уваги казкові статки деяких осіб, можна було б побоюватися появи перекупництва. А цього не слід було допускати. Правда, якщо багаті жителі правого борта йдуть на концерт з любові до музики, то, можливо, багатії лівого підуть тільки для пристойності.

Коли Себастьян Цорн, Пеншіна, Івернес і Фрасколен з'являлися перед своїми слухачами в Нью-Йорку, Чикаго, Філадельфії, Балтіморі, вони без жодного перебільшення могли сказати: ось публіка, що стоїть мільйони. Але сьогодні ввечері вони погрішили б проти істини, якби не вели рахунок на мільярди. Подумати тільки! Джем Танкердон, Нет Коверлі та їх сім'ї сяють в першому ряду крісел, а на інших місцях безліч любителів музики,

у яких, хоча вони ще й не зовсім мільярдери, за справедливим зауваженням Пеншіни, все ж, добре набитий капшук!

— Ну, йдемо! — говорить глава квартету, коли настає час виходити на естраду.

І вони йдуть, не більше (мабуть навіть, менше) схвильовані, ніж бувало, коли їм доводилося виступати перед паризькою публікою, у якої, правда, кишені не так набиті, але зате куди більше художнього чуття.

Треба сказати, що, хоча Себастьян Цорн, Івернес, Фрасколен і Пеншіна ще не брали уроків у свого співвітчизника Доремюса, всі четверо тримаються бездоганно коректно. На них білі краватки по двадцять п'ять франків, світло-сірі рукавички по п'ятдесят, крохмальні сорочки по сімдесят, черевики по сто вісімдесят, жилети по двісті, чорні брюки по п'ятсот і фраки по тисячі п'ятсот франків, — зрозуміло, все за рахунок адміністрації. Їх вітають, їм гаряче аплодують жителі правого борту і більш стримано — жителі лівого: тут вже позначається відмінність темпераментів.

Програма концерту складається з чотирьох творів, які їм легко було вибрати в бібліотеці казино, багато укомплектованої завдяки старанням директора управління мистецтв:

Перший квартет Мендельсона мі-бемоль, тв. 12.

Другий квартет Г айдна фа-мажор, тв. 16.

Десятий квартет Бетховена ми-бемоль, тв. 74.

П'ятий квартет Моцарта ля-мажор, тв. 10.

Виконавці просто творять чудеса в залі, повному мільярдерів, на борту острова, що пливе над морською безоднею, глибина якої в цій

частині Тихого океану перевищує п'ять тисяч метрів. На їх долю випадає великий і заслужений успіх, особливо у меломанів правого борту. Треба бачити директора управління мистецтв у цей пам'ятний вечір: він просто радіє. Можна подумати, що це він сам щойно грав відразу на обох скрипках, альті й віолончелі. Який вдалий початок для ентузіастів камерної музики і для їх імпресаріо!

Зауважимо, що не тільки зал набитий, але і підступи до казино теж сповнені народом. І правда, адже дуже багатьом не вдалося роздобути ні відкидного стільця, ні приставного крісла, а для інших просто недоступні високі ціни. Слухачі, що залишилися за межами залу, отримують свою порцію музики дещо урізаною. Вона доноситься до них здалеку, немов виходить з ящика фонографа або з телефонної трубки. Але оплески не стають від цього слабше.

І вони вибухають справжнім громом, коли по закінченні концерту Себастьєн Цорн, Івернес, Фрасколен і Пеншіна з'являються на верхній терасі лівого крила казино. Перша авеню залита яскравим світлом. Електричні місяці ллють з висоти свої промені, яким може позаздрити блідолика Селена.

Увага Івернеса привертають двоє слухачів, які зайняли місце на тротуарі прямо проти казино, але трохи в стороні від іншої публіки. Це чоловік і жінка, вони стоять рука об руку. Чоловік вище середнього зросту, з благородними рисами суворого, навіть сумного лиця; років йому близько п'ятдесяти. Жінка кількома роками молодша, висока, з гордовитою поставою; з —під капелюха видно її сивіюче волосся.

Гідність, з яким тримається ця пара, справляє враження на Івернеса, і він вказує на неї Калістусу Менбару.

— Хто ці люди? — Запитує він.

— Ці люди... — відповідає пан директор, причому губи його складаються в досить зневажливу гримасу. — О, це відчайдушні меломани.

— Чому в такому разі вони не купили собі квитків в казино?

— Напевно, це для них занадто дорого.

— Який у них статок?

— Ледве— ледве двісті тисяч франків річного доходу.

— Пфф! — Фиркає Пеншіна. — А хто ж ці бідняки?

— Король і королева Малекарлії.

8. ПЛАВАННЯ

Після того як було створено це надзвичайне судно, Компанії довелося налагодити подвійну організацію — і навігаційну і адміністративну.

Першу, як відомо, очолює в якості керуючого, точніше — в якості капітана, комодор флоту Сполучених Штатів Етель Сімкоо. Це чоловік років п'ятдесяти, досвідчений моряк, який досконально знає всі частини Тихого океану і всі його течії, шторми, мілини, коралові рифи. Словом, у нього всі дані для того, щоб твердою рукою вести плавучий острів, ввірений його піклуванню з усіма наявними на ньому багатіями, за яких він у відповіді перед Господом богом і акціонерною компанією.

Друга організація, що включає в себе різні галузі цивільного управління, зосереджена в руках губернатора. Містер Сайрес Бікерстаф — янкі з штату Мен, одного з тих штатів Федерації, які майже не брали

участі в громадянській війні між Північчю і Півднем. В особі Сайреса Бікерстафа Компанія знайшла людину, яка зуміє зберегти нейтральну позицію між двома сторонами плавучого острова.

Губернатор, якому вже під шістдесят, неодружений. Чоловік холоднокровний, повний самовладання, дуже енергійний, незважаючи на флегматичну зовнішність, він схожий на англійця по своїй манері триматися і дипломатичному такту, який позначається як в його промовах, так і в діях. У всякій іншій країні це був би чоловік дуже відомий, який користується великою вагою. Але тут, на Стандарт — Айленді, він врешті-решт просто головний агент Компанії. І хоча його оклад цілком відповідає цивільному листу якогось другорядного європейського монарха, він не вважається багатим, — де ж йому рівнятися з набобами Мільярд-Сіті!

Сайрес Бікерстаф не тільки губернатор, але також і мер столиці. Тому він проживає в будівлі муніципалітету, що підноситься в кінці Першої авеню, на протилежному кінці якої височіє обсерваторія, де знаходиться резиденція коменданта Етеля Сімкоо. У муніципалітеті поміщаються канцелярії мера і реєструються народження (середня народжуваність на острові цілком забезпечує майбутнє), смерті (всі небіжчики перевозяться на кладовище у бухти Магдалени) та шлюби (ті, які вступають в шлюб спершу отримують, за законами Стандарт — Айленда, громадянську санкцію і лише після того — церковну). Дії різних галузей управління на острові ніколи не викликають ніяких скарг з боку населення. Це робить честь меру і його підлеглим. Себастьян Цорн, Пеншіна, Івернес і Фрасколен були представлені йому паном директором. Мер справив на них вельми сприятливе враження, яке і повинен здійснювати чоловік добрий і справедливий, з практичним складом розуму, який не піддається ні забобонам, ні порожнім мріям.

— Панове, — сказав він їм. — Нам дуже пощастило, що ви опинилися з нами. Можливо, що спосіб, до якого вдався наш директор управління мистецтв, і не був цілком коректним. Але ж ви йому вибачте, чи не так? Втім, скаржитися на наш муніципалітет вам не доведеться. Він вимагає

від вас тільки двох концертів на місяць, надаючи повне право давати концерти у приватних осіб, які до вас можуть звернутися з цим проханням. Ми вітаємо у вашій особі талановитих музикантів і ніколи не забудемо, що ви були першими артистами, яких ми мали честь приймати на нашому острові.

Квартет був зачарований таким прийомом і не приховав цього від Калістуса Менбара.

— Так, містер Сайрес Бікерстаф людина люб'язна, — відповів пан директор, злегка знизавши плечима. — Шкода, що у нього немає одного-двох мільярдів...

— Не можна ж бути досконалістю ! — зауважив Пеншіна.

Губернатор, він же мер Мільярд-Сіті, має двох помічників для досить нескладного управління плавучим островом. В їх підпорядкуванні знаходиться невелике число службовців, які отримують гарну винагороду за свою роботу в різних галузях управління. Муніципальної ради не існує. Та й навіщо вона? Її замінює рада нотаблів, з тридцяти іменитих громадян, найбільш видатних по розуму або по багатству. Він збирається в тих випадках, коли треба прийняти якесь важливе рішення — наприклад, виробити маршрут, який найбільшою мірою відповідав би інтересам суспільного здоров'я. Це питання часом породжувало суперечки, як могли в тому переконатися наші парижани, і не завжди легко було по ньому змовитися. Але до останнього часу завдяки своєму тактичному і мудрому втручанню Сайрес Бікерстаф успішно примиряв протилежні інтереси, не ображаючи самолюбства своїх підопічних.

Само собою зрозуміло, що один з помічників губернатора — Бартелемі Радж — протестант, інший — Хаблі Харкорт — католик. Обое вони — з числа вищих службовців "Компанії Стандарт-Айленд", і обидва ревно співпрацюють з Сайресом Бікерстафом.

Так існує вже протягом півтора року цей острів, не пов'язаний із зовнішнім світом якими б то не було дипломатичними стосунками, який вільно пересувається по просторах Тихого океану, позбавлений від докучної негоди тими небесами, які він сам собі вибирає. І на цьому штучному острові члени квартету будуть перебувати протягом цілого року! Вони й не припускають і не побоюються, які б не були прогнози віолончеліста, що на їх долю випадуть якісь пригоди, що майбутнє загрожує ним якимось несподіванками. Адже тут все заздалегідь визначено, все йде за встановленим розпорядком. А хіба геній людський, створивши цей острів і змусивши його мандрувати по океанським просторам, не перейшов меж, призначених людині творцем всесвіту?

Плавання в західному напрямку продовжується. Щодня в момент, коли сонце переходить через меридіан, службовці обсерваторії, підлеглі комодору Етель Сімкоо, визначають місцезнаходження острова. Квадранти, встановлені на всіх чотирьох сторонах муніципальної вежі, вказують точне положення острова на широті і довготі, і ці дані передають по телеграфу на перехрестя вулиць, в особняки, в квартири, в громадські будівлі. Таким же способом повідомляють і точний час, який змінюється в залежності від переміщення острова на захід або на схід. Так що мільярдці в будь — який момент можуть знати, в якій точці свого маршруту знаходиться острів.

Якщо не враховувати невідчутного руху по поверхні океану, Мільярд-Сіті нічим не відрізняється від великих столиць Старого і Нового Світу. В ньому так само протікає громадське та приватне життя. Наші артисти по суті мало зайняті і присвячують свої перші дозвілля огляду визначних пам'яток "перлини Тихого океану". Електричні поїзди доставляють їх у будь — яке місце на узбережжі. Обидві енергетичні установки викликають у парижан шире захоплення простотою і ефективністю свого обладнання, потужністю машин, що приводять у рух подвійний ряд гребних гвинтів, чудовою дисциплінованістю персоналу, яким на одній станції керує інженер Уотсон, а на іншій — інженер Сомуа. Через певні проміжки часу Бакборт-Харбор і Штирборт-Харбор регулярно приймають в свою внутрішню гавань пароплави, що обслуговують Стандарт —

Айленд, які залежно від положення, займаного в даний момент островом, причалюють з того боку, де легше це зробити.

Упертий Себастьян Цорн відмовляється дивуватися всім цим чудесам, Фрасколен досить стриманий у вираженні своїх почуттів, але захоплений Івернес перебуває в безперервному захваті. На його думку, ще до закінчення двадцятого століття плавучі міста стануть борознити всі моря. Вони і в прийдешні часи будуть останнім словом прогресу і комфорту. Яке чудове видовище представить плавучий острів, який відвідує своїх океанських побратимів! Що стосується Пеншіна, то він зовсім сп'янілий від розмов про мільйони, про які тут, серед багатіїв, кажуть так, наче йдеться про якихось двадцяти п'яти луїдорів. Великі банкноти знаходяться в повсюдному обороті. Мати при собі дві-три тисячі доларів — справа сама звичайна. І "Його високість" частенько звертається до Фрасколену з проханням:

— Послухай, друже, чи не розміняєш сто п'ятдесят тисяч франків ?..

Упевнені в тому, що вони всюди зустрінуть відмінний прийом, музиканти Концертного квартету завели деякі знайомства. Втім, хто не проявив би до них люб'язності після оглушливих рекомендацій Калістуса Менбара?

В першу чергу вони вирушили з візитом до свого співвітчизника Атаназія Доремюса, вчителя танців, грації і хороших манер. Цей славний чоловік знімає в правобортній частині міста, на двадцять п'ятій авеню, скромний будиночок за три тисячі доларів, прислуговує йому стара негритянка, він платить їй сто доларів на місяць. Атаназій Доремюс щиро радий завести дружні відносини з французами... з французами, які роблять честь Франції.

Це сімдесятирічний дідусь, худорлявий, сухенький, маленький, очі в нього живі, зуби ще цілі і своя власна, кучерява густа шевелюра, така ж біла, як і його борідка. Він виступає статечно, ритмічно погойдуючись,

випнувши груди, випрямивши стан, округливши руки і злегка вивернувши ноги, взуті в бездоганні черевики. Наші артисти із задоволенням викликають його на розмову, і він охоче веде бесіду, бо дуже балакучий і люб'язний.

— Як я щасливий, дорогі мої співвітчизники, як я щасливий, — повторює він разів двадцять при першій зустрічі, — як я щасливий вас бачити! Як добре, що вам прийшла в голову чудова думка влаштуватися в нашому місті! Ви про це не пошкодуєте! Тепер, коли я до нього звик, мені абсолютно не зрозуміло, як можна жити інакше!

— А з якого часу ви тут знаходитеся, пан Доремюс ? — запитує Івернес.

— Та уже півтора року, — відповідає вчитель танців, стаючи в другу позицію. — Я тут з самого заснування Стандарт —Айленда. Завдяки прекрасним рекомендаціям, які я отримав в Новому Орлеані, де тоді жив, мені вдалося домогтися, щоб містер Сайрес Бікерстаф, наш обожнюваний губернатор, прийняв мене на службу. З того благословенного дня платня, призначена мені за керівництво школою танців, грації і хороших манер, дозволяє мені жити тут...

— Як мільйонеріві! — вигукує Пеншіна.

— О, знаєте, тутешні мільйонери...

— Знаю... знаю... дорогий маестро. Але, як натякав директор управління мистецтв, заняття у вашій школі не дуже старанно відвідуються?

— Так, учні у мене є тільки в місті і виключно серед молоді. Американці вважають, що вони вже від народження в повній мірі наділені необхідною витонченістю. Тому молоді люди вважають за краще брати уроки таємно, і я таємно навчаю їх хорошим французьким манерам.

Базікаючи, він посміхається, маніриться, як стара кокетка, весь час приймає різноманітні граціозні пози.

Атаназій Доремюс, пікардієць з Санterra, залишив Францію в ранній молодості і влаштувався в Сполучених Штатах, в Новому Орлеані. Там, серед французького за походженням населення Луїзіани, яка колись належала нам, йому часто представлялася можливість проявити свої обдарування. Прийнятий у кращих сім'ях, він мав успіх і зміг навіть зробити деякі заощадження, але позбувся їх в один прекрасний день завдяки краху чисто американського розмаху. Це було як раз в той момент, коли "Стандарт-Айленд компанії" починала свою справу, поширюючи всюди проспекти, даючи широкомовні рекламні оголошення, волаючи до всіх цих супербагатіїв, які нечувано нажилися на будівництві та експлуатації залізниць, розробці нафтових джерел, торгівлі свининою або солониною. Тоді Атаназію Доремюсу прийшла в голову думка просити місця у губернатора нового міста, де викладач такого роду, як він, не мав би конкурентів. Відомий з найкращої сторони сімейству Коверлі, що походило з Нового Орлеана, він був прийнятий завдяки рекомендації глави цього сімейства, який мав стати одним із найвизначніших іменитих людей правобортної частини Мільярд — Сіті. От яким чином сталося, що француз і притому пікардієць став одним із службовців плавучого острова. Правда, уроки він дає тільки у себе вдома, а наданий йому для занять зал казино показує у своїх дзеркалах тільки самого вчителя. Але це не бентежить пана Доремюса, адже платня його від цього анітрохи не зменшується.

Загалом же, це добрий чоловік, трохи смішний, трохи маніяк, не без деякої самозакоханості, глибоко переконаний в тому, що він успадкував мистецтво Вестріса і Сен-Леона, а також традиції Браммелля і лорда Сеймура. В очах же членів квартету він перш за все їх співвітчизник, — якість, якої не можна не цінувати за кілька тисяч миль від Франції.

Четверо парижан розповідають йому про свої пригоди, повідомляють, за яких обставин потрапили вони на плавучий острів, яким чином їх заманив сюди Калістус Менбар, — саме заманив, інакше не скажеш, — і

як судно відплило через кілька годин після того як вони на ньому опинилися .

— Все це не дивно з боку нашого директора, — відповідає старий учитель. — Чергова його витівка... не перша і не остання! Цей нащадок Барнума, який врешті-решт скомпрометує Компанію... безцеремонний пан, якому слід було б взяти кілька уроків вміння тримати себе... Один з тих янки, які розвалюються в кріслі, а ноги кладуть на підвіконня!.. По суті справи він непогана людина, але, на жаль, вважає, що йому все дозволено!.. Втім, дорогі мої співвітчизники, вам не варто сердитися на нього за цю витівку. Звичайно, неприємно, що ви не змогли дати в Сан-Дієго обіцяний концерт, але в іншому ви тільки будете радіти своєму перебуванню в Мільярд-Сіті. До вас проявлять стільки уваги, ви будете так задоволені...

— Особливо в кінці кожної чверті року! — відповідає Фрасколен, — його обов'язки скарбника трупи починають набувати дуже важливе значення.

У відповідь на поставлене йому питання про суперництво між двома частинами острова Атаназій Доремюс підтверджує слова Калістуса Менбара. На його думку, це суперництво є темною хмарою на горизонті острова і навіть загрожує в найближчому майбутньому бурєю. Є всі підстави побоюватися, що між мешканцями правого і лівого бортів виникне боротьба інтересів і самолюбства. Сімейства Танкердонов і Коверлі, найбагатші на острові, відносяться один до одного із зростаючою ворожістю, і якщо які —небудь нові обставини не зблизять їх, може статися вибух. Так... вибух!..

— Нам —то що до цього, — лише б не вибухнув острів... — каже Пеншіна.

— Та вже хай не вибухає, поки ми тут! — додає віолончеліст.

— О!.. Острів міцний, дорогі співвітчизники! — Відповідає Атаназій Доремюс. — Ось уже півтора року плаває він по морях, і жодного разу ще не траплялося жодного скільки-небудь значного пошкодження. Доводилося тільки виправляти дріб'язкові поломки, через які ми навіть не поверталися в бухту Магдалени! Подумайте, адже острів зроблений з кращої листової сталі!

— Ось — головне, і якщо вже сталева основа не дає в цьому світі повної безпеки, то якому металу довіритися? Сталь — це залізо, а хіба наша земна куля не складається в значній мірі з вуглецевих сполук? Словом, Стандарт — Айленд — планета в мініатюрі.

Пеншіна запитує вчителя танців, що той думає про губернатора Сайреса Бікерстафа.

— А що він, теж зі сталі?

— Так, пане Пеншіна! — відповідає Атаназій Доремюс. — Він наділений величезною енергією, він дуже майстерний адміністратор, але, на жаль, в Мільярд-Сіті недостатньо бути зі сталі...

— Треба бути з золота, — відповідає Івернес.

— Абсолютно вірно, інакше ви — ніщо.

Зауваження це — справедливе. Незважаючи на своє високе становище, Сайрес Бікерстафа всього — агент Компанії. Він є головною особою при здійсненні різних актів громадянського стану, він стягує митні збори, стежить за громадською гігієною, підмітанням вулиць, справним утриманням полів, приймає скарги платників податків, — словом, постійно ризикує викликати ворожі почуття у більшості своїх підопічних. І це все. На Стандарт-Айленді треба бути чимось, а, за словами вчителя танців, Сайрес Бікерстаф ніщо. До того ж з обов'язку служби він змушений триматися середини між двома партіями, займати

примирливу позицію і не робити нічого приємного одній стороні, якщо це неприємно інший... Дотримуватися такої політики нелегко.

Дійсно, вже намічаються різні точки зору, які можуть привести до розбрату між двома частинами острова. Мешканці правого борта живуть на Стандарт — Айленді, спокійно насолоджуючись своїм багатством, а мешканці лівого вже сумують за діловим життям. Вони задають собі питання, чому б не використати плавучий острів в якості величезного торгового судна, чому б не зайнятися перевезенням вантажів для різних факторій Океанії і чому з острова вигнана всяка промисловість?.. Словом, хоч янки з Танкердоном на чолі знаходяться на острові менше двох років, вони вже сумують по бізнесу. І якщо до останнього часу вони обмежувалися словами, у губернатора Сайреса Бікерстафа все ж є підстави для занепокоєння. Але він сподівається, що положення не погіршиться і внутрішні чвари не порушать життя на штучному острові, створеному спеціально для того, щоб забезпечити мир і спокій його мешканцям.

Прощаючись з Атаназій Доремюсом, музиканти дають слово відвідувати його і надалі.

Зазвичай після полудня вчитель танців відправляється в казино, куди ніхто до нього не приходить. Не бажаючи, щоб його звинуватили в несумлінному ставленні до своїх обов'язків, він чекає учнів і, готуючись до уроку, проробляє всі свої па перед дзеркалами, в яких ніхто, крім нього, не відбивається.

Між тим Стандарт-Айленд з кожним днем просувається все далі й далі на захід, дещо відхиляючись на південь, щоб підійти до Сандвічевих островів. Під цими широтами, що межують з тропіками, температура вже дуже висока. Мільярдці погано переносили б її, не будь благотворного впливу морських вітрів. На щастя, ночі тут прохолодні і навіть в середині літа листя дерев і трава на галявинах, зрошуваних штучним дощем, зберігають свою свіжість. Щодня опівдні координати острова, що визначаються квадрантом мерії, передаються по телеграфу в усі частини

міста. 17 червня Стандарт-Айленд перебуває на 155° західної довготи і 27° північної широти і все наближається до тропіків.

— Можна подумати, що саме денне світило тягне його на буксирі, — декламує Івернес, — або, висловлюючись більш витончено, ніби в нього запряжено коні божественного Аполлона!

Зауваження це настільки ж справедливо, як і поетично, але Себастьян Цорн у відповідь тільки знизує плечима. Йому не до смаку роль: йти на буксирі... проти волі.

— Почекайте, — твердить він, — ми ще подивимося, чим закінчиться вся ця авантюра!

Рідко випадає такий день, щоб члени квартету не вийшли пройтися по парку в той час, коли він буває повний народу. Всі імениті громадяни Мільярд — Сіті прогулюються там серед газонів — хто верхи, хто пішки, хто в екіпажі. Модниці демонструють свої туалети, які вони за цей день змінили не раз. Зараз на всіх одноколірні сукні, здебільшого з індійського шовку, дуже модного в цьому році, і підібрані в тон капелюшки і туфлі. Багато носять сукні штучного шовку з деревної целюлози, що відрізняються переливчастим блиском.

Пеншіна робить з цього приводу наступне зауваження:

— Ось побачите, скоро почнуть виробляти тканини з плюща — для вірних друзів, і з плакучої верби — для невітшних вдів.

У всякому разі, мешканки Мільярд-Сіті не погодилися б одягатися в ці матерії, якби не виписували їх з Парижа, і не стали б носити цих туалетів, якщо б вони не вийшли з майстерень короля всіх паризьких кравців, — того самого, який привселюдно виголосив наступний вислів: "Жінка в кінці кінців є поєднання форм".

Іноді серед нарядно одягнених багатіїв проходять король і королева Малекарлії.

Королівське подружжя, яке втратило свій престол, викликає у музикантів справжню симпатію. Які думки приходять їм в голову при вигляді виступаючих рука об руку августійших осіб! Серед оточуючих багатіїв король і королева —люди відносно бідні, але відчувається, що вони сповнені гордої гідності, як філософи, що зреклися мирської суєти. Правда, в глибині душі американцям Стандарт-Айленда дуже приємно, що серед їхніх співгромадян є король, і вони приділяють йому увагу, що відповідає його колишньому становищу. Але, загалом, "їх величності", подібно Сайресу Бікерстафу, теж "ніщо", — навіть, може бути, у ще більшій мірі, ніж губернатор.

По правді кажучи, мандрівники, що бояться морських подорожей, мали б схвалити новий спосіб пересування на плавучому острові. Тут не треба побоюватися різних випадковостей, які можуть виникнути на морі, не потрібно боятися бур. Десять мільйонів кінських сил — цього цілком достатньо, щоб боротися зі штилем і з противними вітрами. Якщо не виключена небезпека зіткнення із зустрічними судами, то у всякому разі не Стандарт-Айленду загрожують його наслідки. Тим гірше для суден, які на всіх парах або на всіх вітрилах налетіли б на його сталевий корпус. До того ж немає ніяких підстав боятися подібних зустрічей, оскільки на штучному острові ночами горять маяки в обох його портах, горять потужні ліхтарі, які висвітлюють його, так би мовити, носову і кормову частини, а в небі сяють електричні алюмінієві місяці, розливаючи в повітрі яскраве світло. Про бурі ж не варто й говорити: острів здатний витримати самий шалений натиск хвиль.

Але коли, прогулюючись по острову, Пеншіна і Фрасколен доходять до батареї хвилеріза або до Кормової батареї, вони обидва сходяться на думці, що острову не вистачає мисів, скель, які видаються в море, бухт, піщаних пляжів. Весь берег складається зі сталевих упорів, скріплених мільйонами болтів і заклепок. І як пошкодував би художник за добрими старими скелями, шорсткими, як слонова шкіра, покритими водоростями

і морською травою, які так ласкаво колише хвиля припливу! І справді, неможливо замінити красу природи чудесами індустрії. При всій своїй захопленості, Івернес змушений з цим погодитись. Штучному острову не вистачає відбитка всемогутньої правиці творця.

Увечері 25 червня Стандарт-Айленд перетнув тропік Рака і вступив в жаркий пояс Тихого океану. У ці години в залі казино квартет давав свій другий концерт. Зауважимо, що у зв'язку з успіхом першого концерту ціни на місця були ще підвищені.

І все ж зал не міг вмістити всіх бажаючих потрапити на концерт. Меломани билися за місця. Очевидно, камерна музика була визнана вельми корисною для здоров'я, і ніхто не дозволяв собі засумніватися в її цілющих властивостях. Публіку згідно лікарським приписами лікували препаратами з Моцарта, Бетховена і Гайдна.

Виконавці мали величезний успіх. Паризьке "браво!" напевно доставило б квартету набагато більше радості, але Івернес, Фрасколен і Пеншіна по необхідності задовольнялися дружним "ура!" мільярдців, до яких Себастьєн Цорн як і раніше відчував цілковите презирство.

— Чого ж вимагати, — відповів йому Івернес, — раз ми плаваємо під тропіками...

— У тропіка Рака на концерті сварка, — підхопив Пеншіна і поспішив втекти після цього грубого жарту...

А кого помічають вони при виході з казино, серед бідняків, які не в змозі платити по триста доларів за місце?.. Короля і королеву Малекарлії, які скромно стоять біля дверей.

9. САНДВІЧЕВІ ОСТРОВИ

У цій частині Тихого океану проходить великий підводний хребет, і якби водні безодні глибиною у чотири тисячі метрів, що відокремлюють його від інших океаніських земель, раптово схлинули, можна було б бачити, як цей хребет тягнеться з північного заходу на південний схід. На поверхню океану виступають тільки вісім вершин цього підводного ланцюга: Ніїгау, Кауаї, Оаху, Молокаї, Ланаї, Мауї, Кахоолаве, Гаваї. Ці вісім островів різної величини складають Гавайський архіпелаг, інакше кажучи — групу Сандвічевих островів, яка виходить за межі тропічної зони лише у вигляді незліченних скелястих острівців і рифів, що є її продовженням на захід.

Надавши Себастьяну Цорну можливість бурчати в своєму кутку і, немов віолончель у футлярі, замикатися в повній байдужості до всіх визначних пам'яток широкого світу, Пеншіна, Івернес і Фрасколен справедливо міркують наступним чином:

— Чорт забирай, — каже один, — я нічого не маю проти того, щоб відвідати Гавайські острови! Раз вже ми блукаємо по Тихому океану, має сенс хоч зберегти про все це спогади!

— Можливо, — відповідає інший, — тубільці Сандвічевих островів виявляться приємною різноманітністю в порівнянні з пауні, сіу та іншими не в міру цивілізованими індіанцями Далекого Заходу, і я із задоволенням зустрів би справжніх дикунів... людожерів...

— А хіба сучасні гавайці такі?

— Будемо сподіватися, що так, — серйозним тоном відповідає Пеншіна. — Адже їх діди з'їли капітана Кука, а якщо вже діди скуштували цього прославленого мореплавця, важко уявити собі, щоб онуки втратили смак до таких страв.

Треба зізнатися, що "Його високість" не надто шанобливо говорить про знаменитого англійського моряка, що відкрив цей архіпелаг в 1778 році.

З такої розмови легко зробити висновок, що наші артисти сподіваються за час плавання ознайомитися з більш справжніми тубільцями, ніж ті, яких показують у Парижі та інших європейських столицях, в усякому разі, вони сподіваються познайомитися з ними на їх батьківщині. Їм тому не терпиться прибути на місце, і вони щодня чекають, що спостерігачі обсерваторії повідомлять про появу на горизонті піднесених точок Г авайського архіпелагу.

Це і сталося вранці 6 липня. Новина негайно ж поширилася всюди, і в казино на дошці з оголошеннями всі читали нижченаведену телеавтограму: "Стандарт-Айленд перебуває на виду Сандвічевих островів".

Правда, до них ще п'ятдесят миль, але найвищі вершини архіпелагу, гори острова Гаваї, які перевищують чотири тисячі двісті метрів, видно в гарну погоду навіть на такій відстані.

Йдучи з північного сходу, Стандарт-Айленд під управлінням комодора Етеля Сімкоо рухається до острова Оаху і його головного міста Гонолулу, що є в той же час столицею архіпелагу. Це третій по порядку острів; на північний захід від нього знаходиться Ніїгау з його великими пасовищами для худоби і Кауаї. Оаху — не найбільший з Сандвічевих островів, його площа складає лише тисяча шістсот вісімдесят квадратних кілометрів, тоді як площа Гаваїв дорівнює приблизно сімнадцяти тисячам. Що стосується інших островів архіпелагу, то їх загальна площа — лише три тисячі вісімсот дванадцять квадратних кілометрів.

Само собою зрозуміло, що з самого початку плавання паризькі артисти завели дружні відносини з посадовими особами Стандарт-Айленда. Всі вони — і губернатор, і комодор Сімкоо, і полковник Стюарт,

і головні інженери Уотсон і Сомуа — виявляють до музикантів щирі
приятельські відносини. Артисти часто відвідують обсерваторію і з задоволенням
проводять цілі години на майданчику вежі. Не дивно, що і в цей день
Івернес і Пеншіна, самі цікаві члени квартету, опинилися близько десяти
годин ранку в обсерваторії і на ліфті піднялися на "верхівку щогли", як
каже "Його високість".

Там вже знаходився комодор Етель Сімкоо. Подаючи друзям підзорну
трубу, він радить їм гарненько вдивлятися в якусь точку на південно —
заході затуманеного горизонту.

— Це Мауна-Лоа, — говорить він, — і Мауна-Кеа. Ці два потужних
гавайських вулкана в тисяча вісімсот п'ятдесят другому і тисяча вісімсот
п'ятдесят п'ятому роках залили острів потоками лави на площі в сімсот
квадратних кілометрів, а в тисяча вісімсот вісімдесятому році вивергнули
сімсот мільйонів кубічних метрів вулканічних порід.

— Здорово! — вигукує Івернес. — Як ви вважаєте, комодор, чи
вдасться нам побачити подібне видовище ?..

— Поняття не маю, пан Івернес, — відповідає Етель Сімкоо. —
Вулканам не накажеш...

— Ну хоч разок, вже як-небудь, за протекцією!.. — додає Пеншіна. —
Будь я так багатий, як пани Танкердон і Коверлі, я б замовляв собі
виверження, коли мені заманеться.

— Гаразд, ми з ними про це поговоримо, — відповідає, усміхаючись,
комодор, — і я не сумніваюся, що вони зроблять навіть неможливе
заради того, щоб доставити вам задоволення.

Пеншіна цікавиться кількістю населення на Сандвічевих островах.
Комодор повідомляє йому, що якщо на початку XIX століття воно
досягало двохсот тисяч душ, то зараз налічує ледь половину.

— Нічого, пане Сімкоо, сто тисяч дикунів, якщо тільки вони залишилися людоджерами і не втратили свого хорошого апетиту, — цього цілком достатньо, щоб відразу покінчити з усіма мільярдами Стандарт-Айленда.

Плавучий острів не в перший раз пристає до Гавайського архіпелагу. У минулому році він теж плавав тут, — його приваблює здоровий клімат цих місць. Сюди приїжджають хворі з Америки, і можна очікувати, що і лікарі Європи почнуть посилати своїх пацієнтів дихати тут повітрям Тихого океану. Чому б і ні? Гонолулу тепер всього лише за двадцять п'ять днів плавання від Парижа, але ж тут видається можливість просочити легкі таким киснем, якого більше ніде не знайдеш...

Вранці 9 липня Стандарт-Айленд з'являється на виду архіпелагу. Оаху вимальовується в п'яти милях на північний захід. На схід над ним височіє Даймонд-Хед, згаслий вулкан, який панує над рейдом. Його добре видно з корми плавучого острова, так само як і інший конус, який англійці прозвали "Пуншевою чашею". Тут комодор не забув зауважити, що, якщо б ця гігантська миска була наповнена бренді або джином, Джон Буль не посоромився б осушити її до дна.

Стандарт-Айленд проходить між Оаху і Молокаї. Як судно, яке слухається керма, він маневрує, пускаючи в хід гвинти то правого, то лівого борту. Обігнувши південно-східний мис Оаху, Стандарт-Айленд з-за своєї величезної водотоннажності змушений зупинитися в десяти кабельтових від берега. Для того щоб плавучий острів міг зберегти своє нормальне обертання на якорі, його треба тримати на достатній відстані від землі, і тому він не "віддавав якорів" у власному розумінні цього слова, бо якоря, як такі, тут не застосовувалися. Це неможливо при глибині моря в сто метрів і навіть більше. Ні! За допомогою машин, які направляють його поперемінно то в тому, то в іншому напрямку, Стандарт-Айленд утримується на своєму місці так само непорушно, як якщо б він був одним з островів Гавайського архіпелагу.

Перед поглядами наших музикантів все виразніше вимальовуються гірські вершини. З моря можна розглянути густі зарості, гаї апельсинових дерев і інших розкішних представників флори субтропіків. На захід, крізь вузький прохід між рифами, видніється невеличка лагуна, Перлове озеро, щось на кшталт дзеркальної рівнини, утвореної кратерами древніх вулканів.

Загальний вид Оаху — досить привітний, і людожерам, про які мріє Пеншіна, нічого скаржитися на арену своїх подвигів. Тільки б вони залишалися ще вірні своїм канібальським інстинктам, і "Його високості" більше нічого буде бажати...

Але ось він раптово вигукує:

— Боже мій, що це там таке?

— А що ?.. — запитує Фрасколен.

— Так там... Дзвіниці...

— Так... і башти... і фасади палаців!.. — відповідає Івернес.

— Невже тут з'їли капітана Кука?

— Ми не на Сандвічевих островах! — каже Себастьян Цорн, знизуючи плечима. — Комодор збився зі шляху...

— Напевно! — відповідає Пеншіна.

Ні, комодор Сімкоо не заблукав! Це дійсно Оаху, а це місто, що займає чимало квадратних кілометрів, — дійсно Гонолулу.

Нічого не поробиш. Багато чого змінилося з тих пір, як великий англійський мореплавець відкрив цей архіпелаг! Місіонери всіх країн ревно змагалися тут один з одним. Методисти, англікани, католики боролися за вплив на тубільців, посилено впроваджуючи християнську цивілізацію, і врешті-решт покінчили з язичницькими віруваннями стародавніх канаків. Не тільки мова тубільців поступово вимирає і витісняється англійською, але і самий архіпелаг заповнений американцями та китайцями. Останні — здебільшого робітники, яких завозять сюди місцеві плантатори... і які поклали тут початок напівкитайському племені хапа-паке. Нарешті чимало тут і португальців завдяки пароплавним сполученням між Сандвічевими островами і Європою. Тубільці, однак, ще є, і хоча серед них справила сильне спустошення завезена з Китаю проказа, їх все ж цілком достатньо, щоб задовольнити цікавість наших чотирьох артистів. Але аж ніяк не схожі вони на пожирачів чоловічини!

— О, місцевий колорит, — вигукує перша скрипка, — чия рука стерла тебе з сучасної палітри?

Так, час, цивілізація, прогрес, який є одним із законів природи, потроху стерли цю фарбу! Себастьяну Цорну і його товаришам не без деякого жалю доводиться визнати це, коли один з електричних яликів Стандарт-Айленда, обігнувши довгу лінію рифів, доставляє їх на берег.

Між двома естакадами, які з'єднуються під гострим кутом, відкривається гавань, укрита від вітрів амфітеатром гір. Мілини, які відгороджують її від океану, з 1794 року піднялися на один метр. І все ж гавань досить глибока, щоб судна з осадкою від вісімнадцяти до двадцяти футів могли причалювати до пристаней.

— Яке розчарування!.. — бурмоче Пеншіна. — Як шкода, що в дорозі доводиться втрачати стільки ілюзій...

— Краще було б сидіти вдома! — швидко вставляє віолончеліст, знизуючи плечима.

— Ні! — вигукує незмінно захоплений Івернес. — Яке це ні з чим не порівнянне видовище — сталевий острів, що приплив в гості до тихоокеанського архіпелагу!

Тим не менш, якщо, на превеликий жаль і незадоволення наших артистів, моральне обличчя населення Сандвічевих островів різко змінилося, то з кліматом нічого не трапилось. У цій частині Тихого океану клімат Г авайського архіпелагу — один з найбільш сприятливих для здоров'я, незважаючи на те, що архіпелаг розташований в місцях, яким присвоєно найменування Жаркого моря. Якщо термометр показує там дуже високу температуру в періоди, коли спадають північно-східні пасати, якщо противні їм південні вітри приносять найсильніші грози, що називаються в тих місцях "куа", все ж середня температура Гонолулу не перевищує двадцяти одного градуса за Цельсієм. У самих меж жаркого пояса на таку температуру не доводиться скаржитися. Місцеві жителі і не скаржаться, а хворі американці, як ми вже говорили, все в більшій і більшій кількості прибувають на ці острови.

У всякому разі, у міру того як квартет все глибше проникає в таємниці архіпелагу, ілюзії парижан падають... падають, немов листя глибокої осені. Вони вважають себе обдуреними, але нікого, крім самих себе, не можуть звинуватити в тому, що піддалися обману.

— Цей Калістус Менбар знову обвів нас навколо пальця, — стверджує Пеншіна, пригадуючи, що пан директор запевняв їх, ніби Сандвічеві острови — останній оплот тубільного дикунства на Тихому океані.

І коли вони обсипають його з цього приводу гіркими докорами, він відповідає, підморгуючи правим оком:

— Що поробиш, дорогі друзі! Все так змінилося з тих пір, як я тут був в останній раз, що я сам нічого не впізнаю.

— Жартівник! — вигукує Пеншіна, ляскаючи пана директора по животу.

Одне можна сказати з упевненістю: якщо зміни і відбулися, то дійсно з надзвичайною швидкістю. У 1837 році на Сандвічевих островах виникла конституційна монархія з двома палатами. В одну обирали тільки землевласників, у другу всіх громадян, які вміють читати і писати, перша обиралася на шість років, друга на два роки. У кожній було двадцять чотири члени, які спільно обговорювали справи в присутності кабінету, що складався з чотирьох королівських радників.

— Отже, — говорить Івернес, — замість мавпи в пір'ї у них був монарх, та ще й конституційний, яким іноземці смиренно приносили данину своєї поваги!..

— Я переконаний, — стверджує Пеншіна, — що у його величності не було навіть кільця в носі... і що він вставляв собі штучні зуби у найкращих дантистів Нового Світу.

— Ах, цивілізація, цивілізація! — твердить перша скрипка. — Канаки не потребували у вставних щелепах, коли поїдали своїх бранців!

Нехай проститься цим фантазерам такий погляд на речі! У Гонолулу і справді був свого часу король або принаймні королева — Ліліуокалані, яка в даний час втратила престол. Вона вела боротьбу за права свого сина, принца Адеї, проти домагань на гавайський трон якоїсь принцеси Каїулані. Словом, протягом тривалого періоду архіпелаг знаходився в стані революційного бродіння, зовсім як Сполучені Штати Америки або держави Європи, з якими він подібний навіть в цьому відношенні. Не могло це призвести до втручання у справу гавайської армії і відкрити згубну еру військових переворотів? Ні, звичайно, бо зазначена армія

складається всього лише з двохсот п'ятдесяти рекрутів і двохсот п'ятдесяти добровольців. З п'ятьмастами воїнів режиму не знищити, у всякому разі на тихоокеанських островах.

Але зате були англійці, які пильно стежили за розвитком подій. Кажуть, що принцеса Каїулані користувалася їх прихильністю. З іншого боку, японський уряд готовий був оголосити острова своїм протекторатом і мав прихильників серед кулі, які у великій кількості працюють на плантаціях...

— Ну, а що ж американці? — запитує в Калістуса Менбара Фрасколен.

Його цікавить можливе американське втручання, яке як би само собою напрашується.

— Американці? — відповідає пан директор. — На що їм протекторат? Їм на Сандвічевих островах потрібно мати місце стоянки для пароплавів тихоокеанських ліній, — і вони цим цілком задовольняються.

Однак в 1875 році король Камехамеха, що відправився до Вашингтона з візитом до президента Гранта, віддав острова під захист Сполучених Штатів. Але через сімнадцять років, коли президент Клівленд прийняв рішення відновити на престолі королеву Ліліуокалані (у той час на Сандвічевих островах вже існував республіканський лад і президентом був Санфорд Доул), на Гавайських островах і в Сполучених Штатах піднялася потужна хвиля протестів.

Але ніщо не могло перешкодити тому, що, мабуть, написано в книзі доль народів — будь то народи древні або нові, — і з 4 липня 1894 Гавайський архіпелаг являє собою республіку, де президентом є С. Доул, поки його хто —небудь не змінить.

Стандарт —Айленд робить тут зупинку днів на десять. Тому багато мільярдців користуються нею для огляду Гонолулу та околиць. Сімейства

Коверлі і Танкердонов і найбільш імениті громадяни Мільярд-Сіті щодня їздять в порт. З іншого боку, хоча плавучий острів вже вдруге з'являється у гавайських берегів, здивування гавайців безмежне, і вони цілими натовпами з'являються оглядати це диво. Правда, поліція Сайреса Бікерстафа, неохоче допускає на Стандарт-Айленд іноземців, уважно стежить за тим, щоб увечері відвідувачі в призначений час залишали острів. Завдяки цим запобіжним заходам сторонній людині було б дуже важко затриматися на "перлині Тихого океану" без особливого дозволу, який не так-то легко отримати. Нарешті, хоча і з того і з іншого боку відносини хороші, жодних офіційних прийомів один одному обидва острова не влаштовували.

Квартет робить кілька дуже цікавих прогулянок. Нашим парижанам подобаються місцеві жителі. Особливості їх фізичного типу яскраво виражені: шкіра смаглява, на обличчях написано простодушність і разом з тим почуття власної гідності. І хоча зараз у гавайців республіка, вони, цілком можливо, жалкують про свою колишню дикунську незалежність.

"Повітря нашої країни вільне" — говорить одна з їхніх приказок, але самі вони вже більше не вільні.

І дійсно, після того як всі острови завоював Камехамеха і в 1837 році була встановлена представницька монархія, кожен острів став управлятися особливим губернатором. І в даний час, при республіці, вони розділені ще на округи та райони.

— Так, — каже Пеншіна, — тут не вистачає тільки префектів, супрефектів і радників префектури, з конституцією Восьмого року.

— Мені все це набридло, пора додому! — відповідає Себастьян Цорн.

Однак не варто залишати Оаху, не намиливавшись його кращими пейзажами. Природа тут чудова, хоча флора і не особливо багата. На узбережжі переважають кокосові та інші пальми, хлібні дерева, тунгові,

плоди яких дають рослинне масло, індигові і різні породи рицини і дурману. В долинах, зрошуваних гірськими потоками і покритих травою, яка заглушає всяку іншу рослинність, під назвою "Мінерва", багато трав стають деревовидними, — така місцева порода лободи і халапепе, вид гігантської спаржі. Лісова зона, що простягається по горах до висоти двох тисяч метрів, багата деревовидними травами і чагарниками, миртовим, що досягають величезних розмірів, гігантськими щавлевими, повзучими ліанами, які переплітаються, немов клубок змій. Що стосується корисних рослин, що дають продукцію для ринку і для вивозу, то це рис, кокосові горіхи, цукрова тростина. Між островами весь час підтримується сполучення каботажними судами, для того щоб в Гонолулу поступово зосереджувалися продукти, що відправляються потім в Америку.

Фауна не відрізняється різноманітністю. Населення островів поступово асимілюється з народами, які досягли вищого розвитку, а породи тварин залишаються незмінними. З домашніх тварин на островах є тільки свині, кури, кози; диких звірів зовсім немає, хіба що знайдеться кілька пар диких кабанів; зате є москити, від яких не так —то легко позбутися, багато скорпіонів і різні породи нешкідливих ящірок; є ще птиці, які ніколи не співають, серед них "оо" —гавайська квіткарка, з чорно —жовтим оперенням. З її жовтого пір'я дев'ять поколінь тубільців ткали знаменитий плащ Камехамехи.

Багато чого змінила на цих островах людина, створивши цивілізацію, яка наслідує американську — з вченими товариствами, школами, навчання в яких є обов'язковим і які були премійовані на Виставці 1878 року, з багатими бібліотеками, з газетами на англійській і канакській мовах. Наші парижани цьому, втім, не здивувалися, оскільки вся місцева знать — в більшості випадків американці, і мова їх тут так само в ходу, як і їхні гроші. Ці імениті громадяни охоче наймають слуг серед китайців Піднебесної імперії, не дотримуючись порядкам штатів американського Заходу, де ведеться запекла боротьба з так званою "жовтої небезпекою".

З тих пір як Стандарт-Айленд став на виду столиці Оаху, численні судна з цього порту, битком набиті цікавими, не раз підходили до плавучого острова і об'їжджали його кругом. Погода чудова, море спокійне, — що може бути приємніше двадцятикілометрової поїздки навколо цього металевого узбережжя, де агенти митниці виявляють таку пильність.

Серед кораблів-екскурсантів можна помітити одне легеньке суденце, яке щодня наполегливо маячить у водах плавучого острова. Це щось на зразок малайського кечу з двома щоглами і квадратною кормою; на ньому чоловік десять матросів під командою капітана з вельми рішучою зовнішністю. Однак губернатору суденце не вселяє ніяких підозр, хоча його постійна присутність могло б здатися дивною. Люди ці справді не перестають розглядати острів з усіх боків, підпливаючи то до одного порту, то до іншого і вивчаючи лінію його узбережжя. Втім, якщо навіть допустити, що у них недобрі наміри, що могла б зробити ця команда проти десятитисячного населення? Тому маневри кечу нікого не турбують, нікому немає діла, вдень він плаває навколо острова або вночі, і ніхто не вважає за потрібне запрошувати з цього приводу морську владу в Гонолулу.

Квартет прощається з островом Оаху вранці 10 липня. Стандарт-Айленд рушає з місця на світанку, підкоряючись рушійній силі своїх потужних гребних гвинтів. Покружлявши деякий час на місці, він повертає на південний захід, тримаючись на виду інших Г авайських островів. Тепер йому треба взяти навскіс і потрапити в смугу екваторіальної течії, що йде зі сходу на захід у напрямку якраз протилежному з течією, яке огинає архіпелаг з півночі.

На превелике задоволення своїх мешканців, які зібралися на лівому березі, Стандарт-Айленд сміливо спрямовується в протоку між островами Молокаї і Кауаї. Над цим останнім, одним з найменших в архіпелазі, піднімається вулкан Нірхау висотою в тисячу вісімсот метрів, що викидає з кратера чорний дим. У підніжжя — лінія дюн, а ще нижче — стирчать з води коралові скелі, звідки дзвінким металевим відлунням лунають удари

прибою. Настала ніч, плавучий острів все ще знаходиться в цій вузькій протоці але під управлінням досвідченого комодора Сімкоо йому нічого побоюватися. В той час, коли сонце зникає за висотами острова Ланаї, спостерігачі не могли б виявити кеч, який, вийшовши з порту слідом за Стандарт-Айлендом, намагався весь час триматися поблизу від нього. Втім, запитано ще раз, — чи варто турбуватися через близьке сусідство малайського суденця?

На світанку наступного дня кеч виднівся тільки білою точкою в північній частині горизонту.

Стандарт-Айленд в цей день плив між Кахулаві і Мауї, другим за величиною островом в Сандвічеві архіпелазі. Столиця його, порт Лахаїна , служить китобоям місцем стоянки для їх кораблів. Найвища гора острова, Халеахала, що означає Дім Сонця, на три тисячі метрів круто здіймається до небес.

Протягом двох наступних днів Стандарт-Айленд йшов мимо берегів великого острова Гаваї; гори його, як ми вже говорили, найвищі на архіпелазі. Тут, в бухті Кеалакеакуа, капітан Кук, спершу прийнятий тубільцями за якесь божество, був убитий в 1779 році, через рік після того як він відкрив цей архіпелаг і назвав Сандвічеві в честь одного англійського міністра. Головне місто острова, Хіло , розташоване на східному узбережжі, звідси не видно, але зате можна розгледіти місто Каїлуа, що знаходиться на західному березі. На острові є залізна дорога протяжністю у п'ятдесят сім кілометрів, яка служить головним чином для перевезення продовольства, і музиканти здалеку бачать білі клуби диму, що вириваються з труб локомотивів.

— Тільки цього ще бракувало! — вигукує Івернес.

На наступний день "перлина Тихого океану" покинула ці місця, а кеч в той час огинав крайню точку острова Гаваї, над якою височить Мауна-

Лоа, Велика гора, чия вершина губиться в хмарах на висоті чотирьох тисяч метрів.

— Надули, — говорить тут Пеншіна, — нас просто надули!

— Ти маєш рацію, — відповідає Івернес, — треба було приїхати сто років тому. Але тоді ми не опинилися б на цьому чудовому плавучому острові!

— Подумаєш! А тепер ми знайшли тубільців в піджаках і комірцях, замість дикунів в пір'ї, яких нам обіцяв цей пройдисвіт Калістус, побий його грім! Я шкодую про часи капітана Кука.

— А якщо б ці людожери злопали твою високість ?.. — запитує Фрасколен.

— Що ж... у мене принаймні була б втіха, що хоч раз у житті... я сам по собі, який там не є, припав комусь до смаку!

1 Калогі.

2 Колишня столиця Гаванського королівства.

3 Поселення, зараз не має статусу міста.

10. ЧЕРЕЗ ЕКВАТОР

З 23 червня сонце відступає до Південної півкулі. Тому необхідно покинути області, де скоро розпочнуться осінні та зимові негоди. Раз денне світило в своєму видимому русі направляється до лінії екватора, треба перетнути її слідом за ним. Там відкриваються блаженні країни, де такі місяці, як жовтень, листопад, грудень, січень, лютий, є теплою порою року. Відстань, що відділяє Г авайський архіпелаг від Маркізьких

островів, — понад три тисячі кілометрів. І ось, намагаючись покрити його як можна швидше, Стандарт-Айленд розвиває максимальну швидкість.

Полінезія у власному розумінні слова займає той великий морський простір, який з півночі замикає лінія екватора, а з півдня — тропік Козерога. На площі в п'ять мільйонів квадратних кілометрів розкидано одинадцять архіпелагів, що складаються з двохсот двадцяти островів, тобто десяти тисяч квадратних кілометрів суходолу, де малі острівці нараховуються тисячами. Все це — вершини підводного гірського хребта, який, розділяючись на дві майже паралельні гілки, простягається з північного заходу на південний схід до Маркізьких островів і острови Піткерн.

Якщо ми уявимо собі цю величезну водойму раптово осушеною, якби Кульгавий біс, звільнений Клеофас, зняв всю товщу води, як він вчинив з дахами Мадрида, яка незвичайна країна відкрилася б перед нашим поглядом! Ні Швейцарія, ні Норвегія, ні Тибет не могли б змагатися з нею у величі! Більшість підводних гір — вулканічного походження, але деякі утворені коралами і складаються з вапняного або роговидної речовини. Його виділяють і розташовують у вигляді концентричних кіл поліпи, що мають найпростіший організм і колосальну продуктивну силу. Найбільш молоді з островів мають рослинний покрив тільки на найвищих точках, але самі древні, навіть якщо вони коралового походження, зверху донизу закриті зеленим плащем. Внизу ж, під хвилями Тихого океану, розкинулася ніби ціла гірська країна. Стандарт — Айленд пропливає між її вершинами, як міг би плисти аеростат між піками Альп або Гімалаїв, — тільки наш острів пливе не по повітрю, а по воді.

І, подібно до того як в атмосфері відбувається переміщення повітряних хвиль, точно так же відбувається переміщення водних мас на поверхні цього океану. Велика течія йде зі сходу на захід, а в нижніх шарах води, з червня по жовтень, коли сонце прямує до тропіка Рака, поширюються дві протитечії. Крім того, неподалік від Таїті помічаються чотири види приливних хвиль, які не в однаковий час досягають найбільшої висоти, завдяки чому припливи і відливи як би

нейтралізуються і стають майже непомітними. Що стосується клімату різних архіпелагів, то він не відрізняється одноманітністю. Гористі острова затримують хмари, які виливають на них свою вологу, а на островах більш низинних — клімат сухіше, так як тут водяні пари розсіюються пануючими вітрами.

Було б щонайменше дивно, якби в бібліотеці казино не було карт Тихого океану. Дійсно, там повний набір їх, і Фрасколен, самий допитливий з квартету, часто до них звертається. Івернес, воліючи впиватися несподіванками подорожі і захопленням, яке викликає в ньому рух штучного острова, аж ніяк не схильний перевантажувати своєї голови географічними назвами і термінами. Пеншіна прагне бачити у всьому лише забавне і незвичайне. Що стосується Себастьяна Цорна, то маршрут його мало турбує, оскільки вони направляються туди, куди він зовсім не збирався їхати.

Тому Фрасколен один копає в своїй Полінезії, вивчаючи її головні архіпелаги: острова Маркізькі, Туамоту, Товариства, Кука, Тонга, Самоа, острови Південні, острови Елліс, острови Фаннінг не кажучи вже про ізольовані острови, такі, як Ніуе, Токелау, острови Фенікс, Маніхікі, острів Пасхи, Сала-і-Гомес і т. д. Він дізнається, що на більшій частині цих архіпелагів, навіть на тих, які знаходяться під протекторатом якихось держав, влада зосереджена в руках могутніх вождів, їх вплив ніким не заперечується, а незаможні класи населення повністю підпорядковані багатим. Він дізнається також, що тубільці сповідують різні релігії — брамізм, магометанство, протестантство, католицизм; останнє переважає на островах, залежних від Франції, що пояснюється пишнотою католицького культу, який приналежить тубільців. Тубільна мова, з дуже простою азбукою, що складається з невеликої кількості — від тринадцяти до сімнадцяти — знаків, поступово змішується з англійською і врешті-решт, ймовірно, буде нею поглинена. Нарешті він дізнається, що в загальному і цілому населення Полінезії весь час зменшується, і це дуже сумно, бо канаки (це слово означає просто "люди") під самим екватором є більш досконалий етнічний тип, ніж на островах, віддалених від нього, і Полінезія багато втратить, якщо нею остаточно заволодіють

чужоземні раси. Так, йому стало відомо і це і ще багато іншого, почерпнуте з бесід з комодором Етель Сімкоо, і коли товариші питають його про що-небудь, він не утруднюється у відповіді.

Тому Пеншіна і не називає Фрасколена інакше, як "Ларусс тропічної зони".

Такі основні групи островів, серед яких здійснюють свою морську прогулянку багатії Стандарт-Айленда. Він цілком заслуговує назви "блаженного острова", бо там справно діють всі умови, які можуть забезпечити людям матеріальне і до певної міри також душевне благополуччя. І як сумно, що настільки щасливий стан речей може бути порушено суперництвом, заздрістю, незгодами і спорами про вплив на справи і про першість, які поділяють Мільярд-Сіті відповідно до частин міста на два табори — табір Тадкердона і табір Коверлі! Для артистів, які в цьому конфлікті абсолютно не зацікавлені, боротьба обіцяє бути захопливою.

Джем Танкердон — янкі з голови до п'ят, егоїстичний і тому неприємний, і в нього широке обличчя, коротка рудувата борідка, коротко стрижені волосся, живі, незважаючи на шістдесятирічний вік, очі, жовті, як у собаки, з блискучими зіницями. Він високого росту, у нього потужна фігура, сильні руки і ноги, в ньому є щось від мисливця прерій, хоча єдині пастки для звірів, які він влаштовував, були ті люки, через які падають вниз мільйони свинячих туш на його чиказьких бойнях. Це дуже різкий чоловік, згідно його становища йому слід було б бути більш стриманим, але він з дитинства не отримав ніякого виховання. Він любить виставляти напоказ свій статок, і в нього, як то кажуть, "в кишенях дзвін стоїть". Проте він, мабуть, не вважає їх досить набитими, бо разом з деякими іншими мешканцями тієї ж частини острова подумує про те, щоб знову зайнятися справами.

1 Сучасний Табуаеран.

Місіс Танкердон — нічим не примітна американка, досить добра жінка, в усьому покірنا своєму чоловікові, прекрасна мати, ніжно любляча дітей, самою долею призначена до того, щоб виховати численне потомство, і яка з успіхом виконала це своє призначення. Якщо між прямими спадкоємцями належить ділити мільярдні статки, то чому не мати їх хоч цілу дюжину? І вони у неї є — всі здорові і міцні.

З усього цього виводка увагу квартету по праву привертає лише старший син, якому належить зіграти певну роль в нашому оповіданні. Уолтер Танкердон — витончений молодий чоловік із середніми здібностями. Приємним обличчям і манерами він більше нагадує матір, ніж главу сім'ї. Він отримав досить добру освіту, поїздив по Америці і по Європі і тепер ще іноді подорожує, але звички і смаки прив'язують його до блаженного існування на Стандарт-Айленді: він займається усіма видами спорту і очолює молодь острова в змаганнях з тенісу, поло, гольфу і крокету. Він не дуже пишається статком, який коли —небудь буде йому належати, і в нього добре серце. Правда, на острові немає незаможних, і його добросердя тому не може належним чином проявитися. Але було б непогано, якби його молодші брати і сестри були схожі на нього. Уолтеру Танкердону вже скоро тридцять, йому пора подумати про одруження. Думає він про це? Скоро побачимо.

Між сімейством Танкердонів — найбільш впливовим у лівобортній частини острова — і сімейством Коверлі — найшанованішим у правобортній — існує різкий контраст. Нет Коверлі — натура більш витончена, ніж його суперник: у ньому відчувається французька кров його предків. Його статок вийшов не з лона землі, у вигляді густих потоків нафти, і не з паруючої утроби забитих на бойні свиней. Ні, своїм багатством він зобов'язаний промисловому бізнесу, залізницям, банківським операціям. Сам він хоче лише спокійно насолоджуватися своїм багатством і не приховує того, що готовий стати проти всякої спроби перетворити "перлину Тихого океану" у величезний завод або величезне торгове підприємство. Він високий і стрункий, з гарною, злегка сивіючою головою. Кілька срібних ниток вже пробиваються в його темно —русій бороді. За вдачею він досить холодний, манери його свідчать про

гарне виховання. Він посідає перше місце серед іменитих людей Мільярд-Сіті, які дотримуються традиції вищого суспільства Південних штатів Америки, Він любить мистецтво, розбирається в живописі і в музиці, охоче говорить по-французьки, слідує звичці, поширеній серед правобортних жителів, знайомий з американською та європейською літературою — і коли трапляється нагода, супроводжує свої оплески криками "браво", в той час як грубуваті уродженці Далекого Заходу, Новій Англії кричать: "Ура!", "Гіп! Гіп!"

Місіс Коверлі, яка на десять років молодше свого чоловіка, тільки що, без особливих зітхань, обігнула мис сорокаріччя. Це витончена, вихована, освічена жінка з однієї напівкреольської сім'ї старої Луїзіани, вона добре знає музику і сама чудова піаністка. Членам квартету не раз траплялося грати разом з нею в її особняку на П'ятнадцятій авеню, і вони не втомлювалися захоплюватися її артистичними здібностями.

Небо не благословило подружжя Коверлі в тій мірі, в якій воно плеснуло свою благодать на пару Танкердонів. Спадкоємицями величезного статку, яким містер Коверлі не хизується так, як його суперник, є три дочки. Вони дуже привабливі, і коли прийде час видавати їх заміж, серед аристократів або фінансистів Старого і Нового Світу знайдеться чимало претендентів на їх руку. Втім, в Америці величезне придане не рідкість. Кілька років тому багато говорили про маленьку міс Террі, яка вже двох років від народження була бажаною нареченою через свої семисот п'ятдесяти мільйонів. Треба сподіватися, що ця крихітка знайшла собі чоловіка за смаком і що до переваги бути однією з найбагатших жінок в Сполучених Штатах їй вдасться приєднати ще й друге — бути однією з найщасливіших.

Старшій дочці містера і місіс Коверлі, Діані, або, краще, Ді, як її називають в родині, щойно минуло двадцять років. Вона — дуже гарна молода особа, в якій поєднуються фізичні і моральні якості батьків. Прекрасні сині очі, розкішне світло — русе волосся, обличчя свіже, як пелюстки троянди, яка щойно розпустилася, витончена гнучка фігура — все це легко пояснює, чому на міс Коверлі в Мільярд-Сіті задивляються

молоді люди, які не допустять, зрозуміло, щоб іноземці завоювали такий, висловлюючись математично точно, дійсно "безцінний скарб". Є навіть підстави вважати, що містер Коверлі не вважав би відмінність віросповідань перешкодою до шлюбу, якщо це забезпечить щастя дочки.

Воістину, гідно жалю, що боротьба за вплив у суспільстві розділяє два найвідоміші сімейства Стандарт-Айленда. Уолтер Танкердон ніби навмисне створений для того, щоб стати чоловіком Ді Коверлі.

Але про такий союз годі й думати. Обидві сім'ї швидше погодяться розрізати Стандарт — Айленд навпіл і роз'їхатися в різні боки, ніж підписати який-небудь подібний шлюбний контракт!

"Якщо тільки у справу не втрутиться любов", — говорить іноді пан директор управління мистецтв, підморгуючи через скло золотого пенсне.

Проте немає ніяких даних вважати, що Уолтер Танкердон має якусь схильність до Ді Коверлі, а вона — до нього, в усякому разі, якщо це й так, то обидва проявляють стриманість, яка не дає жодного приводу розігратися цікавості світського товариства Мільярд-Сіті .

Плавучий острів продовжує просуватися до екватора, весь час дотримуючись сто шістдесятого меридіана. Перед ним розгортається та частина Тихого океану, в якій найбільше просторів, зовсім позбавлених островів або острівців, і де глибина нерідко досягає двох миль. 25 липня Стандарт-Айленд проходить над провалом Белькнап, прірвою глибиною у шість тисяч метрів, звідки зонд витягнув цікаві раковини і зоофітів, що можуть витримувати тиск мас води в шістсот атмосфер.

П'ять днів по тому плавучий острів перетинає архіпелаг, що належить Англії, хоча часто його іменують Американськими островами². Залишивши з правого борту Пальміру і Сункарунг, Стандарт — Айленд проходить в п'яти милях від Фаннінга, де знаходяться найбільші з численних на цьому архіпелазі покладів гуано. Втім, ці вершини

підводних гір, що виступають на поверхню, здебільшого порожні. І Сполучене королівство до цього часу не отримало з них особливої вигоди. Але воно наклало на них свою лапу, а всім добре відомо, що важка лапа Англії залишає незгладимі сліди.

Кожен день, поки його товариші бродять по парку або по приміських полях, Фрасколен, якого глибоко займають всі подробиці цього незвичайного плавання, відправляється на батарею хвилеріза. Там він часто зустрічається з комодором. Етель Сімкоо охоче розповідає йому про всі особливості цих морів, і якщо вони представляють якої-небудь інтерес, друга скрипка ділиться отриманими відомостями зі своїми товаришами.

У всякому разі, всі четверо були однаково захоплені видовищем, яке подарувала їм природа в ніч з 30 на 31 липня.

Уже на схилі дня помічена була величезна маса акаліф, що поширена на кілька квадратних миль. Населення острова ще жодного разу не зустрічала в такій кількості цих медуз, яким деякі натуралісти присвоїли найменування океанічних. Ці тварини, з дуже елементарною будовою і найпростішими функціями організму, навіть за своєю півкульною формою нагадують продукти рослинного царства. Самі ненажерливі риби відносяться до них скоріше як до квітів; вважають, що жодна риба не вживає їх в їжу. Океанічні медузи, що становлять особливість тропічної зони Тихого океану, схожі на строкаті прозорі парасольки, облямовані щупальцями; діаметр цих медуз не більше двох або трьох сантиметрів. Скільки мільярдів подібних істот потрібно для того, щоб утворити шар протяжністю в декілька миль!

Коли ці цифри називають у присутності Пеншіна, "Його високість" заявляє:

— Все це не здивує знатних громадян Стандарт-Айленда, — адже мільярд для них

— ходяча монета!

Увечері населення спрямовується до "баку", тобто до тераси, що підноситься над батареєю хвилеріза. Трамваї переповнені. Електричні екіпажі набиті цікавими. У витончених каретах прибули набоби міста. Коверлі і Танкердони намагаються триматися подалі один від одного... Містер Джем не вітається з містером Нетом, а містер Нет не вітає містера Джема. Обидва сімейства, однак, у повному складі. Івернес і Пеншіна мають задоволення розмовляти з місіс Коверлі та її дочкою, які, як завжди, дуже люб'язні. Можливо, що Уолтер Танкердон відчуває деяку досаду від того, що позбавлений можливості взяти участь в розмові, і можливо також, що міс Ді охоче підтримала б бесіду з молодим чоловіком... От був би скандал! Скільки більш-менш нескромних натяків з'явилося б в репортажі про світське життя в "Старборд-Кронікл" і в "Нью-геральд"!

Коли настає повна темрява, — наскільки вона може бути повною у сяючій зоряним світлом тропічній ночі, — Тихий океан ніби осяває до самого дна. Широкий водний простір насичений фосфоричним блиском, освітлений рожевими і блакитними відблисками, але не тими, що пробігають світлою рисою по гребенях хвиль, а подібними тому рівному сяйву, яке виділяли б незліченні сонми світляків. Це фосфоричне світіння ставало настільки яскравим, що при ньому можна читати як при світлі далекого північного сяйва, ніби Тихий океан, що поглинає протягом цілого дня сонячні промені, повертає їх уночі цими потоками світла.

Незабаром Стандарт-Айленд врізається в масу медуз, і вона поділяється, огинаючи металеві берега плавучого острова. Минуло кілька годин — і ось він уже весь оточений променистою масою, яка переливається, цих фосфоресціюючих молюсків, чия світлоносна сила анітрохи не зменшується. Сяйво їх подібно променистому ореолу, що обрамляє лики святих, сріблястому німбу над головою Христа. Це дивовижне явище триває до самої зорі і припиняється при перших її променях.

Ще через шість днів "перлина Тихого океану" стикнеться з величезним уявним колом, який оперізує нашу планету і який, якщо б він був дійсно позначена на ній, розрізав б горизонт на дві рівні частини. З цього місця можна одночасно бачити обидва полюси небесної сфери, один на півночі, осяяний мерехтінням Полярної зірки, інший на півдні, прикрашений, наче груди солдата, Південним Хрестом. Додамо, що з різних точок цієї екваторіальної лінії видається, ніби зірки щодня окреслюють кола, перпендикулярні до площини горизонту. Якщо ви хочете, щоб дні і ночі були завжди однакової довжини, вам слід переселитися в ці місця, на ті острови або ті частини материків, які перетинає екватор.

Покинувши Гавайські острови, Стандарт-Айленд пройшов близько шестисот кілометрів. За час свого існування він уже вдруге переправляється з однієї півкулі в іншу і перетинає лінію екватора, спершу спускаючись на південь, потім піднімаючись на північ. З нагоди переходу через екватор для населення Мільярд — Сіті влаштовується свято. Буде гуляння в парку, урочиста служба в протестантському храмі і в церкві св. Марії, катання на електричних екіпажах навколо острова. Буде влаштовано чудовий феєрверк: свічки, змійки і багатоколірні ракети, пущені з майданчика обсерваторії, зможуть змагатися з зірками південного неба.

Як ви легко можете здогадатися, це — наслідування вистави, яку зазвичай влаштовують на кораблі, коли він досягає екватора, якась відповідність традиційного хрещення новачків, які вперше перетинають екватор. І дійсно, саме в цей день хрестять всіх дітей, що народилися на Стандарт-Айленді після відплиття з бухти Магдалени. Та ж хрестильна церемонія очікує всіх нових мешканців острова, ще не побували в Південній півкулі.

— Тепер наша черга, — говорить товаришам Фрасколен. — Нам належить отримати хрещення...

— З якого дива! — вигукує Себастьян Цорн, підкріплюючи свої заперечення обурених жестом.

— Так, мій старий пілікальщик! — каже йому Пеншіна. — Нам виллють на голову кілька відер неосвяченій води, нас посадять на човен, який раптово перекинеться, нас несподівано шпурнуть в чан, і Тропічний дід з'явиться з усім своїм блазенським почтом, щоб вимазати нам фізіономії сажею.

— Якщо вони уявляють, — відповідає Себастьян Цорн, — що я підкорюся цьому безглуздому маскараду...

— Доведеться, — говорить Івернес. — У будь-якої країни є свої звичаї, і гості повинні їм підкорятися.

— Не тоді, коли гостей зтягують насильно! — вигукує непримиренний глава Концертного квартету.

Але нехай не турбує його цей карнавал, яким часом розважаються на кораблях, які перетинають екватор! Нехай він не побоюється появи Тропічного діда! Музикантів будуть кропити не морський водою, а шампанським кращих марок. Не будуть їх обманювати, показуючи лінію екватора, вже заздалегідь намальовану на об'єктиві підзорної труби. Це розвага для матросів, які веселяться, а не для поважливих мешканців Стандарт —Айленда.

Святкування відбувається під вечір 5 серпня. Всі службовці, крім митників, які не можуть залишити свої посади, звільнені від занять. І в місті і в портах припиняються всі роботи. Гребні гвинти перестають обертатися. Заряду в акумуляторах вистачить і для освітлення і для електричного зв'язку. Втім, Стандарт-Айленд не стоїть на місці. Слабка течія несе його до лінії, що розділяє нашу планету на дві півкулі. У церквах лунають співи, молитви і потужні звуки органа. Загальні веселощі панують у парку; тут з надзвичайним захопленням віддаються

спортивним іграм і змаганням. У них беруть участь представники всіх класів населення. Найбагатші джентльмени з Уолтером Танкердоном на чолі здійснюють чудеса на майданчику для гольфу і на тенісному корті. Коли сонце, прямовисно спускаючись до горизонту, закотиться і короткі сутінки зміняться нічною темрявою, багатобарвні ракети феєрверку злетять в небо і безмісячна ніч буде тільки сприяти всій цій пишноті.

У головному залі казино Сайрес Бікерстаф особисто здійснює "хрещення" членів квартету. Губернатор пропонує їм пінистий кубок, і шампанське ллється рікою. Артисти отримують свою вельми щедрю порцію шампанського марки Кліко і Редерера, і на таке хрещення не приходять в голову скаржитися навіть Себастьяну Цорну, бо воно нічим не нагадує солону воду, яка змочила йому губи в перші дні його життя. Парижани, зі свого боку, відповідають на ці виявлення симпатії виконанням кращих творів репертуару: сьомого квартету Бетховена фа —мажор (тв. 59), четвертого квартету Моцарта мі-бемоль (тв. 10), четвертого квартету Гайдна ре-мінор (тв. 17), сьомого квартету (анданте, скерцо, каприччіозо) і фуги Мендельсона (тв. 81).

Так, публіці підносяться всі ці чудеса концертної музики, і до того ж безкоштовно. У дверях тиснява, в залі не продихнути. Після кожної речі доводиться по два, по три рази грати на біс, і губернатор вручає виконавцям золоту медаль з обідком з діамантів, що вселяють пошану кількістю своїх каратів; на одній стороні медалі викарбуваний герб Мільярд-Сіті, а на іншій нижченаведений французький напис:

"У дар Концертному квартету від Компанії, муніципалітету та населення Станд арт —Айленда".

І якщо всі ці почесті не проникають в глибину душі непримиренного віолончеліста, так вже напевно через його огидний характер, про який невпинно твердять йому товариші.

— Почекаємо, чим усе це скінчиться! — тільки й відповідає він, нервово мнучи борідку.

В десять годин тридцять п'ять хвилин вечора — за розрахунками астрономів Стандарт-Айленда — плавучий острів повинен перетнути лінію екватора. У цю саму мить прогримить постріл однієї з гармат батареї хвилеріза. Батарея з'єднана дротом з електричним апаратом, встановленим в сквері обсерваторії. Висока і надзвичайно завидна честь — власноруч включити струм і зробити постріл — дістанеться одному з іменитих панів.

В цей день на неї претендують дві важливі особи. Легко здогадатися, що це Джем Танкердон і Нет Коверлі. Сайрес Бікерстаф вкрай збентежений цією обставиною. Між мерією і обома частинами міста вже мали місце складні переговори, але угоди так і не було досягнуто. На прохання губернатора Калістус Менбар виступив в якості посередника. Незважаючи на всі хитрощі, на всі свої

дипломатичні здібності, пан директор рішуче нічого не добився. Джем Танкердон не хоче пропускати вперед Нета Коверлі, який в свою чергу не згоден відступити перед Джемом Танкердоном. Всі чекають вибуху.

І він не забарився спалахнути з великим шумом, коли обидва багатія зустрілися в сквері лицем до лица. Апарат в п'яти кроках від них... Залишається лише торкнутися його кінчиком пальця...

Дізнавшись про те, яка виникла суперечка, натовп, вкрай збуджений питанням, хто здолає, заповнив сад.

Після концерту Себастьян Цорн, Івернес, Фрасколен і Пеншіна теж вирушили в сквер, — їм цікаво стежити за розвитком цієї боротьби, яка може привести в майбутньому до виключно тяжких ускладнень.

Обидва іменитих пана виступають вперед, навіть не вітаючи один одного кивком голови.

— Я вважаю, шановний пане, — каже Джем Танкердон, — що ви не станете заперечувати в мене честі...

— Саме цього я чекаю від вас, шановний пане, — відповідає Нет Коверлі.

— Я не потерплю, щоб у моєму лиці було публічно нанесено...

— Я теж не має наміру терпіти...

— Добре, подивимося! — вигукує Джем Танкердон, роблячи крок до апарату.

Нет Коверлі теж робить крок вперед.

Прихильники обох іменитих панів втручаються в справу. В їх рядах лунають зухвалі і образливі вигуки. Уолтер Танкердон, звичайно, готовий підтримати права свого батька, але, помітивши міс Коверлі, що стоїть трохи осторонь, він проявляє очевидну розгубленість.

Що стосується губернатора, то, незважаючи на підтримку пана директора управління мистецтв, який охоче виступить в ролі буфера, він у край засмучений тим, що не може поєднати в одному букеті білу троянду Йорка і червону троянду Ланкастера. І хто знає, чи не буде ця гідна жалю суперечка мати наслідки настільки ж плачевні, як ті, які мала війна XV століття для англійської знаті? Між тим наближається хвилина, коли ніс Стандарт-Айленда розріже лінію екватора. Розрахунок зроблений з точністю до однієї чверті секунди, і розбіжність може бути всього метрів на вісім. Зараз треба чекати сигналу з обсерваторії.

— Блискуча ідея! — шепоче Пеншіна.

— Яка?.. — запитує Івернес.

— Я хвачу кулаком по кнопці апарату, і це їх відразу примирить один з одним.

— Не треба! — говорить Фрасколен і міцною рукою утримує "Його високість".

Словом, невідомо, чим скінчився б інцидент, якби не пролунав гарматний

постріл...

Але це стріляє не батарея хвилеріза. Все ясно розчули, що він долинув з моря.

Натовп завмер в очікуванні.

Що може означати постріл гармати, яка не належить до артилерії Стандарт —Айленда?

Телеграма, отримана з Штирборт-Харбора, майже в ту ж хвилину роз'яснює, в чому справа.

У двох чи трьох милях від плавучого острова тоне судно і просить про допомогу.

Несподіваний і вдалий результат! Тепер вже нікому не приходить в голову сваритися у електричної кнопки і салютувати з приводу переходу через екватор. Та й час упущено. Лінія вже пересічена, а очікуваний постріл так і залишився в жерлі гармати. Зрештою це навіть краще для честі сімей Танкердона і Коверлі.

Глядачі залишають сквер, і так як електричні потяги зараз не ходять, вони пішки прямують до молу Штирборт-Харбора.

Втім, у відповідь на сигнал, отриманий з моря, черговий офіцер порту вже вжив заходів для порятунку тих, які потерпають від біди. Один з електричних катерів, пришвартованих до гавані, вилетів з-за молу. І в той момент, коли натовп підійшов до порту, катер доставив потерпілих аварію, знявши їх з судна, яке тут же занурилося в безодні Тихого океану.

Це судно — малайський кеч, який весь час слідував за Стандарт-Айлендом від самих Сандвічевих островів.

11. МАРКІЗЬКІ ОСТРОВИ

Вранці 29 серпня "перлина Тихого океану" перебувала в самій середині архіпелагу Маркізьких островів між $7^{\circ} 55'$ і $10^{\circ} 30'$ південної і 141° і $143^{\circ} 6'$ західної довготи, за Паризьким меридіаном. Від Сандвічевих островів пройдено три з половиною тисячі кілометрів.

Маркізький архіпелаг називають також островами Мендани, на честь іспанця, який відкрив у 1595 році їх південну частину. Іменують їх, крім того, островами Революції, так як в 1791 році капітан Маршан відвідав північно — західну частину цієї групи. Називаються вони і архіпелагом Нукухіва, тому що така назва присвоєна найбільшому з цих островів. Але по всій справедливості їх слід було б назвати ім'ям Кука: адже цей знаменитий мореплавець досліджував їх в 1774 році.

Таким міркуванням поділився комендор Сімкоо з Фрасколеном, який, знайшовши зауваження справедливим, не забув додати зі свого боку:

— Цю групу можна було б також називати французьким архіпелагом, так як на Маркізьких островах ми ж майже у Франції.

Справді, французи можуть розглядати цю групу з одинадцяти островів або острівців, як ескадру своєї країни, що стоїть на якорі в водах Тихого океану. Найбільші з них — лінійні кораблі "Нуку-хіва" і "Хіва-Оа", ті, що трохи менші — крейсери різних класів — "Хіау", "Хуа-Пу"З, "Уа-Хука", найменші — це міноносці "Мотаньє", "Фату-Хіва", "Тау-Ата", а острівці і атоли — просто катера, що оточують ескадру. Правда, острови ці не в змозі пересуватися, подібно Стандарт — Айленду.

Першого травня 1842 командувач загоном французьких кораблів у Тихому океані, контр-адмірал Дюпеті-Туар, вступив від імені Франції у володіння цим архіпелагом. Від тисячі до двох тисяч миль відокремлюють його від американських берегів, від Нової Зеландії, від Австралії, від Китаю, від Молукських і Філіппінських островів. Осуду або схвалення заслужили при таких обставинах дії контр-адмірала? Опозиція засудила їх, урядові кола — схвалили.

Як би там не було, але Франція має в своєму розпорядженні тепер острівні володіння, в яких наші морські рибальські судна знаходять притулок, можуть поповнювати запаси продовольства і які набудуть справжнє торговельне значення, якщо коли-небудь буде проритий Панамський канал. Володіння ці округлилися після того, як був оголошений французький протекторат над островами Туамоту (Помоту) і островами Товариства, складовими їх природного продовження. Раз вже в північно — західних областях цього неозорого океану поширився британський вплив, немає нічого поганого в тому, щоб його зрівноважив французький на південному сході.

— Але, — запитує Фрасколен у свого люб'язного чичероне, — чи є у нас на цих островах скільки-небудь значні військові сили?

— До тисяча вісімсот п'ятдесят дев'ятого року, — відповідає комодор Сімкоо, — на Нукухіва був загін морської піхоти. Потім його відкликали, і охорона французького прапора було доручено місіонерам, які не спустили б його без опору.

— А зараз?..

— В Таіохае ви знайдете тільки резидента, кількох жандармів і тубільних солдатів під командою офіцера, який виконує одночасно обов'язки мирного судді.

— Для розбору справ між тубільцями?

— І між тубільцями і між колоністами.

— Отже, на Нукухіва є колоністи?

— Так... десятка два.

— Немає з чого скласти симфонічний оркестр... Хіба що духовий!

І правда, хоча Маркізькі архіпелаг, що тягнеться на сто дев'яносто п'ять миль у довжину і на сорок вісім у ширину, займає площу близько тисячі трьохсот квадратних кілометрів, населення його не досягає і двадцяти чотирьох тисяч тубільців так що на тисячу жителів ледь припадає один колоніст. Чи збільшиться населення Маркізьких островів після того, як між двома Америками буде прокладено новий водний шлях? Це покаже майбутнє.

Що ж стосується населення Стандарт-Айленда, то кількість його мешканців приросла за останні дні врятованими малайцями.

Їх десять чоловік, не рахуючи капітана, чоловіка вельми рішучої зовнішності, як ми вже говорили. Йому років сорок, звать його Сароль. Матроси його — міцні хлопці з племені, що населяє найдальші острови Західної Малайї. Три місяці тому цей Сароль привів їх в Гонолулу з вантажем копри. Штучний острів, прибувши туди ж для десятиденної стоянки, викликав в них таке ж здивування, яке викликав всюди. Правда, вони не побували на ньому, бо отримати для цього дозвіл дуже важко,

але не забудемо, що кеч часто виходив у море, щоб краще оглянути плаваючий острів з усіх боків, і огинав його на відстані півкабельтова. Ні постійне сусідство цього судна, ні його відплиття з Гонолулу через кілька годин після Стандарт-Айленда не викликали жодних підозр. Втім, чи варто було турбуватися через суденце в яку-небудь сотню тонн з командою з десяти осіб? Звичайно, не варто було, але, можливо, це було помилкою...

Коли гарматний постріл привернув увагу чергового офіцера в Штирборт —Харборі, кеч знаходився всього в двох або трьох милях. Рятувальна шлюпка, вислана йому на допомогу прибула саме вчасно, щоб прийняти капітана і команду.

Ці малайці побіжно говорять по-англійськи, що не дивно для тубільців західних областей Океанії, де, як ми вже згадували, Великобританія домоглася безспірної переваги. Тому неважко було з'ясувати, яка пригода стала причиною їх нещастя. Ясно також, що, якщо б катер запізнився на кілька хвилин, ці одинадцять малайців загинули б в глибинах океану.

За словами цих людей, в ніч з 4 на 5 серпня на кеч налетів пароплав, що йшов з великою швидкістю. Хоча на судні капітана Сароля горіли сигнальні вогні, воно не було помічено. Для пароплава зіткнення було, мабуть, таким легким, що він його навіть не відчув, бо продовжував свій шлях мов і не було нічого. Можливо, —на жаль, це трапляється нерідко, — пароплав волів помчати на всіх парах і тим самим уникнути дорогих і неприємних претензій.

Але зіткнення, цілком безпечне для судна порядного тоннажу, — яке до того ж йде з великою швидкістю, — виявилось фатальним для малайського кеча. Він отримав пробоїну в носовій частині перед фок-щоглою, і навіть доводиться дивуватися, що судно не затонуло відразу. Як би там не було, воно залишалось на поверхні води, і люди трималися на ньому, вчепившись за снасті. Якби море було неспокійно, жоден з них не міг би опиратися хвилях, які стали б качати цей жалюгідний уламок.

На щастя, течією понесло його на схід і наблизило до Стандарт — Айленду.

Розпитуючи Сароля, комодор не може все ж не висловити свого здивування, яким чином напівзатонулий кеч опинився на виду Штирборт-Харбора.

— Я сам не розумію, — відповів малаець. — Може бути, ваш острів за останню добу рухався дуже повільно ?..

— Ось єдине можливе пояснення, — зауважив комодор Сімкоо. — Та в кінці кінців це не важливо. Головне те, що ви врятовані.

І врятовані саме вчасно. Перш ніж катер встиг відійти на чверть милі, кеч зник під водою.

Все це розповів капітан Сароль спершу офіцеру рятувальної шлюпки, потім комодору Сімкоо, а потім і самому губернатору Сайресу Бікерстафу, після того як і капітану і екіпажу кеча терміново була надана необхідна допомога.

Тепер виникає питання про доставку потерпілих аварію корабля на батьківщину. Коли відбулося зіткнення, вони пливли до Нових Гебрід. Стандарт — Айленд, що йде на схід, не може змінити маршруту і повернути на захід. Тому Сайрес Бікерстаф пропонує малайцям висадити їх на Нукухіва, де вони почекають якогось торгового судна, що прямує на Нові Гебріди.

Капітан і його матроси переглядаються. Як видно, вони засмучені. Ця пропозиція явно не влаштовує бідолах, які залишилися без всяких засобів до існування; втратили разом зі своїм кечем і вантажем все, що вони мали. Чекати корабля на Маркізьких островах — значить, сидіти там протягом невизначеного часу. А на що вони будуть жити?

— Пане губернатор, — промовив капітан благальним тоном, — ви нас врятували, і у нас не вистачає слів, щоб висловити вам нашу вдячність. Але все ж ми просимо вас полегшити також і наше повернення на батьківщину.

— А яким чином?.. — Запитав Сайрес Бікерстафа.

— У Гонолулу говорили, що Стандарт — Айленд направляється в південні широти і повинен побувати на Маркізьких островах, Туамоту, на островах Товариства, а потім перекочувати в західні області Тихого океану...

— Це правда, — відповів губернатор, — і цілком можливо, що ми дійдемо до островів Фіджі, перш ніж вирушимо назад в бухту Магдалени.

— Фіджі, — продовжував капітан, — англійський архіпелаг, звідки ми легко добралися б до Нових Гебрід, вони неподалік. Якби ви тільки дозволили нам залишитися тут...

— На цей рахунок я нічого не можу вам обіцяти, — відповів губернатор. — Нам заборонено приймати на острів сторонніх. Почекаємо до прибуття на Нукухіва. Я запрошу каблогою наше управління в бухті Магдалени, і, якщо воно дозволить, ми доведемо вас до Фіджі, звідки вам дійсно буде легше перебратися на Нові Гебріди.

З цієї-то причини малайці виявилися на Стандарт-Айленді, коли 29 серпня він з'явився на виду Маркізьких островів.

Цей архіпелаг, так само як і архіпелаги Помоту та Товариства, знаходиться в тій частині Океанії, яку овіває пасатними вітрами, і ці вітри забезпечують тут помірну температуру і самий здоровий клімат.

Рано вранці плавучий острів підійшов до північно — західній частині архіпелагу. Тут на шляху йому попався піщаний атол, позначений на

картах як кораловий острівець; хвилі, гнані течією, обрушуються на нього з несамовитою люттю.

Атол залишається з лівого борту, і незабаром вахтові повідомляють про появу першого острова, Фету, опоясаного вертикальними кручами заввишки в чотириста метрів. Потім виникає острів Хіау, з ще більш високою, шестисотметровою скелястою стіною: з цього боку він справляє враження абсолютно безплідного острова, в той час як з протилежного він свіжий, зелений і має дві бухти, досить зручні для дрібних суден.

Надавши Себастьяну Цорну можливість перебувати у своєму вічно поганому настрої, Фрасколен, Івернес і Пеншіна розташувалися на башті в товаристві Етеля Сімкоо і його помічників. Не доводиться дивуватися тому, що назва Хіау своїм звуконаслідувальним характером вселяє "Його високості" різні дивні ідеї.

— Напевно, — говорить він, — це котяча колонія під верховенством здорового кота...

Хіау залишається з лівого борту. Стоянки тут не буде, і Стандарт-Айленд направляється до головного острова, який дав назву всьому архіпелагу.

На наступний день, 30 серпня, наші парижани знову на своєму посту. Висоти Нукухіви показали ще вчора ввечері. У ясну погоду гірські ланцюги цього архіпелагу можна бачити на відстані вісімнадцяти — двадцяти миль, бо деякі піки досягають тисячі двохсот метрів і вимальовуються вздовж острова, як гігантський спинний хребет.

— Впадає в очі, — говорить комодор Сімкоо своїм гостям, — характерна особливість цього архіпелагу. Вершини гір зовсім оголені, що щонайменше дивно для цих місць; рослинність з'являється майже на середині схилу, спускається в яри й ущелини і вистилає пишним покривом берег аж до білих пляжів.

— Однак, — зауважує Фрасколен, — Нукухіва, мабуть, виняток з цього правила, якщо говорити про рослинність в поясі середньої висоти. Схоже, що цей острів зовсім безплідний.

— Так здається тому, що ми підійшли до нього з північного заходу, — відповідає комодор Сімкоо. — Але коли ми підемо уздовж південного боку, ви будете вражені різким контрастом. Там всюди зелені поля, ліси, водоспади метрів на триста...

— Подумайте тільки! — вигукує Пеншіна. — Маса води, що спадає з висоти Ейфелевої вежі, — це заслуговує уваги!.. Тут і Ніагара може позаздрити...

— Нічого подібного! — заперечує Фрасколен. — Ніагара вражає своєю шириною, безперервна лінія водоспаду простирається там на дев'ятсот метрів від американського берега до канадського... Ти це сам знаєш, Пеншіна, ми ж там були.

— Правильно! Приношу свої вибачення Ніагарі! — відповідає "Його високість".

В той день Стандарт-Айленд плыв уздовж берегів на відстані однієї милі. Перед очима були всі ті ж безплідні пагорби, що піднімаються до центрального плато Товії, скелясті кручі, в яких не помітно було ніяких западин. Однак, за словами мореплавця Брауна, тут були хороші бухти, і згодом вони дійсно були виявлені.

Загалом же, Нукухіва, чия назва народжує в уяві такі чарівні пейзажі, має досить похмурий вигляд. Але, як справедливо вказують В. Дюмулен і Дегра, супутники Дюмон-Дюрвіля під час його подорожі до Південного полюса і по Океанії, — "всі природні краси зосереджені у внутрішній частині бухт, в ущелинах, утворених відрогами гірського ланцюга, що піднімається в центрі острова" .

Пройшовши вздовж цього пустельного узбережжя і обігнувши на заході гострий виступ, Стандарт-Айленд злегка змінює напрямок і, зменшивши швидкість обертання правобортних гвинтів, огинає мис Чичагова, названий так російським мореплавцем Крузенштерном. Берег потім утворює виїмку у вигляді подовженої дуги, посередині якої є вузький вхід в порт Тайоа, або Акані, одна з бухт якого надає вірний притулок від самих згубних бур Тихого океану.

Але тут комодор Сімкоо не зупиняється. У південній частині острова є дві інші бухти, бухта Анни-Марії, або Таіохае, в центрі, і бухта Тайпи, по ту сторону мису Мартен, крайньої південно-східної точки острова. На виду бухти Таіохае і намічається зупинка днів на дванадцять.

Тридцять першого серпня, як тільки Стандарт-Айленд з'являється на виду порту, праворуч лунають постріли і над кручами піднімаються клуби диму.

— Ось як! — Говорить Пеншіна. — На честь нашого прибуття палять з гармати...

— Ні, — заперечує комодор Сімкоо. — Ні в племені Тай, ні в племені Хаппа, що населяють цей острів, немає артилерії, придатної хоча б для салютів. Те, що ви чуєте, — гуркіт морського прибою, який вривається в прибережну печеру, на півдорозі від мису Мартен, і цей дим — просто бризки хвиль, відкинутих назад.

— Шкода, — відповідає "Його високість", — гарматний салют те саме, що капелюх, знята в знак вітання.

Острів Нукухіва має кілька назв, можна сказати кілька імен, якими наділяли його різні хресні батьки: Інгрем назвав його островом Федерації, Маршан — Прекрасним островом, Гергерт — островом сера Генрі Мартена, Робертс — островом Адама, Портер — островом Медісона. Його розміри — сімнадцять миль від східного краю до

західного і десять від північного берега до південного, тобто близько п'ятдесяти чотирьох миль в окружності. Клімат його здоровий. Температура така ж, як в тропічних зонах на материках, але пом'якшена пасатними вітрами.

На цій стоянці Стандарт-Айленду нічого було побоюватися ні штормового вітру, ні проливних дощів. Передбачалося, що він залишиться тут з квітня до жовтня — час, коли переважають сухі східні і південно-східні вітри, іменовані тубільцями "туатука". Найспекотніший час припадає на жовтень, самий посушливий — на листопад і грудень. А з квітня по жовтень дують змінні вітри, починаючи від східного до північно-східного.

Треба відкинути перебільшені цифри перших відкривачів, що обраховували населення Маркізьких островів в сто тисяч чоловік. Елізе Реклю, спираючись на ґрунтовні дані, вважає, що тепер на всьому архіпелазі не набереться і шести тисяч душ, причому більша частина припадає на острів Нукухіва. Якщо за часів Дюмон — Дюрвіля кількість нукухівців, що склалися з племен Тай, Хаппа, Тайоа і Тайпі, могло доходити до восьми тисяч осіб, то, значить, з тих пір населення безперервно скорочується. Чому ж острів так обезлюднів? Від того, що тубільці гинуть під час воєн, тому, що чоловіків насильно вивозять для роботи на перуанські плантації, тому, що населення зловживає спиртними напоями, і, нарешті, треба зізнатися відверто, — воно вимирає від лих, які завжди несе з собою чужоземне завоювання, навіть якщо завойовники належать до цивілізованих народів.

Під час цієї тижневої стоянки мільярдці часто відвідують Нукухіва. Найбільш видатні з європейців, що живуть на острові, віддають візити, користуючись дозволом губернатора, який відкриває вільний доступ на Стандарт-Айленд.

Себастьян Цорн і його товариші проводять тривалі екскурсії, і задоволення, яке вони отримують, щедро винагороджує їх за втому.

Бухта Таіохае утворює коло з дуже вузьким входом в гавань, через який Стандарт-Айленд не зміг би пройти, тим більше що узбережжя бухти являє собою два піщаних пляжі, розділених височиною з крутими схилами, де ще видніються руїни форту, збудованого Портером в 1812 році. У той час цей мореплавець завойовував острів, причому американський табір знаходився на східному узбережжі: втім, федеральний уряд не визнав здійснене ним захоплення.

На протилежному березі бухти Таіохае перед нашими парижанами не місто, а всього лише скромне село; багато хатини його ховаються під деревами. Але які дивовижні долини спускаються до бухти — перш за все долина Таіохае, в якій жителі Нукухіва селяться особливо охоче. Яка насолода бродити серед соковитої зелені кокосових пальм, бананів, казуарин, гуайяв, гібіскусів, хлібних дерев і стількох інших! У тубільних хатинах туристів зустрічають гостинно. Там, де ще сто років тому їх, можливо, зжерли б, вони із задоволенням пробують ласощі, приготовані з бананів і з тіста меї, з плодів хлібного дерева, жовтувату кашку таро, солодку в свіжому вигляді і злегка кислувату, якщо вона постояла, а також їстівні коріння такки. Що ж стосується хауа — великого ската, якого їдять в сирому вигляді, і акулячого філе, яке, на думку тубільців, тим смачніше, чим більше протухло, — то музиканти рішуче відмовилися покуштувати цих вишуканих страв.

Іноді їх супроводжує Атаназій Доремюс. У минулому році він вже побував на цьому архіпелазі і тепер служить їм гідом. Може бути, він не так вже сильний у природознавстві і ботаніці, може бути, він не відрізняє чудову *Spondias cytherea*, плоди якої схожі на яблуко, від *Papaya odoratissima*, яка цілком виправдовує своєї епітет — "пахощі", і від казуарини, у яких деревина тверда, як залізо, від гібікуса, з кори якого тубільці роблять собі одяг, від динного дерева або від квітучої гарденії. Але квартету нема чого вдаватися до допомоги його сумнівної вченості, так як місцева флора сама виставляє напоказ розкішні папороті, чудові поліподіуми, червоні і білі китайські троянди, злаки, пасльонові (серед них — тютюн), губоцвіті з фіолетовими гронами, що є самою вишуканою прикрасою красунь острів'янок, потім рицини в десять футів висоти,

драцени, цукровий очерет, апельсинові та лимонні дерева, завезені сюди лише недавно, але вже відмінно освоїлися в цьому ґрунті, прогрітому спекотним сонцем і рясно зрошуваному незліченними струмками, що збігають з гір.

Одного разу вранці члени квартету забралися вище села Таї і піднялися по березі гірського потоку до вершини хребта. Які захоплені вигуки вирвалися з їхніх уст, коли перед їх очима відкрилися привітні долини племен Тай, Тайпи і Хаппа! Якщо б з ними були їхні інструменти, вони піддалися б бажанню висловити виконанням якогось геніального музичного твору своє захоплення перед геніальними творіннями природи! Правда, музику слухали б тільки птахи. Але до чого вони гарні — й горлиця куру-куру, що залітає на ці висоти, і чарівна маленька салангана, і капризно пурхаючий фаєтон, частий гість нукухівських ущелин!

І в цих лісових хащах не потрібно було боятися якихось отруйних змій. Удави, які ледь досягали двох футів довжини, були настільки ж нешкідливі, як вужі, — на них ніхто не звертав уваги, так само як і на мавп з блакитним хвостом, що не поступаються забарвленням квітам.

Тубільці по типу дуже примітні. У них виявляються азіатські риси, що видають інше походження, ніж у решти океанійських народів. Вони середнього зросту, з класично пропорційною фігурою, дуже м'язисті, широкогруді. У них тонкі кінцівки, подовжений овал обличчя, високе чоло, чорні очі з довгими віями, орлиний ніс, білі рівні зуби, шкіра не червонувата, не чорна, а темно-коричнева, як у арабів, вираз обличчя веселий і привітний.

У них майже зовсім зник звичай прикрашати себе татуванням, яке тут робиться не шляхом надрізів на шкірі, а за допомогою уколів голкою, які потім присипають порошком з перепаленого алориту. Тепер татування замінюють бавовняні тканини, впроваджені місіонерами.

— Красиві люди, — говорить Івернес, — але напевно вони були красивіше в ті часи, коли не носили нічого, крім пов'язки на стегнах, і ходили з непокритою головою, потрясаючи луком і стрілами.

Це зауваження він зробив під час прогулянки до бухти Контроллер у супроводі губернатора. Сайреса Бікерстафа, який побажав сам повести своїх гостей в цю бухту, розділену, подібно бухті Ла-Валетта, на кілька гаваней, і, без сумніву, в руках англійців Нукухіва перетворилася б на Мальту Тихого океану. У місцевості цій, серед обробленої родючої рівнини, зрошеної невеликою річкою, яку живить дзвінкий водопад, живе плем'я Хаппа. Саме там і розігралися найзапекліші сутички американця Портера з тубільцями.

Зауваження Івернеса вимагає відповіді, і губернатор каже:

— Можливо, ви й праві, пане Івернес. Маркізці мали більш благородний вигляд, коли вони носили пов'язку на стегнах маро і строкато розфарбоване парео, аху бун — щось на зразок легкого шарфа — і тіпута, схоже на мексиканське пончо. Сучасний одяг до них дійсно не йде! Але що поробиш! Турбота про пристойність

— наслідок цивілізації. Наші місіонери, намагаючись просвіщати тубільців, в той же час всіляко переконують їх одягатися менш спрощено.

— Що ж, вони, по-вашому, мають рацію?

— З точки зору пристойності — так! З точки зору гігієни — ні! З тих пір як жителі Нукухіва, та й інші остров'яни, стали одягатися пристойніше, вони, будьте впевнені, значною мірою втратили я свою первісну фізичну силу і природну веселість. Вони сумують, і це відбивається на їх здоров'ї. Колись вони поняття не мали про всяких там бронхіти, пневмонії, сухоти...

— А з тих пір як їм не дають ходити голяка, вони застуджуються ?.. — вигукнув Пеншіна.

— Абсолютно вірно! Тут одна з найсерйозніших причин виродження цілої раси.

— З чого я роблю висновок, — підхопив Пеншіна, — що Адам і Єва стали чхати лише з того дня, коли наділи штани і спідницю, після того як їх вигнали з земного раю, — а ми, їхні звироднілі нащадки, розплачуємося за це запаленням легенів!

— Пане губернатор, — говорить Івернес, — нам здалося, ніби на цьому архіпелазі жінки не такі красиві, як чоловіки...

— Так, і на інших островах те ж саме, — відповідає Сайрес Бікерстафа, — а між тим тут ви спостерігаєте найдосконаліший тип океанійських жінок. Але ж це, здається, закон природи, загальний для всіх рас, близьких до дикого стану? Втім, така сама ситуація і в царстві тварин, де, з точки зору фізичної краси, самці завжди стоять вище самок.

— Еге! — вигукнув Пеншіна. — Такі спостереження можна робити тільки забравшись на край світу, а наші прекрасні парижанки ні за що з цим не погодяться.

Населення Нукухіва поділяється лише на два класи, і обидва вони підпорядковані закону табу. Цей закон для охорони своїх привілеїв і свого майна винайшли сильні проти слабких, багаті проти бідних.

Є цілий клас людей табу. До нього належать жерці, чаклуни, або туа, акаркі, або світські начальники; на інших людей, на більшість жінок і на весь простий народ, табу не поширюється. Табу позначається білим кольором, і прості люди не мають права підходити до табуйованих священних місць, надгробних пам'ятників, осель вождів. Заборонено не

лише торкатися до предмета табу, але не можна навіть дивитися на нього.

— І це правило, — каже музикантам Сайрес Бікерстафа, — так строго дотримується на Маркізьких островах, і на Помоту, і на островах Товариства, що я ніяк не радив би вам, панове, порушувати його.

— Чуєш, любий Цорн! — Зауважує Фрасколен. — Не думай давати волю ні рукам, ні очам!

Віолончеліст тільки знизує плечима, як людина, яку все це анітрохи не стосується.

П'ятого вересня Стандарт-Айленд залишає місце своєї стоянки Таіохае. Він залишає на сході острів Хуа-Хуна (Кахуга), самий східний з першої групи островів. Видно лише його далекі зелені височини. Пляжів там немає, бо берега його представляють собою скелясту прямовисну стіну. Само собою зрозуміло, що, пливучи вздовж цих островів, Стандарт — Айленд намагається стримати хід, бо якби його величезна маса рухалася на повній швидкості, вона створила б приливну хвилю такої сили, що судна були б викинутими на сушу, а все узбережжя — затопленим. Стандарт-Айленд тримається на відстані кількох кабельтових від Хуа-Пу, примітного по виду острова, бо він весь щетиниться гострими базальтовими скелями. Є там дві бухти — бухта Оволодіння і Ласкаво просимо, — хрещеним батьком яких був француз. І дійсно, саме тут підняв французький прапор капітан Маршан.

Минувши Хуа-Пу, Етель Сімкоо входить в протоки між островами другої групи і прямує до Хіва-Оа, або, на іспанський лад, — острову Домініка. Найбільший в архіпелазі, острів цей вулканічного походження і є п'ятдесят шість миль в окружності. Добре видно його чорні гранітні скелі та водоспади, падаючі з центральних височин, вкритих багатющою рослинністю.

Пролив шириною в три милі відокремлює цей острів від Тау — Ати. Для Стандарт-Айленда він занадто вузький, тому доводиться обігнути Тау-Ату з заходу, де бухта Мадре де Діос — за Куком бухта Резольюшен — була першою, яка прийняла кораблі європейців. Цей острів виграв би, перебувай він подалі від свого суперника — Хіва-Оа. Тоді, можливо, їм важче було б воювати один з одним, племена, які їх населяють, не могли б стикатися і займатися взаємознищенням, якому вони дотепер із захопленням віддаються.

Пройшовши повз берегів Мотаньє, які залишилися в східній стороні, острова абсолютно безплідного, голого, безлюдного, комодор Сімкоо, взяв напрямок на Фату-Хіву, яка колись іменувалася островом Кука. Насправді — це просто величезна скеля, заселена птахами тропічного поясу, цукрова голова окружністю в три милі! Після полудня 9 вересня Стандарт-Айленд втрачає з виду цей останній південно-східний острівець архіпелагу.

Узгоджуючи зі своїм маршрутом, штучний острів повертає на південний захід, щоб досягти архіпелагу Помоту (Туамоту) і перетнути його в середній його частині.

Погода як і раніше сприятлива, — тутешній вересень відповідний березню Північної півкулі.

Вранці 11 вересня шлюпка, послана з Бакборт-Харбора, підійшла до плавучого буя, на якому закріплений один з кабелів бухти Магдалени. Кінець мідного дроту, ізольованого шаром гутаперчі, приєднують до апаратів обсерваторії, і таким чином встановлюється телефонний зв'язок з берегами Америки.

Адміністрація Стандарт-Айленда запитує управління Компанії щодо потерпілих аварію з корабля малайців. Чи дозволять губернатору дати їм можливість дістатися на плавучому острові до Фіджі, звідки вони більш швидким і дешевим способом можуть потрапити на батьківщину?

Одержана сприятлива відповідь. Стандарт-Айленду навіть дозволяється, якщо проти цього не заперечуватиме рада іменитих громадян Мільярд-Сіті, плисти далі на захід, до Нових Гебрід, щоб висадити там потерпілих.

Сайрес Бікерстаф повідомляє про це рішення капітану Сароля, і той просить губернатора передати його подяку всьому правлінню в бухті Магдалени.

12. ТРИ ТИЖНІ НА ПОМОТУ

Члени квартету проявили б воістину обурливу невдячність щодо Калістуса Менбара, якби не відчували до нього вдячності за те, що він, нехай навіть дещо зрадницьким способом, заманив їх на плавучий острів. Та чи не все одно, які засоби застосував пан директор, для того щоб перетворити паризьких артистів в настільки захоплено прийнятих, оточених загальним схилянням і щедро оплачуваних гостей Мільярд-Сіті! Себастьєн Цорн все ще продовжує дутися, але ж неможливо покритого колючими голками їжака перетворити на кішечку з м'якою шерстю. А Івернес, Пеншіна, навіть Фрасколен, і не мріють про більш приємне життя. Така чудова прогулянка! Ні небезпек, ні втоми! Прекрасний здоровий клімат, який майже завжди залишався рівним завдяки зміні місця!.. Брати участь в суперництві двох таборів їм не доводиться, їхню музику скрізь приймають, як живу поезію плавучого острова. У сім'ї Танкердонів і в найбільш видних сім'ях лівобортної частини Мільярд-Сіті їх приймають так само охоче, як в родині Коверлі і в інших іменитих людей правобортної сторони; в мерії до них проявляють найвищу повагу губернатор і його підлеглі, в обсерваторії — комодор Сімкоо і його помічники; у них прекрасні відносини з полковником Стьюартом і його людьми, квартет їх сприяє і католицьким святкам і богослужінням у протестантській церкві, вони знаходять собі друзів в обох портах, на заводах, серед службовців і робітників. Хіба можуть в таких умовах наші французи пошкодувати про той час, коли вони роз'їжджали по містах Сполучених Штатів? І чи знайдеться такий байдужий до утіх життя чоловік, який не позаздрить їм?

"Ви станете мені руки цілувати!" — сказав пан директор під час першої їхньої зустрічі.

І якщо вони цього не зробили і ніколи не зроблять, то лише тому, що цілувати руки у чоловіків не прийнято.

Одного разу Атаназій Доремюс, найщасливіший — якщо такі взагалі існують — із смертних, сказав їм:

— Я на Стандарт-Айленді вже близько двох років і без жалю готовий пробути тут і шістдесят років, тільки б мені гарантували, що через шістдесят років я ще буду живий...

— Видно, життя вам не обридло, — відповів йому Пеншіна, — раз ви хотіли б прожити до ста!

— О пан Пеншіна, будьте впевнені, що я і доживу до ста років! Ну навіщо помирати на Стандарт —Айленді?..

— Усюди ж помирають...

— Тільки не тут, шановний пане, тут, як і в раю небесному, не вмирають!

Що на це відповісти? Все ж від часу до часу траплялося, що й на цьому чарівному острові нерозумні люди вирушали на той світ. Тоді їх останки перевозили на пароплавах в бухту Магдалени. Видно, вже так доля вир ішила, що в нашому недосконалому світі повне блаженство недосяжне.

Все ж і на горизонті Стандарт-Айленда спостерігаються деякі чорні цятки, — доводиться навіть визнати, що вони поступово набувають форми насичених електрикою хмар, які незабаром можуть вибухнути грозами, бурями і шквалами.

Все загострюється суперництво Танкердонів і Коверлі і вселяє побоювання. Їх прихильники теж ворогують між собою. Чи не дійде справа в один прекрасний день до сутички між двома партіями? Чи не загрожують Стандарт —Айленду смути, заколоти, революції? Чи вистачить у головного управління енергії, а у губернатора Сайреса Бікерстафа твердості, щоб зберегти мир між цими Капулетті і Монтеккі плавучого острова? Від суперників, чиє самолюбство, мабуть, безмежне, можна чекати всього.

З того часу, як при переході через екватор між ними відбулося зіткнення, обидва мільярдера знаходяться у відкритій ворожнечі. І того й іншого підтримують їхні друзі. Між двома частинами острова припинилися всякі відносини. Побачивши один одного здалека, люди намагаються не зустрічатися, а якщо зустріч виявляється неминучою, — якими вони обмінюються загрозливими жестами і злісними поглядами! Поширився навіть слух, ніби колишній чиказький комерсант і ще кілька лівобортників мають намір заснувати торговий дім, ніби вони домагаються у Компанії дозволу побудувати великий завод, завести на острів сто тисяч свиней, забити їх, засолити і продавати на різних архіпелагах Тихого океану.

Можна сказати, що тепер особняк Танкердона і особняк Коверлі представляють собою два порохових погребі. Достатньо іскри, і вони злетять у повітря, — а з ними і весь плавучий острів. Не слід забувати, що врешті —решт це всього лише судно, що пливе над глибинними провалами Тихого океану.

Вибух, зрозуміло, може відбутися лише в "чисто моральному плані", — якщо допустимо такий вислів, — але він привів би до вельми плачевних наслідків; безсумнівно, імениті громадяни вирішили б покинути острів. А таке рішення виявилось б фатальним для всього майбутнього Компанії Стандарт-Айленд і для її фінансового становища.

Словом, ця незгода чревата небезпечними ускладненнями, якщо не матеріальними катастрофами. Та й хтозна, чи не загрожують острову навіть і такі лиха?..

Справді, владі Стандарт —Айленда, пильність якої ослабла в атмосфері оманливої безпеки, слід було б уважніше спостерігати за капітаном Саролем і його малайцями, настільки гостинно прийнятими після загибелі їх судна! Не можна сказати, щоб вони вели підозрілі розмови, — вони взагалі не балакучі, живуть відособлено і не заводять ні з ким ніяких відносин, насолоджуючись безтурботним існуванням, про яке вони не раз згадають на своїх диких Нових Гебридах! Чи є привід підозрювати їх в чому —небудь? І так і ні. Більш пильний спостерігач помітив би, що вони цілими днями шастають по острову, вивчають Мільярд-Сіті, розташування його вулиць, палаців і особняків, немов хочуть скласти найточніший план міста. Їх зустрічаєш і в парку і в околицях. Вони з'являються в Бакборт-Харборі і в Штирборт-Харборі і стежать за прибуттям і відходом кораблів. Буває, що під час далеких прогулянок вони досліджують узбережжя, де вдень і вночі чергує митна охорона, або відвідують батареї, розташовані в носовій і кормовій частині Стандарт-Айленда. Але ж це так природно! Чи можуть малайці, перебуваючи у вимушеній бездіяльності, краще використовувати свій час і чи є підстави вбачати тут щось підозріле?

Між тим комодор Сімкоо веде Стандарт-Айленд з невеликою швидкістю в південно-західному напрямку. Івернес, немов все його єство оновилося з тих пір, як він став плавучим остров'янином, цілком віддається зачаруванню цієї подорожі. З Пеншіна і Фрасколеном сталося те ж саме. Які чудові концерти вони дають двічі на місяць в казино, і як прекрасні їхні виступи на вечорах і балах, куди їх намагаються залучити, обіцяючи золоті гори! Щоранку з газет Мільярд —Сіті, яким підводні кабелі доставляють найсвіжіші телеграфні повідомлення про найважливіші події, а пароплави, що здійснюють регулярні рейси, привозять кожні два-три дні цікавий матеріал для хроніки, вони дізнаються всі новини світського життя, науки, мистецтва та політики Старого і Нового Світу. Що стосується політики, то треба зазначити, що англійська печать всіх напрямків не перестає заперечувати проти існування плавучого острова, який обрав місцем своїх подорожей Тихий океан. Але на ці заперечення ні на Стандарт —Айленді, ні в бухті Магдалени не звертають уваги.

Згадаємо також, що вже протягом декількох тижнів Себастьян Цорн і його товариші читають в рубриці закордонних звісток, що їх доля обговорюється в американських газетах. Таємниче зникнення знаменитого Концертного квартету, який користувався таким успіхом у Сполучених Штатах, не могло не викликати неабиякого галасу. Коли в призначений день квартет не прибув до Сан-Дієго, це місто першим забило на сполох. Почали збирати відомості, і в кінці кінців з'ясувалося, що французькі артисти були викрадені і тепер знаходяться на плавучому острові. Втім, оскільки вони самі не протестували проти цього викрадення, обміну дипломатичними нотами між Компанією Стандарт — Айленда і федеральним урядом не було. Коли квартету заманеться знову з'явитися там, де він здобував такі успіхи, його зустрінуть найкращим чином.

Зрозуміло, що обидві скрипки і альт примусили до мовчання віолончель, яка не проти була б стати причиною оголошення війни і військових дій між Новим Світом і "перлиною Тихого океану"!

Втім, наші музиканти не раз уже писали до Франції, після того як їх насильно помістили на плавучому острові. Їх сім'ї перестали турбуватися, і тепер обмін листами здійснюється так само регулярно, як якщо б його забезпечувала поштовий зв'язок між Парижем і Нью-Йорком.

Одного разу вранці, 17 вересня, Фрасколен, що засів в бібліотеці казино, відчув дуже природне бажання ознайомитися з картою архіпелагу Помоту, до якого вони в даний момент направлялися. Але тільки —но він розкрив атлас і його погляд впав на цю частину Тихого океану, як у нього вирвався мимовільний вигук:

— Тисяча квінт! Як же Етель Сімкоо виплутається з такого хаосу?.. Ніколи йому не знайти проходу серед цього нагромадження островів і острівців!.. Їх тут сотні!.. Як жменя щепеню в калюжі! Він розіб'ється об скелі, сяде на мілину, тут зачепиться гвинтами, там зіпсує машину!.. І ми застрягнемо в цьому архіпелазі, який так само кишить островами, як узбережжі нашого Морбіану в Бретані!

Розсудливий Фрасколен абсолютно прав. Однак на узбережжі Морбіану всього триста шістдесят п'ять островів, — стільки, скільки днів у році, а в архіпелазі Помоту можна сміливо нарахувати їх в два рази більше. Омиває їх море, яке обгороджено поясом коралових рифів довжиною не менше шестисот п'ятдесяти миль, за даними Елізе Реклю.

Вивчаючи карту цієї групи островів, можна лише дивуватися тому, як корабель, а тим більше судно такого роду, як Стандарт-Айленд, наважується пуститися в ризиковану плавання через цей архіпелаг. Розташований між 17° і 28° південної широти і між 134° і 147° західної довготи, він складається, рахуючи від острова Матахіва до острова Піткерн, приблизно з тисячі островів і острівців — або принаймні семисот.

Не дивно, що цю групу наділяли самими різними назвами; наприклад, ці острови називали "Небезпечним архіпелагом" і "Архіпелагом злого моря", — адже велика кількість географічних назв взагалі є свого роду привілеєм Тихого океану, в усякому разі, ці острови іменуються також "Низинні", "Туамоту", що означає "Далекі острови", "Південні", "Темні" і навіть "Таємнича земля". Що стосується назви Помоту, або Памоту, що означає острова "підкорені", то депутація жителів архіпелагу, що зібралася в 1850 році в Папеете, столиці Таїті, протестувала проти такого найменування. І хоча французький уряд, прийнявши до уваги ця заперечення, вибрав з усіх назв архіпелагу назву "Туамоту", — мабуть, краще зберегти у нашому оповіданні більш відоме "Помоту".

Але як не небезпечно плавання в тутешніх краях, комодор Сімкоо не вагається. Він знає їх так добре, що на нього можна покластися. Він маневрує своїм плавучим островом, наче це шлюпка. Він змушує його кружляти на місці, ніби управляє їм за допомогою кормового весла. Фрасколен може не турбуватися за Стандарт-Айленд: гострі виступи Помоту не зачеплять сталевого кузова.

Днем 19 вересня спостерігачі обсерваторії відзначили на відстані дванадцяти миль перші ознаки архіпелагу. Острови ці на рідкість низинні. Якщо деякі з них підносяться над рівнем моря метрів на сорок,

зате сімдесят чотири острівця виступають з води не більше ніж на метр і двічі на добу затоплялися б морем, якби сила припливу не була тут так мізерно мала. Всі інші острова просто атоли, підперезані пінливою лінією прибою, абсолютно безплідні коралові мілини і голі рифи, розташовані в тому ж напрямку, що і весь архіпелаг.

Стандарт-Айленд наближається до архіпелагу зі сходу, щоб підійти до Анаа; на цьому острові раніше була столиця, але після того як в 1878 році жакхливий ураган, що пронісся аж до острова Каукура, справив на Анаа страшні руйнування і погубив велику кількість мешканців, столицею стала Факарава.

Першим — у трьох милях від Стандарт-Айленда — показався Вахітахі. На плавучому острові були прийняті ретельні заходи безпеки, оскільки ці місця — найнебезпечніша частина архіпелагу через сильні течії і довгі гряди рифів, що простягнулася на схід. Вахітахі — кораловий атол, оточений трьома лісистими островами; на тому, який розташований з північної сторони, знаходиться головне селище цієї групи островів.

На наступний день пройшли повз острова Акити, помилувалися рифами, прикрашені килимом з бріоній, портулаку, якоїсь сланкої жовтуватої трави і волохатого огірочника. Від інших островів архіпелагу Акити відрізняється тим, що у нього немає внутрішньої лагуни. Помітний він з досить великої відстані, так як його висота над рівнем океану більше звичайної висоти коралових островів.

На третій день показався Аменд — острів більш значних розмірів, його лагуна сполучена з океанськими водами двома протоками, які перерізають північно-західний берег.

Хоча жителі Мільярд-Сіті цілком задоволені неквапливим плаванням серед цих місць, які вони вже відвідували в минулому році, і задовольняються тим, що милуються усіма їхніми чудесами здалеку, Пеншіна, Івернес і Фрасколен охоче зробили б кілька зупинок, щоб

оглянути ці острови, побудовані поліпами , тобто штучні... як і Стандарт-Айленд...

— Тільки, — зауважує комодор Сімкоо, — наш острів рухається...

— І навіть занадто швидко рухається! — підхоплює Пеншіна. — Він ніде не зупиняється!

— Він зупиниться на островах Хао, Анаа, Факарава, і вам, панове, буде надана повна можливість оглянути їх.

На питання про те, яким чином виникли ці острови, Етель Сімкоо відповідає, що він прихильник тієї найбільш поширеної точки зору, що в цій частині Тихого океану морське дно з часом знизилася метрів на тридцять. Зоофіти, поліпи знайшли на підводних височинах достатньо міцний фундамент для своїх коралових будівель. Завдяки роботі інфузорій, які не можуть жити на великій глибині, ці споруди з пониженням морського дна все росли і росли вгору. Так виступили вони на поверхню океану і утворили цей архіпелаг, острови якого формою своєї можуть бути розділені на бар'єрні, бахромчаті і атоли, — така тубільна назва островів, що мають внутрішню лагуну. З різних відкладень прибою утворилася ґрунт. Вітер заніс насіння; на цих кільцеподібних коралових будовах з'явилася рослинність. Голий вапняк під впливом тропічного клімату покрився травами і рослинами та наїжачився чагарником і деревами.

— І хто знає! — Говорив Івернес в пориві пророчого натхнення. — Хто знає, може бути, материк, затоплений водами Тихого океану, підніметься на поверхню, заново відбудований міриадами мікроскопічних істот? І там, де зараз снують парусні судна і пароплави, коли —небудь будуть мчати на повній швидкості експреси, що зв'язують між собою Старий і Новий Світ.

— Забріхується... забріхується, мій старий пророк! — заперечує нешанобливий Пеншіна.

Як і обіцяв комодор Сімкоо, Стандарт-Айленд зупинився 23 вересня на виду острова Хао, до якого він підійшов досить близько завдяки достатній глибині в цьому місці. Катери доставили бажаних оглянути острів через протоку на берег, який виднівся справа під суцільним покривом кокосових пальм. На відстані п'яти миль звідси знаходиться головне селище, розташоване на пагорбі. В селі не більше двохсот-трьохсот мешканців, які промишляють здебільшого здобиччю перламутру для торгових підприємств Таїті. Острів рясніє панданусами і миртами міки-міки, які першими прийнялись на цьому ґрунті, де зараз ростуть цукровий очерет, ананаси, таро, бріонія, тютюн і особливо кокосові пальми, — у величезних пальмових галявах архіпелагу їх більш сорока тисяч.

Можна сказати, що це дерево, справжній "дар провидіння", не потребує майже ні якого догляду. Горіх його, куди більш поживний, ніж плоди пандануса, є основною їжею тубільців. Цим же горіхом відгодовують вони свиней, домашню птицю, а також собак, бо тубільці дуже люблять собачі котлети та філе. Крім того, кокосовий горіх дає і вельми цінне масло, для чого ядро його протирають, перетворюють в м'яку кашку, висушують на сонці і кладуть потім під досить примітивний прес. Кораблі, завантажені такий копрою, доставляють її на материк, де вона вже з набагато більшим ефектом переробляється на заводах.

Про кількість населення на Помоту не можна судити по острову Хао: людей там занадто мало. По-справжньому познайомитися з тубільцями члени квартету могли на острові Анаа, на виду якого Стандарт-Айленд виявився вранці 27 вересня. Лише з досить близької відстані стали видні розкішні деревні зарості Анаа. Цей острів, один з найбільших в архіпелазі, має, якщо міряти по його кораловій основі, вісімнадцять миль у довжину і дев'ять в ширину.

Ми вже згадували, що після того як в 1878 році циклон спустошив цей острів, столицю архіпелагу довелося перенести на Факарава. Дійсно, руйнування були жахливими, але можна було припускати, що могутня природа тропічної смуги, все відновить за кілька років. І справді, острів ожив і став таким же, як раніше.

Острів Анаа налічує зараз тисячі п'ятсот жителів. Своєму супернику Факарава він поступається в одному надзвичайно важливому відношенні: сполучення між лагуною і морем може здійснюватися тут лише по дуже вузькому фарватеру, де вода, клекочучи вирами, спрямовується до океану, так як лагуна лежить вище його рівня. На Факарава, навпаки, сполучення з лагуною полегшено двома широкими протоками — на півночі і на півдні. Незважаючи на те, що основна торгівля кокосовим маслом перенесена на Факарава, мальовничий острів Анаа привертає набагато більше туристів.

Як тільки Стандарт-Айленд зміцнився на своїй новій стоянці, багато мільярдців вирушили на сушу. Одними з перших зійшли на берег Себастьєн Цорн і його друзі. На цей раз віолончеліст погодився взяти участь у прогулянці.

Перш за все попрямували в село Туахора, ознайомившись попередньо з умовами виникнення острова та його формацією, спільними для всього архіпелагу. Тут ширина вапняного кільця дорівнює чотирьом-п'яти метрам, берега острова, обривисті з боку моря, спадисто спускаються до внутрішньої лагуни, окружність якої близько ста миль, — як на Рероа і Факарава. На кільці цього атола тісниться безліч кокосових пальм — головне, якщо не сказати єдине, багатство острова, і під покровом їх листя туляться хижки тубільців.

До селища Туахора веде піщана, сліпуче біла дорога. З тих пір як острів Анаа перестав бути столицею, французький резидент архіпелагу вже там не живе. Але його будинок, оточений невисокою стіною, стоїть як і раніше. На даху казарми, де міститься маленький гарнізон під командуванням сержанта морської піхоти, майорить триколірний прапор.

Житла Туахори гідні всілякого схвалення. Це вже не просто хижки, а зручні, чисті і непогано мебльовані будиночки, побудовані зазвичай на фундаменті з коралів. Дах вистелений листям пандануса, з цього ж цінного дерева зроблені двері та вікна. Часто будиночки оточені городами; старанні тубільці привозять для них родючу землю, і вони мають воістину чарівний вигляд.

Хоча у цих тубільців, з їх досить темною шкірою, менш примітний тип, ніж у жителів Маркізьких островів, хоча обличчя в них не настільки виразні і вдачею вони менш добродушні, все ж вони є характерними представниками населення Екваторіальної Океанії. До того ж вони розумні, працьовиті і, ймовірно, будуть більш успішно чинити опір фізичному виродженню, яке загрожувало тубільним племенам Тихого океану.

Основний їх промисел, — як міг у тому переконатися Фрасколен, — виробництво кокосового масла. Недарма ж в гаях архіпелагу така велика кількість кокосових пальм. Дерева ці розростаються так само швидко, як коралові утворення на поверхні атолів. Але у пальм є ворог, з яким нашим парижанам довелося познайомитися, коли вони відпочивали, розтягнувшись на березі внутрішнього озера, чиї зелені води представляють різкий контраст з блакиттю навколишнього моря.

Раптом їм почувся якийсь незрозумілий шурхіт, ніби в траві щось повзло.

Виявилось, що це був краб жахливої величини.

Вони поспішно вскочили, потім почали розглядати краба.

— Мерзенна тварюка!.. — вигукнув Івернес.

— Навіть для краба! — додав Фрасколен.

Це дійсно був краб, якого тубільці називають "біргіт" і який удосталь водиться на островах. Замість передніх лап у нього дві величезні клешні, два різак; з їх допомогою він спритно відкриває горіхи — свою улюблену їжу. Біргіти живуть в глибоких норах, виритих між корінням дерев і викладених в якості підстилки волокнами від кокосової шкаралупи. Ночами вони вирушають на пошуки впалих горіхів, деруться по стовбурах до крони кокосових пальм і навіть збивають плоди.

— Напевно, — говорить Пеншіна, — цього краба мучив воістину вовчий голод, якщо він зважився в яскравий полудень покинути свій темний притулок.

Музиканти не чіпають тварину, бажаючи поспостерігати за її діями. Краб виявляє в чагарнику великий горіх. Спершу він обдирає з нього волокна; очистивши горіх, він починає обробляти товсту шкаралупу, луплячи клешнями по одному і тому ж місцю. Проробивши отвір, біргіт вибирає з шкаралупи м'якоть, пускаючи в хід тоненькі задні лапки.

— Абсолютно ясно, — зауважує Івернес, — що природа пристосувала біргіт якраз для того, щоб відкривати кокосові горіхи.

— Що вона створила кокосовий горіх для прожитку біргіт, — додає Фрасколен.

— А що, якщо ми порушимо накреслення природи і не дамо крабові з'їсти горіх, а горіху — перешкодимо бути з'їденим крабом?.. — пропонує Пеншіна.

— Будь ласка, не треба йому заважати, — говорить Івернес. — Нехай навіть біргіт не думає погано про подорожуючих парижан.

Всі погоджуються, і краб, який безсумнівно кидав гнівні погляди на Пеншіна, з вдячністю дивиться тепер на першу скрипку Концертного квартету.

Після шістдесятигодинної стоянки у Анаа Стандарт —Айленд відпливає в північному напрямку. Він пробирається між незліченними островами і острівцями, і комодор Сімкоо впевненою рукою веде його з цього вузького фарватеру. Зрозуміло, що жителі Мільярд-Сіті покидають місто і велику частину часу проводять на узбережжі і біля батареї хвилеріза. На шляху Стандарт-Айленда весь час трапляються острова, які плавають на водній поверхні, немов зелені кошики з квітами. Все це нагадує квітковий ринок на якому-небудь каналі в Голландії. Численні пироги шастають поблизу обох портів; доступ туди їм не дозволений, — на цей рахунок митна охорона має найсуворіший наказ. Часто, коли Стандарт-Айленд проходить на зовсім близькій відстані від коралових берегів, до нього підпливають тубільні жінки. Якщо вони не з'являються разом з чоловіками в човнах, то тому лише, що човни для помотуанських представниць прекрасної статі — табу і їм суворо заборонено в них сідати.

Четвертого жовтня Стандарт-Айленд зупиняється перед островом Факарава біля входу в південну протоку. Ще до того як човни і катери почали перевозити на сушу гостей з плавучого острова, в Штирборт-Харбор прибув французький резидент, якого губернатор розпорядився доставити в мерію.

Побачення протікає цілком дружньо. У Сайреса Бікерстафа вельми офіційний вигляд, як того і вимагають подібні церемонії. Резидент, літній офіцер морської піхоти, не залишається в боргу. Манірності, важливості, гідності і "дерев'яності" як з того, так і з іншого боку більше ніж достатньо.

Після прийому резиденту запропоновано оглянути Мільярд-Сіті, який за дорученням губернатора показує йому Калістус Менбар. Наші парижани і Атаназій Доремюс як французьких громадян побажали супроводжувати пана директора. Для резидента — велика радість провести час у товаристві співвітчизників.

На наступний день губернатор Стандарт-Айленда відправляється на Факарава з візитом до старого офіцера, і знову обоє набувають урочистий вигляд. Сходить на берег і квартет і прямує в резиденцію. Вона являє собою досить просту споруду, в якій розміщений гарнізон, що складається з дванадцяти старих матросів. На щоглі перед будинком майорить французький прапор.

Хоча Факарава і зробилася, як ми вже говорили, столицею архіпелагу, все-таки вона рішуче поступається своїй суперниці Анаа. Головне селище не настільки мальовничо розташоване під зеленою кроною дерев, і населення тут веде не настільки осілий спосіб життя: крім виробництва кокосового масла, центром якого є Факарава, жителі займаються також ловом черепашок-перлівниць. Торгівля перламутром змушує їх бувати на сусідньому острові Тоау, де для цього промислу є все необхідне обладнання. Тубільці сміливо пірнають у воду і не бояться двадцяти-тридцятиметрових глибин, так як звикли добре переносити великий тиск і здатні утримувати подих більше хвилини.

Декому з них було дозволено запропонувати іменитим громадянам Мільярд — Сіті перли і перламутр. Звичайно, коштовностей у багатіїв міста і без того вистачає. Але в природному, необробленому вигляді перли не так часто зустрічаються, і вже раз така можливість трапилась, мільярдці розхапують видобуток шукачів перлів по нечуваним цінам. Якщо місіс Танкердон купує дуже цінну перлину, то, зрозуміло, і місіс Коверлі повинна наслідувати її приклад. На щастя, це не аукціон, де за рідкісну річ набивають ціну, інакше невідомо, до чого б дійшла ця ціна. Інші сім'ї кидаються наслідувати своїх друзів, і в той день жителям Факарави, як кажуть на море, "привалило в мережі".

Днів через десять, 13 жовтня на світанку, "перлина Тихого океану" виходить в море. Покинувши столицю, вона досягає західних меж архіпелагу. Комодору Сімкоо більше не треба боятися неймовірного скупчення островів і острівців, рифів і атолів. Він без особливих перешкод вийшов за межі "Злого моря". Перед плавучим островом простирається та частина Тихого океану, довжиною в чотири градуси, яка відокремлює

архіпелаг Помоту від островів Товариства. Взнявши направлення на південний захід, Стандарт —Айленд, який рухається своїми машинами потужністю в десять мільйонів кінських сил, прямує до острова, настільки поетично прославленому Бугенвілем, — до чарівного Таїті.

13. СТОЯНКА НА ТАЇТІ

Архіпелаг Товариства, або Таїті, простягається між $15^{\circ} 52'$ і $17^{\circ} 49'$ південної і $150^{\circ} 8'$ і $156^{\circ} 30'$ західної довготи від Паризького меридіана. Поверхня його становить дві тисячі двісті квадратних кілометрів.

Його утворюють дві групи островів: перша — Навітряні — Таїті, або Тахіті-Таха, Тапаманоа, Еймео, або Муреа, Тетіароа, Мехетіа, які знаходяться під протекторатом Франції, і друга — Підвітряні — Тубуаї, Ману, Хуахін, Раіатеа і Таха, Борабора, Мату-Іті, Маупіті, Мопеліа, Беллінсгаузена, Сіллі, що знаходяться під управлінням тубільних володарів.

Англійці називають їх островами Георга, хоча Кук, який їх відкрив, назвав ці острови архіпелагом Товариства, на честь Королівського товариства в Лондоні. Розташована в двохстах п'ятдесяти морських милях від Маркізьких островів, ця група згідно різних переписів, зроблених за останній час, налічує всього сорок тисяч жителів — іноземців та тубільців.

Якщо підходити з північного сходу, першим з Навітряних островів виникає перед очима мореплавців Таїті. Спостерігачі обсерваторії помічають його з далекої відстані завдяки горі Мана (що означає "Корона"), що підноситься на тисячі двісті тридцять дев'ять метрів над рівнем моря.

Перехід відбувся без жодних пригод., Стандарт-Айленд, який підганяли пасатні вітри, плив все далі по дивовижним водам, над якими сонце торує свій шлях до тропіка Козерога.

Через два місяці з невеликим променисте світило досягне тропіка і рушить до лінії екватора; протягом декількох тижнів жителі плавучого острова будуть знемагати від спеки, а в полудень бачити над собою сонце в зеніті, потім острів піде слідом за сонцем далі, як собака біжить за господарем, — на належній відстані від нього.

Жителі Мільярд-Сіті роблять стоянку на Таїті вперше. Торік плавання почалося надто пізно. Покинувши Помоту, Стандарт-Айленд не пішов далі на захід, а повернувся до екватора. Між тим архіпелаг Товариства — найкрасивіша група островів на Тихому океані. У його водах наші парижани ще більше оцінять всі переваги подорожі на плавучому острові, який вільний зупинятися, де захоче, і насолоджуватися яким завгодно кліматом.

— Так —то воно так!.. Але подивимося, чим закінчиться вся ця безглузда авантюра,

— ось звичайний приспів Себастьяна Цорна.

— Аби вона ніколи не закінчувалася, більше мені нічого не треба! — вигукує Івернес.

Сімнадцятого жовтня на зорі Стандарт-Айленд вже знаходиться на виду Таїті. Перед ним — північний берег. Вночі видно вогні маяка на мисі Венус. За один день можна дістатися до столиці острова, Папеете, розташованої на північний захід від мису. Однак на раді іменитих громадян, під головуванням губернатора, голоси розділилися, як це водиться при наявності двох рівновеликих таборів. Одні, на чолі з Джемом Танкердоном, пропонували тримати шлях на захід, інші, яких очолює Нет Коверлі, висловлювалися за шлях на схід. Сайрес Бікерстаф, чия думка є вирішальною у разі, якщо голоси розділяються порівну, постановив, що Стандарт-Айленд попрямує до Папеете, обігнувши острів з півдня. Це рішення могло лише порадувати квартет, так як давало

нашим музикантам можливість побачити у всій красі цю перлину Тихого океану. Нову Кіферу, як назвав її Бугенвіль.

Таїті займає площу в сто чотири тисячі двісті п'ятнадцять гектарів — майже в дев'ять разів більше площі Парижа. Його населення, яке в 1875 році складався з семи тисяч шестисот чоловік тубільців, трьохсот французів і тисячі іноземців, в даний час зменшилося до семи тисяч жителів. За формою своєї острів дуже нагадує лежачу пляшковий гарбуз, причому широкою частиною пляшки є основна частина острова, а "горлом" — вузький перешийок Тараваї, з'єднаний з півостровом Таіарапу.

Це порівняння зробив Фрасколен, вивчаючи великомасштабну карту архіпелагу, а приятелі знайшли його настільки вдалим, що так і охрестили Таїті "Тихоокеанської гарбузом".

З часу встановлення протекторату, 9 вересня 1842 року, Таїті в адміністративному відношенні поділяється на шість областей, які розпадаються в свою чергу на двадцять один округ. Тут доречно нагадати про чвари між адміралом Дюпеті-Туар, королевою Помари і Англією, що виникли внаслідок підбурювання мерзенного торговця бібліями і бавовняними тканинами, який іменувався Прітчард і який так дотепно був висміяний в "Ос" Альфонса Карра.

Але це давня історія, покрита мороком забуття, точно так само, як діяння знаменитого англосаксонського аптекаря.

Стандарт-Айленд може без найменших побоювань огинати "тропічний гарбуз" на відстані однієї милі від її берега. Гарбуз цей покоїться на кораловій основі, круто обривається в глибини океану. Однак населення Мільярд-Сіті вже і з далекої відстані могло оглядати значну масу острова Таїті, його гори, куди більш щедро прикрашені природою, ніж гори Гавайських островів, зеленіючі вершини, порослі лісом ущелини, піки, що підносились вгору, як гострі шпилі якогось

гігантського собору, зелений пояс кокосових пальм, а нижче — білу піну бурунів над підводними скелями.

Весь цей день, поки Стандарт-Айленд просувається вздовж західного берега Таїті, цікаві, що розташувалися неподалік від Штирборт-Харбора, приставивши до очей біноклі — у кожного з парижан є свій, — можуть у всіх подробицях розглядати узбережжя. Здалеку видніється округ Папеноо з річкою, яка біжить по широкій долині від самого підніжжя гір і впадає в океан в тій же смузі, де протягом декількох миль немає рифів; видно також дуже зручний порт Хітіаа, звідки вивозять в Сан-Франциско мільйони апельсинів, і селище Махаену, де в 1845 році, після кровопролитної битви з тубільцями, завершилося завоювання острова.

Після полудня Стандарт-Айленд знаходиться вже на траверсі вузького перешийка Тараваї. Огинаючи півострів, комодор Сімкоо підходить до нього досить близько, щоб можна було споглядати у всій їх пишноті родючі поля округу Таутіра, зрошуваного численними гірськими потоками, завдяки яким цей округ — один з найбагатших в архіпелазі. Вулкан Татарापуну велично здіймає над своєю кораловою основою круті обриви вимерлих кратерів.

Потім, коли сонце починає сідати, вершини гір в останній раз спалахують пурпуром, потім фарби бліднуть і як би розчиняються в теплій прозорій імлі. Незабаром берег постане лише темною громадою, і вечірній бриз рознесе над ним запах апельсинових і лимонних дерев. Недовгі сутінки змінюються глибоким мороком.

Стандарт-Айленд огинає крайній південно-східний виступ острова і на світанку наступного дня підходить вже до західного берега перешийка.

Видніється густо населений округ Тараваї, його прекрасно оброблені поля і відмінні дороги серед апельсинових гаїв, що зв'язують його з округом Панеарі. На найвищій точці узбережжя вимальовується форт, що панує над обома сторонами перешийка, захищений гарматами, жерла

яких висовуються з амбразур, немов рильця якихось бронзових водостічних труб. В глибині бухти ховається порт Фаетон.

— Чому ім'я самовпевненого візника сонячної колісниці сяє над цим перешийком? — запитує сам себе Івернес.

Протягом всього дня Стандарт-Айленд повільно огинає із заходу більш різко позначені тут контури коралового підстави Таїті. Перед очима мандрівників розгортаються узбережжя інших округів з їх селищами — Папеері серед заболочених місцями рівнин, Матаїеа, чудова гавань Папеурірі, потім широка долина, де протікає річка Ваїхіріа, і в глибині пейзажу — гора, заввишки у п'ятсот метрів, — щось на зразок тумби, що підтримує умивальний таз, окружністю в півкілометра. Це древній кратер, напевно наповнений прісною водою і, мабуть, не має ніякого повідомлення з морем.

Минувши округ Ахаураоно з його великими бавовняними плантаціями, округ Папара, де вирощуються переважно сільськогосподарські культури, Стандарт — Айленд огинає мис Мара, за яким відкривається простора долина Парувла, що починається біля підніжжя Корони і зрошувана Пунаруном. За Таапуной, мисом Тата і гирлом річки Фаа, комодор Сімкоо бере злегка на північний схід, спритно минає острівцець Моту-Ута і в 6:00 вечора зупиняється перед входом в бухту Папеете.

Тут між кораловими рифами химерно звивається фарватер, який до самого мису Фаренте відзначений замість віх гарматами, що вийшли з ужитку. Само собою зрозуміло, що комодору Сімкоо завдяки його картам немає чого звертатися до лоцманів, чиї човни крейсують біля входу в фарватер. Проте один човен з жовтим прапором санітарної служби на кормі наближається до Стандарт-Айленду і входить в гавань лівого борту для отримання всіх необхідних відомостей. На Таїті суворі порядки, і нікому не дозволяється сходити на берег, поки санітарний лікар, супроводжуваний одним з офіцерів порту, не видасть пропуску.

Втім, для Стандарт-Айленда це проста формальність. Ні в Мільярд-Сіті, ні в його околицях ніяких хворих немає. У всякому разі, заразні хвороби — холера, інфлюєнца, черевний тиф, віспа — там абсолютно невідомі. Тому Стандарт —Айленд отримує звичайне свідоцтво про благополучний санітарний стан. Але так як після коротеньких сутінок швидко настає ніч, висадка відкладається на завтра, і плавучий острів до ранку занурюється в сон.

На світанку лунають постріли. Це батарея хвилеріза салютує двадцятьма одним залпом Навітряним островам і Таїті, столиці французького протекторату. Одночасно на башті обсерваторії тричі піднімається і опускається червоний прапор із золотим сонцем.

Таким же точно кількістю пострілів відповідає західна батарея на мисі біля входу в головний фарватер Таїті.

Гавань правого борта з раннього ранку переповнена народом. Електричні поїзди доставляють в порт неабияку кількість туристів, що прямують до столиці архіпелагу. Само собою зрозуміло, що Себастьєн Цорн і його друзі знаходяться в числі самих нетерплячих. Так як портових суден на всіх не вистачає, тубільці пропонують переправити бажаних на своїх човнах.

Губернатора належить висадити першим. Передбачається офіційна зустріч з цивільними і військовими властями Таїті, а також не менш офіційний візит, який він повинен нанести королеві.

І ось, близько дев'ятої години ранку, Сайрес Бікерстаф, його помічники Бартелемі Реджі і Хаблі Харкур (всі троє в парадній формі), найголовніші імениті панове обох частин Мільярд-Сіті на чолі з Нетом Коверлі і Джемом Танкердоном, комодор Сімкоо і його офіцери в блискучих мундирах і полковник Стюарт з ад'ютантами всідаються в кращий катер і прямують до гавані Папеете.

Себастьян Цорн, Фрасколен, Івернес, Пеншіна, Атаназій Доремюс, Калістус Менбар разом з деякими службовцями їдуть в іншому катері.

Човни з берега, тубільні пироги тягнуться свого роду почесним конвоєм за офіційним світом Мільярд-Сіті, гідно представленим губернатором, вищими службовцями, іменитими громадянами, з яких два головних достатньо багаті для того, щоб купити не тільки острів Таїті, а й весь архіпелаг Товариства разом з його королевою.

Папеете — чудовий порт і настільки глибокий, що там можуть ставати на якір навіть судна з великим водотоннажністю. До порту ведуть три протоки: велика протока з півночі, завширшки сімдесят метрів і довжиною в вісімдесят, фарватер його псує невелика мілина, пролив Т аноа на сході і протока Тапуна на заході.

Електричні катера урочисто проходять вздовж берега, забудованого віллами і замиськими будинками, повз молів, у яких пришвартовані кораблі. Висадка проводиться у красивої водойми, де судна зазвичай запасуються прісною водою; водойму цю живлять швидкі струмки, які біжать з сусідніх гір: на одній з них вимальовується сигнальна вежа.

Сайрес Бікерстаф і його свита сходять на берег, заповнений народом, —французи, тубільці і іноземці вітають "перлину Тихого океану", як саме надзвичайне з чудес, коли-небудь створених людським генієм.

Після перших же привітань пишний кортеж прямує до палацу французького комісара Т аїті.

Калістус Менбар, надзвичайно представницький в своєму парадному костюмі, який він одягає лише в урочистих випадках, запрошує членів квартету слідувати за ним, і ті вельми охоче приймають його запрошення. Французький протекторат поширюється не тільки на острова Таїті і Муреа, а й на навколишні групи островів. Французьку

адміністрацію очолює командувач —комісар, якому підпорядкований помічник, безпосередньо керуючий різними відомствами —військовим, морським, колоніальних і місцевих фінансів, а також судовим.

Генеральний секретар комісара відає цивільними справами. На окремих островах

— Муреа, Факарава в архіпелазі Помоту, в Таіохае на Нукухіва — є резиденти і мировий суддя, підпорядкований судовим інстанціям Маркільських островів. З 1861 року діє консультативна рада у справах сільського господарства та торгівлі, що збирається один раз на рік в Папеете. Там же знаходяться артилерійське і військово-інженерне управління. Що стосується гарнізону, то він складається з колоніальної жандармерії, артилерії і морської піхоти. Священик з вікарієм, які отримують платню від уряду, і дев'ять місіонерів на деяких островах забезпечують відправлення католицького культу. По правді сказати, парижани можуть відчувати себе тут як у Франції, як у якомусь французькому порту, і їм це дуже приємно.

Селища на різних островах управляються чимось на зразок муніципальної ради з тубільців під головуванням тавани, якому допомагають суддя, поліцейський і два радники, обраних населенням.

Процесія йде до палацу під покровом високих дерев. Всюди кокосові пальми з чудовими прямими стовбурами, мирти з рожевим листям, молочайні дерева, каучукові, гуаяви і т. д.

Палац комісара, широкий дах якого ледве видно із зелені, являє собою досить витончена будова з двоповерховим фасадом. Там вже зібралися головні французькі чиновники, а рота колоніальної жандармерії построєна в якості почесної варти. Командувач-комісар приймає Сайреса Бікерстафа з винятковою люб'язністю, якої той не зустрівач в англійських архіпелагах цієї частині океану. Він дякує Сайреса Бікерстафа за відвідування Стандарт-Айлендом таїтянських вод, висловлює надію, що воно буде поновлюватися щорічно, а також жаль, що Таїті не може відповісти Стандарт-Айленду тим же. Бесіда триває з

півгодини: домовилися, що Сайрес Бікерстаф на наступний день прийме у себе в ратуші представників французької влади.

— Чи маєте ви намір продовжити стоянку в Папеете? — запитує командувач — комісар.

— Так, тижні на два, — відповідає губернатор.

— Тоді ви будете мати задоволення побачити французьку ескадру, яка прибуває в кінці цього тижня.

— Ми, пане комісар, будемо щасливі прийняти на нашому острові французьких моряків.

Сайрес Бікерстаф представляє супроводжуючих його осіб — своїх помічників, коменданта Етеля Сімкоо, командувача міліцією, відповідальних службовців, директора управління у справах мистецтв і членів Концертного квартету, які були належним чином прийняті своїм співвітчизником.

Потім, при представленні делегатів від обох половин Мільярд-Сіті, виникло деяке замішання: як би не зачепити самолюбства Джемса Танкердоне і Нета Коверлі, цих вельми незговірливих осіб, які обидва мали право...

— Бути першими, — прорік Пеншіна, пародіюючи знаменитий вірш Скріба.

Утруднення зняв сам командувач — комісар. Знаючи про суперництво двох

знаменитих мільярдерів, він проявляє дивовижний такт і повний такої офіційної коректності, діє з такої дипломатичної спритністю, що все відбувається наче по мессідорському декрету. Немає сумніву, що в

подібному ж випадку глава якогось англійського протекторату вже постарався б підлити масла у вогонь заради політичних вигод Сполученого королівства. Але в палаці командувача — комісара нічого подібного не відбувається, і Сайрес Бікерстафа видаляється разом зі своєю свитою, дуже задоволений прийомом.

Годі й говорити, що Себастьян Цорн, Івернес, Пеншіна і Фрасколен мають намір надати Атаназію Доремюсу, який вже задихається від втоми, повну свободу повернутися в його житло на двадцять п'ятій авеню, а самі розраховують якомога довше пробути в Папеете, відвідати околиці, провести прогулянки по головних округах, оглянути півострів Таіарапу, словом — вичавити з цього "Тихоокеанського гарбуза" все до останньої краплі.

Рішення прийнято, і коли його повідомляють Калістусу Менбару, пан директор висловлює цілковите схвалення.

— Але, — додає він, — я прошу вас відкласти свою поїздку на дві доби.

— А чому не відправитися хоч сьогодні? — запитує Івернес, якому не терпиться взяти в руки мандрівничий посох.

— Тому що влада Стандарт-Айленда повинна ще вітати королеву, і треба, щоб ви теж були представлені її величності і всьому двору.

— А завтра? — Говорить Фрасколен.

— Завтра командувач — комісар проведе візит у відповідь владі Стандарт-Айленда, і треба...

— Щоб ми при цьому були присутні, — закінчує Пеншіна. — Ну що ж, ми будемо присутні, пан директор, будемо.

Покинувши губернаторський палац, Сайрес Бікерстаф зі своєю свитою прямує до палацу її величності. Перехід туди під високими деревами забирає не більше п'ятнадцяти хвилин.

Будинок королеви — двоповерхова будівля, красиво розташована серед зелених заростей. Дах прикриває два ряди веранд, надбудованих один над другим, як у швейцарських шале. З верхніх вікон видно великі плантації, що тягнуться до самого міста, а ще далі розстилається широке синє море. Загалом, чарівне житло, не розкішне, але надзвичайно зручне. Королева не втратила свого престижу через те, що опинилася під французьким протекторатом.

Якщо на щоглах кораблів, пришвартованих в порту Папеете або тих, що стоять на рейді, на цивільних і військових установах міста майорять французькі прапори, то над палацом королеви колишеться старий прапор архіпелагу — полотнище з поперечними червоними і білими смугами і трибарвним корабликом в кутку.

У 1706 році Кірос відкрив острів Таїті, названий їм Сагиттарія. Після нього в 1767 році Уолліс і в 1768 —м Бугенвіль завершили обстеження всього архіпелагу. У роки, коли був відкритий острів, на ньому царювала королева Обереа, а після її смерті в історії Океанії з'явилася знаменита династія Помари.

Помаре I (1762-1780), царював спочатку під ім'ям Отоо, що означає "чорна чапля", відмовився від цього імені і прийняв ім'я Помаре.

Його син, Помаре II (1780-1819), радо прийняв в 1787 році перших англійських місіонерів і через десять років хрестився. Це був період чвар, збройної боротьби, і кількість населення на архіпелазі за ці роки впало зі ста тисяч до шістнадцяти.

Помаре III, син попереднього, царював з 1819 по 1827 рік, і сестра його Аімата, яка народилася в 1812 році, та сама знаменита Помари,

якою опікувався жадливий Прітчард, зробилася після нього королевою Таїті і прилеглих островів.

Не маючи дітей від Тапоа, свого першого чоловіка, вона розлучилася з ним і вийшла заміж за Арііфааїте. Від цього шлюбу в 1840 році народився Аріоне, який мав успадкувати престол, але який помер у віці тридцяти п'яти років. Починаючи з наступного року, королева подарувала своєму чоловікові; найкрасивішому чоловікові архіпелагу, чотирьох дітей: дочку Теріімаеварну, правительку острова Борабора з 1860 року, принца Таматоа, який народився в 1842 році і правив островом Раїатеа, поки його не скинули обурені його жорстокістю піддані, принца Теріітапунуї, який народився в 1846 році і страждав потворною кульгавістю, і, нарешті, принца Туавіра, який народився в 1848 році і отримав виховання у Франції.

Царювання королеви Помари не було спокійним.

У 1835 році католицькі та протестантські місіонери затіяли між собою боротьбу. Незабаром католики були вигнані, але в 1838 році вони повернулися назад з французькими військами. Через чотири роки п'ять вождів острова прийняли французький протекторат. Помари протестувала, протестували і англійці. У 1843 році адмірал Дюпеті-Туар оголосив про позбавлення влади королеви і вигнав Прітчарда, що призвело до кровопролитних сутичок. Але оскільки адмірал, як відомо, не був по суті підтриманий французьким урядом, Прітчард отримав відшкодування збитків в сумі двадцяти п'яти тисяч франків, і адміралу Брюану доручено було залагодити справу.

У 1846 році острів Таїті підкорився французам, і 19 червня 1847 Помари прийняла договір про протекторат, зберігши повноту влади над островами

Раїатеа, Хуахін і Борабора. Смути, правда, припинилася не відразу. У 1852 році вибухнув заколот, королеву скинули з престолу, і була навіть

проголошена республіка. Але французький уряд відновив королеву, яка відмовилася від трьох своїх володінь, віддавши старшому синові корону Раіатеа і Таха, середньому сину

— корону Хуахін, а доньки — корону Борабора.

В даний час престол архіпелагу займає її внучка Помаре VI.

Послужливий Фрасколен і тут виправдав своє прізвисько "Тихоокеанський Ларусс", яким його нагородив Пеншіна. Саме він повідомив своїм колегам всі ці історичні та географічні відомості, заявивши, що не заважає знати, до кого вирушаєш в гості і з ким будеш говорити. Івернес і Пеншіна відповіли, що він добре зробив, просвітивши їх відносно генеалогії королівського дому Помари, і лише Себастьян Цорн буркнув, що йому це "абсолютно байдуже".

Чуйна душа Івернеса цілком пройнята поетичною чарівністю таїтянської природи. У його пам'яті воскресають чарівні описи подорожей Бугенвіля і Дюмон-Дюрвіля. Він не приховує свого хвилювання при думці про те, що побачить володарку "Нової Кіфери", справжню королеву Помари, одне ім'я якої...

— Означає "ніч кашлю", — підхоплює Фрасколен.

— Здорово! — вигукує Пеншіна. — Це звучить, як "богиня застуди", "імператриця нежиті"! Побережися, Івернес, і не забудь прихопити носовичок!

Івернес скипає від недоречного жарту насмішника; але інші так добродушно регочуть, що врешті-решт перша скрипка теж заражається їх веселістю.

Губернатор Стандарт-Айленда, представники його адміністрації та імениті громадяни були прийняті самим урочистим чином. Почесний

караул очолював Муто, начальник поліції, зі своїми помічникам із тубільців.

Королеві Помари VI на вигляд років сорок. На ній, як і на оточуючих її членах королівського сімейства, парадний одяг блідо —рожевого кольору — улюбленого кольору таїтян; вона вислуховує вітальну промову Сайреса Бікерстафа з такою доброзичливою гідністю, яка зробила б честь будь —якому європейському монарху. Вона відповідає бездоганною французькою мовою, яка є на цьому архіпелазі загальноживаною. Вона висловлює бажання побачити Стандарт-Айленд, про який стільки говорять на островах Тихого океану, і сподівається, що його стоянка на Таїті не буде останньою. Вона приділяє Танкердону особливу увагу, що зачіпає самолюбство містера Коверлі; але ця увагу пояснюється тим, що королівська сім'я сповідує протестантську віру, а Джем Танкердон — самий поважний представник протестантської частини Мільярд-Сіті.

Не забувають представити королеві і членів Концертного квартету. Вона виявляє бажання послухати їхню гру і висловити своє захоплення, вони, шанобливо схилившись, відповідають, що завжди знаходяться в розпорядженні її величності, а пан директор управління мистецтв готовий вжити всіх заходів, щоб бажання королеви було виконано.

Після аудієнції, що тривала близько півгодини, військові почесті, якими гості були зустрінуті при вході в королівський палац, віддаються їм знову при виході. Гості повертаються в Папеете, — там офіцерське зібрання влаштовує сніданок на честь губернатора і обраних мешканців Мільярд-Сіті. Шампанське ллється рікою, тости проголошують один за іншим, і тільки в 6:00 вечора від набережної Папеете відвалюють катера, що повертаються в Штирборт-Харбор.

Увечері, коли французькі музиканти повернулися в залу казино, Фрасколен сказав:

— Нам належить дати концерт. Що ж ми будемо грати цій королеві ?.. Оцінить вона Моцарта або Бетховена?

— Будемо грати Оффенбаха, Варвея, Лекока або Одрана! — відповів Себастьєн Цорн.

— Ні, ні!.. Саме відповідне — це бамбула! — заперечив Пеншіна, крутячи стегнами, як і годиться в цьому негритянському танці.

14. СУЦІЛЬНІ СВЯТА

На острові Таїті Стандарт-Айленд повинен зробити тривалу зупинку. Щорічно, перед тим як продовжувати свій шлях до тропіка Козерога, мешканці плавучого острова гостюють зазвичай деякий час в Папеете. Привітно прийняті і французькою владою і тубільцями, американці висловлюють вдячність, широко відкриваючи перед відвідувачами свої двері, або, точніше, свої порти. Військове і цивільне населення Папеете натовпами являється на Стандарт-Айленд, гуляє по навколишніх полях, парку, вулицям, і, зрозуміло, ніякі неприємні інциденти не порушують усталених прекрасних відносин.

Правда, поліції губернатора доводиться стежити за тим, щоб населення Стандарт-Айленда не зростала шляхом незаконного вторгнення якихось заповзятливих таїтян, які обрали без всякого дозволу своїм місцем проживання плавучий острів.

У відповідь на гостинність мільярдців їм надається найширша можливість відвідувати всі острови цієї групи, коли комодор Сімкоо зробить зупинку поблизу якого-небудь з них.

Передбачаючи тривалу стоянку на Таїті, деякі багаті сім'ї виявили намір зняти вілли в околицях Папеете і заздалегідь домовилися про це по телеграфу. Вони збираються оселитися там зі своїми слугами і екіпажами зовсім так, як інші парижани селяться в околицях Парижа.

Вони бажають пожити життям багатих поміщиків, стати туристами, екскурсантами, навіть мисливцями, якщо хто-небудь з них має смак до полювання. Словом, це буде дачне життя у винятково здоровому кліматі, де майже цілий рік температура коливається між чотирнадцятьма і тридцятьма градусами.

До числа іменитих громадян, які хочуть змінити свої особняки на зручні замиські будинки Таїті, відносяться Танкердони і Коверлі. Містер і місіс Танкердон, їхні сини і дочки на інший же день перебираються в мальовничий будиночок, розташований в підвищеній частині мису Татаа. Містер і місіс Коверлі, міс Діана і її сестри точно так же залишають свій палац на П'ятнадцятій авеню, щоб оселитися в чарівної віллі, що загубилася серед високих дерев мису Венус. Ці два житла розділені відстанню в кілька миль, яке Уолтер Танкердон вважає, мабуть, надто великим. Проте не в його владі зблизити ці дві точки таїтянського узбережжя. Втім, зручні і добре утримувані дороги забезпечують пряме сполучення з Папеете.

Фрасколен звертає увагу Калістуса Менбара на той факт, що обидва сімейства, покинувши Стандарт-Айленд, не будуть присутні на прийомі губернатором французького військового комісара.

— Що ж, тим краще! — відповідає пан директор, і в очах його спалахує вогник дипломатичного лукавства. — Принаймні не відбудеться ніяких зіткнень на ґрунті самолюбства. Якби представник Франції з'явився спершу до Коверлі, що сказав би Танкердон, а якби він спершу відвідав Танкердона, що сказав би Коверлі? Сайрес Бікерстаф тільки порадіє їх від'їзду.

— Невже немає надії, що суперництво цих двох сімей припиниться?..

— Запитує Фрасколен.

— Як знати ? — відповідає Калістус Менбар. — Може бути, це цілком залежить від наймилішого Уолтера і чарівною Діани...

— Але до останнього часу цей спадкоємець і ця спадкоємиця начебто не... — почав Івернес.

— Гаразд!.. Гаразд!.. — перебиває його пан директор. — Нехай тільки випаде нагода, а якщо вона не виникне сам собою, ми постараємося її підлаштувати... заради благополуччя нашого чудесного острова.

І Калістус Менбар, повернувшись на каблуках, робить такий пірует, який сподобався б Атаназію Доремюсу і від якого не відмовився б маркіз при дворі якого-небудь з Людовиків.

Вдень 20 жовтня французький комісар і головні чиновники протекторату вступають на набережну Штирборт-Харбора. Губернатор приймає їх з належними їх рангу почестями. З батареї хвилеріза і Кормовій лунають постріли. Електричні екіпажі, прикрашені прапорами Франції і Мільярд-Сіті, везуть гостей до столиці, де парадні вітальні мерії вже приготовлені для зустрічі. На всьому шляху населення зустрічає їх привітаннями, а біля під'їзду мерії відбувається обмін довгими офіційними промовами.

Потім — відвідування церкви св. Марії, обсерваторії, обох електростанцій, обох портів, парку і, нарешті, поїздка на електричних поїздах вздовж узбережжя. Після повернення у великому залі казино подається сніданок. В 6:00 вечора комісар і його свита повертаються в Папеете під грім гармат Стандарт-Айленда, несучи з собою найкращі спогади про цю зустріч.

На наступний ранок 21 жовтня четверо парижан знову з'являються в Папеете. Вони нікого не запросили з собою, навіть вчителя грації і хороших манер, у якого просто сил не вистачає для тривалих

прогулянок. Вони вільні, як вітер, і щасливі від того, що у них під ногами справжній камінь і справжня земля.

Перш за все треба оглянути Папеете. Столиця архіпелагу — справді дуже гарне місто. Члени квартету насолоджуються можливістю подивитися по сторонам, побродити вздовж берега під прекрасними деревами, які осіняють житлові будинки, склади і торгові підприємства, розташовані в глибині порту. Потім, піднявшись по одній з вулиць, що виходять на набережну, де проходить залізниця американського типу, наші артисти направляються в глиб міста.

Серед пишної, свіжої зелені садів тут прокладені по шнуру та кутоміру вулиці, такі ж широкі і рівні, як авеню в Мільярд-Сіті. Навіть в цей ранній час вулицями безперервно снують європейці і тубільці, і це пожвавлення, яке особливо збільшиться після восьми годин вечора, триватиме всю ніч. Адже ночі під тропіками, і особливо таїтянські ночі, не для того існують, щоб проводити їх у ліжку, хоча ліжка в Папеете складаються з мотузяної сітки, сплетеної з волокон кокосового горіха, підстилки з листя банана, матраца, набитого китицями сирного дерева, та серпанкового полога, який захищає сплячого від надокучливих москітів.

Що стосується житла, то дома європейців легко відрізнити від таїтянських. Перші майже всі збудовані з дерева і встановлені на невисокому кам'яному фундаменті і нічого не залишають бажати щодо комфорту. Другі, які досить рідко попадаються в місті, вигадливо розкидані під деревами, збиті з бамбукових стовбурів і всередині оббиті циновками, завдяки чому вони відрізняються чистотою, достатком повітря, і в них дуже приємно жити.

Що ж являють собою тубільці?

— Тут, як і на Сандвічевих островах, — каже своїм товаришам Фрасколен, — ми не знайдемо тих славних дикунів, які до завоювання

охоче з'їдали котлетку з ворожого м'яса, а своїм королям віддавали, як найбільш ласий шматок, очі якого —небудь переможеного воїна, засмажені за рецептом таїтянської кухні.

— Так, значить, в Океанії немає більше людоджерів! — вигукує Пеншіна. —Пройшли тисячі миль, і так і не зустріли жодного людоджера!

— Терпіння! — відповідає віолончеліст, здіймаючи праву руку, як Родольф в "Паризьких таємницях". — Терпіння! Ми можемо ще зустріти їх в набагато більшій кількості, ніж потрібно для задоволення твоєї дурної цікавості.

Він і не підозрював, що його слова виявляться пророчими!

Таїтяни, по всій ймовірності, малайського походження і належать до раси, яку вони називають маорі. Два острови з групи Підвітряних — Раіатеа і Святий острів —були, кажуть, колискою таїтянських королів, чарівною колискою, що омивається прозорими водами Тихого океану.

До появи місіонерів суспільство Таїті поділялося на три класи: владик — тобто привілейованих осіб, за якими визнавали дар творити чудеса, вождів, або власників землі, які не надто шанувалися і були в підпорядкуванні у перших, нарешті— простого народу, який ніякої власності не мав, володіючи лише правом орендувати свою власну землю.

Все це змінилося після завоювання, і навіть ще до нього, під впливом англіканських і католицьких місіонерів. Але що не змінилося, так це розум тубільців, їх жива мова, їх веселий характер, їх непохитна мужність, їх краса. Парижани захоплювалися ними і в місті і в селах.

— Чорт забирай, красиві хлопці! — говорив один.

— А жінки —то які красуні! — підхоплював інший.

Це вірно: у таїтян зріст вище середнього, мідний колір шкіри, в якій ніби згустився жар їх крові, форми тіла правильні, як в античних статуях, і м'який, привітний вираз облич. Вони дійсно чудові, ці маорі, з їх великими живими очима і дещо повними, але витончено окресленими губами. В даний час разом з міжусобними війнами зникає звичай військового татуювання.

Звичайно, найбільш заможні остров'яни одягаються по-європейськи і мають поважний вид навіть в цих костюмах: сорочка з великим вирізом, піджак з блідо —рожевої матерії, довгі брюки, штиблети. Але вони не привертають уваги квартету. Ні, наші туристи віддають перевагу над штанами сучасного крою парео, тобто шматку яскравої барвистої тканини, в яку таїтяни загортаються від пояса до щиколоток, а циліндру або навіть панамі— непокриту голову і загальну для чоловіків і жінок зачіску — хеї, в яку вплетені листя і квіти .

Тубільні жінки — це все ті ж таїтянки, описані Бугенвілем, — витончені і поетичні; свої чорні коси, що спускаються на плечі, вони прикрашають білими квітами тіарі (різновид гарденії) або покривають голову легкою шапочкою, зробленою із зеленої шкірки кокосового горіха. Івернес вишукано говорить про такі шапочки, що "одна її солодка назва "реварева" здається породженням мрії". Цьому чарівному наряду, в якому фарби, немов у калейдоскопі, переливаються при найменшому русі, відповідає витончена хода, ніжна посмішка, глибокий погляд, гармонійний звучний голос, і легко зрозуміти, чому, коли один з артистів зауважує: "Чорт забирай, красиві хлопці!", інші хором підхоплюють : " А жінки-бо які красуні!"

Такі досконалі зразки роду людського творець подбав помістити в гідну їх рамку. Неможливо уявити щось прекрасніше таїтянського пейзажу. Де ще побачиш таку розкішну рослинність, зрошувану швидкими водами річок і рясною нічною россою?

Здійснюючи прогулянки по острову, парижани весь час захоплюються чудесами рослинного царства. Залишивши позаду узбережжя з

плантаціями лимонних, апельсинових і кавових дерев, бавовни, арроруту, цукрового очерету, маніюки, індиго, сорго, тютюну, артисти блукають серед густих заростей середній частині острова, біля підніжжя гір, вершини яких виступають над зеленим куполом лісів. Всюди витончені кокосові пальми, миро, або рожеві дерева, казуарини, тобто залізні дерева, тіаїрі, тобто деревовидні молочайники, пурал, тамана, ахи, тобто сандалові дерева, гуаяви, мангові дерева, такка з їстівними коренями, а також чудові хлібні дерева з високим гладким білим стовбуром, з широким темно — зеленим листям, між якими сидять великі, наче з різьбленою шкіркою дорогоцінні плоди. Їх біла м'якоть складає основну їжу тубільців.

Поряд з кокосовою пальмою найбільш поширеним деревом є гуаява, що виростає всюди, мало не до самих гірських вершин; по-таїтянськ вона називається туава. Гуаяви утворюють густі ліси, а зарості дерев пурау являють собою дрімучі хащі, з яких дуже важко вибратися, якщо по необережності заберешся в їх непрохідні нетрі.

Однак хижих тварин немає. Єдине тубільне чотириноге схоже на кабана, за розмірами це щось середнє між свинею і вепром. Коні ж і бики завезені на острів, де добре розмножуються також вівці і кози. Таким чином, фауна є набагато біднішою флори навіть щодо пернатих. Є голуби і салангани, як на Сандвічевих. Ніяких гадів, крім стоніг і скорпіонів. Із комах — оси і москіти.

З острова Таїті вивозять бавовну й цукрову тростину, культура якого в даний час витісняє тютюн і кавове дерево; вивозять також кокосове масло і апельсини, а крім того, перламутр і перли.

Всього цього достатньо, щоб підтримувати жваву торгівлю з Америкою, Австралією, Новою Зеландією, Китаєм, Францією і Англією.

Під час однієї прогулянки квартет добирається до півострова Табарату. Там в портовій таверні, яку утримує колоніст, Фрасколен

розщедрюється на частування. Тубільцям з сусідніх селищ і тутешньому мутої подають французьке вино, яке за хорошу плату ставить на стіл господар закладу. Мешканці округи в свою чергу пригощають гостей місцевими стравами — так званими бананами фей красивого жовтого кольору, смачно приготовленими бульбами ямсу майоре, тобто плодами хлібного дерева, запеченими в ямі, наповненій розпеченими каменями, і, нарешті, особливим сортом варення, кислуватого на смак, яке робиться з тертого кокосового горіха і під назвою тайеро зберігається у високих склянках з бамбука.

Сніданок проходить дуже весело. Співтрапезники викурили незліченну кількість сигарет, згорнутих з цілого тютюнового листа, висушеного над вогнем і обгорненого листом пандануса. Тільки, замість того щоб наслідувати таїтянам і таїтянкам, які, затягнувшись, передають сигарету по колу, французи задовольнялися тим, що курили на французький манер. І коли мутої пропонує свою сигарету Пеншіні, той тільки дякує йому, вимовляючи: "Меа Майтай" — тобто "дуже добре", — і з такою забавною інтонацією, що всі присутні сміються.

Під час цих прогулянок учасники їх, звичайно, не могли щовечора повертатися в Папеете або на плавучий острів. Втім, всюди — і в селищах і в самотньо стоять хатинах, у колоністів і у тубільців, вони зустрічали привітний прийом, і всюди їх намагалися влаштувати якомога зручніше.

Сьомого листопада парижани вирішують побувати на мисі Венус, — від цієї прогулянки не може відмовитися жоден порядний турист.

Виступають на світанку, легким, бадьорим кроком. Переходять по мосту через красиву річку Фантахуа і йдуть вгору по долині до галасливого водоспаду, який хоч і не такий широкий, як Ніагара, але в два рази вище. Він з величним гуркотом падає з сімдесятип'ятиметрової висоти. Потім по схилу пагорба Тахарахі спускаються до морського берега біля високого мису, якому Кук дав назву "мис Дерева", так як в той час тут росло одиноке дерево, тепер уже засохле від старості.

Широка тіниста алея веде від села Тахарахі до маяка, що підноситься на крайній точці острова.

В цьому-то місці, на схилі зелене пагорба, оселилося сімейство Коверлі. Вілла Танкердона знаходиться далеко звідси, дуже далеко, по той бік Папеете, тому у Уолтера Танкердона немає ні найменших підстав прогулюватися поблизу мису Венус. Проте парижани виявили його тут. Молодий чоловік дістався верхом майже до самого котеджу Коверлі. Він привітався з музикантами і запитав, чи збираються вони повернутися сьогодні ввечері в Папеете.

— Ні, пане Танкердон, — відповів Фрасколен. — Ми отримали запрошення від місіс Коверлі і, ймовірно, проведемо вечір на віллі.

— Тоді, панове, я з вами прощаюся.

І друзям здалося, ніби лице молодика спохмурніло, хоча в цей момент жодна хмарка не затуляла сонця. Пришпоривши коня, він кинув останній погляд у бік котеджу, що білів серед дерев. На жаль, навіщо в мільярдера Танкердоне пробудився колишній комерсант? Навіщо зважився він посіяти розбрат серед населення плавучого острова, зовсім не створеного для докучних турбот?

— Знаєте, — сказав Пеншіна, — напевно, милий вершник був би не проти супроводжувати нас...

— Так, — додав Фрасколен, — і схоже, що друг Менбар абсолютно правий! Дивіться, він їде пригнічений тим, що не зустрів міс Коверлі.

— От і доказ того, що не в мільярдах щастя! — підхопив наш великий філософ Івернес.

Залишок дня і вечір музиканти проводять в котеджі Коверлі. Тут квартет зустрічає такий же прийом, як і в готелі на П'ятнадцятої авеню.

Під час цієї дружньої зустрічі, на загальне задоволення, багато уваги приділяється мистецтву. Місіс Коверлі добре грає на роялі і легко розбирає нові партитури. Міс Ді співає, як справжня артистка, а Івернес, що володіє приємним голосом, приєднує свій тенор до її дівочого сопрано.

Невідомо навіщо, може бути навіть навмисне, Пеншіна побіжно згадує про те, що він і його товариші бачили Уолтера Танкердона, який катався верхи недалеко від вілли. Чи добре він вчинив, чи не краще було промовчати?.. Важко сказати. У всякому разі, якби директор був тут, він безсумнівно схвалив би вчинок "Його високості". Легка, майже непомітна усмішка ковзнула по губах міс Ді, її красиві очі раптово спалахнули, і коли вона знову почала співати, голос її звучав якось особливо проникливо.

Місіс Коверлі окинула її швидким поглядом і, помітивши насуплені брови чоловіка, обмежилася питанням:

— Ти не втомилася, дитинко?

— Ні, мама.

— А ви, пане Івернес?

— Анітрохи, пані. До свого народження я, мабуть, співав у раю в хорі хлопчиків.

Вечір закінчується. Вже близько опівночі, і містер Коверлі знаходить, що пора

йти до сну.

На наступний день, задоволені цим простим і сердечним прийомом, музиканти повертаються в Папеете.

Стоянка на Таїті буде тепер триватиме всього один тиждень. Дотримуючись заздалегідь розробленого маршруту, Стандарт-Айленд знову пуститься в плавання на північний захід.

І цей останній тиждень, коли четверо туристів намагалися оглянути все, що заслуговувало уваги, не був б відмічений нічим особливим, якщо б 11 листопада не відбулася одна знаменна подія.

Семафор на пагорбі, що підноситься позаду Папеете, сигналізував рано вранці про появу загону французької тихоокеанської ескадри.

В 11:00 крейсер першого класу "Париж", який ескортувався двома крейсерами другого класу і одним катером, зупиняється на рейді.

Відбувається передбачений обмін салютами, і контр — адмірал разом з офіцерами сходять з флагмана "Париж" на берег.

Після офіційних гарматних пострілів, яким вторить співчутливий гуркіт батарей Хвилеріза і Корми, контр-адмірал і командувач — комісар островів Товариства наносять один одному візити.

Кораблям загону, офіцерам і матросам сильно пощастило, що вони прибули на рейд Папеете в той час, коли там ще знаходився Стандарт — Айленд: новий привід для прийомів і свят. "Перлина Тихого океану" відкрита для французьких моряків, які поспішають оглянути її чудеса. Протягом двох діб матроські форменці і офіцерські кітеля нашого флоту весь час миготять в натовпі виряджених мільярдців.

Сайрес Бікерстаф показує гостям обсерваторію, пан директор управління у справах мистецтв — казино та інші заклади, що знаходяться в його віданні.

Саме за цих обставин дивовижному Калістуту Менбару прийшла в голову якась воістину геніальна ідея, здійснення якої залишить по собі незабутню пам'ять.

Задум свій він повідомляє губернатору, а той, обговоривши його на раді іменитих громадян, дає свою згоду.

П'ятнадцятого листопада на острові має відбутися святкування. У програму його входить парадний обід і бал у залах мерії. До того часу мільярдці, що зняли собі вілли на Таїті, вже повернуться на Стандарт-Айленд, так як ще через два дні він знову виходить у море.

Найвизначніші з жителів обох частин міста зможуть таким чином бути присутнім на цьому святі на честь королеви Помари VI, таїтян європейського та тубільного походження і французької ескадри.

Організувати свято доручено Калістусу Менбару, і на його винахідливість, так само як і на його завзяття, цілком можна покластися. Квартет віддає себе в його розпорядження, і вирішено, що в числі найбільш цікавих номерів програми буде концерт.

Розіслати запрошення — міся, що випадає на долю губернатора.

Перш за все Сайрес Бікерстаф особисто вирушає просити королеву Помари, принців і принцес, що становлять її двір, бути присутнім на торжестві. Королева удостоює прийняти запрошення. Бере його з вдячністю також командувач — комісар і вищі французькі чиновники, контр-адмірал і його офіцери: всі вони явно зворушені цією люб'язністю.

Загалом, розіслано не менше тисячі запрошень. Зрозуміло, не вся тисяча гостей сяде за стіл у мерії. Ні, всього близько сотні: члени королівської сім'ї, офіцери ескадри, влада протекторату, старші службовці, члени ради іменитих громадян і вищі духовні особи Стандарт-

Айленда. Але в парку будуть накриті столи, влаштовані ігри і феєрверк для іншого населення.

Само собою зрозуміло, що король і королева Малекарлії теж не були забуті. Але їх величності, противники всяких церемоній, що самотньо живуть у своєму скромному будиночку на Тридцять другий авеню, дякують губернатора за запрошення і висловлюють жаль, що не зможуть його прийняти.

— Бідні величності! — говорить Івернес.

Великий день настав. Стандарт— Айленд розцвічено французькими та таїтянськими прапорами, які розвіваються за вітром разом з прапорами острова.

Королева Помари та її двір в ошатних туалетах прибувають в Штирборт —Харбор, де їм влаштовують урочисту зустріч. Обидві батареї проводять салют, на який відповідають гармати Папеете і військових кораблів.

Близько шести годин вечора, після прогулянки по парку, все це блискуче суспільство попрямувало в розкішно прибрану ратушу.

Яке чудове видовище являють головні сходи мерії: недарма кожна сходинка її коштувала не менше десяти тисяч франків, подібно східцям сходів особняка Вандербілта в Нью-Йорку! А в розкішно оздобленій їдальні для запрошених вже накриті столи до вечері.

Правила розміщення гостей відповідно до їх рангу були дотримані губернатором з бездоганним тактом. Ніякого приводу для конфлікту між знатними фаміліями обох частин міста не виникне. Кожен задоволений відведеним йому місцем — зокрема, міс Ді Коверлі, що сидить якраз навпроти Уолтера Танкердона. Молодому чоловіку і дівчині цього цілком достатньо, більше зближувати їх і не слід було.

Нема чого говорити, що французьким музикантам скаржитися теж нема на що. Їх помістили за головний стіл і тим самим зайвий раз засвідчили повагу до їх таланту і до них самих.

Що стосується меню цієї трапези, вивченого, обдуманого, виробленого самим паном директором, то воно доводить, що навіть щодо кулінарії Мільярд-Сіті може не заздрити старенькій Європі.

Судіть самі — ось зміст цього меню, надрукованого золотими буквами на веленовому папері ретельністю Калістуса Менбара.

Суп а ля д'Орлеан

Тертий суп Контес

Форель а ля Морней

Яловиче філе по-неаполітанськи

Фрикадельки з дичини по —віденськи

Мус з гусячої печінки а ля Тревізо

Шербети

Смажені перепілки з грінками Салат під соусом провансаль Зелений горошок по —англійськи Морозиво, маседуан, фрукти Тістечка

Печиво з пармезаном.

Вина:

Шато-ікем, шато-марго Шамбертен, шампанське Лікери

Чи придумувалися кращі поєднання страв для парадних обідів за столом англійської королеви, російського імператора, німецького імператора або президента Французької республіки, і чи могли приготувати що —небудь краще вправні кухар і найзнаменитіших кухонь обох материків?

В 9:00 гості попрямували в зали казино, де відбувся концерт. У програмі всього чотири — але зате дійсно видатних — твори:

П'ятий квартет Бетховена, ля-мажор, тв. 18;

Другий квартет Моцарта, ре-мінор, тв.. 10;

Другий квартет Гайдна, ре-мажор, тв. 64 (друга частина);

Дванадцятий квартет Онслоу, ми-бемоль.

Цим концертом паризькі артисти здобули нові лаври. Що б не говорив впертий віолончеліст, яка удача, що вони опинилися на борту Стандарт-Айленда!

Для європейців і тубільців у парку організовані різноманітні ігри. На галявинах влаштовують танці, і — нічого в цьому немає негожого! — всі танцюють під звуки акордеонів, які користуються великим успіхом у корінного населення островів Товариства. До того ж французькі матроси теж мають схильність до цього духовому інструменту, і так як звільнені на берег з "Парижа" та інших кораблів у великій кількості прибули на Стандарт-Айленд, оркестрів хоч відбавляй, і акордеони шаленіють. Людські голоси теж дають себе знати, і матроські пісні перегукуються з хімерре, улюбленими народними піснями океанійців.

Взагалі тубільці Таїті, і чоловіки і жінки, дуже люблять і спів і танці, якими вони славляться. У цей вечір вони неодноразово виконують всі фігури репауіпи,

яка може вважатися національною танцем. Вона супроводжується барабанним боєм, що відзначає її ритм. А потім із захопленням виступають танцюристи будь —якого походження — і тубільці і іноземці, — збуджені всілякими напоями —частуванням муніципалітету.

У той же час у вітальнях міської ратуші на балу більш вишуканого стилю, де в якості розпорядника виступає Атаназій Доремюс, зібралися всі знатні сім'ї міста. Дами — мільярдки і таїтянки — виряджені в свої розкішні вбрання. Немає нічого дивного, якщо перші, вірні клієнтки паризьких кравців, без зусиль затьмарюють навіть найбільш елегантних європейок колонії. Їх голови, плечі, груди просто залиті діамантами, і лише суперництво між ними самими може представляти хоч якийсь інтерес. Але чи знайдеться людина, яка узяла б на себе сміливість вирішити, хто величніше — місіс Коверлі чи місіс Танкердон? У всякому разі, це буде не Сайрес Бікерстаф, який незмінно піклується про те, щоб між обома частинами острова підтримувалася належна рівновага.

У почесній кадрилі виступає королева Таїті зі своїм августійшим чоловіком, Сайрес Бікерстаф з місіс Коверлі, контр-адмірал з місіс Танкердон, комодор Сімкоо з першою статс-дамою королеви. Одночасно утворюються і інші кадрили, де пари змішуються в залежності лише від своїх смаків і симпатій. Всі разом являють чарівне видовище. І, проте, Себастьян Цорн стоїть осторонь, і вся поза його виражає якщо не обурення, то у всякому разі презирство, як у двох сердитих римлян на знаменитій картині "Занепад Рима". Івернес, Пеншіна і Фрасколен старанно танцюють вальс, польку, мазурку із самими гарненькими таїтянками і з самими чарівними панянками Стандарт-Айленда. І хто знає, може бути, в кінці цього балу вирішилася доля багатьох пар, що безсумнівно змусить службовців, які реєструють шлюби, попрацювати понаднормово. До загального здивування, за дивною випадковістю в одній з кадрилі кавалером міс Коверлі виявляється Уолтер Танкердон! Але чи справді це випадок, чи не підстроїла його дипломатична винахідливість пана директора управління мистецтв? Ця подія в усякому разі дивовижна, і вона багата самими важливими наслідками, бо може виявитись першим кроком до примирення між двома могутніми сім'ями.

Після феєрверку, пущеного з обширної галявини парку, знову почалися танці, що тривали всю ніч.

Таким було це знаменне свято, і пам'ять про нього збережеться протягом усіх довгих і щасливих років, які прийдешне — треба сподіватися — підготувало Стандарт —Айленду.

Через день стоянка закінчується, і на світанку комодор Сімкоо дає наказ про відплиття. Гарматні залпи відзначають відплиття плавучого острова, так само як раніше відзначали його прибуття, а він люб'язно відповідає таїтянам салютом на салют.

Стандарт-Айленд направляється на північний захід, щоб хоч побіжно оглянути інші острови архіпелагу, після Навітряних островів — групу Підвітряних. І вони пропливають вздовж мальовничих берегів Муреа — які немов нащетинилися гірськими піками, з яких центральний має наскрізний отвір, повз Раіатеа —священного острова, колиски тубільних королів, повз Борабора, над яким здіймається тисячометрова вершина, потім повз острівців Мату-Іті, Мопелія, Тубуаї, Ману, — все це ланки таїтянського ланцюга, що простягнувся через ці місця.

Дев'ятнадцятого листопада, в час, коли сонце ховається за горизонтом, зникають і останні вершини архіпелагу.

Тоді Стандарт-Айленд повертає на південний захід, — це новий напрямок телеграфні апарати відзначають на картах, виставлених у вітринах казино.

Того, хто в цю хвилину спостерігав би за капітаном Саролем, вразив би його похмурий полум'яний погляд і лютий вираз обличчя, коли загрозливим жестом він вказав своїм малайцям шлях на Нові Гебріди, розташовані у тисячі двісті льє на захід!

ЧАСТИНА ДРУГА

1. НА ОСТРОВАХ КУКА

Ось уже шість місяців як Стандарт-Айленд, покинувши бухту Магдалени, пливе по Тихому океану від архіпелагу до архіпелагу. За весь час цього чудового плавання не відбулося жодного нещасного випадку. В дану пору року в екваторіальній зоні море спокійне і, як завжди, дують пасати. Втім, якщо і налетить шквал або буря, міцна основа Стандарт-Айленда, на якій непорушно покояться Мільярд-Сіті, обидва порти, парк і навколишні поля, не відчуває жодних поштовхів. Шквал проходить, буря стихає, — на "перлині Тихого океану" їх ледве помітили.

Тут швидше доводиться побоюватися монотонності занадто одноманітного існування. Але наші парижани перші готові визнати, що нічого подібного вони не відчувають. У неосяжної пустелі океану всюди трапляються оази — ті архіпелаги, які Стандарт-Айленд вже відвідав, тобто Гавайські острови, Маркізькі, Помоту, острови Товариства, і ті, з якими ще належить ознайомитися, перш ніж він поверне назад на північ, — острова Кука, Самоа, Тонга, Фіджі, Нові Гебріді і, можливо, ще інші. Скільки різноманітних стоянок, стільки можливості, яка заздалегідь передчувається, оглянути ці місця, надзвичайно цікаві в етнографічному плані!

Що ж до Концертного квартету, то на що йому скаржитися, навіть якщо б у нього і залишався на це час? Чи може він вважати себе відрізнаним від решти світу? Хіба поштовий зв'язок з обома материками не діє регулярно? Не тільки нафтоналивні судна доставляють свій вантаж для електростанцій в заздалегідь призначені дні, але не проходить і двох тижнів без того, щоб в Штирбор —Харбор або в Бакборт-Харбор не прибували на пароплавах всілякі товари, а разом з ними й різні новини та звістки про події зовнішнього світу, якими урізноманітнює свої дозвілля населення Мільярд-Сіті.

Само собою зрозуміло, що винагорода, що належить артистам, виплачується з пунктуальністю, яка свідчить про невичерпні кошти, що є в розпорядженні

Компанії. Тисячі доларів течуть в касу квартету. Коли ангажемент закінчиться, музиканти будуть багаті, навіть дуже багаті. Ніколи ще вони не жили в такій розкоші, і їм не доводиться шкодувати про "порівняно скромні" результати їхньої поїздки по Сполучених Штатах Америки.

— Ну, — запитав одного разу Фрасколен у віолончеліста, — розлучився ти зі своїм упередженням проти Стандарт-Айленда?

— Ні, — відповідає Себастьян Цорн.

— Але ж ми, — додає Пеншіна, — неабияк наб'ємо тут калитку.

— Набити калитку — це ще не все, треба також бути впевненим, що понесеш її з собою!

— А ти не впевнений?

— Ні.

Що на це відповісти? За гроші-то вже у всякому разі нічого боятися, — адже гонорар кожні чверть року переводиться в Америку і надходить в касу нью-йоркського банку. Тому найкраще, що можна зробити, — це надати цьому упертому музиканту скніти в своїх необґрунтованих сумнівах.

Дійсно, майбутнє видається їм цілком забезпеченим. В розбратах обох частин міста начебто настав період затишшя. Сайресу Бікерстафу і його підлеглим не на що скаржитися.

Губернатору багато клопоту з часу "великої події, що сталася на балу в ратуші". Так, Уолтер Танкердон танцював з міс Ді Коверлі. Чи слід зробити висновок з цього, що відносини між двома іменитими сімействами стали менш напруженими? Безперечно лише те, що Джем Танкердон і його друзі вже не говорять про те, що треба перетворити

Стандарт-Айленд в промисловий і торговий край. А у вищому суспільстві багато розмов щодо події, що мала місце на балу. Деякі проникливі уми вже вбачають тут зближення, можливо навіть більше ніж зближення, — союз, який покладе кінець розбратам у приватному та суспільному житті населення острова.

Якщо це передбачення здійсниться, то чарівна дівчина і милий хлопець, які безсумнівно гідні один одного, скажуть, як нам здається, що здійснилася найзаповітніша їхня мрія.

Уолтер Танкердон не встояв перед чарівністю міс Ді Коверлі. Він любить її вже цілий рік, але через становище, яке виникло, нікому не довірив своєї таємниці. Міс Ді вгадала це, зрозуміла і була зворушена такою скромністю. Можливо, вона навіть заглянула в глиб свого власного серця і відчула, що воно готове відповісти серцю Уолтера ?.. Втім, вона нічого не виявила. Вона проявляє стриманість, як того вимагає її почуття власної гідності і відчуженість, існуюча між обома родинами.

У той же час помітно, що Уолтер і міс Ді ніколи не беруть участі в суперечках, які часом виникають в особняку на П'ятнадцятої авеню і в особняку на дев'ятнадцятій. Коли впертий Джем Танкердон вибухає яким-небудь жовчним випадом проти Коверлі, його син схиляє голову, замовкає і йде. Коли Нет Коверлі починає метати громи і блискавки проти Танкердонів, його дочка опускає очі, її прекрасне обличчя блідне, і вона намагається, правда безуспішно, змінити тему розмови. Якщо найіменитіші співвітчизники нічого ще не помітили, то це звичайна доля батьків, яким природа закриває очі пов'язкою. Зате, як запевняє

Калістус Менбар, місис Коверлі і місис Танкердон не так вже сліпі! У матерів очі зірки, і душевний стан дітей давно викликає в обох дам тривогу.

Адже єдине, що могло б допомогти, — неможливо. В глибині душі вони добре розуміють, що при взаємній ворожнечі суперників, при

постійних уколах їх самолюбству, у всіх випадках, коли виникає питання про те, кому має належати першість, немає надії на примирення і не може бути мови про союз між їхніми сім'ями. І все-таки Уолтер і міс Ді люблять один одного...

Матері про це вже давно здогадуються...

Не раз молодого чоловіка переконували зробити свій вибір серед наречених лівобортної частини острова. Між ними є чарівні дівчата, відмінно виховані, які мають майже такий же статок, як він сам, і сім'ї яких були б ошчасливлені таким браком. Батько заговорював про це дуже рішуче, мати — теж, хоч і менш наполегливо. Уолтер відмовлявся під тим приводом, що в нього немає ніякої схильності до одруження. Проте колишній чиказький негоціант не приймає таких відмовок. Не можна ж синові мільярдера залишатися холостяком. Якщо він не може знайти дівчину по своєму смаку на Стандарт-Айленді — зрозуміло, дівчину свого кола, — ну, нехай помандрує, поїздить по Америці і Європі!.. З його ім'ям, з його статком, не кажучи вже про особисті якості, від наречених відбою не буде, побажай він навіть принцесу королівської або імператорської крові!.. Так думав Джем Танкердон. Але кожен раз, як батько припирає його до стіни, Уолтер вперто відмовлявся вирушати на пошуки нареченої. І коли мати одного разу запитала:

— Мій хлопчик, може, тут є дівчина, яка тобі подобається?

Він відповів:

— Так, мама, є!..

Але так як міс Танкердон не стала допитуватися, хто ця дівчина, він не вважав за потрібне назвати її.

Щось подібне відбувалося і в родині Коверлі. Колишній ново — орлеанський банкір хотів би видати свою дочку за одного з молодих

людей, які відвідують їх прийоми. Якщо жоден з них їй не подобається, що ж, батьки відвезуть її за кордон... Вони побувають у Франції, в Італії, в Англії... Але міс Ді відповідала, що вона вважає за краще не залишати Мільярд-Сіті... Їй добре і на Стандарт —Айленді... Їй би тільки залишитися тут... Містера Коверлі явно бентежила ця відповідь, — йому було неясно, що за нею криється.

Звичайно, міс Коверлі не задавала дочки такого прямого запитання, як міс Танкердон своєму синові, і можна з упевненістю сказати, що міс Ді не зважилася б навіть матері відповісти на нього настільки ж відверто.

Ось як була справа. Хоча у наших закоханих уже немає сумнівів у своїх почуттях, вони лише обмінюються іноді поглядами, але ніколи не заговорюють друг з другом. Зустрічаються вони тільки в офіційних місцях, на прийомах у Сайреса Бікерстафа, під час якоїсь церемонії, на якій імениті громадяни Мільярд —Сіті не можуть не бути присутніми, хоча б через свого становища в суспільстві. У всіх цих випадках Уолтер Танкердон і міс Ді Коверлі ведуть себе вкрай стримано, бо найменша необережність може викликати великі неприємності.

Заздалегідь можна судити про наслідки тої незвичайної події, яка відбулося на балу в резиденції губернатора. Люди, схильні до перебільшень, вважали її скандальною, і на наступний день все місто тільки про неї і говорило. Втім, все відбулося дуже просто. Пан директор управління мистецтв запросив міс Коверлі танцювати... але коли почалася кадрили, його на місці не виявилось, — ну цей підступний Менбар!..

Тут же дуже до речі підвернувся Уолтер Танкердон, і дівчина прийняла його у якості кавалера...

Можливо, мабуть навіть напевно, що після події, такої значної у світському житті Мільярд-Сіті, з тієї та іншої сторони пішли пояснення.

Містер Танкердон, мабуть, став розпитувати сина, а містер Коверлі — дочку. Але що відповіла міс Ді?.. Що відповів Уолтер ?..

Чи втрутилися місіс Танкердон і місіс Коверлі і чим скінчилося це втручання? Навіть Калістус Менбар при всій своїй проникливості, при всіх своїх дипломатичних талантах не міг нічого довідатися. На розпитування Фрасколена він замість відповіді тільки підморгує правим оком, що, однак, анічогісінько не означає, оскільки йому нічого не відомо.

Цікаво, втім, відзначити, що після того пам'ятного вечора, зустрічаючись з місіс Коверлі і міс Ді на прогулянці, Уолтер шанобливо кланяється, а молода дівчина і її мати відповідають йому на уклін.

Якщо вірити пану директору, це — гігантський крок вперед, свого роду "стрибок у майбутнє".

Вранці 25 листопада на море відбулася подія, що не має ніякого відношення до справ двох найвизначніших родин плавучого острова.

На світанку вахтові спостерігачі обсерваторії відзначили появу кількох великих військових кораблів, які пливли в південно — західному напрямку. Кораблі йшли кільватерною колоною, на належній відстані один від одного. Ймовірно, це загін якої-небудь військової ескадри, яка крейсує у Тихому океані.

Комодор Сімкоо попереджає по телеграфу губернатора, і той наказує обмінятися салютом з військовими кораблями.

Фрасколен, Івернес і Пеншіна піднімаються на вежу обсерваторії, бажаючи бути присутнім при виявленнях міжнародної ввічливості.

Біноклі спрямовані на кораблі, — їх всього чотири; знаходяться вони ще на відстані п'яти-шести миль. Прапори на них не підняті, і не можна з'ясувати, до флоту якою держави вони належать.

— Ніщо не вказує на їх національну приналежність? — запитує Фрасколен у офіцера.

— Ніщо, — відповідає той, — але, судячи з вигляду, я сказав би, що це британські кораблі. До того ж в цих місцях можна зустріти підрозділи тільки англійських, французьких чи американських ескадр. Хто вони — стане ясно, коли, вони наблизяться на одну —дві милі.

Кораблі наближаються з помірною швидкістю, і якщо вони не змінять курсу, то пройдуть всього в декількох кабельтових від Стандарт-Айленда.

Глядачі вже зібралися біля батареї Хвилеріза і з цікавістю стежать за рухом кораблів.

Через годину кораблі вже менш ніж у двох милях від Стандарт — Айленда; це крейсера старого зразка, трищоглові і за зовнішнім виглядом значно більш показні, ніж нові судна з зменшеним рангоутом. З широких труб вириваються димки, що відносяться західним вітром далеко до горизонту.

Коли кораблі виявляються всього в півтора милях, офіцер цілком впевнено говорить, що це британський військово —морський загін, що курсує в західній частині Тихого океану, де деякі архіпелаги, як, наприклад, Тонга, Самоа, острови Кука, входять до складу британських володінь або знаходяться під британським протекторатом.

Офіцер вже готується підняти прапор Стандарт —Айленда, полотнище із золотим сонцем, яке широко розгорнеться за вітром. Чекають тільки, щоб флагман загону першим зробив салют.

Проходить хвилин десять.

— Якщо це англійці, — зауважує Фрасколен, — то вони не поспішають віддати данину ввічливості.

— Чого ти хочеш? — відповідає Пеншіна. — У Джона Буля капелюх сидить на голові дуже щільно, зняти його — йому не так — то легко. Офіцер знизує плечима.

— Так, це англійці, — говорить він. — Я знаю їх, вони не стануть салютувати.

Дійсно, на щоглі головного корабля прапор так і не з'явився. Кораблі проходять

повз плавучий острів, як ніби його зовсім не існує.

Втім, за яким правом він існує взагалі? За яким правом ускладнює він судноплавство в цій частині Тихого океану? Чому Англія повинна виявляти до нього якусь увагу? Адже вона і раніше протестувала проти спорудження величезної машини, яка тепер, ризикуючи викликати зіткнення, плаває в цих водах і перерізає морські шляхи.

Загін пішов, як погано вихований джентльмен, який на тротуарах Ріджент-стріт або Стренда не бажає нікого впізнавати, і прапор Стандарт-Айленда так і не було піднято.

Легко уявити собі, як честять в місті та в портах зарозумілу Англію, цей підступний Альбїон, цей Карфаген нового часу. Прийнято рішення більше не відповідати на салюти британських суден, якщо такі будуть, що, однак, мало ймовірно.

— Яка різниця в порівнянні з нашою ескадрою, коли вона прийшла на Таїті! — вигукнув Івернес.

— Ну, — відповів Фрасколен, — французька чемність...

— *Sostenuto con espressione*⁴, — додав "Його високість", витонченим жестом відбиваючи такт.

Вранці 29 листопада спостерігачі відзначили вдалині першу висоту острова Кука, які розташовані на 20° південної широти і 160° західної довготи. Цей архіпелаг, спершу названий Мангана, потім ім'ям Херві, отримав потім ім'я Кука, який висадився там в 1770 році. Він складається з островів Мангана, Раротонга, Атіу, Мітіеро, Херві, Палмерстон, Хеджмейстер і т.д. Його населення, за походженням маорійське, зменшилося з двадцяти до дванадцяти тисяч чоловік, вже навернених місіонерами в християнство. Ці остров'яни, які дуже дорожать своєю незалежністю, завжди чинили опір чужоземним загарбникам. Вони все ще вважають себе господарями на своїй землі, хоча потроху піддаються впливу, який чинить на них "заступництво" (всім добре відомо, що це таке) влади англійської Австралії.

Перший острів архіпелагу, який зустрічається на шляху, це Мангана —найзначніший і населений, власне кажучи, — столиця архіпелагу.

По маршруту тут передбачається двотижнева стоянка.

Може бути, на цьому архіпелазі Пеншіна познайомиться зі справжніми дикунами — дикунами в стилі Робінзона Крузо, яких він марно шукав на Маркізьких островах, на островах Товариства, на Нукухіва? Чи задовольнить, нарешті, парижанин свою цікавість? Чи побачить він справжніх, здатних довести свою природу людоджерів?

— Старина Цорн, — говорить він в той день своєму товаришу, — якщо і тут немає людоджерів, так їх немає ніде!

— Я міг би тобі відповісти: а мені яке діло? — каже цей їжак, знову щетинистий. — Але я питаю тебе: а чому... тут повинні бути людоджери?

— Адже острів називається "Мангана". Сама людодська назва

І Пеншіна ледь встигає ухилитися від удару кулаком, чого він цілком заслуговує за такий огидний каламбур.

Втім, чи є на Мангану людожери, чи ні, — "Його високості" не вдається з ними познайомитися.

Дійсно, ледь Стандарт-Айленд підійшов на відстань милі до Мангани, як від острова до молу Штирборт-Харбора попрямувала пирога. У ній був англійський резидент — простий протестантський пастор, який встановив на архіпелазі набагато більш жорстоку тиранію, ніж колишні тубільні монархи. Високоповажна духовна особа володіє кращими землями на цьому острові, що має тридцять миль в окружності і населеному чотирма тисячами жителів; поля тут добре оброблені, є багатющі плантації таро, арроруту і ямсу. У столиці острова Оухоре, біля підніжжя пагорба, порослого кокосовими пальмами, хлібними, манговими і перцевими деревами, стоїть комфортабельний будинок пастора. Кругом будинку в квітучому саду розпускаються колія, гарденії і півонії. Пастор підтримує свою могутність за допомогою мутуї — поліції, перед взводом якої схиляються їх тубільні величності і яка забороняє жителям лазити на дерева, полювати і ловити рибу по неділях і іншим святкових днях, гуляти після дев'яти годин вечора і купувати продукти за цінами, що відхиляються від доволі встановленої такси. За всі ці "порушення" стягуються штрафи, причому левова частка піастрів застряє в кишенях не надто педантичного пастора.

З човна виліз товстий чоловік. До нього підійшов портовий офіцер, і вони обмінялися привітаннями.

— Від імені їх Величностей короля та королеви острова Мангани, — каже англієць,

— я вітаю його превосходительство губернатора Стандарт-Айленда.

— Я уповноважений вислухати і подякувати вам, пане резидент, — відповідає офіцер, — а наш губернатор особисто з'явиться засвідчити свою повагу...

— Його превосходительство може розраховувати на хороший прийом, — каже резидент з виразом лукавства й жадібності на своїй хитрій фізіономії.

Потім він додає солодким голоском:

— Я вважаю, санітарний стан Стандарт— Айленда не залишає бажати кращого ?..

— Він, як завжди, чудовий.

— Можливо, однак, є випадки заразних захворювань — інфлюенцій, тифу, вітряної віспи?..

— Навіть нежиті ні в кого немає, пан резидент. Будьте ласкаві розпорядитися, щоб нам надали вільний доступ на берег, і як тільки ми закріпимося на своїй стоянці, можна буде встановити регулярне сполучення з островом Мангана.

— Справа в тому... — говорить пастор не без деякого коливання, — якщо хвороби...

— Повторюю вам, про хвороби і згадки немає.

— Отже, мешканці Стандарт-Айленда мають намір зійти на берег ?..

— Так... так само, як зовсім недавно вони сходили на східних островах.

— Чудово, чудово... — повторює низенький товстун. — Будьте впевнені, прийом їх чекає найкращий, раз немає епідемії...

— Запевняю вас, ніяких.

— Що ж, нехай висаджуються... в будь-якій кількості... Жителі острова приймуть їх найкращим чином, адже вони дуже гостинні... Тільки...

— У чому ж справа?

— Їх величності в згоді з радою вождів вирішили, що на острові Мангана, так само як і на інших островах архіпелагу, для іноземців встановлюється податок на право висадки...

— Податок?

— Так... два піастри... Бачите, яка трохи... два піастри з кожного, хто зійде на берег.

Абсолютно ясно, що цей закон внесений резидентом, а король, королева та рада вождів тільки схвалили його, і, звичайно, значна частка надходжень від податку піде його превосходительству. Проте на островах східній частині Тихого океану про такі податки ніколи й мови не було, і тому портовий офіцер не може стримати свого здивування.

— Ви серйозно говорите ?.. — запитує він.

— Цілком серйозно, — заявляє резидент. — Ми не впустимо нікого, хто не сплатить цих двох піастрів...

— Добре! — відповідає офіцер.

Потім, розкланявшись з його превосходительством, він йде в телефонну кабінку і повідомляє про цю пропозицію коменданту.

Етель Сімкоо з'єднується з губернатором. Чи личить плавучому острову зупинитися на виду Мангани, оскільки претензії місцевої влади настільки ж рішучі, як і необґрунтовані?

Відповіді довго чекати не доводиться. Порадившись зі своїми помічниками, Сайрес Бікерстаф відмовляється підкоритися цій образливій постанові про податок. Стандарт-Айленд не буде зупинитися ні у острова Мангани, ні біля інших островів архіпелагу.

Жадібний пастор так і залишиться при своїх претензіях, а мільярду відправляться куди-небудь по сусідству, до менш жадібних і менш вимогливих тубільців.

Тому механікам дається розпорядження пустити всі мільйони кінських сил щодуху. От яким чином сталося, що Пеншіна позбувся задоволення потиснути руку шановним людоджерам — якщо вони і були на архіпелазі! Але не варто йому сумувати! На островах Кука люди більше не поїдають собі подібних.

Стандарт — Айленд направляє по широкому морському рукаву, який на півночі замикається групою з чотирьох островів. Назустріч часто трапляються пироги. Деякі з них зроблені і оснащені досить майстерно, інші являють собою

простий видовбаний деревний стовбур, але керують ними сміливі рибалки, які наважуються полювати навіть за китами, численними в цих морях.

Острови цієї групи дуже родючі, і зрозуміло, чому Англія, якої поки що не вдалося приписати їх до своїх тихоокеанських володінь, нав'язала їм свій протекторат. Здалеку можна було розрізнити скелясті береги

Мангани, облямовані кільцем коралових рифів, сліпучо білі будинки, обмазані негашеним вапном, одержуваним з коралів, і пагорби, які не перевищують двохсот метрів і вкриті темно —зеленою тропічної рослинністю.

На другий день комодор Сімкоо по горах, зарослих лісом до самих вершин, визначає острів Раротонга. Ближче до середини острова піднімається на тисячу п'ятсот метрів вулкан, вершина якого виступає над густими зеленіючими хащами. Серед цих заростей виділяється білосніжна будівля з готичними вікнами. Це протестантський храм, збудований серед великих лісів, які спускаються до самого узбережжя. Деревя, дуже високі, з потужними гілками і химерними стовбурами, вигнуті, викривлені і покриті величезними наростами, як старі яблуні Нормандії або старі оливи Провансу.

Може бути, преподобний пастор, який пасе душі жителів Раротонга і перебуває в половинній частці з директором "Німецького Тихоокеанського товариства ", який захопив у свої руки всю торгівлю на острові і не встановлював, як його колега з острова Манган, податку на іноземців ?

Може бути, мільярдці могли б, не розщедрюючись, засвідчити свою повагу двом королевам, які заперечують один у одного владу над островом, одна в селищі Арогнані, інша в селищі Аваруа? Але Сайрес Бікерстаф не вважає за потрібне робити стоянку в цього острова, і його підтримує вся рада іменитих громадян, які звикли, щоб їм всюди надавали королівський прийом. Загалом, це чистий збиток для тубільців, що перебувають під владою невдалих англіканських священників, бо у набобів Стандарт-Айленда туго набитий капшук, і вони завжди готові смітити грошима.

До вечора видно вже тільки пік вулкана, що стирчить на горизонті, немов олівець. Міріади морських птахів влаштувалися без жодного дозволу на Стандарт-Айленді і кружляють над ним, а з настанням ночі

відлітають, швидко махаючи крилами, в північну частину архіпелагу, на острівці, у яких вічно шумить прибій.

Під головуванням губернатора на плавучому острові збирається рада, і на ньому вноситься пропозиція про зміну маршруту. Стандарт-Айленд пливе по воді, де переважає англійський вплив. Продовжувати шлях на захід уздовж двадцятої паралелі, як було вирішено раніше, значить пливти по напрямку до островів Тонга і Фіджі. Але те, що сталося на островах Кука, не схиляє до відвідування цих островів. Чи не краще податися до Нової Каледонії, архіпелагу Лоялті, де "перлина Тихого океану" буде прийнята зі звичайною французькою ввічливістю? Потім, після грудневого сонцестояння, можна буде, не мудруючи, повернутися в екваторіальну зону.

Правда, це означало б віддалитися від Нових Гебрід, куди треба доставити малайців і їх капітана з потерпілого крах кечу...

Під час обговорення нового маршруту малайці проявляли дуже зрозумілу тривогу, тому що, якщо зміни будуть прийняті, це ускладнило б їх повернення на батьківщину. Капітан Сароль не може приховати свого розчарування, скажімо навіть, своєї люті, і той, хто почув би, як він говорить з командою, без сумніву вважав би його роздратування більш ніж підозрілим.

— Як вам подобається, вони хочуть висадити нас на Лоялті... або на Новій Каледонії!.. А наші друзі вже чекають нас на Ероманга... А наш план? Адже на Нових Гебридах все так добре підготовлено! Невже удача вислизне у нас з рук ?..

На щастя для малайців і на нещастя для Стандарт-Айленда, пропозиція змінити шлях не приймається. Імениті панове не терплять ніякого порушення своїх звичок. Плавання триватиме так, як це встановлено маршрутом, розробленим при відпливті з бухти Магдалени. Але для того, щоб відшкодувати двотижневу зупинку на островах Кука,

яка не відбулася, прийнято рішення попрямувати до архіпелагу Самоа, тобто зробити гак в північно — західному напрямку, перш ніж іти на острови Тонга.

Дізнавшись про таке рішення, малайці не можуть приховати свого задоволення.

Втім, що ж, цілком природно, — як їм не радіти тому, що рада іменитих громадянина відмовився від свого наміру висадити їх на Новій Каледонії?

2. ВІД ОСТРОВА ДО ОСТРОВА

Якщо горизонт Стандарт-Айленда начебто прояснився, з тих пір як відносини між правобортними і лівобортними жителями стали менше натягнутими, якщо цим поліпшенням обидві сторони зобов'язані почуттю, яке відчувають один до одного Уолтер Танкердон і міс Ді, і якщо, нарешті, губернатор і директор управління мистецтв мають підстави сподіватися, що прийдешній день не буде затьмарений внутрішніми чварами, то тим не менш саме існування "перлини Тихого океану" знаходиться під загрозою і навряд чи їй вдасться уникнути давно підготовленої катастрофи. Чим далі на захід, тим ближче вона до місця своєї загибелі, і винуватець злочинного задуму проти плавучого острова не хто інший, як капітан Сароль.

Справді, зовсім не випадкові обставини привели малайців на Сандвічеві острови. Кеч зупинився в Гонолулу тільки для того, щоб дочекатися звичайного приходу Стандарт-Айленда. Поплисти за ним після його відплиття, триматися поблизу від нього, не викликаючи підозр, і раз немає можливості стати його пасажирами, то потрапити на нього разом з усією командою в якості потерпілих при аварії, а потім, під приводом повернення на батьківщину, направити плавучий острів до Нових Гебрід, — таким був намір капітана Сароля.

Читач уже знає, як була здійснена перша половина цього плану.

Зіткнення, жертвою якого нібито став кеч, було вигадано. Ніякий корабель не налітав на нього у лінії екватора. Малайці самі пробрили своє судно, та так спритно, що воно могло ще триматися на воді до тих пір, поки їм не надали допомоги, про яку вони просили гарматним пострілом. Коли ж рятувальна шлюпка з Штирборт-Харбора була вже зовсім близько, вони відкрили у кеча пробоїну. Версія про зіткнення виявлялася таким чином правдоподібною, і ніхто не міг засумніватися в праві моряків, чиє судно тільки що затонуло, вважатися потерпілими корабельна аварію: їм, зрозуміло, слід було надати притулок на острові.

Правда, могло статися, що губернатор не побажав би залишити їх на Стандарт-Айленді. Могло статися, що за правилами, що діють на плавучому острові, іноземцям не дозволено було на ньому проживати. Могло статися, що їх вирішили б висадити на найближчому архіпелазі...

Доводилося йти на ризик, і капітан Сароль на нього пішов. Але враховуючі доброзичливу відповідь Компанії було вирішено залишити малайців з затонулого кеча на Стандарт-Айленді і висадити їх на Нових Гебридах.

Так і вийшло. Ось уже чотири місяці капітан Сароль і його десять малайців абсолютно вільно живуть на плавучому острові. Вони мали можливість обстежити його з кінця в кінець, проникнути в усі його таємниці, — і вони це зробили самим добросовісним чином. Все йде так, як їм потрібно. Правда, в той момент, коли виникли побоювання, що рада іменитих громадян змінить маршрут, їх тривога ледь не викликала підозру! Але, на щастя для них, маршрут залишився колишнім. Мине ще три місяці, Стандарт — Айленд підійде до Нових Гебрід, і там станеться катастрофа, перед якою потемніють всі лиха, які коли-небудь відбувалися на море.

Архіпелаг Нових Гебрид дуже небезпечний для мореплавців не тільки через рифи, якими усіяні підступи до нього, не тільки через стрімкість течій, поширених в його водах, але також через люту мораль частини його населення. З часу, коли Кірос відкрив його в 1706 році, після того як Бугенвіль обстежив його в 1768 році, а Кук — в 1773-м, архіпелаг неодноразово був ареною жахливої різанини, і, мабуть, його погана слава цілком виправдовує побоювання Себастьяна Цорна щодо результату плавання Стандарт-Айленда. Канаки, папуаси, малайці змішалися на Нових Гебридах з чорними австралійцями; населення відрізняється підступністю, віроломством і не піддається цивілізації. Деякі острови цієї групи — справжні розбійницькі лігва, їх населення промишляє одними піратськими набігами.

Капітан Сароль, за походженням малаєць, належить до розряду морських розбійників, які торгують неграми, возять сандалове дерево, полюють на китів і, за зауваженням військово — морського лікаря Агона, який побував на Нових Гебридах, є справжньою виразкою цих місць. Сміливий, підприємливий, звиклий плавати у найбільш підозрілих островах, дуже сильний в своєму ремеслі і який неодноразово очолював різні криваві підприємства, Сароль вже не новачок у своїй справі і завдяки таким подвигам набув популярність в морях західної частини Тихого океану.

І ось кілька місяців тому капітан Сароль і його товариші в співництві з кровожерливим населенням Ероманга, одного з Ново — Гебридських островів, підготували таку штуку, яка в разі успіху дозволить їм жити розкошуючи в личині чесних людей всюди, де їм заманеться. Вони почули про самохідний острів, — адже він вже з минулого року плаває між тропіками. Вони знають, які незліченні багатства скупчилися в його багатющій столиці. Але так як острів не збирається забиратися далеко на захід, його треба якось заманити ближче до дикого Ероманга, де йому вже уготована загибель.

З іншого боку, хоча новогебридці і розраховують на підмогу з боку тубільців прилеглих островів, вони змушені пам'ятати про свою

нечисленності в порівнянні з населенням Стандарт-Айленда, а також про ті засоби захисту, які острів має. Тому не може бути й мови про те, щоб напасти на нього в море, як на просте торгове судно, або про те, щоб взяти його на абордаж за допомогою цілої флотилії пірог.

Малайці зуміли, не викликаючи підозр, використати гуманне до них відношення, і ось Стандарт-Айленд підійде до Ероманга... Зупиниться в кількох кабельтових... Раптово і несподівано на ньому з'являться тисячі тубільців... Вони посадять його на рифи, він розіб'ється... стане ареною грабежу і різанини... І правда, цей жахливий задум має шанси на успіх.

Ось чим капітан Сароль і його банда вирішили заплатити за гостинність, надану мільярдами, — тепер Стандарт-Айленд приречений на загибель і невідворотно наближається до неї.

Дев'ятого грудня комодор Сімкоо досягає сто сімдесят першого меридіана в точці його перетину з п'ятнадцятою паралеллю. Між цим меридіаном і сто сімдесят п'ятих знаходиться архіпелаг Самоа, де Бугенвіль побував в 1768 році, Лаперуз в 1787-м і Едварда в 1791-му.

Першим запеленгований на північно — заході острів Троянд — безлюдний і який не заслуговує відвідування.

Через два дні показується острів Мануа. Його найвища точка піднімається на сімсот шістдесят метрів над рівнем моря. Хоча на ньому є близько двох тисяч жителів, це далеко не самий примітний з островів архіпелагу, і губернатор не дає наказу робити тут стоянку. Краще зупинитися тижня на дві біля острова Туту, Уполу, Савайї — найгарніших у цій групі, яка в цілому прекрасніше багатьох інших. Однак в морському літопису Мануа все ж користується популярністю. Тут загинули деякі з супутників Кука на березі глибокої бухти, за якою збереглася дуже справедлива назва "бухти Вбивства".

Понад двадцять миль відділяє Мануа від сусіднього острова Тутуїла.

Стандарт-Айленд підходить до нього в ніч з 14 на 15 грудня. В той же вечір члени квартету, прогулюючись біля батареї хвилеріза, "відчули" цю Тутуїлу, хоча вона перебувала ще на відстані декількох миль, — повітря було насичений самими солодкими ароматами.

— Так це ж не острів, — вигукує Пеншіна, — це магазин Піве... це фабрика Любена... це модна парфумерна лавка!

— Якщо "Твоє високість" не заперечує, — зауважує Івернес, — я волів би, щоб ти порівняв його з кадильницею, що поширює запашні куріння...

— Гарзд, нехай буде кадильниця! — погоджується Пеншіна, не бажаючи порушувати поетичні мрії свого товариша.

І правда, легкий вітерець проносить над гладдю цих дивовижних вод потоки запашних випарів. Це усепроникний запах рослини, яку тубільці називають муссоої.

Зі сходом сонця Стандарт — Айленд проходить уздовж північного берега Тутуїли, в шести кабельтових від острова. Острів схожий на кошик із зеленню та квітами; вірніше — це багатоярусне нагромадження гаїв і лісів, що доходять до самих вершин, головна з яких перевищує тисячу сімсот метрів. До нього на шляху Стандарт-Айленда попалися ще декілька острівців, між іншим — Аунуу. У море вийшли сотні витончених пиріг, в яких сидять сильні напівголі тубільці, вони змахують веслами в такт своєї самоанської пісні і немов поспішають скласти Стандарт-Айленду почесний ескорт. Не менш п'ятдесяти-шістдесяти веслярів — без перебільшення! — вміщує кожний з цих човнів, таких міцних, що вони можуть виходити у відкрите море. Т епер наші парижани розуміють, чому перші європейці дали цим островам найменування архіпелагу Мореплавців. Його справжня географічна назва — Хамо, або, частіше, — Самоа.

Савайн, Уполу, Тутуїла, що лежать один за одним у напрямку з північного заходу на південний схід, і Олосега, Офу, Мануа — на південно-сході, — такі головні острова цього вулканічного за походженням архіпелагу.

Загальна поверхня його — дві тисячі вісімсот квадратних кілометрів, населення — тридцять п'ять тисяч шістьсот жителів. Доводиться, таким чином, наполовину урізати цифри, вказані першими дослідниками.

Зауважимо, що на будь-якому з цих островів кліматичні умови такі ж сприятливі, як і на Стандарт-Айленді. Температура коливається в межах від двадцяти шести до тридцяти чотирьох градусів. Найхолодніші місяці — липень і серпень, а лютий — найжаркіший. Але з грудня по квітень самоанців буквально затоплюють рясні дощі, і на цей же час припадають шквали і бурі, які часто викликають різні лиха.

Торгівля зосереджена головним чином у руках англійців, потім йдуть американці і, нарешті, німці. Острови вивозять деякі сільськогосподарські продукти, бавовну, якої вирощують з кожним роком все більше і більше, і копру.

До основного населенню, за походженням малайсько-полінезійського, домішується лише близько трьохсот білих і кілька тисяч робітників, завербованих на різних островах Меланезії. Близько 1830 року місіонери на вернули в християнство самоанців, які, однак, зберегли деякі з своїх давніх релігійних обрядів. Завдяки впливу німців і англійців більша частина тубільців — протестанти. Проте і у католицизмі є кілька тисяч послідовників, причому місіонери-католики, протидіючи англосаксонському духовенству, стараються, по можливості, збільшити їх кількість.

Стандарт-Айленд зупинився біля південної частини острова Тутуїла біля входу в бухту Паго-Паго. Це і є головний порт острова, а столиця його, Леоне, знаходиться далеко від берега. Цього разу між

губернатором Сайресом Бікерстафом і самоанською владою не виникло ніяких непорозумінь.

Вільний доступ на острів дозволено. Король архіпелагу, а також англійське, американське і німецьке представництва знаходяться не на Тутуіле, а на Уполу. Тому ніяких офіційних прийомів не відбувалося.

Кілька самоанців скористалися наданою їм можливістю відвідати Мільярд-Сіті та його "околиці". У свою чергу мільярдці отримали запевнення, що самоанці нададуть їм добрий і сердечний прийом. Порт розташований у глибині бухти. Він прекрасно захищений від морських вітрів, доступ до нього легкий. Там часто зупиняються військові кораблі.

Не доводиться дивуватися, що в числі перших висадилися на берег Себастьян Цорн, його товариші і до них приєднався Калістус Менбар, який, як завжди, був у відмінному настрої і базікав без угаву. Він дізнався, що три або чотири знатні сімейства влаштовують екскурсію в Леоне, в екіпажах, запряжених новозеландськими кіньми. Оскільки серед учасників її будуть і Коверлі і Танкердони, прогулянка може повести до подальшого зближення між Уолтером і міс Ді, чому пан директор був би вельми радий.

Прогулюючись з членами квартету, він розмовляє з ними про цю велику подію досить жваво і за своїм звичаєм дає волю фантазії.

— Друзі мої, — повторює він, — все точнісінько як у музичній комедії... Несподівана пригода приведе до щасливої розв'язки... Раптом коні понесуть... Карета перекинеться...

— Нападуть розбійники... — говорить Івернес.

— Відбудеться поголовна різня екскурсантів!.. — додає Пеншіна.

— Що ж, цілком може статися! — вимовляє віолончеліст буркотливо — похоронним голосом, що нагадує похмурі звуки, які видає четверта струна його інструменту.

— Ні, друзі мої, ні! — вигукує Калістус Менбар. — Навіщо ж різанина!.. Не потрібно!.. Обійдемося якою —небудь подією, під час чого Уолтер Танкердон мав би щастя врятувати життя міс Ді Коверлі.

— І все це під акомпанемент музики Буальдьє або Обера! — каже Пеншіна, роблячи рукою такий рух, наче він крутить ручку шарманки.

— А ви, пане Менбар, — запитує Фрасколен, — все ще бажаєте цього шлюбу?

— Бажаю, дорогий Фрасколен? Я мрію про нього і вдень і вночі!.. У мене псується настрої!.. (По правді сказати, цього не видно.) Я худну... (Цього теж не помітно.) Я помру, якщо шлюб не відбудеться!

— Він відбудеться, пан директор! — виголошує Івернес, надаючи своєму голосу пророчу інтонацію. — Бог не допустить смерті вашого превосходительства.

— Бог просто програв би від моєї смерті! — підказує Калістус Менбар.

І вони направляються в тубільний кабачок, де випивають за здоров'я майбутнього подружжя кілька склянок кокосового соку, заїдаючи його чудовими бананами.

Для наших парижан дивитися на самоанських жителів, яких вони бачать на вулицях Паго-Паго і в гаях, що оточують порт, — справжнє задоволення.

Чоловіки вище середнього зросту, з жовтувато —коричневою шкірою, круглою головою, потужної грудьми, м'язистими руками і ногами,

привітним і веселим виразом обличчя. Мабуть, на руках, на тулубі, навіть на стегнах, ледь прикритих чимось на зразок спідниці з трави або листя, дуже вже багато татуювання. Їх чорне волосся, пригладжені або завиті, залежно від смаку тубільних чепурунів, і густо намазані білим вапном, виглядають перукою.

— Дикуни в стилі Людовика П'ятнадцятого! — Зауважує Пеншіна. — Цілком могли б красуватися на малих ранкових прийомах у Версалі, їм не вистачає тільки камзола, шпаги, коротких штанів, панчіх і черевиків з червоними каблуками, капелюху з пір'ям і табакерки!

Що стосується самоанок, жінок або дівчат, то, одягнені так само бідно, як і чоловіки, з татуйованими руками і грудьми, з вінками з гарденій на голові, з намистом з червоного гібіскуса на шиї, вони — у всякому разі молоді — виправдовують захоплення, яким переповнені розповіді перших мореплавців. Втім, тримаються вони дуже скромно, з милою, трохи награною сором'язливістю, і викликають захоплення музикантів, коли з посмішкою вимовляють своїм ніжним, мелодійним голосом "калофа!" — тобто "Здрастуйте".

На наступний день наші туристи вирішили здійснити прогулянку або, вірніше, паломництво, яке дало їм можливість перетнути з кінця в кінець весь острів. У тубільному екіпажі проїхали вони на протилежний його берег, в бухту Франса, чия назва викликає в пам'яті Францію. Там у 1884 році споруджений був монумент з білого корала з бронзовою дошкою, на якій вигравірувані незабутні імена майора де Лангль, натураліста Ламанона і дев'яти матросів — супутників Лаперуз, — убитих на цьому самому місці 11 грудня 1787.

Себастьян Цорн і його товариші повернулися в Паго-Паго через внутрішню частину острова. Наскільки дивовижні густі хащі дерев, перевитих ліанами, — кокосових пальм, диких бананів, інших місцевих порід, придатних для виробництва дорогих меблів! Поля представляють плантації таро, цукрової тростини, кавового дерева, бавовни, корици. Всюди апельсинові дерева, гуаяви, манго, авокадо, а також виткі

рослини, орхідеї та деревовидні папороті. Тут, в теплому і вологому кліматі, ґрунт породжує дивовижно пишну флору. Що стосується самоанської фауни, то вона зводиться до деяких видів птахів, нешкідливих плазунів, а тубільним ссавцем є маленька щур, єдиний представник сімейства гризунів.

Через чотири дні, 18 грудня, Стандарт-Айленд покинув Тутуїлу, а "провіденціальний випадок", якого прагнув директор, так і не відбувся.

Однак відносини між двома ворогуючими родинами явно поліпшуються.

Не більше дванадцяти льє відокремлює Тутуїлу від Уполу. На наступний день вранці кокомор Сімкоо, йдучи на відстані чверті милі від берега, минув один за іншим острівці Нунтуа, Самуся та Салуафата, які прикривають великий острів, мов три висунутих вперед форти. Він маневрує надзвичайно вміло і вже вдень закріплюється на своїй стоянці навпроти міста Апіа.

Уполу з шістнадцятьма тисячами жителів — найзначніший з островів архіпелагу. Німеччина, Америка і Англія обрали саме його місцеперебуванням своїх резидентів, що утворюють разом щось на зразок ради для захисту інтересів їхніх співвітчизників. Що стосується короля архіпелагу, то він "царює", оточений своїм двором, в Малінуа, на східному краю мису Апіа.

Зовнішній вигляд Уполу — той же, що у Тутуїли; це нагромадження гір, над якими панує пік хребта Місії, що простягнувся через весь острів, немов хребетний стовп. Стародавні згаслі вулкани до самих кратерів поросли густими лісами. У підніжжя гір розкинулися рівнини і поля, які з'єднуються з смугою алювіальних наносів узбережжя, де розкошує рослинність, породжена буйною фантазією тропічної природи.

На наступний день губернатор Сайрес Бікерстаф, обидва його помічника, дехто з іменитих громадян висаджуються в порту Апіа. Треба нанести офіційний візит резидентам Німеччини, Англії та Сполучених Штатів, які представляють собою свого роду змішаний муніципалітет, в чиїх руках зосереджені всі адміністративні функції на архіпелазі.

Поки Сайрес Бікерстаф і його свита відвідують резидентів, Себастьян Цорн, Фрасколен, Івернес і Пеншіна, які теж вийшли на берег, оглядають на дозвіллі острів.

Перш за все їх вражає контраст між європейськими будинками, де знаходяться лавки купців, і хижими старовинного Канакського села, розсіяними по берегах річки Апіа, де завзято продовжують селитися тубільці; їх низькі дахи визирають з-під витончених парасольок пальм.

Порт не позбавлений пошвавлення. На всьому архіпелазі Апіа це — найбільш відвідуваний порт, і Гамбурзьке торговельне товариство утримує в ньому флотилію суден каботажного плавання між архіпелагом Самоа і прилеглими островами.

Однак, хоча на цьому архіпелазі переважає потрійний — англо-американо-німецький вплив, Францію представляють тут католицькі місіонери. Завдяки своїй порядності і ревним старанням заслужити довіру самоанців вони досягли успіху. Наших музикантів охопило глибоке хвилювання, коли вони побачили церковку католицької місії, яка нічим не нагадує протестантські храми з їх пуританськи суворим виглядом, і, трохи віддалік, триколірний прапор Франції, що розвівається над будівлею школи.

Туди вони і попрямували, і через кілька хвилин їх приймають у цьому французькому будинку. Приїжджим "фаланіям" — так самоанці називають чужинців — влаштували патріотичну зустріч. Католицька місія складається з трьох священиків, які знаходяться тут, на Уполу, ще двох — на Савайї, і кількох монахинь, які живуть на різних островах.

Члени квартету мали цікаву бесіду з настоятелем французької католицької місії, глибоким старцем, який вже багато років проживає на островах Самоа. Він в свою чергу радіє зустрічі зі співвітчизниками і до того ж артистами! Приправою до розмови є напої, приготовані місіонером за рецептом, відомому йому одному.

— Перш за все, — каже старий, — не думайте, що острови нашого архіпелагу населені дикунами. На Самоа ви не знайдете тубільців, прихильних до людодства...

— Та ми їх досі ніде не зустрічали, — перебиває його Фрасколен.

— На превеликий наш жаль! — вставляє Пеншіна.

— Тобто як це... на жаль?

— Ви вже вибачте цікавого парижанина! Це все від пристрасті до місцевого колориту!

— Ну, — каже Себастьян Цорн, — подорож наша ще не скінчилася, і, може бути, людожери, про які мріє мій друг, попадуться на нашому шляху в набагато більшій кількості, ніж потрібно...

— Цілком можливо, — відповідає настоятель. — Мореплавцям слід проявляти велику обережність в районі західних архіпелагів, Нових Гебрід та Соломонових островів. Але на Таїті, на Маркізьких архіпелазі, на островах Товариства і Самоа цивілізація зробила значні успіхи. Я знаю, що через винищення супутників Лаперуза самоанці уславилися лютими дикунами, людоддами. Однак з тих пір багато що змінилося під впливом віри Христової. На острів проникло просвітництво, тепер у самоанців і уряд на європейський лад, і парламент, і навіть бувають революції...

— Теж на європейський лад ?.. — Запитує Івернес.

— Абсолютно вірно, син мій. Самоанському населенню теж знайомі політичні розбіжності!

— Кажуть, — зауважує Пеншіна, — що тут тільки що відбувалася династична війна між представниками двох королівських домів...

— Так, друзі мої, король Тупуа, нащадок давніх володарів архіпелагу, якого ми всіляко підтримуємо, вів боротьбу проти короля Маліетоа, ставленика англійців та німців. Було пролито багато крові, особливо в великій битві в грудні тисяча вісімсот вісімдесят сьомого року. Обоє монархів по черзі то зводили на престол, то скидали, але врешті-решт три великі держави за пропозицією берлінського двору проголосили королем Маліетоа. — При слові "Берлін" старий місіонер не міг стриматися: він судорожно здригнувся. — Бачите, до останнього часу на Самоа

переважав вплив німців. Дев'ять десятків оброблюваних земель перебуває в їх руках. Вони отримали від уряду важливу концесію близько Апії, в Салуафате, поблизу від порту, який може послужити базою для їх військових судів. Вони ввезли на острів скорострільна зброю... Самоанці навчилися нею користуватися. Але можливо, що в один прекрасний день усьому цьому настане кінець...

— До вигоді Франції? — запитує Фрасколен.

— Ні... до вигоди Сполученого королівства.

— О, — вставляє Івернес, — Англія або Німеччина, чи не все одно...

— Ні, сину мій, — відповідає настоятель, — тут є істотна відмінність...

— А як же з королем Маліетоа?

— Короля Маліетоа знову скинули, і знаєте, який претендент мав дуже багато шансів виявитися його наступником?.. Англієць, людина, що користується на островах великим впливом, а за професією — письменник...

— Письменник?

— Так, Роберт Льюїс Стівенсон, автор "Острова скарбів" і "Нових арабських ночей".

— Ось куди може завести літературна діяльність! — вигукує Івернес.

— Який приклад для наших французьких романістів! — втручається Пеншіна.

— Подумайте! Наприклад — Золя Перший, король самоанців, визнано і підтриманий британським урядом на троні Тупуа і Маліетоа... династія його змінює династію тубільних монархів!.. Чудово! Настоятель повідомляє ще деякі подробиці щодо моралі, характерні для цих островів, і на цьому розмова закінчується. Додає він також, що хоча більшість тубільців — протестанти весліанського толку, католицтво, мабуть, теж робить деякі успіхи: церковка місії вже мала, а до школи скоро доведеться робити прибудову, що явно радує старого, гості цілком йому співчують.

Стоянка Стандарт-Айленда в Уполу тривала ще три дні.

З'явившись до французьких музикантів з візитом, місіонери оглянули Мільярд-Сіті і прийшли в захоплене здивування. У залі казино Концертний квартет виконав для гостей дещо зі свого репертуару.

Старий настоятель так розчулився, що навіть сплакнув: він — великий любитель класичної музики, але, на свій превеликий жаль, на святах на острові Уполу йому не доводиться її чути.

Напередодні від'їзду Себастьян Цорн, Фрасколен, Пеншіна, Івернес — цього раз в супроводі вчителя грації і манер — ще раз відвідали місію.

Прозвучала зворушливе прощання один з одним людей, які зустрілися лише на кілька днів і ніколи більше не побачаться; старий розцілював співвітчизників і дав їм своє благословення.

Двадцять третього грудня на світанку комодор Сімкоо закінчив все приготування до відплиття, і Стандарт— Айленд рушив в дорогу, оточений цілою свитою пиріг, які повинні були супроводжувати його до сусіднього острова Саваї.

Цей острів відділений від Уполу лише протокою шириною у сім —вісім льє.

Але порт Апіа розташований на північному березі, і щоб дістатися до протоки, треба протягом цілого дня плисти вздовж цього берега.

Згідно маршруту, виробленому губернатором, передбачається не огинати Саваї, а пройти між ним і Уполу, щоб звернути на південний захід до архіпелагу Тонга.

Тому Стандарт-Айленд рухається з дуже помірною швидкістю, щоб не йти в нічній темряві по вузькій протоці між двома острівцями — Аполіма і Маноно.

На ранковій зорі комодор Сімкоо проводить Стандарт-Айленд між цими острівцями; на першому з них налічується лише двісті п'ятдесят жителів, на другому — тисяча. Ці тубільці користуються заслуженою славою самих хоробрих і найчесніших самоанців архіпелагу. Звідси можна споглядати Саваї у всій його красі. Незламні гранітні скелі захищають острів від люті морських валів, які під час зимових ураганів, смерчів і циклонів обрушуються на нього з грізною силою. Він покритий густим лісом, над яким здіймається древній вулкан заввишки в тисячу

двісті метрів. На схилах його розкидані залиті сонцем селища, осяяні гігантськими пальмами, де спадають галасливі водоспади, зяють глибокі печери, в яких гулко віддаються удари морських валів об прибережні скелі.

Якщо вірити легендам, Саваї — справжня колиска полінезійської раси, тип якої зберігають у всій чистоті одинадцять тисяч жителів цього острова. В давнину острів називався Саваікі — це був Едем маорійських богів.

Стандарт-Айленд повільно віддаляється від нього і ввечері 24 грудня втрачає з виду його останні вершини.

3. КОНЦЕРТ НА ДОМУ В КОРОЛЯ-АСТРОНОМА

Провівши деякий час над тропіком Козерога, сонце 21 грудня відновлює своє видимий рух на північ, віддаючи ці краї зимовим негодам і відводячи літо в Північну півкулю.

Стандарт-Айленд зараз знаходиться на відстані ледве одного десятка градусів від тропіка. Спустившись на південь до островів Тонгатабу, плавучий острів досягне найдальшої точки свого плавання і потім поверне на північ, залишаючись таким чином весь час в найсприятливіших кліматичних умовах. Правда, йому не уникнути надзвичайно спекотної погоди, поки розпечене сонце стоїть у зеніті, але спека буде стримуватися морським бризом і спаде з віддаленням світила, що служило її джерелом.

Між архіпелагом Самоа і головним островом Тонгатабу налічується вісім градусів, тобто близько тисячі кілометрів. Тому не варто поспішати. Стандарт — Айленд повільно пливе по безтурботно тихому морю, спокійного, як саме повітря над ним, яке ледь збурюється рідкісними і короткими грозами. Треба прибути в перших числах січня до Тонгатабу, постояти там тиждень, потім рушити до островів Фіджі. Звідти Стандарт-

Айленд знову підніметься до Нових Гебрідів і висадить команду малайців; потім, повернувши на північний схід, він досягне широти бухти Магдалени, і друге плавання буде закінчено.

Мирний плін життя в Мільярд-Сіті нічим не порушується. Це звичайне життя великого міста Америки чи Європи — постійне спілкування завдяки пароплавам і телеграфним кабелям з новим континентом, звичні візити, якими обмінюються сім'ї громадян, явне зближення, що відбувається між обома частинами міста, прогулянки, ігри та концерти квартету, які незмінно користуються успіхом у любителів музики.

Настають різдвяні дні. "Крісмас" настільки дороге серцю і протестантів і католиків, з великою пишнотою святкується у палацах, в особняках і в будинках торговельного кварталу. З цієї урочистої нагоди святкове пожвавлення охопить весь острів на цілий тиждень, з 25 грудня по 1 січня.

Газети "Стандарт-кронікл" і "Нью-геральд" продовжують пригощати своїх читачів останніми, внутрішніми і закордонними, новинами. Одна така новина, відразу після повідомлення обома листками, дає поживу найрізноманітнішим коментарям. Справді, в номері від 26 грудня газети надрукували, що король Малекарлії з'явився в ратушу, де був прийнятий губернатором. Яку мету мав візит його величності?.. Яку причину?.. Найрізноманітніші розповіді ходили по всьому місту, і без сумніву виникли б найнеймовірніші домисли, якби на другий же день газети не опублікували точних відомостей на цей рахунок.

Король Малекарлії просив місця в обсерваторії Стандарт-Айленда, і вища адміністрація негайно ж задовольнила його клопотання.

— Чорт забирай, — вигукнув Пеншіна, — треба жити в Мільярд-Сіті, щоб спостерігати подібні речі!.. Монарх, що стежить в телескоп за зірками!

— Земне світило, яке перемовляється зі своїми небесними побратимами!.. — відповідає Івернес.

Проте це так, і ось причина, чому його величність змушений був клопотати про таку посаду.

Король Малекарлії був добрим королем, а дружина його — доброю королевою. Вони зробили все, що в державі Центральної Європи можуть зробити монархи освічені і навіть ліберально налаштовані, які не претендують на божественне походження своєї династії, хоча вона і була однією з найстаріших в Європі. Король займався науками, цінував мистецтва і пристрасно любив музику. Будучи вченим і філософом, він не закривав очі на долю, чекаючи європейських монархів. Тому він давно приготувався покинути своє королівство в будь — який час, як тільки народ не захоче більше короля.

Пряких спадкоємців у нього не було, і він не заподіяв б ніякого збитку своєї сім'ї, якщо б вважав за необхідне відмовитися від престолу і зняти королівський вінець.

Для цього прийшла пора три роки тому. Втім, в королівстві Малекарлії справа обійшлася без революції, в усякому разі без революції кривавої. Договір між його величністю і підданими за спільною згодою був розірваний. Король перетворився на просту людину, піддані стали громадянами, і він поїхав зі своєї країни самим звичайним способом, як будь — який мандрівник, взявши залізничний квиток і надавши можливість новому режиму замінити старий.

У шістдесят років король був ще повний сил, але крихке здоров'я королеви вимагало такого клімату, який не знав би різких коливань температури.

Оскільки переїжджати в гонитві за гарною погодою з одних широт в інші було б занадто утомливо, вони обрали своєю резиденцією Стандарт-

Айленд, — де ж було шукати рівного клімату, як не на Стандарт-Айленді? Напевно плавучий острів надавав своїм мешканцям всі переваги такого роду, якщо вже найбагатші набоби Сполучених Штатів обрали його своєю новою батьківщиною.

Ось чому, як тільки був побудований плавучий острів, король і королева Малекарлії вирішили оселитися в Мільярд-Сіті. Вони отримали на це дозвіл, з умовою, що будуть жити, як прості громадяни, не користуючись ніякою особливою увагою або привілеями. Втім, можна не сумніватися в тому, що вони й не збиралися жити інакше. Їм здали в правобортній частині міста, на тридцять дев'ятій авеню, невеликий особняк, оточений садом, який прилягав до парку. Там і проживає царствене подружжя, осторонь від усіх, ні в найменшій мірі не втручаючись в інтриги і чвари ворогуючих частин острова і цілком задовольняючись своїм скромним існуванням. Король занурився в заняття астрономією, до чого він завжди відчував найсильнішу схильність. Королева стала вести майже самотницький спосіб життя, не маючи можливості присвятити себе справам милосердя, оскільки на "перлині Тихого океану" злидні невідомі.

Така історія колишніх повелителів королівства Малекарлії, — історія, яку пан директор розповів нашим артистам, додавши, що король і королева наймиліші люди, хоча кошти у них відносно вельми скромні.

Бачачи, з яким філософським спокоєм сприймають свою долю ці монархи, що позбулися престолу, квартет сповнився до них співчуттям і повагою. Замість того щоб поселитися у Франції, цієї другій батьківщині всіляких вигнаних королів, їх величності віддали перевагу Стандарт-Айленду, як якісь багаті люди заради свого здоров'я вибирають Ніццу або Корфу. Втім, адже їх не вигнали з батьківщини, вони могли б залишитися в Малекарлії або повернутися туди тепер і жити як прості громадян, але вони цілком задоволені мирним існуванням на Стандарт — Айленді і живуть тут, підкоряючись всім правилам і законам плавучого острова.

Дійсно, короля і королеву Малекарлії не назвати багатими, якщо порівнювати їх з більшістю мільярдців і якщо виходити з вартості життя в Мільярд-Сіті. Що там можна зробити з двомастами тисячами франків доходу, якщо річна плата за скромний особняк, який вони знімають, дорівнює п'ятдесяти тисячам? Але ж цей монарх далеко не був багатієм серед імператорів і королів Європи, які в свою чергу не витримують ніякого порівняння з Гульдами, Вандербілтами, Ротшильдами, Асторами, Маккеями та іншими божествами фінансового світу. Тому колишнім монархам, хоча вони живуть без всякої розкоші і дозволяють собі тільки саме необхідне, все ж доводиться рахувати кожен копійку. Тим часом життя на плавучому острові так корисне для здоров'я королеви, що королю і в голову не приходила думка покинути його. Зрештою він вирішив додати до своїх доходів заробіток, і так як в обсерваторії знайшлося вільне місце, і притому дуже добре оплачуване місце, він відправився клопотати про нього у губернатора. Запитавши каблогограмою вищу адміністрацію в бухті Магдалени, Сайрес Бікерстафа надав цю посаду колишньому монарху. Ось так сталося, що газети могли повідомити про призначення короля астрономом Стандарт-Айленда.

В будь-якій іншій країні такий випадок був би приводом для нескінченних розмов! Тут про це поговорили дня два, а потім і думати перестали.

Здається цілком природним, що король прагне роботою забезпечити собі можливість мирного існування в Мільярд-Сіті. Він учений, — можна скористатися його знаннями. Справа ця цілком почесна. Якщо він відкриє якусь нову планету, комету або зірку, — вона отримає його ім'я, і воно буде з честю красуватися серед міфологічних найменувань, заповнюють офіційні астрономічні щорічники.

Проходячи по парку, Себастьян Цорн, Пеншіна, Івернес і Фрасколен тлумачать про цю справу. Вранці вони бачили, як король йшов до себе на службу, і вони ще недостатньо американізувалися, щоб визнати це цілком звичайним явищем.

— Якби король не зайняв місця астронома, — говорить Фрасколен, — він, мабуть, міг би стати вчителем музики.

— Король, бігаючий по уроках! — вигукує Пеншіна.

— Саме так, і отримує за них неабияку плату від своїх багатих учнів.

— Про нього, і правда, говорять, як про дуже хорошого музиканта, — зауважує Івернес.

— Я б не здивувався, почувши, що він захоплюється музикою, — додає Себастьян Цорн. — Хіба ми не бачили, як він тулиться до дверей казино під час наших концертів, не маючи можливості купити собі і королеві квитки в крісла партеру?

— Ах, дорогі скрипалі, мені прийшла в голову одна думка! — каже Пеншіна.

— Думка "Його величності"! — підхоплює віолончеліст. — Ось, мабуть, забавна думка!

— Забавна чи ні, старина Себастьян, — заявляє Пеншіна, — але тільки вона тобі напевно сподобається.

— Подивимося, що там придумав Пеншіна, — говорить Фрасколен.

— Я придумав дати королю концерт у нього на дому!

— А знаєш, — вигукує Себастьян Цорн, — твоя думка непогана!

— Чорт забирай! У мене такими думками голова повна, і як тільки я тряхну головою...

— Вона дзвенить, як бубонець! — втручається Івернес.

— Ну, дорогий Пеншіна, — оголошує Фрасколен, — на цей раз з твоєю пропозицією ми згодні. Я впевнений, що ми доставимо доброму королю і добрій королеві велике задоволення.

— Завтра ми напишемо їм і попросимо аудієнції, — каже Себастьян Цорн.

— Я краще придумав! — відповідає Пеншіна. — З'явимося сьогодні ж до короля з інструментами, як трупа бродячих музикантів, і збудимо його своєю музикою від сну...

— Та ні ж, ми виконаємо серенаду, — заперечив Івернес, — адже це буде ввечері...

— Хай так, о сувора, але справедлива перша скрипка! Не треба сперечатися про слова! Отже, вирішено?

— Вирішено!

Думка, і правда, відмінна. Немає сумніву, що король-меломан буде дуже зворушений увагою з боку французьких артистів і дуже щасливий, що зможе почути їхню гру.

І ось під вечір Концертний квартет, навантажений трьома скрипками і віолончеллю, виходить з казино і прямує по тридцять дев'ятій авеню на саму околицю правобортної частини міста.

Перед ними зовсім скромний будинок з зеленим газоном посеред маленького дворику. З одного боку — служби, з іншого — стайні, якими явно не користуються. Будиночок у два поверхи, перед входом — сходинки, над другим поверхом — мансарда в одне вікно. Направо і наліво — два чудових залізних дерева, в тіні яких звиваються доріжки,

що ведуть в сад. Сад невеликий, площею не більше двохсот квадратних метрів, в заростях його зеленіє маленька галявина. Цей котедж і порівняти не можна з особняками Коверлі, Танкердонів та інших іменитих панів

Мільярд-Сіті. Це обитель мудреця, що живе в самоті, вченого, філософа, Абдолонім, відмовившись від трону царів Сидону, був би задоволений таким притулком.

Єдиний камергер короля Малекарлії — його лакей, а єдина фрейліна королеви — її покоївка. Якщо додати до них куховарку-американку, то ось вам і весь персонал, що обслуговує цих колишніх монархів, які колись іменували своїми братами імператорів Старого Світу.

Фрасколен натискає кнопку електричного дзвінка, слуга відкриває хвіртку. Фрасколен каже, що він і його товариші, французькі музиканти, хотіли б вітати його величність і просять аудієнції.

Слуга запрошує їх увійти, і вони зупиняються біля ганку.

Слуга майже відразу ж повертається і передає, що король з задоволенням прийме музикантів. Їх вводять в передню, де вони залишають інструменти, а потім у вітальню, куди в ту ж мить входять їх величності.

Ось і весь церемоніал.

Музиканти шанобливо вклонилися королю і королеві. Королева в скромному, темному платті, голова її нічим не покрита; сиві завитки густих волосся надають особливу чарівність її дещо блідого обличчя і злегка затуманеним очам. Вона сідає в крісло біля вікна, що виходить в сад, — за вікном видніються дерева парку.

Король, стоячи, відповідає на привітання гостей і питає, що привело їх в цей будинок, загублений в одному з далеких кварталів Мільярд-Сіті.

Четверо музикантів з цікавістю дивляться на колишнього короля, який тримається з такою гідністю. У нього майже ще чорні брови, живі очі і уважний погляд вченого. Широка шовковиста сива борода падає на груди. Серйозне обличчя, яке мимоволі викликає симпатію, пом'якшене ласкавою посмішкою.

Фрасколен заговорив трохи тремтячим голосом:

— Дякуємо, ваша величність, за те, що ви зволили прийняти музикантів, яким дуже хотілося засвідчити вам свою повагу.

— Ми з королевою дякуємо вам, панове, і зворушені вашим відвідуванням, — відповідає король Малекарлії. — На цей острів, де ми сподіваємося скоротати залишок бурхливого життя, ви приносите з собою свіже повітря Франції. Як не знати вас чоловіку, хоч і зануреному в наукові заняття, але жагучому любителю музики — мистецтва, якому ви зобов'язані своєю славою в артистичному світі Європи та Америки. В оплески, які вітали Концертний квартет на Стандарт —Айленді, і ми вносили свою частку — правда, достатньо здалеку. І нам шкода, що ми слухали вас не так, як треба вас слухати.

Король просить гостей сідати, і сам займає місце біля каміна, мармурову дошку якого прикрашає чудовий бюст роботи Франкетті, що зображає королеву в дні її молодості.

Фрасколену досить підхопити останню фразу короля, щоб приступити до своєї справи.

— Ви маєте рацію, ваша величність, — говорить він, — і думка, виражена вами, цілком виправдана, оскільки мова йде про той рід мистецтва, яким ми займаємося,

— камерна музика, квартети геніїв класичної музики вимагають інтимної обстановки, якої не знайти в багатолюдних зборах. Для камерної музики потрібна особлива зосередженість.

— Так, панове, — говорить королева, — цю музику треба слухати так, як слухають небесні звуки, і їй личить святилище...

— В такому разі, — втручається Івернес, — нехай дозволено нам буде на одну годину перетворити цю вітальню в храм, де слухачами нашими стануть тільки ваші величності. — Він ще не закінчив своїх слів, як лиця короля і королеви пожвавилися.

— Панове, — каже король, — ви хочете... ви задумали...

— Це мета нашого відвідування...

— Ах, — каже король, простягаючи їм руку, — я розпізнаю у вас французьких музикантів, великодушність яких не менше їх таланту! Ніщо... ні, ніщо не могло б доставити нам більшого задоволення!

І поки слуга приносить інструменти в вітальню і готує все для імпровізованого концерту, господарі запрошують гостей прогулятися з ними по саду.

Затівається бесіда, говорять про музику так, як можуть говорити про неї музиканти в самому тісному колі.

Король висловлює свою любов до цього мистецтва: він, мабуть, відчуває всю чарівність і розуміє всю красу музики. Викликаючи подив слухачів, він виявляє гарне знання композиторів, яких зараз буде слухати... Він прославляє наївний і в той же час винахідливий геній Гайдна... Він згадує слова одного критика про Мендельсона, видатного майстра камерної музики, який вміє викласти свою думку мовою Бетховена... А Вебер — яка тонка чутливість, який витончений розум!..

Дуже своєрідний художник!

Бетховен, звичайно, цар інструментальної музики... У своїх симфоніях він відкриває душу... Його творіння не поступаються ні у величі, ні в цінності шедеврам поезії, живопису, скульптури і архітектури. Це світоч, який, перед тим як остаточно закотитися, засяяв в "Симфонії з хором", де голоси інструментів так тісно зливаються з голосами людей!

— Але ж він ніколи не навчився танцювати в такт музиці!

Легко уявити собі, що це вельми невідповідне зауваження належало Пеншіні.

— Так, — з посмішкою відповідає король, — ось, панове, доказ, що орган, необхідний музикантові, аж ніяк не вухо. Серцем, тільки серцем він і чує! І хіба не доводить цього незрівнянна симфонія, про яку я говорив: адже Бетховен склав її тоді, коли був уже глухий і не міг слухати її звуків.

Потім захоплююче красномовство короля переноситься на Моцарта.

— Ах, панове, — каже король, — я хочу виплеснути перед вами своє захоплення. Вже так давно не мав я можливості поговорити по душам! Адже ви перші музиканти, яких я бачу з часу мого переїзду на Стандарт-Айленд. Моцарт! Моцарт! Один з ваших музичних драматургів, найбільший, на мою думку, композитор кінця дев'ятнадцятого століття, присвятив Моцарту чудові сторінки. Я їх прочитав і ніколи не забуду! Цей французький композитор пише про те, з якою легкістю Моцарт надає кожній ноті звучати по-своєму, не порушуючи ходу і характеру музичної фрази... Він каже, що патетичну правду Моцарт об'єднує з досконалістю пластичної краси. Адже тільки одному Моцарту вдавалося з незмінним успіхом знаходити справжню музичну форму для кожного почуття, для кожного відтінку пристрасті або характеру, для всього того, з чого

складається внутрішня драма людини! Моцарт не король, — що таке король в наші

дні? — додає його величність, похитуючи головою. — Оскільки бога-то ще визнають

— я б назвав його божеством, божеством музики!

Неможливо передати, з якою запалом король висловлює своє захоплення. Коли всі знову переходять до вітальні, він бере зі столу невелику книжку. Ця книжка, яку він, мабуть, багато разів перечитував, носить назву "Дон Жуан" Моцарта ". Король розкриває її і читає вголос кілька рядків, що злетіли з пера майстра, який глибше всіх розумів і найбільше любив Моцарта, — з пера знаменитого Гуно: "О Моцарт, божественний Моцарт! Тільки той не обожнює тебе, хто погано розуміє! Ти вічна правда! Ти досконала краса! Ти невичерпна принадність! Ти глибокий і завжди прозорий! В тобі — повна зрілість і разом з тим дитяча простота. Ти все відчув і все висловив у музиці, яку ніхто не перевершив і ніколи не перевершить!"

Тепер Себастьян Цорн і його товариші беруться за інструменти і при м'якому світлі, яким заливає вітальню електрична люстра, грають першу п'єсу з відібраних ними для концерту.

Це десятий квартет Мендельсона, ля —мінор, тв. 13; він викликає повний захват слухачів.

За ним грається третій квартет Гайдна, до-мінор, тв. 75, — "Австрійський гімн", виконаний квартетом з незрівняним мистецтвом. Ніколи ще музиканти не грали з більшою досконалістю, ніж в цьому затишному святилищі, де їх слухають король і королева, які відреклися від влади.

Закінчивши цей гімн, чудово прикрашений генієм композитора, вони виконують шостий квартет Бетховена, сі-бемоль, тв. 18, — "Меланхолійний", як його називають, сумного характеру; він наділений такою проникливою силою, що викликає на очі сльози.

Потім йде дивовижна fuga до-мінор Моцарта, настільки вільна від всякої схоластичної вченості, така досконала, така природна, що здається, ніби це лине прозорий потік або ніби легкий вітерець пробігає по ніжному листю. І нарешті вони грають один з самих чудових квартетів божественного композитора —десятий, ре-мажор, тв. 35. Ним закінчується концерт, якого й не чули набоби Мільярд-Сіті. Король і королева продовжують жадібно слухати, і французи не втомилися б виконувати ці дивовижні твори.

Але вже пробило одинадцять, і король каже:

— Дякуємо вам, панове, і вірте: наша вдячність йде з самої глибини серця. Ваша досконала гра доставила нам таку насолоду, що спогади про це не згладяться ніколи.

— Якщо вашій величності завгодно, — каже Івернес, — ми могли б...

— Ні, панове. Ви багато зробили для нас... Але не будемо зловживати вашої люб'язністю... Уже пізно, а крім того... цієї ночі... я працюю...

Це останнє слово, вимовлене королем, повертає музикантів до дійсності. Почувши його з уст монарха, вони соромляться... опускають очі...

— Так, панове, — додає король весело, — я ж астроном обсерваторії Стандарт-Айленда і, — договорює він не без хвилювання, — я наглядаю за зірками... за падучими зірками!

Протягом останнього тижня старого року, присвяченого святочним звеселянням, розіслано було безліч запрошень на обіди, вечори, офіційні прийоми. Банкет у губернатора для знатних мільярдців, на якому були присутні імениті громадяни як лівобортної, так і правобортної частині міста, свідчив про певне зближенні між ними. Танкердони і Коверлі зустрічалися за загальним столом. У перший день нового року між особняком на дев'ятнадцятої авеню і особняком на П'ятнадцятої відбудеться обмін візитними картками. Уолтер Танкердон навіть отримав запрошення на один з концертів, що влаштовує місіс Коверлі.

Прийом, який йому має намір влаштувати господиня будинку, дає, мабуть, підстави для сприятливих припущень. Але звідси до встановлення більш тісних зв'язків ще далеко, хоча Калістус Менбар, незмінно повний наснаги, твердить всім, хто згоден його слухати:

— Рибка в сітці, друзі, рибка в сітці!

Тим часом плавучий острів продовжував своє мирне плавання по напрямку до архіпелагу Тонгатабу. Ніщо, здавалося, не могло б його порушити, але ось в ніч з 30 на 31 грудня несподівано відбулася досить дивне метеорологічне явище.

Між двома і трьома годинами після півночі пролунали віддалені гарматні постріли. Спостерігачі не надали їм особливого значення. Важко припустити, щоб це був морський бій, хіба що — між кораблями якихось південноамериканських республік, які часто воюють один з одним. В кінці кінців чому це повинно викликати занепокоєння на Стандарт-Айленді, незалежному острові, який знаходиться в мирних відносинах з державами Нового і Старого Світу!

Гуркотіння, що тривало до самого ранку, долидало із західних областей Тихого океану, але його ніяк не можна було прийняти за віддалені, здійснювані через правильні проміжки часу, артилерійські залпи.

Комодор Сімкоо, попереджений одним зі своїх офіцерів, піднявся на вежу обсерваторії, щоб оглянути горизонт. На морський широчіні, яка розстилається у нього перед очима, не помітно вогнів. Проте небо прийняло незвичайний вигляд. Якийсь заграва охоплює його до самого zenіту. Повітря немов затуманене, хоча погода хороша і ніяке раптове падіння барометра не вказує на різкі зміни в повітряних течіях.

На ранок ті з жителів Мільярд-Сіті, які звикли вставати на світанку, були здивовані дивними явищами. Гуркотіння не тільки не припинялося, але в повітрі ще з'явилася якийсь чорнувато — червоний серпанок, якийсь майже невловимий пил, який осідав на зразок дощу. Це нагадувало зливу з найдрібніших частинок сажі. В якусь мить вулиці міста, дахи будинків вкрилися якоюсь речовиною, в забарвленні якої поєднувалися відтінки карміну, марени, пурпура яскраво — червоного кольору упереміш з чорнотою шлаку.

Всі висипали на вулицю, за винятком Атаназія Доремюса, який ніколи не встає раніше одинадцятої години, незважаючи на те, що лягає в вісім.

Члени квартету, зрозуміло, давно вже на ногах. Вони направились в обсерваторію, де комодор, його офіцери і астрономи, не виключаючи й нового службовця — короля, намагаються встановити природу цього явища.

— Шкода, — каже Пеншіна, — що ця червона речовина не рідина, і не яка — небудь рідина, а вино — цілющий дощ з помара або шато — лафіту кращої марки.

— П'яничка! — кидає Себастьян Цорн.

І правда, в чому причина цього явища? Відомі численні випадки таких дощів з червоного пилу, що складається з кремнезему, окису хрому і окису заліза. На початку XIX століття Калабрія і Аbruццо були залиті подібними дощами; забобонні люди приймали їх за краплі крові, а

насправді це був лише хлористий кобальт, як той дощ, який випав в 1819 року в Блансенбергу. Трапляється також, що по повітрю переносяться найдрібніші частинки сажі або вугілля від далеких пожеж. А хіба не бувало дощів з сажі в Пернамбуку в 1820 році, жовтих дощів — в Орлеані в 1829-м і дощів з пилку квітучих сосен в Нижніх Піренеях в 1836 році?

Яке ж походження цього дощу з пилу, змішаної зі шлаком, яким насичений весь простір і який покрив Стандарт-Айленд і навколишню його морську гладь щільним червонуватим шаром?

Король Малекарлії висловив припущення, що це речовина, можливо, викинуто якимось вулканом на західних островах. Його колеги по обсерваторії поділяють цю думку. Вони підібрали кілька жмень цього шлаку, температура якого виявилася вище температури навколишнього повітря. Значить, шлак не охолодився в достатній мірі, навіть пройшовши через атмосферу. Тільки виверженням вулкана можна було пояснити вибухи, які іноді ще доносилися через нерівні проміжки часу. Адже ці області Тихого океану усіяні вулканами, одні з яких — діючі, а інші — згаслі, але здатні ожити під впливом підземних сил. Крім того, часом з дна океану завдяки тектонічним рухам земної кори піднімаються нові вулкани, які вивергаються іноді з незвичайною силою.

І хіба в архіпелазі Тонга, куди прямує Стандарт — Айленд, кілька років тому вулкан Тофуа не покрив лавою і попелом стокілометрової площа навколо себе? Хіба гуркіт цього виверження не чувся протягом багатьох годин на відстані двохсот кілометрів? І хіба в серпні 1883 року виверження Кракатау не наробило лих в тих частинах Яви і Суматри, які прилягають до Зондської протоки? Були зруйновані цілі села, погублене безліч людських життів, стався землетрус, який покрив ґрунт товстим шаром вулканічного бруду, отруїв повітря сірчаними парами і підняв на море грізні вали, що несли загибель кораблям.

Мимоволі виникло питання, чи не загрожує плавучому острову подібна ж небезпека.

Комодор Сімкоо відчував досить сильне занепокоєння, бо плавання ставало вельми утрудненим. Він віддав наказ зменшити швидкість, і Стандарт-Айленд рухається вперед зовсім повільно.

Населення Мільярд-Сіті було охоплено тривогою, налякане. Чи вже не здійснюються похмурі пророкування Себастьяна Цорна щодо результату цієї подорожі?

Близько полудня настала глибока темрява. Жителі покинули свої будинки, яким все одно не встояти, якщо металевий остов підніметься під напором тектонічних сил. Не менше буде небезпека і в тому випадку, якщо море, здибившись вище металевих кріплень узбережжя, обрушиться на місто свої водяні смерчі!

Губернатор Сайрес Бікерстаф і комодор Сімкоо вирушили на батарею Хвилеріза, за ними потягнулася частина населення. В порти послані офіцери, яким наказано невідлучно там знаходитися. Механіки приготувалися зробити різкий поворот острова, якщо виявиться необхідним плисти в протилежному напрямку.

Біда в тому, що плисти стає все важче, тому що небо все темніє і темніє. До третьої години дня вже нічого не видно і в десяти кроках. Не помітно і ознаки навіть розсіяного світла, — хмари попелу повністю поглинають сонячні промені. Особливо доводиться побоюватися, щоб Стандарт-Айленд під вагою шлаку, яким засипано його поверхню, не занурився нижче ватерлінії.

Але ж це не корабель, який можна полегшити, викинувши за борт частину вантажу або баласту... Робити нема чого, залишається чекати, довіряючись остійності плавучого острова.

Настає вечір, або, точніше, ніч, але визначити це можна, тільки глянувши на годинник. Панує цілковитий морок. Під зливою шлаку не можна залишати в повітрі електричні місяці, і їх доводиться спустити

вниз. Само собою зрозуміло, що електричне освітлення будинків і вулиць, що діяло весь день, не буде вимкнено, поки триває це явище.

З настанням ночі становище не змінилося. Але вибухи, здається, стали менш частими і менш сильними. Люті виверження ніби слабшала, і дощ з попелу, що відносяться до півдня досить сильним вітром, пішов на спад.

Трохи заспокоївшись, мільярдці вирішили розійтися по домівках у надії на те, що завтра Стандарт-Айленд опиниться вже в нормальних умовах. Тоді доведеться зайнятися ґрунтовним і вельми тривалим чищенням плавучого острова.

До чого все ж сумний перший день Нового року для "перлини Тихого океану"! Як недалекокий був Стандарт —Айленд від долі Помпеї або Геркуланума⁵! Хоч він і не перебуває у підніжжя Везувію, але скільки ще вулканів, якими усіяне дно Тихого океану, можуть зустрітися на його шляху?

Губернатор, його помічники та рада іменитих громадян не залишають будівлі мерії. Спостерігачі на вежі уважно стежать за всіма змінами, які можуть відбутися на морі і на небосхилі.

Плавучий острів продовжує просуватися у південно-західному напрямку, але його швидкість не перевищує двох —трьох миль в годину. Як тільки настане день, або, вірніше, коли розвіється морок, він знову візьме курс на архіпелаг Тонга. Там, напевно, можна буде з'ясувати, на якому з островів цієї частині океану відбулося таке сильне виверження.

Нічні години течуть, і стає очевидним, що сила виверження таки зменшується, слабшає.

Близько трьох годин ранку нова пригода знову кинула в жах жителів Мільярд-Сіті!

Стандарт —Айленд раптово отримав удар, який віддався у всіх відсіках його корпусу. Правда, поштовх був не настільки сильний, щоб викликати струс будинків або пошкодження машин. Обертання гвинтів, що підганяють острів, не припинилося, але поза всяким сумнівом сталося якесь зіткнення.

Що ж сталося? Бути може, Стандарт-Айленд наскочив на підводну мілину?.. Ні, він продовжує рухатися. Або налетів на риф?.. Або зіткнувся з яким-небудь зустрічним судном, яке не могло помітити в непроглядній мороці його вогнів? А раптом зіткнення заподіяло серйозні пошкодження, які якщо і не загрожують безпеці плавучого острова, то у всякому випадку можуть зажадати ґрунтового ремонту на найближчій стоянці?

Сайрес Бікерстафа і комодор Сімкоо не без труда пробираються по товстому шару шлаку та попелу до батареї Хвилеріза.

Там вони дізнаються від митної охорони, що дійсно відбулося зіткнення. Хвилерізом Стандарт-Айленда був зачеплений пароплав крупного тоннажу, що прямував із заходу на схід. Для плавучого острова удар виявився не небезпечним, але, може бути, з пароплавом справа йде інакше ?..

Темну масу його помітили тільки в момент зіткнення... Пролунали крики, але майже відразу обірвалися. Начальник поста і його люди, які збіглись до виступу батареї, вже нічого не побачили і не почули... Може бути, судно негайно ж і затонуло? На жаль! таке припущення більш ніж ймовірно.

Самому Стандарт-Айленду зіткнення не завдало істотної шкоди. Але маса плавучого острова величезна, і йому достатньо на найменшій швидкості зачепити якесь судно, будь то навіть броненосець першого класу, щоб це судно з усіма людьми і майном спіткала майже неминуча загибель. Мабуть, так і сталося.

Що стосується національності корабля, то начальнику поста начебто почулися накази, що віддавали грубим рикаючий голосом, яким зазвичай подають команду в англійському флоті. Але стверджувати це з упевненістю він не наважувався.

Випадок дуже неприємний, і його наслідки також можуть бути вельми неприємні. Що скаже Сполучене королівство? Британське судно — це шматок Англії, а відомо, що Англія не дозволяє безкарно відрізати від себе шматки.

Так почався новий рік. У цей день до десяти ранку комодор Сімкоо не мав можливості почати ніяких пошуків у відкритому морі. Все кругом було ще затягнуте димом, хоча вітер, свіжіючи, почав відганяти попіл в сторону. Нарешті крізь пелену, що огортає горизонт, стало пробиватися сонце.

У якому вигляді Мільярд-Сіті, парк, околиці, заводи, порти! Яка належить чистка! Втім, всім цим займеться служба благоустрою. Це лише питання часу і грошей. За ними справа не стане.

Починають з невідкладного. Насамперед інженери спрямовуються на батарею Хвилеріза, на ту сторону узбережжя, де сталося зіткнення. Тут ушкодження незначні. Міцний сталевий остов постраждав не більше, ніж металевий клин, який встромлювався в шматок дерева, — в даному випадку в протаранене судно.

На поверхні моря не помітно ніяких уламків аварії. З вежі обсерваторії нічого не видно навіть у найсильніші біноклі, хоча після зіткнення Стандарт-Айленд не пройшов і двох миль.

Однак в ім'я людяності пошуки необхідно продовжувати. Губернатор радиться з комодором Сімкоо. Механікам віддається наказ зупинити машини, а електричним катерам — вийти в море.

Пошуки в радіусі п'яти-шести миль не дають ніякого результату. Мабуть, судно, отримавши пробоїну в підводній частині, затонуло і не залишило по собі ніяких слідів.

Тоді комодор Сімкоо віддає розпорядження перейти на звичайну швидкість. Опівдні обсерваторія вказує, що Стандарт-Айленд перебуває в ста п'ятдесяти милях на північний захід від Самоа.

Спостерігачам дані вказівки особливо ретельно стежити за всім, що відбувається на морі.

Близько п'ятої години вечора на південно-сході з'явилися густі клуби диму. Може, це останні спалахи виверження, яке заподіяло стільки неприємностей?

Навряд чи, — адже карти не відзначають поблизу ніяких островів або острівців. Може бути, з дна океану піднявся новий кратер?

Ні, тому що дим явно наближається до Стандарт-Айленду.

Через годину показуються три кораблі, що йдуть поруч на всіх парах.

Ще через півгодини з'ясовується, що кораблі — військові, а ще через годину не залишається жодних сумнівів і щодо їх національної приналежності. Це — той самий підрозділ британської ескадри, який п'ять тижнів тому не побажав підняти прапор, коли кораблі порівнялися з Стандарт —Айлендом.

З настанням темряви кораблі вже менше ніж у чотирьох милях від батареї Хвилеріза. Чи пройдуть вони мимо, продовжуючи свій шлях? Це малоймовірно. Судячи по їх вогням, вони зупинилися.

— У цих кораблів безсумнівно якась справа до нас, — каже комодор Сімкоо губернатору.

— Почекаємо, — відповідає Сайрес Бікерстаф.

Але що скаже губернатор командувачу загоном, якщо той з'явиться з претензією з приводу недавнього зіткнення? Дійсно, цілком можливо, що у нього саме така мета, — може бути, екіпаж загиблого судна був підібраний кораблями, може бути, вони вислали шлюпки на допомогу?

Втім, ще буде час прийняти рішення, коли стане відомо, в чому справу.

Все з'ясувалося на інший же день рано вранці. На бізань-щоглі головного крейсера, який стоїть під парами в двох милях від Бакборт-Харбора, замайорів контр-адміральський прапор. Від крейсера відокремилася шлюпка і попрямувала в порт.

Через чверть години комендор Сімкоо отримав наступну депешу:

"Капітан Тернер з крейсера "Геральд", начальник штабу адмірала сера Едуарда Коллінсона, просить негайної аудієнції у губернатора Стандарт —Айленда".

Отримавши це повідомлення, Сайрес Бікерстафа розпорядився, щоб начальник порту дозволив висадку, і відповів, що чекатиме капітана Тернера у себе в мерії.

Через десять хвилин електричний екіпаж, наданий у розпорядження начальника штабу і його ад'ютанта, доставив обох до будівлі мерії.

Губернатор одразу ж прийняв їх у вітальні, яка примикала до його кабінету.

Господар і відвідувачі з вельми напруженим видом обмінялися встановленими привітаннями.

Потім, багатозначно підкреслюючи окремі слова і начебто декламує завчений літературний уривок, капітан Тернер вимовляє таку нескінченну фразу:

— Маю честь довести до відома його превосходительства губернатора Стандарт —Айленда, "що знаходиться в даний час на сто сімдесят сьомому градусі тринадцяти хвилинах східної довготи за гринвіцьким меридіаном і на шістнадцятому градусі п'ятдесяти чотирьох хвилинах південної широти, що в ніч з тридцять першого грудня на перше січня пароплаву "Глен" з порту Глазго, водотоннажністю в три тисячі п'ятсот тонн, завантаженого зерном, рисом, індиго, вином, що представляє вантаж великої цінності, — Стандарт-Айлендом, що належить товариству "Стандарт-Айленд компані лімітед", з місцеперебуванням в бухті Магдалени, Нижня Каліфорнія, Сполучені Штати Америки, був нанесений удар, незважаючи на те, що згаданий пароплав "Глен" мав всі належні сигнальні вогні — білий на фок-щоглі, зелений на правому і червоний на лівому борту, і що після зіткнення він був зустрінутий на наступний день в тридцяти п'яти милях від місця катастрофи, коли вже напівзатонув, внаслідок пробоїни в задній частині лівого борту, і що він дійсно пішов на дно, після того як його капітан, офіцери і команда були благополучно прийняті на борт "Геральда", крейсера першого класу її величності королеви Великобританії, плаваючого під прапором контр-адмірала сера Едуарда Коллінсона, який сповіщає про цей факт його превосходительство губернатора Сайреса Бікерстафа, пропонуючи, йому визнати відповідальність "Стандарт-Айленд компані лімітед", яка гарантується мешканцями названого Стандарт —Айленда перед власниками згаданого пароплава "Глен", вартість якого, включаючи корпус судна, машини і вантаж, становить суму в один мільйон двісті тисяч фунтів стерлінгів, то є шість мільйонів доларів, якась сума має бути виплачена зазначеному адміралу серу Едуарду Коллінсону, а в іншому випадку проти згаданого Стандарт-Айленда буде застосована сила. Одна фраза в двісті тридцять шість слів з комами і без єдиної точки! Але до чого ж все рішуче сказано, без будь —якої можливості яких би то не було пересудів! Так чи ні! Чи прийме губернатор претензію, заявлену сером Едуардом Коллінсоном, і чи

визнає його правоту в відношенні: 1) відповідальності з боку Компанії; 2) оцінки пароплава "Глен" з порту Глазго в один мільйон двісті тисяч фунтів стерлінгів?

Сайрес Бікерстафа наводить аргументи, звичайні у випадках зіткнення:

Внаслідок вулканічного виверження, яке, мабуть, сталося десь в західній частині Тихого океану, тьма стояла непроглядна. Якщо на "Глен" були в порядку сигнальні вогні, то і на Стандарт-Айленді вони були в порядку. І з того і з іншого боку помітити їх не представлялося можливим. Отже, тут у наявності несприятливий збіг обставин. Згідно морським правилам в таких випадках кожна потерпіла сторона відносить свої ушкодження за свій рахунок, і тому тут не може виникнути питання про претензії і про відповідальність.

Відповідь капітана Тернера:

Його превосходительство губернатор був би, звичайно, прав, якщо б мова йшла про кораблі, які плавають в звичайних умовах. Але якщо "Глен" цім умовам відповідав, то всім очевидно, що Стандарт-Айленд їм не відповідав; що його не можна прирівняти до корабля; що він, пересуваючись всією своєю величезною масою на морських шляхах, являє собою постійну небезпеку; що він може бути прирівняний тільки до острова, острівця або підводної мілини, що змінює своє місце розташування, яке не може бути з точністю позначено на картах; що Англія завжди протестувала проти цієї перешкоди, яка не піддається визначенню ніякими гідрографічними методами, і що таким чином Стандарт-Айленд повинен вважатися відповідальним за все нещасні випадки, що відбуваються внаслідок самої його природи і т. д. і т. д.

Докази капітана Тернера явно не позбавлені відомої логіки. У глибині душі Сайрес Бікерстаф розуміє їх справедливість. Але сам він не має права прийняти ніякого рішення. Справа буде повідомлена кому слід, а

він може тільки дати серу Едуарду Коллінсону розписку в тому, що прийняв його претензію. На велике щастя, справа обійшлася без людських жертв...

— На превеликий щастя, — відповідає капітан Тернер, — але корабель загинув, і мільйонні цінності поглинені океаном з вини Стандарт-Айленда. Чи згоден губернатор негайно передати адміралові серу Едуарду Коллінсону суму, що відповідає вартості "Г лена" і його вантажу?

— Але як губернатор може погодитися на виплату цих грошей ?.. Врешті-решт Стандарт —Айленд пропонує достатні гарантії... Він з готовністю відшкодує завдані збитки, якщо після експертизи, яка встановить як причини нещасного випадку, так і розміри збитку, суд визнає, що Стандарт-Айленд повинен нести за них відповідальність.

— Це останнє слово вашого превосходительства? — запитує капітан Тернер.

— Це моє останнє слово, — відповідає Сайрес Бікерстаф, — я не маю права погоджуватися від імені Компанії на визнання її відповідальності. Далі йде новий обмін поклонами, з ще більш напруженими лицами, між губернатором та англійською капітаном. Останній повертається на електричному екіпажі в Бакборт-Харбор, а звідти на своїй шлюпці — на борт крейсера "Г еральд".

Коли відповідь Сайреса Бікерстаф стає відомим раді іменитих громадян, та схвалює його цілком і повністю, а слідом за радою виявляють своє схвалення і всі жителі Стандарт-Айленда. Не можна підкорятися вимогу представників її британського величності, висловленому настільки зухвало і зарозуміло.

Покінчивши з цим питанням, комендор Сімкоо наказує продовжувати шлях з максимальною швидкістю.

Але у випадку якщо загін адмірала Коллінсон буде стояти на своєму, чи можна буде уникнути його переслідування? Адже ці кораблі набагато швидкохідні Стандарт-Айленда. А якщо він підкріпить свої претензії снарядами, начиненими мелінітом, як буде Стандарт-Айленд чинити опір? Звичайно, батареї острова зуміють відповісти на постріли гармат Армстронга, якими озброєні крейсера. Але ціль для стрільби в англійців набагато більше... ширше... Що буде з жінками, з дітьми при відсутності всякого укриття?

Всі англійські снаряди потраплять в ціль, в той час як батареї Хвилеріза і Корми втратять даром щонайменше половину своїх снарядів, стріляючи по невеликій і до того ж рухомій цілі.

Отже, доведеться чекати, яке рішення прийме адмірал сер Едуард Коллінсон.

Чекати довелося недовго.

В 9:00 сорок п'ять хвилин середня башта "Геральда" дає перший холостий постріл, і в ту ж мить на головній щоглі здійснюється прапор Сполученого королівства.

У залі мерії збирається рада іменитих громадян під головуванням губернатора і його помічників. В даному випадку Джем Танкердон і Нет Коверлі сходяться на думці. Американцям, як людям практичним, не спадає на голову чинити опір, який може викликати загибель Стандарт-Айленда з усім його населенням та майном.

Пролунав другий гарматний постріл, зі свистом пролітає снаряд, пущений на цей раз таким чином, щоб впасти в море на відстані півкабельтова від плавучого острова, він розривається з жахливою силою, здіймаючи величезні маси води.

За наказом губернатора комодор Сімкоо велить спустити прапор, який був піднято у відповідь на підняття прапора "Геральдом". Капітан Тернер знову прибуває в Бакборт-Харбор. Там він отримує векселя на суму в один мільйон двісті тисяч фунтів, підписані Сайресом Бікерстафом і контрасигновані головними багатіями Стандарт-Айленда.

Через три години останні димки англійських військових кораблів розсіюються на сході, а Стандарт-Айленд продовжує свій шлях до архіпелагу Тонга.

5. ТАБУ НА ТОНГАТАБУ

— Отже, — сказав Івернес, — ми зробимо зупинки на головних островах групи Тонга?

— Так, мій любий та добрий друг! — відповідає Калістус Менбар. — Ви будете мати можливість познайомитися з цим архіпелагом, який ви вправі називати ще архіпелагом Хаапай, а також архіпелагом Дружби, як назвав його капітан Кук в подяку за наданий йому хороший прийом.

— Сподіваюся, тут до нас поставляться краще, ніж на островах Кука? — запитує Пеншіна.

— Дуже ймовірно.

— А що, ми побуваємо на всіх островах цієї групи? — цікавиться Фрасколен.

— Звичайно, ні, адже їх налічується не менше ста п'ятдесяти.

— А потім?

— Потім ми підемо на Фіджі, далі на Нові Гебриди, а потім, доставивши малайців додому, повернемося в бухту Магдалени, де і закінчиться наше плавання.

— Чи буде Стандарт-Айленд зупинятися на островах Тонга? — продовжує допитуватися Фрасколен.

— Тільки на Вавау і Тонгатабу, — відповідає пан директор, — але й там ви не зустрінете таких дикунів, про яких мріє наш дорогий Пеншіна.

— Нічого не поробиш, їх ніде не знайти, навіть в західній частині Тихого океану!

— зітхає "Його високість".

— Ви помиляєтеся... Вони є, і в досить великій кількості, в районі Нових Гебрид та Соломонових островів. Але на Тонга піддані тутешнього короля Георга Першого більш-менш цивілізовані, і— додаю я — піддані жіночої статі просто чарівні. Але я не радив би вам вибирати собі дружину серед цих привабливих тонганок.

— А з якої причини?

— Тому що, кажуть, шлюби між іноземцями та тубільцями не бувають щасливими. Зазвичай між ними виявляється відмінність характерів.

— От біда! — вигукує Пеншіна. — А старий хитрун Цорн збирався одружитися на острові Тонгатабу!

— Я? — обурюється віолончеліст, знизуючи плечима. — Ні на Тонгатабу, ні в якому іншому місці, так і знай, нероба!

— Наш голова — воістину мудрець, — відповідає Пеншіна. — Бачите, дорогий мій Калістус, — втім, ви мені так симпатичні, що я хотів би називати вас Ев калістус ..

— Будь ласка, Пеншіна!

— Так ось, дорогий Евкалістус, пропигицькавши на скрипці цілих сорок років, можна стати філософом, а філософія вчить нас, що єдиний спосіб досягти щастя в одруженні, це — не одружитися.

Вранці 6 січня на горизонті з'являються висоти Вавау, самого значного з північних островів архіпелагу. За своєю вулканічної структурі ця група сильно відрізняється від двох інших — Хаапай і Тонгатабу. Всі три групи розташовані між

17 і 22° південної широти і 176 і 178° західної довготи і займають площу у дві тисячі п'ятсот квадратних кілометрів. На всіх ста п'ятдесяти островах налічується шістдесят тисяч жителів.

У цих місцях плавали кораблі Тасмана в 1643 році і кораблі Кука в 1773-му, під час його другої подорожі по Тихому океану в пошуках нових земель. Громадянська війна, що почалася після повалення династії Фінаре-Фінаре і створення федеративної держави в 1797 році, сильно скоротила населення архіпелагу. Потім на островах з'явилися місіонери методистського толку і встановили там панування цієї честолюбної секти англіканської церкви.

В даний час архіпелагом править король під протекторатом Англії доти, поки... Крапки тут натякають на те майбутнє, яке занадто часто приносить своїм заморським підопічним британське "заступництво".

Не легка справа пройти по лабіринту вузьких проток між обсадженими кокосовими пальмами острівців і островів, але інакше не дістатися до Ну —Офа, столиці архіпелагу Вавау.

Вавау — острови вулканічні і, як такі, схильні до землетрусів. Місцеві будівельники не забувають про це і вміють споруджувати житла без єдиного цвяха. Стіни плетуть з тростини з брусами з кокосової пальми; на стовпах або цільних стволах тієї ж пальми покоїться овальної форми дах. Все разом справляє враження свіжості і чистоти. Архітектура привертає особливу увагу наших артистів, які не сходять з батареї Хвилеріза, поки Стандарт-Айленд пливе по протокам, облямованим канакськими селами. Там і сям видніється декілька будинків європейського типу, над якими майорять прапори Німеччини та Англії.

Але якщо ця частина архіпелагу вулканічного походження, то все ж потужне виверження шлаку та попелу, що обрушилося на ці місця, не можна приписувати одному з острівних вулканів. Тонганці навіть не були занурені в дводобовий морок, бо західні бризи віднесли хмару вивержених речовини до протилежного горизонту. Досить імовірно, що катер, який вивергнув їх, знаходиться на якомусь самотньо розташованому острові в східному напрямку, якщо це новий, тільки —но виниклий вулкан між островами Самоа і Тонга.

Стоянка Стандарт-Айленда у Вавау тривала всього днів вісім. Цей острів варто відвідати, незважаючи на те, що кілька років тому він був спустошений жахливим циклоном, який зруйнував церкву французьких маристів і кілька тубільних хатин. Проте загальний вигляд острова і зараз вельми привабливий. Численні селища оточені апельсиновими галями, родючими рівнинами, плантаціями цукрового очерету, заростями бананів, шовковичних, хлібних і сандалового дерева.

З домашніх тварин — одні тільки свині і кури. З птахів — тільки величезна безліч голубів та яскраві і балакучі папуги. З плазунів — кілька видів нешкідливих змій і красиві зелені ящірки, яких можна прийняти за опале з дерев листя.

Калістус Менбар не перебільшив, говорячи про красу тубільців, близьких за типом до інших своїм побратимів малайської раси, що населяє різні архіпелаги центральній частині Тихого океану. Чоловіки

воістину прекрасні. Вони високого зросту, досить повні, але добре складені, з благородною поставою і гордим поглядом; колір шкіри різноманітних відтінків — від темно-бронзового до оливкового. Жінки граціозні і стрункі, з такими тонкими і маленькими руками і ногами, що німкені і англійки з європейської колонії, дивлячись на них, напевно постійно впадають у гріх заздрості. Втім, тубілкі займаються тільки плетінням циновок, кошиків та тканням матерій, схожих на ті, які виробляються на Таїті, і від цього рукоділля пальці їх не втрачають витонченої форми. Крім того, краса тонганок не прихована під європейським платтям: ні огидні брюки, ні безглузді сукні з подолом, що волочиться, ще не ввійшли в моду на цих островах. Чоловіки носять тільки фартух або пов'язку на стегнах, жінки — одночасно скромні і кокетливі — каракоб і коротку спідницю, прикрашену бахромою з висушеної деревної кори. Представники обох статей надзвичайно піклуються про свою зачіску, причому у дівчат волосся підняті над чолом і закріплені замість гребеня сіткою, сплетеної з кокосових волокон.

Проте всі ці переваги не можуть похитнути упередження у норовливого Себастьяна Цорна. На Вавау, на Тонгатабу він так само мало схильний до одруження, як і в будь-якій країні підмісячного світу.

І для нього і для його товаришів побувати на березі — завжди велике задоволення. Звичайно, Стандарт-Айленд їм подобається, але в кінці кінців походити трохи по цій твердій землі теж приємно. Справжні гори, справжні поля, справжні потоки — їх не порівняти з підробленими річками та штучними морськими узбережжями. Потрібно бути якимось Калістусом Менбаром, щоб віддавати перевагу "перлину Тихого океану" над живим творінням природи.

Хоча Вавау не є звичайною резиденцією тонганського короля Георга I, у нього є в Ну-Офа палац, або, вірніше сказати, красивий котедж, в якому він часом живе. Але справжній палац короля та установи англійських резидентів знаходяться на Тонгатабу.

Тут, майже на границі тропіка Козерога, Стандарт —Айленд зробить останню стоянку; це буде крайня точка Південної півкулі, досягнута ним у цьому плаванні.

Покинувши Вавау, мільярдці насолоджувалися протягом двох днів самими різноманітними враженнями. Один острів втрачається з виду, і негайно ж перед очима з'являється інший. Усі вони — вулканічні за структурою і виникли завдяки дії підземних сил. В цьому відношенні північна група не відрізняється від центральної. Гідрографічні карти цих місць, складені з великою точністю, дозволяють комодору Сімкоо безпечно проникати в лабіринт проток між Хаапай і Тонгатабу. Втім, лоцмана, якби він знадобився, знайти неважко. Уздовж островів шастає багато судів, — це або шхуни каботажного плавання під німецьким прапором, або торговельні кораблі, які вивозять бавовну, копру, каву, маїс —головні продукти архіпелагу. Не тільки лоцмани охоче з'явилися б за викликом Етеля Сімкоо, але також екіпажі тубільних подвійних піріг з балансиром, з'єднаних між собою містком, які приймають до двохсот чоловік. Так, на перший поклик з'явилися б сотні тубільців! Який величезний заробіток, якщо плату за лоцманське проведення обчислювати по тоннажу Стандарт-Айленда! Двісті п'ятдесят дев'ять мільйонів тонн! Але комодор Сімкоо, який добре знає ці місця, не потребує послуг лоцмана. Він довіряє тільки собі самому і розраховує на знання своїх офіцерів, які з абсолютною точністю виконують його розпорядження.

Тонгатабу був помічений вранці 9 січня, коли Стандарт-Айленд знаходився від нього в трьох —чотирьох милях. Острів цей дуже низовинний, він виник не в результаті дії тектонічних сил, як багато інших островів, які застигли нерухомо, раптово вискочивши з дна морського на поверхню океану, щоб зітхнути на повні груди. Його повільно будували інфузорії, нагромаджуючи один над іншим коралові поверхи.

І яка це робота! Окружність — сто кілометрів, площа — від семисот до восьмисот квадратних кілометрів, і на ній проживає двадцять тисяч чоловік!

Комодор Сімкоо зупиняється на виду порту Маофуга. Негайно ж налагоджується зв'язок між островом нерухомим і островом плавучим. Але різниця між цим архіпелагом і островами Товариства, Маркільськими і Помоту велика. Тут переважає англійський вплив, і, підкоряючись йому, король Георг I не поспішає надати особливо люб'язний прийом жителям Мільярд-Сіті, американцям за походженням.

В Маофуге квартет знайшов невелику французьку колонію. Там — резиденція єпископа Океанії, якого, втім, не було вдома, — він як раз здійснював об'їзд островів. Там — будівля католицької місії, будинок, де живуть монахи, школи для хлопчиків і для дівчаток. Чи потрібно говорити, що співвітчизники сердечно зустріли наших парижан? Настоятель місії запропонував усім чотирьом свою гостинність, тому їм не знадобилося зупинятися в "Будинку для приїжджих". Щодо прогулянок, то друзі мають намір відвідати тільки два пункти — Нукуалофа, столицю короля Георга, і селище Муа, де все чотириста жителів — католики.

Коли Тасман відкрив Тонгатабу, він дав йому назву Амстердам, яку найменше виправдали б тутешні хатини з листя пандануса і кокосового волокна. Правда, зараз тут вже досить будівель європейського типу, і все —таки тубільна назва куди більше підходить цьому острову.

Порт Маофуга розташований на північному березі. Якби Стандарт-Айленд обрав собі стоянку в кількох милях на захід, поглядам його мешканців відкрилася б Нукуалофа, королівські сади і королівський палац. Якщо б, навпаки, комодор Сімкоо взяв дещо східніше, він виявив би бухту, яка досить глибоко врізається в узбережжя і в самому кінці якої знаходиться селище Муа. Але зробити це було неможливо, так як плавучий острів ризикував сісти на мілину серед сотень острівців, пройти між якими можуть тільки судна незначного тоннажу. Тому плавучому острову на весь час стоянки доводиться залишатися перед Маофугою.

Відвідуючи порт, мало хто з мільярдців висловлює бажання проникнути вглиб цього чарівного острова, який цілком заслуговує похвал, які розсипав йому Елізе Реклю. Правда, спека тут надзвичайно

сильна, атмосфера насичена грозовою електрикою, і часто проносяться жахливі зливи, які можуть відразу охолодити запал екскурсантів. Треба бути зовсім схибленим на туризмі, щоб розгулювати по цій країні. Тим не менш саме так і чинять Фрасколен, Івернес і Пеншіна, і тільки віолончеліста неможливо змусити покинути зручну кімнату в казино раніше вечора, коли з моря дме прохолодний вітерець.

Навіть сам пан директор не наважується супроводжувати трьох безумців.

— Я ж просто розтану в дорозі! — виправдовується він.

— Ну так ми принесемо вас назад в плящі! — відповідає "Його високість".

Хоча ця перспектива вельми приваблива, Калістус Менбар воліє залишатися в твердому стані.

На превелике щастя для мільярдців, сонце вже протягом трьох тижнів пересувається до Північного півкулі, і Стандарт-Айленд зуміє триматися на належному відстані від цієї палаючої печі, щоб зберегти у себе нормальну температуру.

На світанку наступного дня троє друзів залишають Маофугу і спрямовуються до столиці острова. Погода, зрозуміло, спекотна, але спека ця цілком стерпна під покровом кокосових пальм, свічкових дерев і кока чорні та червоні ягоди останнього схожі на грона блискучих дорогоцінних каменів.

Близько полудня показується столиця в усій своїй квітучій пишності — вираз, якому в даний час року не можна відмовити в справедливості.

Палац короля немов виступає з гігантського букета. Впадає в очі різкий контраст між хижками тубільців, що потопують у квітах, і

будівлями, з вигляду дуже британськими, наприклад, тими, що належать протестантським місіонерам. Втім, методистські пастори мають тут великий вплив, і тонганці, перебивши попередньо неабияку кількість своїх пастирів, врешті-решт прийняли їх віровчення. Але слід зауважити, що тубільці не зовсім відмовилися від звичаїв, пов'язаних з їх канакськими язичницькими віруваннями. Для них верховний жрець вище короля. В їх дивних космогонічних поглядах важливу роль відіграють добрі і злі духи.

Християнству не так — то легко буде викоринити табу, яке як і раніше в честі, і в разі його порушення справа не обходиться без спокутних церемоній, коли приносять іноді навіть людські жертви.

Ґрунтуючись на повідомленнях дослідників — особливо пана Ейлі Марена, який подорожував там в 1882 році, — слід зазначити, що Нукуалофа — центр лише наполовину цивілізований.

Фрасколен, Івернес і Пеншіна вирішили не припадати до ніг короля Георга. Цей вислів слід розуміти аж ніяк не метафізично, бо звичай вимагає цілування ніг монарха. І наші парижани радіють своїм рішенням, коли на площі Нукуалофа вони помічають "туї" (так зветься його величність), одягненого в якусь білу сорочку і коротеньку спідницю з місцевої тканини. Цілування ніг, без сумніву, залишилося б одним з найбільш неприємних спогадів про їх подорож...

— Як видно, — каже Пеншіна, — в цій країні мало річок і струмків.

І дійсно, Тонгатабу, Вавау і інші острови архіпелагу не мають жодного струмка, жодної лагуни. Природа надає тубільцям тільки дощову воду, її збирають у водойми, і піддані Георга I витрачають цю воду так само скупно, як і їх володар.

Троє туристів, до крайності стомлені, повернулися в той же день в порт Маофуга і з найбільшим задоволенням осілися у своїй квартирі в казино.

Недовірливого Себастьяна Цорна вони запевняють, що прогулянка була дуже цікава. Але поетичні сплески Івернеса не можуть переконати віолончеліста супроводжувати їх завтра в селище Муа.

Подорож ця повинна бути і досить довгою і дуже виснажливою.

Стомлення легко було б уникнути, скориставшись електричною шлюпкою, яку Сайрес Бікерстаф охоче надав би у розпорядження екскурсантів. Але дослідити внутрішні області цієї цікавої країни — теж перспектива заманлива, і тому туристи відправилися пішки в бухту Муа, йдучи вздовж коралового узбережжя, облямованого ланцюгом острівців, на яких немов призначили собі побачення все кокосові пальми Океанії.

Дістатися до Муа вдалося лише в другу половину дня. Значить, доведеться тут заночувати. Для французів знайшлося саме підходяще місце — будинок католицьких місіонерів. Настоятель зустрічає співвітчизників з зворушливою привітністю, яка нагадала подорожнім прийом у маристів Самоа. Вони провели приємний вечір у цікавій бесіді, причому про Францію говорилося більше, ніж про тонганську колонію. Ченці нудьгували за своєю далекою батьківщиною.

Правда, говорили вони, туга за рідною землею пом'якшується успіхами, яких вони досягли на цих островах. Втіхою для них є те, що вони користуються повагою всіх, кого їм вдалося навернути у католицьку віру і вирвати з-під впливу англіканських пасторів. Методистів це настільки стурбувало, що їм довелося заснувати місіонерський пункт в селищі Муа, щоб забезпечити можливість успішної пропаганди весліанства.

Настоятель не без гордості показує гостям установи місії — будинок, безоплатно побудований тубільцями Муа, і красиву церкву, споруджену архітекторами з тонганців, які працювали не гірше за своїх французьких побратимів.

Увечері — прогулянка в околицях селища до стародавнього кладовища Туї-Тонга, де надмогильні споруди зі сланцю і корала виконані з чудовим, хоч і примітивним мистецтвом. Друзі відвідали навіть старовинні насадження — цілий гай з меа і баньянів, або гігантських фігів з змієподібними корінням, що переплелось: в окружності таке дерево, що розрослося, буває більше шістдесяти метрів. Фрасколен провів вимір, а потім, записавши цифру в свою книжку, попросив настоятеля завірити її. Спробуйте —но після цього засумніватися в існуванні подібного рослинного феномена!

Потім — добра вечерея і відмінно проведена ніч у найкращих кімнатах місії. На другий день — чудовий сніданок, сердечне прощання з місіонерами і повернення на Стандарт-Айленд якраз тоді, коли годинник на вежі ратуші б'є п'ять. На цей раз трьом екскурсантам не довелося вдаватися до метафоричним перебільшень, переконуючи Себастьяна Цорна, що ця прогулянка назавжди залишиться в їхній пам'яті.

На ранок до Сайреса Бікерстафа з'явився капітан Сароль, і ось з якого приводу.

Деяка кількість малайців — близько ста чоловік — була завербована на Нових Гебридах і привезена на Тонгатабу для розорювання цілини на землях місіонерів. Вербовка ця була необхідна з огляду цілковитої безпечності, скажімо навіть вроджених лінощів, тонганців, що живуть тільки сьогоднішнім днем. Робота ця недавно закінчилася, і малайці чекали тільки нагоди повернутися на свої рідні острова. Чи не дозволить їм губернатор зробити цей переїзд на Стандарт —Айленді? Про це і прийшов клопотати капітан Сароль. Через п'ять-шість тижнів плавучий острів прибуде до Ероманга, і перевезення цих тубільців не надто обтяжить муніципальний бюджет. Було б не великодушно відмовити цим

славним хлопцям в такий дріб'язковій послугі. І губернатор дає свій дозвіл, за що отримує виявлення подяки з боку капітана Сароля, а також місіонерів Тонгатабу, для яких ці малайці були завербовані.

Хто б міг запідозрити, що капітан Сароль підбирає таким чином спільників, що ці новогребридці нададуть йому допомогу, коли прийде час, і що він міг тільки радіти, знайшовши їх в Тонгатабу і оселивши на Стандарт-Айленді?

Це останній день, який мільярдці повинні провести серед островів архіпелагу, бо відплиття призначене на завтра.

Вдень вони можуть ще бути присутнім на одному з тих напівцивільних, напіврелігійних свят, в яких з таким жаром беруть участь тубільці.

Програма свят, до яких тонганці такі ж охочі, як і їх одноплемінники на островах Самоа або на Маркізьких, складається з різноманітних танців. Такого роду видовища викликають в наших парижан найбільшу цікавість, і ось, близько трьох годин дня, вони з'їжджають на берег.

Супроводжує їх пан директор, і на цей раз до них побажав примкнути також і Атаназій Доремюс. Для вчителя грації і хороших манер подібна церемонія — справа дуже підходяща. Себастьян Цорн теж зважився супроводжувати своїм товаришам. Але його, звичайно, більше цікавить тонганська музика, ніж хореографічні забави населення.

Коли туристи з'явилися на площу, свято було вже в повному розпалі.

Гарбузові пляшки з соком кави, здобутим з коріння перцевого дерева, передаються по колу. Напій цей поглинають сотні танцюристів — чоловіки і жінки, юнаки і дівчата; в останніх волосся кокетливо розпущено по плечах: у такому вигляді дівчата ходять до заміжжя.

Оркестр найпростіший: флейта, що видає гугняві звуки і іменована фангу-фангу, і з дюжину нафа, тобто барабанів, в які б'ють по два рази з проміжками, і навіть в такт, як підмітив Пеншіна.

Зрозуміло, що вихований Атаназій Доремюс не може приховати свого цілковитого презирства до танців, зовсім не схожим на кадрилі, польки, мазурки і вальси французької школи. Він без найменшої ніяковості знижує плечима, на противагу Івернесу, якому ці танці представляються надзвичайно своєрідними.

Це перш за все танці, які виконуються сидячи і складаються тільки з тих чи інших поворотів верхньої частини тіла, пантомімних жестів, розгойдувань тулуба в такт музичному ритму, повільному і сумному, які здійснюють на слухача надзвичайне враження.

Після такого розгойдування наступають танці, які виконують уже стоячи: тонганці й тонганки вкладають в них весь запал свого темпераменту, то супроводжуючи танець плавними рухами рук, то відтворюючи рухами лють воїна, який мчить по стежках війни.

Члени квартету спостерігають це видовище, як артисти, ставлячи собі питання: до чого дійшли б ці тубільці, якби їх збуджувала захоплююча музика паризьких балів?

І тут Пеншіна — тільки йому і могла прийти в голову подібна думка — пропонує своїм товаришам послати в казино за інструментами і пригостити танцівників і танцівниць самими скаженими і бравурними танцювальними мелодіями з репертуару Лакока, Одрана, Оффенбаха.

Пропозиція прийнята, і Калістус Менбар не сумнівається, що враження буде величезне. Через півгодини інструменти доставлені, і бал негайно ж починається.

З надзвичайним подивом, але і з не меншим захопленням дослуховуються тубільці до звуків віолончелі та скрипок, по яким так і літають змички, наповнюючи повітря ультрафранцузькою музикою.

Уявіть собі, вони, ці тубільці, виявляються вельми чутливі до музичних вражень. Адже давно вже доведено, що характерні танці паризьких народних балів виникають інстинктивно, що їм навчаються без всяких викладачів, хоча Атаназій Доремюс і думає інакше. Тонганці й тонганки змагаються в стрибках, плавних похитування, швидких поворотах. І ось Себастьєн Цорн, Івернес, Фрасколен і Пеншіна переходять до бісівських ритмів "Орфея у пеклі"⁷.

Тут уже сам пан директор не в силах встояти на місці і приєднується до шаленої кадрили, що виконується одними кавалерами, а учитель грації і хороших манер закриває обличчя руками, щоб не бачити подібної непристойності. У самий розпал цієї какофонії, бо сюди домішуються також гугняві флейти і дзвінки барабани, несамовитість танцюристів досягає крайніх меж, і невідомо, до чого б воно ще дійшло, якби не було тут події, яка поклала кінець цієї пекельної хореографії. Один тонганець, високий і сильний чолов'яга, захоплений звуками, які видобуваються віолончелістом зі свого інструменту, кидається на віолончель, вириває її з рук музиканта і тікає з криком:

— Табу!.. Табу!..

Віолончель стала табу! До неї не можна доторкнутися, не здійснюючи святотатства! Жерці, король Георг, вельможі його двору, все населення острова повстали б проти порушення священного звичаю...

Але Себастьєн Цорн знати нічого не бажає. Він дуже дорожить своєю віолончеллю, шедевром Гана і Бенарделя. І він летить по слідах викрадача. Негайно ж за ним спрямовуються його товариші. У справу втручаються тубільці. І всі мчать один за одним.

Але тонганець біжить так швидко, що наздогнати його немає ніякої можливості.

Не минуло і трьох хвилин, як він уже далеко...

Себастьян Цорн та інші, абсолютно знесилені, повертаються до Калістуса Менбара, який сам ледве переводить дух. Сказати, що віолончеліст знаходиться в стані невимовної люті, було б недостатньо. Він задихається, на губах у нього піна! Табу чи не табу, але він вимагає повернення інструменту! Нехай Стандарт —Айленд оголосить війну всьому Тонгатабу, — хіба не бувало воєн, що виникали по менш важливому приводу?

На превеликий щастя, влада острова втрутилися в справу. Через годину тубільця вдалося схопити, і його змусили принести інструмент назад. Правда, це вдалося нелегко. І могло б статися, що ультиматум губернатора Сайреса Бікерстафа порушив би в зв'язку з питанням про табу релігійні пристрасті цілого архіпелагу.

Втім, зняття табу було зроблено з дотриманням усіх правил церемоніалу, передбаченого для подібних випадків. Згідно зі звичаєм, зарізали чимало свиней, поклали їх у яму, наповнену розпеченими камінням, засмажили разом з бататом, таро і плодами макоре і, нарешті, з'їли на велику втіху тонганських мешканців.

Що стосується віолончелі, то в метушні вона трохи розладналась, але Себастьян Цорн знову налаштував її, попередньо впевнившись, що всі її якості збереглися, незважаючи на виголошені над нею тубільні заклинання.

6. НАВАЛА ХИЖАКІВ

Розпрощавшись із Тонгатабу, Стандарт-Айленд бере курс на північний захід, до архіпелагу Фіджі. Він починає віддалятися від

південного тропіка слідом за сонцем, що прямує до екватора. Всього двісті льє відокремлюють його від фіджійської групи, і комодор Сімкоо дотримується швидкості, підходящої для такої морської прогулянки.

Вітер змінний, але яке значення може мати вітер для такої потужної плавучої споруди? Якщо часом на двадцять третій паралелі і вибухають найсильніші грози, то "перлині Тихого океану" вони анітрохи не шкодять. Електрика, яка насичує атмосферу, притягується численними громовідводами, ними забезпечені і громадські будівлі і житлові будинки. Що стосується дощів, навіть злив, які скидають на острів грозові хмари, то тут їм тільки раді. Парк і поля ще яскравіше зеленіють від таких душів, — втім, досить рідкісних. Життя в Мільярд-Сіті протікає тому цілком щасливо серед свят, концертів, прийомів. Тепер між обома частинами міста встановилася тісний зв'язок, і, здається, відтепер уже ніщо не може загрожувати безпеці Стандарт-Айленд а.

Сайресу Бікерстафу не доводиться каятися в тому, що він прийняв на острів новогребідців, за яких клопотався капітан Сароль. Ці тубільці намагаються бути корисними. Вони працюють на полях, як працювали на плантаціях острова Тонгатабу. Сароль і його малайці проводять з ними весь день, а ввечері вони повертаються в порти, де їх розселив муніципалітет.

Вони ні в кого не викликали нарікань. Може бути, тут представлявся випадок навернути цих славних людей в християнство. До сих пір вони цуралися християнського віровчення, як і більшість новогребідців, які наполегливо залишаються язичниками, незважаючи на всі старання місіонерів — представників англіканської або католицької церкви. Духовенство Стандарт— Айленду подумувало було зайнятися їх наверненням, але влада плавучого острова заборонила робити які-небудь спроби в цьому напрямку.

Новогребідці всі у віці від двадцяти до сорока років. Зріст у них середній, шкіра темніше, ніж у малайців, і хоча вони не такі хороші собою, як тубільці Самоа або Тонга, але зате здаються надзвичайно

витривалими. Вони дбайливо зберігають свої гроші, накопичені на службі у місіонерів Тонгатабу, і навіть не думають витратити їх на спиртні напої, які, втім, відпускалися б їм у вельми помірній кількості. До того ж вони живуть тут на всьому готовому і, мабуть, ніколи не відчували себе так безтурботно на своєму дикому архіпелазі.

І, проте, з вини капітана Сароля, ці тубільці, об'єднавшись з своїми новогребридськими співвітчизниками, візьмуть участь в злочинній справі, час якої наближається. І тоді виявиться їх вроджена жорстокість. Адже всі вони — прямі нащадки піратів, через які ця частина Тихого океану користується недоброю славою.

Поки ж мільярдці перебувають у повній упевненості, ніби ніщо не може поставити під загрозу їх існування, де все так розумно передбачено і так мудро влаштовано. Квартет користується незмінним успіхом. Його невтомно слухають і нагороджують аплодисментами. У програмі фігурують твори Бетховена, Гайдна, Мендельсона, — і притому не в уривках, а повністю.

Крім звичайних концертів в казино, влаштовуються також музичні вечори у місис Коверлі, і на них завжди буває багато народу. Кілька разів їх вшанували своєю присутністю король і королева Малекарлії. Якщо Танкердони ще не були з візитом в особняку на П'ятнадцятій авеню, то принаймні Уолтер став завсідником таких концертів. Цілком можливо, що в найближчому майбутньому відбудеться його весілля з міс Ді... У салонах правобортної і лівобортної частин міста про це говорять зовсім відкрито... Називають навіть свідків з боку майбутніх нареченого і нареченої...

Бракує тільки згоди обох глав сімей... Невже ж не трапиться нічого, що змусило б Джема Танкердона і Нету Коверлі вимовити своє слово?

Подія, на яку чекали з таким нетерпінням, в кінці кінців відбулося. Але ціною яких небезпек, якої загрози для благополуччя Стандарт-Айленда!

Вдень 16 січня, приблизно в середині тієї частини моря, яка відокремлює острова Тонга від островів Фіджі, на південному сході було відмічено якесь судно. Схоже, що воно тримає напрямок на Штирборт-Харбор.

Схоже, це пароплав водотоннажністю в сімсот-вісімсот тонн. На щоглі його немає прапора, і він не підняв його, навіть наблизившись на відстань милі.

Якої національності цей пароплав? Вахтові з обсерваторії не в стані цього визначити за його зовнішнім виглядом. Оскільки він не вшанував салютом Стандарт-Айленд, — цілком можливо, що це англієць.

Втім, зазначене судно не збирається входити ні в один з портів плавучого острова. Воно ніби йде повз і скоро, мабуть, зникне з виду.

Настає ніч, безмісячна і абсолютно темна. Небо обкладено густими кошлатими хмарами, які не пропускають променів місяця. Ні найменшого вітерця. І в повітрі і на морі повний штиль. Мовчання панує в цьому глибокому мороці.

Об одинадцятій годині в атмосфері настає зміна. Погода стає грозовою. Після півночі блискавки починають борознити небо і чути гуркіт грому, хоча жодної дощової краплі не падає на землю.

Можливо, що цей гуркіт, відгомони віддаленої грози, і перешкодили митникам, що чергували на батареї Корми, вловити незрозумілий свист і дивне гарчання, які лунали в цій частині узбережжя плавучого острова. Звуки ці несхожі були на гуркіт грому і завивання вітру. Це явище, які б не були його причини, відбувалося між двома і трьома годинами ночі.

На ранок з далеких кварталів міста прийшла тривожна звістка. Там бачили, як наглядачі, які охороняли худобу, яка паслась на лугах, охоплені раптової панікою, розбіглися в різні боки — одні до портів, інші до околиць Мільярд-Сіті.

Інший, ще більш тривожний факт: вночі було роздерто з півсотні овець, — їх закривавлені, недоїдені туші валяються неподалік від батареї Корми. Та ж доля спіткала кілька десятків корів, ланей і оленів в загонах парку і близько двадцяти коней.

Без сумніву, на тварин напали хижі звірі... Але які?.. Леви, тигри, пантери, гієни?.. Чи можливо це? Хіба коли-небудь хоч один небезпечний хижак з'являвся на Стандарт-Айленді?.. Хіба ці тварини в змозі дістатися до плавучого острова по морю?.. І, нарешті, хіба "Перлина Тихого океану" знаходиться зараз у районі Індії, Африки, Малайї, де водяться подібні хижаки?

Ні, Стандарт-Айленд так само далекий від цих місць, як і від гирла Амазонки або дельти Нілу, але, виявляється, близько сьомої години ранку за двома жінками, які щойно розповідали це в садку перед мерією, гнався величезний алігатор, він повернув потім до берега Серпентайн — рівер і зник під водою. Судячи по тому, як колишеться трава біля берега річки, там, мабуть, ховається не один такий ящір.

Можна уявити, яке враження справили ці неймовірні повідомлення! Через годину вахтові обсерваторії помітили, що по полях бігають і стрибають парами тигри, леви і пантери. Кілька баранів, що кинулися в сторону батареї Хвилеріза, було роздерто двома величезними тиграми. З усіх сторін біжать домашні тварини, налякані гарчанням хижаків. Перший ранковий електричний потяг, що вийшов в Бакборт-Харбор з людьми, які працюють на полях, ледве встиг повернутися. За ним на відстані ста кроків бігли три леви і ледь не наздогнали його.

Немає сумніву, що вночі на Стандарт-Айленд якимось чином вторглася зграя диких звірів, і якщо негайно ж не будуть вжиті заходи обережності, хижаки доберуться і до Мільярд-Сіті.

Про все те, що трапилося нашим артистам повідомив Атаназій Доремюс. Учитель грації і хороших манер, вийшовши з дому раніше звичайного, не посмів повернутися назад і сховався в казино, звідки його ніякими людськими силами тепер не витягнути.

— Киньте... Ваші леви і тигри — просто газетні качки, — вигукує Пеншіна, — а ваші алігатори — першоквітневий забава.

Однак з фактами не посперечаєшся... Муніципалітет віддав розпорядження замкнути ґрати, які огороджують місто, а також забарикадувати входи в обидва порти і в прикордонні пости узбережжя. Одночасно було припинено рух електричних поїздів, а населенню заборонили виходити в парк або в поля, поки там небезпечно через цю нез'ясовну навалу.

І ось, в ту мить, коли поліцейські закривали ґрати в кінці Першою авеню, з боку скверу обсерваторії, в п'ятдесяти кроках від них, з'явилися тигр і тигриця з палаючими очима і закривавленою пащею. Ще кілька секунд — і дикі звірі проникли б за огорожу.

Закрито ворота також у мерії; тепер Мільярд-Сіті може не побоюватися нападу.

Які неймовірні події, скільки матеріалу для відділу пригод в "Старборт-кронікл", "Нью — геральд" та інших газетах Стандарт-Айленда!

І справді, почалася неймовірна паніка. Особняки і доми забарикадовані. Магазины торгового кварталу закриті. Всі двері замкнені.

З вікон верхніх поверхів визирають перелякані обличчя. На вулицях — нікого, крім військових загонів під командуванням полковника Стюарта і поліцейських взводів на чолі зі своїми офіцерами.

Сайрес Бікерстаф і його помічники — Бартелемі Реджі і Хаблі Харкур, прибулі до мерії з раннього ранку, невідлучно перебувають в залі адміністративної ради. Муніципалітет отримує самі тривожні звістки по телефону з обох портів, з батарей і прибережних постів. Хижаки розбрелися повсюди... Їх щонайменше сотні — так стверджують телеграфні повідомлення, може бути додаючи від страху зайвий нуль... Принаймні, можна з повною впевненістю заявити, що деякий кількість левів, тигрів, пантер і крокодилів таки розгулює по околицях.

Що ж сталося? Чи не потрапив на Стандарт-Айленд який-небудь звіринець, що вирвався зі своїх клітин?.. Але звідки він узявся?.. Яке судно перевозило його?.. Чи не той пароплав, який зустрівся напередодні?.. Якщо так, то куди ж він подівся? Може бути, під покровом ночі він причалив до Стандарт-Айленду? Або ж звірі якимось чином втекли з пароплава і, пустившись в плав, вибралися на узбережжі Стандарт-Айленда в його низинній частині, де стікає в море Серпентайн-рівер?.. Нарешті, може бути, це судно потім затонуло?.. Однак на поверхні моря, куди тільки досягає погляд спостерігачів і бінокль комодора Сімкоо, не помітно жодних уламків, але ж Стандарт-Айленд з учорашнього дня майже не зрушив з місця!.. До того ж, якщо цей корабель загинув, чому його екіпаж не спробував шукати порятунку на Стандарт-Айленді, раз це вдалося зробити хижим звірам?

Мерія запрошує по телефону різні прибережні пости, і всі вони відповідають, що вночі не було ні зіткнення, ні корабельної аварії. Тут вже вони не могли помилитися, незважаючи на те, що панував глибокий морок. З усіх гіпотез ця, мабуть, найменш імовірна.

— Таємниця!.. Таємниця!.. — твердить Івернес.

Він і його товариші зійшлися в казино і сидять разом з Атаназієм Доремюсом за ранковим сніданком, після якого, якщо знадобиться, будуть подані обід і вечеря.

— Чесне слово, — підхоплює Пеншіна, уплітаючи свою шоколадну газету, яку він попередньо вмочує в димлячу чашку, — ні чорта я не розумію в цій собачій, чи, вірніше, в цій звіриній справі... Що б там не було, давайте їсти, пан Доремюс, поки нас самих не зжерли.

— Як знати?.. — заперечує Себастьян Цорн. — Чи з'їдять нас леви, тигри, чи людожери...

— Віддаю перевагу людоїдам! — говорить Пеншіна.

— Кожному своє, чи не так?

І він регоче, цей невгамовний жартівник, але вчитель грації і хороших манер не сміється, і решті жителям Мільярд-Сіті, охопленим жахом, теж не до сміху.

В 8:00 ранку була скликана рада іменитих громадян, і члени її, не вагаючись, попрямували в ратушу, де перебував і губернатор. На спорожнілих вулицях і проспектах видно було тільки загони міліції та поліції, що поспішали до постів, які їм наказали охороняти. Рада іменитих, що відкрився під головуванням Сайреса Бікерстафа, негайно приступила до обговоренню ситуації.

— Панове, — каже губернатор, — ви знаєте причину цілком зрозумілої паніки, яка охопила населення Стандарт-Айленда. Сьогодні вночі наш острів піддався нашестю зграї хижаків і ящерів. Перш за все необхідно зайнятися знищенням звірів, що без сумніву буде виконано. Але наше населення має пристосуватися до заходів, які ми змушені прийняти. Ми ще дозволяємо ходіння по вулицях у Мільярд-Сіті, оскільки всі ворота замкнені, але по парку і по лугах ніякого ходіння не повинно

бути. Тому надалі до нового розпорядження сполучення між містом, обома портами, батареями Корми і Хвилеріза припиняється.

Схваливши цей захід, рада переходить до обговорення способів винищення небезпечних звірів, які проникли на Стандарт-Айленд.

— Наші військові частини і моряки, — продовжує губернатор, — влаштують полювання і облави в різних місцях острова. Усіх, хто свого часу займався полюванням, ми просимо приєднатися до них, керувати діями і стежити, щоб люди були обережніше...

— Колись, — каже Джем Танкердон, — я полював в Індії і в Америці, і тому не новачок у цій справі. Я йду і зі мною піде мій старший син...

— Ми дякуємо високоповажного містера Джема Танкердона, — відповідає Сайрес Бікерстаф, — а я зі свого боку піду за його прикладом. Разом з солдатами полковника Стюарта діятиме загін моряків під керівництвом комендатора Сімкоо, і вам, панове, не забороняється вступити в їхні ряди. Нет Коверлі, подібно Джему Танкердону, пропонує свої послуги; нарешті всі ті з іменитих громадян, кому тільки дозволяє вік, з готовністю погоджуються брати участь в полюванні. В

Мільярд-Сіті є чимало далекобійних і скорострільних рушниць. Можна не сумніватися, що при самовідданості і хоробрості кожного з мисливців Стандарт-Айленд буде скоро очищений від страшних тварюк. Але, як знову повторює Сайрес Бікерстаф, "Найголовніше, щоб при цьому не довелося оплакувати нічиєї загибелі".

— Однак звірів, кількість яких поки що важко встановити, — додає він, — треба винищити якомога швидше. Дати їм час акліматизуватися і розплодитися — значить поставити під загрозу безпеку нашого острова.

— Ймовірно, — зауважує один з радників, — ця зграя не так вже велика...

— Справді, вона могла з'явитися тільки з корабля, який перевозив звіринець, — відповідає губернатор, — з корабля, що йде з Індії, Філіппін або Зондських островів і зафрахтованого якою-небудь з гамбурзьких фірм, які спеціально торгують дикими звірами. У Гамбурзі — основний ринок диких звірів; за слона ціни досягають дванадцяти тисяч франків, за жирафу — двадцяти семи тисяч, за гіпопотама — двадцяти п'яти тисяч, за лева — п'яти тисяч, за тигра — чотирьох тисяч, за ягуара — двох тисяч, — ціни, як бачите, досить високі і до того ж мають тенденцію до підвищення, тільки на змії вони знизилися. З цього приводу один із членів ради зауважив, що, можливо, в даному звіринці були також і змії, але губернатор відповів, що наявності плазунів не помічено. До того ж, якщо леви, тигри і алігатори могли вплав дістатися до гирла річки Серпентайн, для змії така можливість виключена.

— Я тому вважаю, — додає він, — що нам не доводиться побоюватися тут боа, гримучих змії, кобр, гадюк та інших представників цього виду. Проте все буде зроблено для того, щоб заспокоїти населення на цей рахунок. Однак, панове, не треба втрачати часу, і, перш ніж замислюватися над причиною нашестя хижаків, подбаємо про те, щоб їх знищити. Поки що вони — на нашому острові. Не можна ж допустити, щоб вони так тут і залишалися.

Губернатор — слід це визнати — абсолютно правий, і промова його сповнена здорового глузду.

Рада іменитих громадян мав намір вже розійтися, щоб приготуватися до облаві за участю кращих мисливців Стандарт-Айленда, коли один з помічників губернатора — Хаблі Харкур— попросив слова.

Йому запропонували висловитися, і ось що шановний помічник губернатора вважав за потрібне повідомити раді:

— Панове радники, я не хочу відкладати справи, до якої вирішено приступити. Саме термінове — почати полювання. Проте дозвольте мені

поділитися з вами думкою, яка прийшла мені в голову. Бути може, в ній ми знайдемо цілком задовільне пояснення — звідки на Стандарт-Айленді взялися всі ці звірі.

Хаблі Харкур походженням із старовинної французької родини з Антильських островів, яка американізувалася після переїзду до Луїзіани, і він користується в Мільярд-Сіті величезною повагою. Це досить ґрунтовний, дуже обережний розум, який ніколи не дозволяє собі висловлювати будь — які судження з нальоту, людина небагатослівна, і його думці надається велике значення.

Тому губернатор запропонував йому пояснити про що йде мова, що він і зробив у кількох стислих, логічно побудованих фразах.

— Панове радники, — сказав він, — поблизу нашого острова вчора вдень був помічений корабель. Він не виявив своєї національної приналежності, бажаючи, по всій видимості, зберегти її в таємниці. Так от, я не сумніваюся, що саме на ньому був цей вантаж хижих звірів.

— Цілком очевидно, — каже Нет Коверлі.

— І ще, панове радники: якщо хтось із вас вважає, що навала цих тварюк на Стандарт — Айленд сталося внаслідок нещасного випадку на море... то я... я цього не д умаю!

— Але тоді виходить, — вигукує Джем Танкердон, який в словах Хаблі Харкура починає прозрівати істину, — що це зроблено навмисне... з наміром... зі злим умислом...

— О! — виривається у всіх членів ради.

— Я переконаний у цьому, — заявляє помічник твердим голосом. — Подібна махінація могла бути підлаштована тільки нашим одвічним

ворогом Джоном Булем, для якого в боротьбі проти Стандарт —Айленда — всі засоби хороші...

— О! — знову вигукує рада.

— Не маючи права вимагати знищення нашого острова, англійці хочуть зробити існування на ньому немислимим. Ось звідки взялися всі ці леви, ягуари, тигри, пантери, алігатори, яких перекинули до нас з того пароплава під покровом ночі.

— О! — втретє виривається у членів ради.

Але якщо спершу в цьому "О!" виражалось сумнів, то тепер в ньому чується впевненість. Так, це, мабуть, помста озлоблених англійців, які ні перед чим не зупиняються, щоб зберегти своє панування на морі! Так, для такої злочинної мети і був зафрахтований цей корабель, а коли мерзенну справу здійснилося, він зник! Так, уряд Сполученого королівства не пошкодувало декількох сотень фунтів заради того, щоб жителям Стандарт-Айленда не можна було довше залишатися на острові!

І Хаблі Харкур додає:

— Якщо я зважився сформулювати таким чином свою думку, якщо виникли у мене підозри перетворилися на впевненість, панове, то перш все тому, що в моїй пам'яті сплив точно такий же факт, махінація, виконана в обставинах більш —менш подібних, причому Англії так і не вдалося змити з себе цю ганебну пляму...

— Але ж води —то в неї досить! — зауважує один з членів ради.

— Солонa вода нічого не відмиває! — говорить інший.

— Навіть море не могло б змити кривавих плям з рук леді Макбет! — вигукує третій.

— Панове радники, — продовжує Харкур, — коли Англія змушена була повернути Франції Антильські острови, вона вирішила залишити там слід свого короточасного панування, і який слід! До того часу ні на Гваделупі, ні на Мартініці не було жодної змії, а після видалення англійців виявилось, що колонія просто кишить ними. Такою була помста Джона Буля! Перш ніж забратися геть, він напустив на землю, яка перестала йому належати, сотні гадів, і з тих пір ці отруйні тварини надзвичайно розплодилися і наносять французьким колоністам найбільшу шкоду! Зрозуміло, це старе звинувачення, так і не спростоване Англією, робить дуже ймовірним припущення Хаблі Харкура. Але чи можна повірити, що Джон Буль вирішив зробити неможливим для проживання плавучий острів і що він намагався вчинити щось подібне на одному з Антильських островів, який належать Франції?.. Як той, так і інший факт не доведені. Однак населення Стандарт-Айленда вважає їх достовірними.

— Гарзд! — вигукує Джем Танкердон. — Якщо французам не вдалося очистити Мартініку від гадів, яких англійці залишили замість себе... Громові крики "ура!" і "гіп, гіп!" вітають це порівняння палкого американця.

— ...То мільярдці у всякому разі зуміють позбавити Стандарт-Айленд від хижаків, якими його наповнили англійці!

Новий грім оплесків, які стихають лише на мить, щоб вибухнути ще голосніше після слів Джема Танкердона:

— По місцях, панове, і не будемо забувати, що, полюючи на цих левів, ягуарів, тигрів, кайманів, — ми воюємо з англійцями! І члени ради розходяться.

Через годину, коли в головних газетах з'являється стенографічний звіт про засіданні, коли стає відомо, чиї ворожі руки відкрили клітини плавучого звіринця, коли люди дізнаються, кому вони зобов'язані навалюю легіону диких звірів, у місті лунає крик обурення і Англію піддають прокляття аж до сьомого коліна, щоб, нарешті, само ненависне ім'я її вигладилось з пам'яті людства!

7. ОБЛАВА

Необхідно знищити всіх звірів, що вторглися на Стандарт-Айленд. Якщо вислизне хоч одна пара хижаків, то на скільки-небудь безпечне існування розраховувати не доведеться. Ця пара розплодиться, і тоді можна буде з таким же успіхом селитися в джунглях Індії або Африки.

Побудувати цілий острів із сталевих листів, пустити його на широкі простори Тихого океану, щоб він не мав ні найменшого дотику з підозрілими берегами або архіпелагами, вжити всіх заходів для того, щоб він не піддавався ніяким епідеміям або вторгненням, і раптово, за одну ніч... Негайно ж "Стандарт —Айленд компанії" повинна подати в Міжнародний суд скаргу на Сполучене королівство і вимагати відшкодування величезних збитків! Хіба в даному випадку не порушені права людини? Так, порушено, і якщо будуть знайдені докази...

Але, як постановив рада іменитих громадян, треба почати з самого невідкладного.

Притому, незважаючи на вимоги окремих охоплених жахом сімейств не можна допустити, щоб люди шукали порятунку на пароплавах, що знаходяться в портах, і бігли зі Стандарт-Айленда. Адже судів просто не вистачило б для всіх.

Ні, на цих напущені англійцями звірів буде влаштована полювання, їх знищать, і "перлина Тихого океану" знову набуде свою колишню безпеку.

Мільярдці, не втрачаючи ні хвилини, приймаються за справу. Деякі з них пропонують піти на крайні заходи: затопити плавучий острів або підпалити парк, плантації і поля, для того щоб таким чином втопити або випалити всю цю нечисть. Але і той і інший спосіб не допоможуть проти амфібій, і тому краще всього зробити добре організовану облаву.

Так і вчинили.

Слід зауважити, що капітан Сароль, малайці і новогребридці запропонували свої послуги, які губернатор прийняв дуже охоче. Ці славні люди, здавалося, прагнули віддячити за те, що для них було зроблено. Насправді ж капітан Сароль найбільше побоювався, що ця подія може перервати плавання, що мільярдці зі своїми сім'ями захочуть покинути Стандарт-Айленд або змусять адміністрацію повернути прямо в бухту Магдалени, і тоді з його задумів нічого не вийде.

Квартет виявився на висоті становища. Ніхто не скаже, що четверо французів побоялися пожертвувати собою, коли нависла небезпека. Вони віддали себе в розпорядження Калістуса Менбара, який, за його словами, не то ще бачив і тепер тільки знизував плечима на знак презирства до всіх цих левів, тигрів, пантер та іншим нешкідливим тварям! Може бути, цей нащадок Барнума сам був раніше приборкувачем або принаймні директором мандрівного звіринця?..

Облава почалася рано вранці, і справа відразу пішло успішно.

Два крокодила необачно виповзли з Серпентайн-рівер на берег, а відомо, що ящери, дуже небезпечні в водній стихії, менш страшні на суші через свою неповороткість. На них кинувся безстрашний капітан Сароль зі своєю командою, і хоча один з малайців був поранений, парк все ж очистили від крокодилів.

Але тут виявили ще не менше десятка цих тварин, причому великого розміру — від чотирьох до п'яти метрів — і тому надзвичайно

небезпечних. Вони сховалися в річці, але моряки залягли неподалік стерегти їх, зарядивши рушниці розривними кулями, які пробивають найтвердіші панцири.

У той же час загони мисливців розійшлися в різні боки по полям. Один лев був убитий Джемом Танкердоном, який не без підстави говорив, що він в цій справі не новачок. Він, і правда, знову проявив холоднокровність і спритність бувалого мисливця Далекого Заходу. Звір був воістину прекрасний. Свинець пронизав його серце в той момент, коли він кинувся на музикантів, і Пеншіна запевняє, що "його так і обдало вітром, коли лев, стрибнувши, летів мимо".

Після полудня на звірів повели нову атаку, під час якої один солдат отримав укус в плече, а губернатору вдалося вбити прекрасну левицю. Цим лютим тваринам не доведеться наплодити тут дитинчат, на що, мабуть, розраховував Джон Буль.

До кінця дня пара тигрів гине під кулями комендара Сімкоо, який виступав на чолі своїх моряків, одного з яких, важко пораненого ударом пазуристої лапи, довелося відправити до Штирборт-Харбору. Серед випущених на плавучий острів хижаків, мабуть, найбільше було цих страшних тварюк котячої породи.

На схилі дня звірі, яких весь час невідступно переслідували, сховалися в заростях біля батареї хвилеріза, звідки їх вирішено витіснити з настанням ранку.

Аж до самого ранку грізний рев не перестає наводити трепет на жіноче і дитяче населення Мільярд-Сіті. Страх жителів нітрохи не зменшується, та й як від нього звільнитися? Хіба є впевненість в тому, що Стандарт-Айленд покінчить з цим авангардом британської армії? Тому всі жителі Мільярд-Сіті не перестають обсипати прокльонами підступний Альбїон.

Облава поновлюється на світанку. За наказом губернатора, схваленому комендантом Сімкоо, полковник Стюарт готується застосувати артилерію, щоб вибити хижаків з укриттів. З Штирборт-Харбора до батареї хвилеріза підвозять дві скорострільні гармати, заряджаються картечю, як гармати Гочкіса.

У цьому місці лінію електричної залізної дороги, що веде до обсерваторії, перерізають зарості залізного дерева. Якраз тут і сховалися на ніч леви і тигри, —їх палаючі очі виблискують серед заростей.

Моряки, солдати, мисливці, очолювані Джемом і Уолтером Танкердонами, Нетом Коверлі і Хаблі Харкуром, займають позицію ліворуч від цих заростей, щоб зустріти лютих звірів, що вціліли після перших залпів картечі.

За знаком коменданта Сімкоо обидві гармати стріляють одночасно. У відповідь чується лютий рев. Без сумніву, багато з хижаків вбиті або поранені.

Ті, що залишилися в живих — їх близько двадцяти — вибігають із заростей і проносяться повз членів квартету; дружні постріли звалюють двох хижаків. У ту ж саму мить на артистів кидається величезний тигр, і Фрасколен, збитий потужним стрибком, відлітає кроків на десять убік.

Товариші кидаються до нього на допомогу. Його піднімають, він майже без свідомості, але, втім, досить скоро приходить до тями. Йому дістався тільки поштовх... але який поштовх!

Одночасно вживаються заходи для очищення Серпентайн —рівер від кайманів.

Але як упевнитися в тому, що ці кровожерливі тварини знищені всі до єдиного? На щастя, помічнику губернатора Хаблі Харкуру приходить в

голову думка спустити воду, відкривши затвори річкових шлюзів, щоб в крокодилів можна було стріляти без промаху.

Єдина жертва — чудовий пес, що належав Нету Коверлі.

Бідна тварина, схоплена алігатором, миттю була перекушена навпіл.

Тим часом солдати вбивають одного за іншим близько дюжини цих гадів, і тепер, можливо, Стандарт-Айленд буде остаточно очищено від амфібій.

Загалом, день пройшов вдало. Серед убитих звірів налічується шість левів, вісім тигрів, п'ять ягуарів, дев'ять пантер — самців і самок.

Увечері члени квартету, включаючи і Фрасколена, який оговтався після струсу, всідаються за столик в ресторані казино.

— Хочеться вірити, що наші біди приходять до кінця, — говорить Івернес.

— Якщо тільки той пароплав не був другим Ноевим ковчегом, — відповідає Пеншіна, — і в ньому не знаходилися всі земні створіння!

Але це мало ймовірно, і Атаназій Доремюс настільки осмілів, що зважився знову мати домівку у своїх володіннях на двадцять п'ятій авеню. Там, в забарикадованому будинку, він знайшов стареньку служницю, яка в повному відчай вважала вже, що від її старого господаря залишилися лише різки та ніжки!

Ніч пройшла досить спокійно. Зрідка з боку Бакборт-Харбора долинало віддалене гарчання. Можна сподіватися, що завтра, після загальної облави по всій рівнині, звірі будуть повністю винищені.

На світанку загони мисливців збираються знову. Само собою зрозуміло, що вже протягом доби Стандарт-Айленд стоїть на місці, так як весь персонал машинного відділення зайнятий у спільній справі.

Загони, кожен з двадцяти чоловік, озброєних скорострільними рушницями, отримують наказ "прочесати" весь острів. Тепер, коли звірі розсіялися в різних напрямках, полковник Стюарт не вважав за потрібне застосовувати гармати. Було вбито тринадцять хижаків, вистежених в околицях батареї Корми. Але від них не без зусиль вдалося відбити двох митних стражників сусіднього поста, які були підім'яті — один пантерою, а інший тигром — і отримали важкі поранення.

В цей день число тварин, убитих з початку першої облави, дійшло до п'ятдесяти трьох.

В чотири часа Сайрес Бікерстаф і комодор Сімкоо, Джем Танкердон і його син, Нет Коверлі і обидва помічника губернатора, а також дехто з іменитих громадян, повертаються в супроводі військового загону до мерії, де рада приймає донесення з обох портів і з батарей.

Наближаючись до міста, уже у якихось ста кроках від будівлі мерії, вони раптом чують відчайдушні крики і бачать, що натовп народу, головним чином жінок і дітей, охоплених раптової панікою, біжить уздовж Першої авеню.

Негайно ж губернатор, комодор Сімкоо, їх супутники кидаються до скверу, решітка якого повинна була бути замкнені... Але за чиєюсь незрозумілою безпечністю вона залишилася відкритою, і немає сумніву, що один з хижаків, можливо останній, проник за неї.

Нет Коверлі і Уолтер Танкердон, що прибігли першими, мчать в сквер.

Раптово Уолтера, в трьох кроках від Нета Коверлі, перекидає величезний тигр.

У Нетта Коверлі немає часу зарядити рушницю, він вихоплює з —за пояса мисливський ніж і кидається на допомогу Уолтеру в той момент, коли пазурі хижака вже встромлюють в плече молодій людини.

Уолтер врятований, але тигр обертається і кидається на Неттан Коверлі.

Той б'є звіра ножем, але, не потрапивши йому в серце, сам перекидається додолу.

Тигр відступає ричачи, в роззявленій пащі видніється криваво — червоний язик.

Постріл...

Це б'є рушниця Джема Танкердона.

Другий постріл...

Куля розірвалася в тілі звіра.

Уолтера піднімають, на плечі його — рвана рана.

Нет Коверлі хоч і не поранений, але відчуває, що мить тому заглянув в очі смерті.

Він встає і, підійшовши до Джем Танкердона, каже урочисто:

— Ви врятували мене... дякую вам!

— Ви врятували мені сина... дякую вам! — відповідає Джем Танкердон.

І обидва подають один одному руки на знак вдячності, яка може стати щирою дружбою...

Уолтера негайно ж переносять в особняк на дев'ятнадцятій авеню, де сховалися його рідні, а Нет Коверлі повертається до себе, спираючись на руку Сайреса Бікерстафа.

Що стосується тигра, то пан директор подбає, щоб не пропала його розкішна шкура. З цього чудового звіра зроблять відмінне опудало, і воно буде красуватися в природно-історичному музеї Мільярд-Сіті з наступним написом:

"Дар Сполученого королівства Великобританії та Ірландії нескінченно вдячному Стандарт-Айленду".

Якщо злочинний замах слід приписати Англії, важко придумати більш дотепну помсту. В усякому разі так вважає "Його високість" Пеншіна, відмінний знавець в справах такого роду.

Не доводиться дивуватися тому, що на наступний же день місіс Танкердон приїхала з візитом до місіс Коверлі, щоб подякувати за послугу, надану Уолтеру, і що місіс Коверлі віддала візит місіс Танкердон, щоб подякувати за послугу, надану її чоловікові. Додамо також, що міс Ді побажала супроводжувати свою матір, і, зрозуміло, обидві вони справлялися у місіс Танкердон про здоров'я дорогого пораненого.

Словом, все тепер йде як не можна краще, і, позбувшись від страшних гостей, Стандарт-Айленд може спокійно продовжувати свій шлях до архіпелагу Фіджі.

8. ФІДЖІ І ФІДЖІЙЦІ

— Скільки ти сказав ?.. — запитує Пеншіна.

— Двісті п'ятдесят п'ять, друзі мої, — відповідає Фрасколен. — Так... в архіпелазі Фіджі нараховувалося двісті п'ятдесят п'ять островів і острівців.

— А яке нам до того діло, — каже Пеншіна, — раз "перлина Тихого океану" не збирається робити двохсот п'ятдесяти п'яти стоянок?

— Ти ніколи не будеш знати географії! — проголошує Фрасколен.

— А ти... ти знаєш її навіть занадто добре! — заперечує "Його високість".

Друга скрипка завжди отримує таку відсіч, коли намагається просвіщати своїх непіддатливих товаришів.

Однак Себастьян Цорн, будучи поступливішим за інших, дозволяє підвести себе до карти, вивішеній у казино, де кожен день відзначаються координати плавучого острова. На цій карті легко простежити весь шлях, пройдений Стандарт —Айлендом з моменту його виходу з бухти Магдалени. Цей шлях утворює на карті щось на зразок великого S, нижній завиток якого згинається в напрямку до архіпелагу Фіджі.

Тут же Фрасколен показує віолончелісту скупчення островів, відкритих Тасманом в 1643 році, — архіпелаг, розташований між 16 і 20° південної широти і 174° західної і 179° східної довготи.

— І наша махина буде пробиратися серед сотні, а то і двох сотень таких камінчиків, розкиданих по дорозі? — цікавиться Себастьян Цорн.

— Так, старий товариш по струнному ремеслу, — відповідає Фрасколен, — і якщо ти подивишся хоч скільки —небудь уважно...

— І при тому закривши рот... — додає Пеншіна.

— Чому?

— Тому що прислів'я не дарма говорить: в закритий рот мусі не влетіти!

— Який такий мусі?

— А тієї самої, що кусає тебе, коли ти починаєш просторікувати проти Стандарт-Айленда.

Себастьян Цорн, презирливо знизавши плечима, знову звертається до Фрасколена:

— Що ти казав?

— Я говорив, що до двох великих островів Віті-Леву і Вануа-Леву можна добратися по одному з трьох проток, які перетинають східну групу архіпелагу: по протоці Нануку, протоці Лакемба і протоці Онеата.

— Чи по протоці, де розбиваються на тисячу шматків! — вигукує Себастьян Цорн.

— Зрештою з нами це обов'язково станеться!.. Як можна плавати в подібних морях цілому місту з таким населенням? Ні, це суперечить усім законам природи!

— Муха!.. — вигукує Пеншіна. — Ось вона, ось вона, цорнова муха!

І правда, знову починаються похмурі пророкування, від яких впертий віолончеліст ніяк не може відвикнути.

У цій частині Тихого океану перша група островів Фіджі у архіпелагу дійсно є як би перешкодою для кораблів, які приходять зі сходу. Але

тривожитися нема чого, протоки тут досить широкі, і комендор Сімкоо зважився направити туди Стандарт-Айленд. Найзначнішими серед островів цього архіпелагу, крім Віті —Леву і Вануа-Леву, розташованих у західній частині, є Оно —Ілау, Нгау, Кандаву та інші.

Між гірськими вершинами, виступаючими на поверхню океану, розстилається ціле море, море Коро, але цей архіпелаг, помічений ще Куком, відвіданий Блаєм в 1789 і Вільсоном в 1792 роках, став відомий у всіх подробицях завдяки чудовим подорожам Дюмон-Дюрвіля в 1828 і 1833 роках, потім американця Уїлкса в 1839 році, англійця Ерскін в 1853 році і, нарешті, експедиції "Геральда" на чолі з капітаном британського флоту Даремом. Після всіх цих експедицій карти складаються з точністю, яка робить честь інженерам-гідрографам.

Тому у комендора Сімкоо не виникає ніяких коливань. Йдучи з південного сходу, він входить в протоку Фуланга, залишивши з лівого борту острів тієї ж назви, схожий на надкушений коржик, яку вам подають на кораловому блюді. А на наступний день Стандарт-Айленд входить у внутрішнє море, захищене від океанської хвилі потужними підводними хребтами.

Зрозуміло, страх, який звірі, що з'явилися під британським прапором, нагнали на мільярдців, ще й зараз не зовсім розвіявся. Жителі міста весь час наготові. На розвідку висилаються загони, які обстежують гаї, поля і води. Але ніяких слідів тварин більше не помічено. Ні вдень, ні вночі не чути гарчання. Спочатку боязкі люди не наважувалися виходити з міста на прогулянку в парк чи в поля. Адже, можливо, з англійського пароплава сюди напустили ще й змії, як на Мартініці! Тому кожному, хто роздобуде змію, обіцяна грошова премія, яку сплатять чистим золотом, в залежності від довжини плазуна. Якщо змія виявиться розміром з великого удава, сума вийде чимала! Але пошуки ні до чого не привели, і тепер, мабуть, можна заспокоїтися. Стандарт-Айленд знову в цілковитій безпеці. Хто б не були люди, які учинили цю мерзенну махінацію, вони тільки даром витратилися на звірів.

Позитивним результатом всього цього стало повне примирення між обома частинами міста. Після того як Коверлі виручив Уолтера, а Танкердон врятував Коверлі, сім'ї правого і лівого борту відвідують, запрошують і приймають один одного. Прийом йде за прийомом, свято за святкуванням. Щовечора у найбільш іменитих панів влаштовується який-небудь бал або концерт, найчастіше в особняку на Дев'ятнадцятій авеню і в особняку на П'ятнадцятій. Концертному квартету доводиться мало не розриватися. Втім, захоплення, які він викликає, не тільки не зменшується, а ще більше зростає.

Нарешті, в один прекрасний ранок, коли Стандарт —Айленд вже борознив своїми гвинтами тихі води моря Коро, поширилася велика новина.

Містер Джем Танкердон з'явився з офіційним візитом в особняк містера Нета Коверлі, щоб просити руки його дочки, міс Ді Коверлі, для свого сина Уолтера Танкердона. І містер Нет Коверлі дав згоду. Питання про придане не викликав ніяких труднощів. Кожен з молодят отримає по двісті мільйонів.

— Їм вже якось вистачить на життя... навіть і в Європі! — справедливо помітив Пеншіна.

З усіх боків лунають привітання і тієї й іншої сім'ї. Сайрес Бікерстаф не вважає за потрібне приховувати свою радість. Завдяки цьому весіллю зникне всякий привід для ворожнечі, що загрожувала безпеці Стандарт-Айленда.

Одними з перших надсилають свої вітання та побажання нареченому і нареченій король і королева Малекарлії. Візитні картки з алюмінію з золотим текстом сиплються дощем в поштові ящики особняків. Газети безперестанку поміщають нотатки про підготовлені чудові свята, такі чудові, яких ніколи ще не бачили ні в Мільярд-Сіті, ні в будь-якому іншому місці на земній кулі. До Франції послані каблограми із замовленнями на

весільні подарунки нареченій. Магазили мод, майстерні знаменитих кравців, постачальники ювелірних виробів та предметів розкоші отримують шалені замовлення. Спеціальний пароплав, який відправиться з Марселя через Суец і Індійський океан, доставить на Стандарт-Айленд всі ці чудеса французької промисловості. Весілля призначене через п'ять тижнів, на 27 лютого. Втім, треба зауважити, що і торговці Мільярд-Сіті отримують свою частку в цій прибутковій справі: їм теж весь час роблять замовлення на весільні подарунки для нареченої, і, беручи до уваги, на які витрати йдуть зазвичай набоби Мільярд-Сіті, — треба вважати, що тут можна скласти цілий статок.

Упорядником свят самою долею призначений пан директор управління мистецтв, Калістус Менбар. Неможливо описати його душевний стан, після того як було офіційно оголошено про майбутнє одруження Уолтера Танкердона і міс Ді Коверлі. Всі знають, як він бажав цього шлюбу, як він намагався йому сприяти. Зараз його заповітне бажання втілюється в життя, і, оскільки муніципалітет має намір надати директору повну свободу дій, не доводиться сумніватися, що він виявиться на висоті положення і влаштує ультрарозкішне свято.

Через газети комендор Сімкоо доводить до загального відома, що в день, призначений для весільної церемонії, плавучий острів буде знаходитися в тій частині моря, яка простягається між островами Фіджі і Новими Гебридами. Але спочатку він підійде до Віті-Леву, де стоянка триватиме днів десять, — єдина стоянка, яку передбачається зробити в цьому великому архіпелазі.

Яке чудове плавання! На поверхні моря відіграє безліч китів. Коли вони викидають тисячі фонтанів, які злітають дуже високо, море здається гігантським басейном Нептуна, "у порівнянні з яким той, що знаходиться в Версалі, — просто дитяча іграшка", — зауважує Івернес. Але зате з'являються і сотні величезних акул, які супроводжують Стандарт-Айленд, як вони супроводжували б корабель, що пливе.

Ця частина Тихого океану є кордоном Полінезії; далі починається Меланезія, до якої і відноситься група Ново-Гебридських островів. Тут проходить сто восьмидесятий градус довготи, умовна меридіональна лінія, яка розділяє величезний океан на дві половини⁸. Перетинаючи цей меридіан, моряки, що пливають зі сходу, викреслюють один день з календаря, а моряки, що пливають з заходу, додають один день. Без такої обережності дати їх записів не збігалися б. Торік Стандарт-Айленду не доводилося робити в календарі цієї зміни, так як він не перетинав зазначеного меридіана.

Але цього разу треба підкоритися правилу, і, оскільки острів пливе з сходу, 22 січня перетворюється в 23 січня.

З двохсот п'ятдесяти п'яти островів, складових архіпелагу Фіджі, населено лише близько сотні. Загальна кількість мешканців не перевищує ста двадцяти восьми тисяч — щільність населення незначна для простору в двадцять одну тисячу квадратних кілометрів.

Ці островці є атолові утворення або просто вершини підводних гір, підперезані кораловою облямівкою. Серед атолів немає ні одного, який займав би площу обширніше ста п'ятдесяти квадратних кілометрів. У політичному відношенні острови є частиною Британської Австралазії і з 1874 року залежать від корони, —інакше кажучи, Англія спокійнісінько приєднала їх до своїх колоніальних володінь. Якщо фіджійці зважилися в кінці кінців підкоритися британському протекторату, то лише тому, що в 1859 році їм загрожувало нашестя тонганців, якому Сполучене королівство перешкодило, пославши сюди горезвісного Прітчарда, того самого Прітчарда, який діяв на Таїті. В даний час архіпелаг поділений на сімнадцять округів, керованих дрібними тубільними вождями, більш-менш пов'язаними узами споріднення з родиною останнього короля Такумбау.

— Чи є це неминучим наслідком англійської колоніальної системи, — міркує комодор Сімкоо, розмовляючи на цю тему з Фрасколеном. — І чи станеться з Фіджі те саме, що сталося з Тасманією, я не знаю! Але факт

залишається фактом: тубільці поступово вимирають. Колонія аж ніяк не процвітає, а населення не збільшується, доказом чого служить менша чисельність жіночого населення порівняно з чоловічим.

— Так, це дійсно ознака того, що дана раса в найближчому майбутньому зникне,

— відповідає Фрасколен, — і в Європі є кілька держав, де співвідношення обох частин населення незабаром стане таким же.

— До того ж, — продовжує комендор, — тутешні тубільці — справжні кріпаки, як і жителі сусідніх островів, яких плантатори вербують для розорювання необроблених земель. Та й хвороби здійснюють серед них сильні спустошення; наприклад, у тисяча вісімсот сімдесят п'ятому році тільки від віспи загинуло більш тридцяти тисяч осіб. Але ж архіпелаг Фіджі — благодатна країна, як ви самі можете судити! Якщо у внутрішніх частинах островів середня температура дуже висока, то вона досить помірною на узбережжі, де прекрасно ростуть фрукти, овочі, всілякі дерева, кокосові пальми, банани і т.д. Тільки й праці, що збирати бульби ямсу, таро і добувати зі стовбурів сагової пальми поживну речовину.

— Саго! — вигукує Фрасколен. — Мимоволі згадується наш "Швейцарський Робінзон!"

— Що стосується свиней і курей, — продовжує комендор Сімкоо, — то ці тварини надзвичайно розмножилися, з тих пір як їх завезли на острів. Тому тут зовсім не важко задовольняти всі життєві потреби. На жаль, тубільці схильні до лінощів, до *far niente*¹⁰, незважаючи на те, що відрізняються живим розумом, дотепні...

— Відомо, що коли діти дуже розвинені... — говорить Фрасколен.

— Вони недовговічні? — відповідає комендор Сімкоо.

І правда, хіба всі ці тубільці — полінезійці, меланезійці та інші — сильно відрізняються від дітей?

Прямуючи до Віті-Леву, Стандарт-Айленд зустрічає на шляху безліч островів, наприклад Вануа-Вату, Моала, Нгау, але зупинок там не роблять.

З усіх боків до плавучого острова спрямовуються, огинаючи його берега, цілі флотилії довгих пиріг з балансирами з схрещених бамбукових палиць, який підтримують човен у рівновазі. Пирогов снують туди-сюди, витончено маневрують, але навіть не намагаються зайти ні в Штирборт-Харбор, ні в Бакборт-Харбор. Так, ймовірно, їх туди і не допустили б, беручи до уваги досить погану репутацію фіджійців. Правда, з тих пір як європейські місіонери в 1835 році влаштувалися на Лакембі, майже всі тубільці прийняли християнство весліанського спрямування, хоча серед них і є кілька тисяч католиків. Але предки їх були прихильні до людодства, і, можливо, що вона і тепер не остаточно ще втратили смак до чоловічати.

До того ж тут замішана і релігія. Їх боги любили кров. Ці племена розцінювали добрі почуття як слабкість і навіть як гріх. З'їсти ворога значило надати йому честь. Людину упосліджену, правда, теж варили, але не з'їдали. На бенкетах головними ласощами було м'ясо дітей, і не настільки вже багато часу минуло з тієї пори, коли король Такумбау з задоволенням сідав під деревом, на кожній гілці якого стирчала якась частина людського тіла, призначена для королівського столу. Іноді траплялося, що ціле плем'я, — так сталося з племенем нулока на Віті-Леву, недалеко від Намози, було з'їдено все цілком, за винятком декількох жінок: одна з них дожила до 1880 року.

Вже якщо Пеншіна не виявить на якому-небудь тутешньому острівці онуків людоджерів, які ще дотримуються древніх звичаїв, то йому доведеться остаточно розпрощатися з надією знайти хоча б слід "місцевого колориту" на архіпелагах Тихого океану.

Західна група Фіджі складається з двох великих островів, Віті-Леву і Вануа-Леву, і двох меншого розміру, Кандаву і Тавеуні. На північний захід від них знаходяться острови Ясава, і там же відкривається прохід Раунд-Айленд.

Комодору Сімкоо треба буде пройти через нього, щоб взяти курс на Нові Гебріди.

Після полудня 25 січня на горизонті з'являються висоти Віті-Леву. Цей гористий острів — найбільший в архіпелазі, він на третину більше Корсики, тобто займає площу в десять тисяч шістсот сорок п'ять квадратних кілометрів.

Його вершини піднімаються на тисячу двісті — тисячу п'ятсот метрів над рівнем моря. Це — згаслі або принаймні тимчасово заснули вулкани, які зазвичай прокидаються в дуже поганому настрої.

Віті-Леву з'єднаний зі своїм північним сусідом, Вануа-Леву, підводним скелястим бар'єром, який напевно виступав на поверхню в епоху формування цієї частини нашої планети. Тепер Стандарт-Айленд міг безпечно пливати над ним. З іншого боку, на північ від Віті-Леву, глибина моря — від чотирьохсот до п'ятисот метрів, а на південь — від п'ятисот до двох тисяч метрів.

Перш столицею архіпелагу була Левука на острові Овалау, на схід від Віті-Леву. Може бути, факторії, засновані там англійськими фірмами, і тепер важливіші, ніж факторії Суви, нинішньої столиці, на острові Віті-Леву.

Але цей порт дуже зручний для навігації, бо розташований на південно —східному краю острова, між двома річковими дельтами, чії води рясно зрошують узбережжі. Що стосується порту, де швартуються пароплави, які здійснюють рейси на Фіджі, то він розташовується в глибині бухти Нгалао, на півдні острова Кандаву, в пункті, найбільш

близькому до Нової Каледонії, до Австралії, до французьких островів Нової Зеландії і Лоялті.

Стандарт-Айленд зупиняється біля входу в порт Сува. Формальності виконані, і вільний доступ на острів дозволено в той же день. Так як відвідування островів громадянами Мільярд-Сіті тільки вигідні для колоністів і для тубільців, мільярдці можуть бути впевнені у відмінному прийомі, хоча тут, ймовірно, більше розрахунку, ніж почуття. Але не треба забувати все-таки, що Фіджі — колонія британської корони, а відносини між Форін Офіс¹¹ і "Стандарт-Айленд компанії", коли остання ревниво оберігає свою незалежність, залишаються як і раніше натягнутими.

На наступний день, 26 січня, торговці Стандарта-Айленда рано вранці з'їжджають на берег, щоб закупити потрібні їм товари або продати свої.

Туристи, а між ними наші парижани, теж не змушують себе чекати. Хоча Пеншіна і Івернес люблять жартувати над Фрасколеном — старанним учнем комодора Сімкоо — з приводу його "етно-нудно-географічних студій", як висловлюється "Його високість", вони тим не менш користуються його знаннями. У другій скрипки завжди знайдеться яка-небудь повчальна відповідь на питання товаришів про жителів Віті-Леву, їх звичаї і вдачі. Сам Себастьян Цорн при випадку удостоює його розпитуваннями, і той же Пеншіна, дізнавшись, що ці місця були головною ареною людоїдства, не може втриматися від зітхання.

— Так... але ми з'явилися занадто пізно, і ви побачите, що ці зніжені цивілізацією фіджійці опустилися до смажених курчат і вареної шинки з горошком!

— Людожер! — кричить йому Фрасколен. — Тебе б слід було подати до столу короля Такумбау.

— Хе, хе! Антрекот Пеншіна по-бордоськи...

— Ну, гаразд, — втручається Себастьян Цорн. — Якщо ми будемо втрачати час в порожніх спорах...

— То не зможемо йти вперед, до прогресу! — вигукує Пеншіна. — Ось фразочка по твоєму смаку, чи не так, мій старий віолончеллулоїдист! Ну, що ж — кроком руш вперед!

Будинки міста Сува, розташованого на правому боці невеликої бухти, розсипалися по схилу зеленого пагорба. У місті є набережні, пристосовані для причалу кораблів, вулиці з дощатими тротуарами, зовсім такі, як на пляжах великих морських курортів. Дерев'яні одноповерхові будинки, зрідка і з другим поверхом, мають веселий і чистий вид. В околицях міста — тубільні хижки з дахами, загостреними у вигляді рогів і прикрашеними раковинами. Дахи ці дуже міцні і добре витримують зимові дощі, які ливнем ллються з травня по жовтень.

І дійсно, в березні 1871 року, якщо вірити Фрасколену, добре підкованому у царині статистики, Мбуа, розташована в східній частині острова, отримала за одну добу тридцять вісім сантиметрів води.

Віті-Леву відданий примхам клімату не в меншій мірі, ніж інші острова, і рослинність на одному березі сильно відрізняється від рослинності на іншому. На одній стороні, яка овівається південно-східними пасатними вітрами, атмосфера волога, і там ростуть розкішні ліси.

На іншій — простягаються величезні савани, які відмінно можна обробляти і засівати. Помічено, що деякі дерева на архіпелазі починають пропадати, між іншим сандалове, яке майже зовсім зникло, а також сосна Фіджі — "Даку".

Все ж, гуляючи по острову, квартет переконується, що флора його залишилася тропічно розкішною. Всюди ліси кокосових і всяких інших пальм, з стволами, обліпленими паразитуючими орхідеями, заросли казуарин, панданусів, акацій, деревовидних папоротей, а в заболочених

місцях багато мангрових дерев з повітряними коренями. Однак вирощування бавовни і чаю не дало тих результатів, які обіцяє теплий і вологий клімат. І насправді, ґрунт на Віті-Леву той же, що і на всіх інших островах архіпелагу — глинистий, жовтуватого кольору, що складається з одного вулканічного попелу, якому перегній надає родючі властивості.

Фауна тут не різноманітніше, ніж на інших островах Тихого океану: до сорока порід птахів — акліматизовані папуги та канарейки, летючі миші, легіони щурів, неотруйні плазуни, яких тубільці дуже охоче вживають в їжу, ящірки в такій кількості, що невідомо, куди від них подітися, і огидні таргани, ненажерливі, як людоїди.

Зате хижих звірів зовсім немає, і тому Пеншіна не може не пожартувати:

— Нашому губернатору, Сайресу Бікерстафу, варто було б зберегти кілька пар левів, тигрів, пантер і крокодилів і висадити їх на Фіджі... Тим самим він тільки повернув би отримане, — адже острова належать Англії.

Тубільці — змішання полінезійської і меланезійської рас — досить красиві, хоч і не так, як на Самоа або Маркільських островах. Чоловіки — з бронзовим, майже чорним кольором шкіри, з пишним кучерявим волоссям, — відрізняються високим зростом і міцним складанням; серед них багато метисів.

Одяг їх примітивний, часто на них тільки пов'язка на стегнах або плащ з тубільної тканини, так званої "маси", що виробляється з волокна особливої шовковиці, яка йде тільки на виготовлення паперу. Тканина спочатку виходить чисто біла, але фіджійці вміють фарбувати її і покривати строкатим візерунком; вона користується великим попитом на всіх архіпелагах східній частині Тихого океану. Слід додати, що тубільці не гребують при нагоді одягатися в старі європейські обноски, що потрапили сюди через лахмітників Сполученого королівства або Німеччини. Парижанинові не втриматися від веселих зауважень при

вигляді фіджійців, спотворених брюками, які втратили свою первісну форму обшарпаними пальто або навіть фраком, який, переживши різноманітні стадії занепаду, закінчує своє існування на плечах уродженця Віті-Леву.

— Про такий фрак можна написати цілий роман... — говорить Івернес.

— Роман про фрак, який врешті-решт так обчиржили! — додає Пеншіна.

Що стосується жінок, то вони, незважаючи на весліанські проповіді, більш-менш пристойно одягнені в спідницю і кофточку з тієї ж масі. Вони відмінно складені, і, наділені привабливістю юного віку, деякі з них можуть зійти за гарненьких. Але яка огидна і у них і у чоловіків звичка просочувати вапняним розчином свої чорне волосся, перетворюючи їх таким чином на свого роду твердий головний убір, що оберігає від сонячного удару!

Так само як їхні чоловіки і брати, вони курять місцевий тютюн, який пахне смаленим сіном, і якщо цигарка не стирчить у них в зубах, то вона встромлено в мочку вуха, де у європейських жінок ми звикли бачити діамантові або перлинні сережки.

Жінки здебільшого знаходяться на положенні рабинь, що виконують самі важкі домашні роботи, і ще не так давно їх душили на могилі чоловіка.

— Це після того як вони стільки років працювали, даючи йому можливість байдикувати!

Багато разів під час екскурсій по околицях Суви, яким були присвячені цілих три дні, наші туристи намагалися увійти в тубільну хатину.

Проте їх незмінно відштовхував аж ніяк не недолік гостинності зі боку господарів, але жахливий запах, який панує там. Кокосове масло, яким натерті тіла тубільців, близьке сусідство свиней, курей, собак, кішок в смердючих солом'яних хатинах, задушливий дим палаючої смоли "даммара", якої вони освітлюються... ні! Винести все це неможливо. До того ж, підсівши до фіджійського вогнища, довелося б для дотримання ввічливості вмочити губи в чашці з "кавой", звичайним фіджійським напоєм. Не кажучи вже про те, що ця пекуча кава з сушеного кореня перцевого дерева зовсім нестерпна для європейської глотки, треба взяти до уваги також спосіб її приготування. Хіба не викликає він непереборного відрази? Адже перець не розмелюють, його розжовують, розтирають між зубами, а потім випльовують в посудину з водою і пригощають вас з дикунськiй наполегливістю, та так, що не відмовишся. А далі залишається тільки висловити подяку ходячим на всьому архіпелазі виразом: "Е мана ндіна", — інакше кажучи: "Амiнь".

Тут ми ще раз згадаємо про тарганів, якими кишать солом'яні підстилки, про білих мурахах, які гризуть цю соломку, і москiти, цілі сонми москiтів, які зімкнутими рядами покривають стiни, підлогу та одяг тубільців. Годі дивуватися тому, що "Його високість", побачивши жахливих комах, вигукував з тим нарочито комічним акцентом, до якого вдаються англійські клоуни:

— Мьюстік!.. Мьюстік12!..

Словом, ні у його товаришів, ні в нього самого не вистачило мужності зайти в фіджійські хижки. Таким чином етнографічні штудії залишаються незавершеними, навіть вчений муж Фрасколен відступився, чому тут в його спогадах про подорож залишається біла сторінка.

9. CASUS BELLI¹³

Поки наші артисти захоплювалися прогулянками і вивчали звичаї архіпелагу, деякі з іменитих громадян Стандарт-Айленда все ж вирішили

зав'язати відносини з місцевими властями. "Папалангі" — так називають на цих островах чужинців —могли не побоюватися поганого прийому.

Європейська влада представлені перш за все генерал-губернатором, який є одночасно англійським генеральним консулом для всієї західної групи островів, яка перебуває під протекторатом Сполученого королівства. Сайрес Бікерстаф не вважав за необхідне нанести офіційний візит консулу. Зустрівшись, вони подивилися один на одного сердито, як дві фаянсові собачки, але далі цього відносини між ними не пішли.

Що стосується німецького консула, одного з найбільших комерсантів країни, то тут справа обмежилася обміном візитними картками.

Під час стоянки сімейства Коверлі і Танкердонів влаштовували екскурсії в околиці Суви і в ліси, що покривають гори до самих вершин. З цього приводу пан директор висловлює в бесіді зі своїми друзями-музикантами досить справедливе зауваження:

— Наші мільярдці тому й ласі до прогулянок в гори, що місцевість на Стандарт-Айленді занадто рівна... Занадто все плоско, одноманітно... Але я упевнений, що з часом на ньому спорудять штучну гору, яка посперечається з найвищими вершинами Океанії. А поки що наші громадяни, всякий раз як тільки представляється можливість, намагаються забратися на висоту кількох сотень футів і подихати чистим і цілющим повітрям...

Мабуть, цього вимагає людська природа.

— Відмінно, — відповідає Пеншіна. — Але дозвольте дати вам одну пораду! Коли ви будете споруджувати вашу гору із сталевих листів або алюмінію, не забудьте влаштувати усередині невеликий вулкан... вулкан з бенгальськими вогнями і феєрверком...

— А чому б і ні, пан насмішник ?.. — відповідає Калістус Менбар.

— Так я ж якраз і кажу: чому б і ні?..

Само собою зрозуміло, Уолтер Танкердон і міс Ді Коверлі беруть участь в екскурсіях і при цьому йдуть завжди під руку.

На Віті-Леву туристи оглянули визначні пам'ятки столиці, наприклад "Мбуре —калу", — то є храми духів, а заодно і постійне місце політичних зібрань. Ці споруди, споруджені на упорах сухої кам'яної кладки, зроблені з бамбуковій плетінки, балки прикрашені рослинним орнаментом, а майстерно розміщені бруси підтримують солом'яну покрівлю. Туристи відвідали також лікарню, де прекрасно дотримуються всіх правил гігієни, і ботанічний сад, амфітеатром розташований на висотах за містом. Часто прогулянки ці тривають до темряви, і тоді назад доводиться йти з ліхтарем в руках, як у добрі старі часи. На островах Фіджі міська влада ще не дійшли до газометра, ріжків Ауера, дугових ліхтарів, ацетилену, але все це не загається з'явитися — "під освіченої опікою Великобританії!" —саркастично зауважує Калістус Менбар.

А що під час цієї стоянки поробляє капітан Сароль, його малайці і новогібридці, прийняті на Самоа? Нічого особливого. Вони не з'їжджають на берег, так як їм добре знайомий Віті-Леву: вони вже бували на ньому під час каботажних плавань або працювали там на плантаціях. Вони воліють залишатися на Стандарт— Айленді і все обстежують його, старанно відвідуючи місто, порти, парк, поля, батареї Корми і Хвилеріза. Ще кілька тижнів, і завдяки доброзичливому відношенню Компанії, завдяки губернатору Сайресу Бікерстафу ці славні люди, після п'ятимісячного перебування на плавучому острові, висадяться на рідному березі.

Іноді наші артисти розмовляють з Саролем, який відрізняється незвичайним розумом і побіжно говорить по-англійськи. Сароль із захопленням розповідає їм про Нові Гебриди, про тубільців цих островів, про те, що вони їдять, яка їхня кухня. Останнє особливо займає "Його високість". Таємна мрія Пеншіни —відкрити якусь нову страву, рецептом якого він міг би обдарувати гастрономічні клуби старенької Європи.

Тридцятого січня Себастьян Цорн і його товариші, у розпорядження яких губернатор надав один з електрохідних човнів Штирборт-Харбора, покидають Стандарт-Айленд з наміром піднятися вгору за течією Реви, однієї з головних річок острова. Крім них, у човні перебувають командир, механік і два матроси з тубільним лоцманом. Марно пропонували Атаназію Доремюсу приєднатися до екскурсантів. Учитель грації і витончених манер зовсім втратив почуття допитливості. Крім того, в його відсутність до нього може прийти учень, і тому він вважає за краще не залишати танцювального залу казино.

Човен добре споряджений і забезпечений провіантом, так як в Штирборт-Харбор раніше вечора йому не повернутися. Близько шостої години ранку він виходить з бухти Сува і пливе вздовж узбережжя до бухти Рева.

У цих місцях не тільки багато рифів, але є також у великій кількості акули, і треба остерігатися як тих, так і інших.

— Ех, — каже Пеншіна, — ваших акул не назвеш людоджерами солоних вод!.. Англійські місіонери, напевно, навернули їх у християнство, як вони навернули фіджійців!.. Б'юся об заклад, що ці чудовиська втратили смак до чолов'ятини.

— Не покладайтеся на це, — відповідає лоцман, — а до речі не довіряйте і фіджійцям з далеких районів острова.

Пеншіна тільки знизує плечима. Нехай йому не розповідають казок про так званих людоджерів, які не людодіють тепер навіть у свята!

Що стосується лоцмана, він чудово знає бухту і русло Реви. На цієї досить великій річці, званої також Ваї-Леву, приплив відчувається на відстані сорока п'яти кілометрів, і човни можуть по ній підніматися кілометрів на вісімдесят.

Поблизу гирла ширина Реви перевищує сто туазів¹⁴. Вона тече серед піщаних берегів, низьких зліва і крутих праворуч, де банани і кокосові пальми різко виділяються на тлі всієї іншої зелені. Її справжня назва Рева —Рева, згідно тому подвоєння слів, яке поширене майже повсюдно серед народностей Океанії.

І хіба, як зауважує Івернес, це не наслідування дитячій вимові, яке ми знаходимо у всіх цих "па-па", "ма-ма", "бай-бай", "ням-ням" і т. п.? Адже й справді, тубільці ледь-ледь вийшли з дитячого віку!

Вийшовши з гирла річки, човен пропливає повз села Камба, що потопає в зелені і квітах. Щоб мати можливість використовувати всю силу припливної води, зупинки не роблять ні там, ні в селі Найтасірі. До того ж як раз тепер село з усіма його будинками, жителями і навіть водами Реви, що омивають його, оголошена на положенні табу. Тубільці нікому не дали б висадитися тут. Табу — звичай, якщо і не дуже гідний поваги, то у всякому разі дуже шановний (Себастьян Цорн дещо про це знає), і тому до даного табу ставляться з належною повагою.

Коли екскурсанти проїжджають повз Найтасірі, лоцман звертає їхню увагу на високе дерево, яке окремо росте на узбережжі.

— А що в ньому примітного, в цьому дереві?.. — запитує Фрасколен.

— Нічого, — відповідає лоцман, — крім того, що його кора від коренів до крони поцяткована насічками. А насічки позначають кількість людських тіл, зварених в цьому місці, а потім з'їдених...

— Так булочник карбами на палиці зазначає кількість випечених булок, — говорить Пеншіна і знизує плечима на знак недовіри.

Але він не правий. На островах Фіджі людодство було особливо поширене, і слід зауважити, воно й зараз не остаточно зникло.

В глибині острова воно утримується ще довго у племен, що люблять "поласувати". Саме "поласувати", адже на думку фіджійців з чоловічиною ніщо не може зрівнятися за смаком і ніжністю; яловичині до неї далеко. Якщо вірити лоцману, якийсь вождь на ім'я Ра-Ундренуду, ставив в своїх володіннях високі камені, і коли він помер, їх виявилось вісімсот двадцять два.

— І знаєте, що позначали ці камені?..

— При всіх своїх виконавських здібностях ми не можемо здогадатися, — відповідає Івернес.

— Вони означали кількість людей, яких зжер цей вождь.

— Сам ?..

— Сам!

— Хороший був їдець! — тільки й відповідає Пеншіна, у якого склалася своя власна думка щодо цих "фіджійських вигадок".

Близько одинадцятої години на правому березі лунає дзвін. Серед зелені, в тіні кокосових пальм і бананів, виникає село Наїлілі, яке складається з декількох солом'яних хатин. У ній знаходиться католицька місія. Туристи висловлюють побажання затриматися тут на годинку, потиснути руку місіонерові, своєму співвітчизнику. Механік не заперечує, і човен пришвартовуються до деревного пня.

Себастьян Цорн з товаришами сходять на берег і, пройшовши не більше двох хвилин, зустрічають настоятеля місії.

Це чоловік років п'ятдесяти, з відкритим обличчям і енергійної зовнішності.

Радіючи з того, що може вітати французів, він веде їх в свою хатину в центрі села, що має близько сотні жителів фіджійців, і наполягає на тому, щоб прибулі погодилися скуштувати тубільного частування. Нехай вони заспокояться — мова йде не про огидну каву, а про напої або, вірніше, бульйони, досить приємне на смак, з цірей — черепашок, які у великій кількості трапляються на берегах Реви.

Місіонер всі свої сили віддає пропаганді католицизму, однак це не обходиться без труднощів, бо серйозним конкурентом для нього є весліанській пастор, який влаштувався неподалік. Загалом, він задоволений досягнутим, але визнає, що дуже і дуже нелегко йому відучити новонавернених християн від прихильності до "букалло", тобто до людського м'яса.

— Раз уже ви піднімаєтеся вгору за течією, дорогі гості, — додає він, — будьте обережніше і не послабляйте пильності.

— Чуєш, Пеншіна! — каже Себастьян Цорн.

Від'їзд відбувається ще до того, як на дзвіниці церкви благовістить до обідні.

На своєму шляху човен-електрохід зустрічає кілька пиріг з балансиrom, завантажених бананами. Банани — ходяча монета, якою місцеве населення розплачується зі збирачами податків. Береги скрізь поросли лаврами, акаціями, лимонними деревами, кактусами з криваво —червоними квітами. Банани і кокосові пальми високо здіймають над ними грона своїх важких плодів, і все це зелене царство простягається аж до гір, замикаючих задній план, де височить пік Мбугге —Леву.

Серед заростей видніються одна-дві фабрики європейського типу, що мають дуже мало спільного з дикою природою країни. Це цукрові заводи, забезпечені найсучаснішими машинами. Тутешня продукція, за словами

мандрівника Фершнура, "може з честю витримати порівняння з цукром Антильських островів і інших колоній".

До першої години дня човен досягає мети своєї подорожі в верхів'ях річки Рева. Через дві години почнеться відплив, і треба буде скористатися ним, щоб спуститися вниз за течією. Зворотний шлях буде недовгим, і близько десятої вечора екскурсанти повернуться в Штирборт-Харбор.

Артисти вирішують вжити свій час на огляд села Тампоо, хижки якого видніються на відстані півмилі. Домовилися, що механік і двоє матросів залишаться при човні, а лоцман проведе своїх пасажирів в селище, де давні звичаї збереглися у всій своїй фіджійській недоторканності. У цій частині острова місіонери даром витрачали свої труди, і всі їхні проповіді виявилися марні. Тут довкола панують чаклуни; тут кругом в ходу чари, особливо ті, які носить складну назву "Вака-Ндран-ни-Кан-Така", тобто "чари за допомогою листя". Тут поклоняються катовау, богам, які "були до початку часів і зостануться вічно" і які не гидують брати людські жертви; уряд ж безсилий не тільки попереджати, а й карати подібні діяння.

Звичайно, було б розумніше не забиратися до таких підозрілих племен. Але наші артисти, цікаві, як усі парижани, наполягають, і лоцман погоджується супроводжувати їх, радячи не відходити один від одного. Ледве вони входять в село Тампоо, що складається із сотні солом'яних хижок, як на очі трапляються справжні дикунки. Замість одягу у них одна тільки ганчірка навколо стегон. Вони не відчують ніякого подиву, побачивши чужинців, що спостерігають за їх роботою: з тих пір як архіпелаг знаходиться під протекторатом Англії, подібні відвідування їх не бентежать.

Жінки зайняті приготуванням куркуми. Куркума — це коріння однієї рослини, їх зберігають в ямах, вистелених травою і листям банана; коріння витягують звідти, підсмажують, Скоблячи, віджимають в кошиках, викладених папороттю, і сік збирають у склянки з порожнистих

стовбурів бамбука. Куркума йде в їжу, а також вживається для змашення шкіри. Вона має саме широке поширення і в якості продукту харчування і як помади.

Маленький загін європейців проходить по селу. Ніхто їх не вітає, тубільці не виявляють ніякої привітності, ні найменшого бажання надати гостинність своїм відвідувачам. Зовнішній вигляд хижок вельми непривабливий. Беручи до уваги запах, що виходить звідти — більше всього несе прогірклим кокосовим маслом, —музиканти квартету навіть радіють тому, що закони гостинності тут не дуже в пошані.

Проте, коли вони підходять до оселі вождя, він виходить до них назустріч в супроводі цілої свити тубільців. Це високий похмурий фіджієць із лютою фізіономією. У нього жорстке, кучеряве, вибілене вапном волосся. На ньому парадний одяг — смугаста, стягнута поясом, сорочка, на лівій нозі стара килимова

туфля і — Пеншіна ледь втримався від сміху! — синій з золотими гудзиками фрак, подекуди залатаний, з різними фалдами, одна з яких доходить йому до коліна, а інша до щиколотки.

І ось, наближаючись до "папалангі", які заявили в його селище вождь цей спотикається об пень, втрачає рівновагу і падає на землю.

Тут же, згідно етикету "балі мури", вся його свита в свою чергу спотикається і шанобливо розтягується на землі, "щоб опинитися в тому ж смішному становищі, що і вождь".

Таке пояснення дав лоцман, і Пеншіна цілком схвалює це правило, не більш смішне, ніж стільки інших, які в ходу при європейських дворах.

Всі піднялися на ноги. Вождь перекидається з лоцманом кількома фразами по-фіджійськи. Квартет не розуміє ні слова, лоцман перекладає. Це всі питання про те, з якою метою чужинці з'явилися в село Тампоо.

Слідують відповіді, що вони, мовляв, бажають тільки оглянути село і погуляти по околицях, потім ще кілька запитань і відповідей, і, нарешті, дається милостивий дозвіл на огляд селища і прогулянку.

Втім, вождь не виявляє з приводу появи туристів в Тампоо ні задоволення, ні досади і дає тубільцям знак розходитися по домівках.

— Зрештою на вигляд вони не дуже злі! — зауважує Пеншіна.

— Все одно, будемо обережні, — відповідає Фрасколен.

Протягом цілої години артисти розгулюють по селу, і ніхто їх не чіпає. Вождь в синьому фракі пішов до себе в хижку, і, як видно, тубільці ставляться до прибульців з цілковитою байдужістю.

Жодні солом'яні двері так і не відкрилася перед ними, і, поблукавши по вулицями Тампоо, Себастьян Цорн, Івернес, Пеншіна, Фрасколен і лоцман направляються до руїн храмів, схожих на занедбані халупи.

Неподалік від них стоїть будинок, в якому мешкає один із місцевих чаклунів.

Чаклун цей, стоячи в дверях свого житла, кидає на прибульців не занадто доброзичливі погляди, і, судячи по його дивним жестам, можна подумати, що він насилає на них злі чари.

Фрасколен намагається за допомогою лоцмана зав'язати з ним розмову. Але тут у чаклуна робиться такий лютий вираз обличчя, він приймає настільки загрозливий вигляд, що доводиться розпрощатися з надією витягнути з цього фіджійського дикобраза хоч одне слово.

Тим часом, незважаючи на всі застереження, Пеншіна відокремився від своїх друзів і заглибився в густу гущавину бананів, що покриває зверху донизу схил пагорба.

Коли Себастьян Цорн, Івернес і Фрасколен, розсерджені непривітністю чаклуна, зібралися йти з Тампоо, виявилось, що їх товариша ніде не видно.

Між тим пора повернутися до човна. На море скоро почнеться відлив, який продовжиться декілька годин; необхідно використати решту часу, щоб спуститися вниз за течією Реві.

Фрасколен, стурбований відсутністю Пеншіни, починає голосно кликати його.

Жодної відповіді.

— Та де ж він ?.. — запитує Себастьян Цорн.

— Не знаю... — відповідає Івернес.

— А хто-небудь з вас бачив, як відійшов у сторону ваш друг ? — запитує лоцман.

Ні, ніхто не бачив!

— Мабуть, він пішов до човна по стежці, яка веде від села... — зауважує Фрасколен.

— Даремно він це зробив, — відповідає лоцман, — але не будемо даремно втрачати часу, підемо за ним.

Всі відправляються, відчуваючи досить сильне занепокоєння. Цей Пеншіна вічно викидає якісь штуки, а тим часом, якщо навіть вважати лютість тубільців, які настільки завзято перебувають в дикому стані, плодом вимислу, все-таки їх друг може піддатися дуже реальній небезпеки.

Проходячи через Тампоо, лоцман з тривогою зауважує, що ніде не видно ні одного фіджійці. Двері солом'яних хатин закриті. Перед хатиною вождя нікого немає. Жінки, які займалися приготуванням куркуми, теж зникли.

Враження таке, ніби мешканці пішли вже давно.

Тоді маленький загін прискорює крок. Кілька разів музиканти приймаються кликати товариша, але той не відповідає. Невже його не виявиться і на березі, в місці причалу човни? Або, може бути, човен, залишений під опікою механіка і двох матросів, теж зник?

До обумовленого місця залишається кілька сотень кроків. Друзі поспішають і, вийшовши на узлісся, помічають човен і трьох моряків, які залишилися вартувати його.

— А наш товариш?.. — кричить Фрасколен.

— Хіба він не з вами? — в свою чергу цікавиться механік.

— Ні... вже з півгодини, як його немає...

— А він сюди не приходив? — запитує Івернес.

— Ні.

Що ж сталося з цим безтурботним чоловіком? Лоцман вже не приховує своєї тривоги.

— Треба повернутися в село, — каже Себастьян Цорн. — Не можемо ж ми кинути Пеншіну напризволяще...

Човен залишають під охороною лише одного з матросів, хоча, може бути, це і небезпечно. Але чи не краще на цей раз повернутися в Тампоо, взявши з собою побільше озброєних людей?

Якщо б навіть довелося обшукати все селище, вони не підуть з села і не повернуться на Стандарт-Айленд, поки не знайдуть Пеншіна.

Пускаються в зворотний шлях. В селі і кругом нього все та ж тиша.

Куди поділося населення? Вулиці— ніби вимерли, солом'яні хатини порожні.

На жаль, не може бути ніякого сумніву... Пеншіна забрів в банановий гай... його схопили і поволокли... Але куди?.. Легко уявити, яку доля підготували йому ці канібали, над якими він потішався. Шукати його в околиці Тампоо абсолютно марно... Як виявити хоч якийсь слід в лісі, серед хащі, яку знають одні фіджійці? До того ж є всі підстави побоюватися, що вони спробують захопити і човен, який залишилася під охороною одного матроса... Якщо трапиться така біда, — зникне всяка надія врятувати Пеншіна, та й самі товариші його опиняться в небезпеки.

Неможливо передати відчай, що охопив Фрасколена, Івернеса і Себастьяна Цорна. Що робити? Рульовий і механік теж не знають, на що зважитися.

Тоді Фрасколен, що зберіг присутність духу, каже:

— Повернімося на Стандарт-Айленд.

— Без нашого товариша! — вигукує Івернес.

— Мислена ця справа? — додає Себастьян Цорн.

— Іншого виходу я не бачу, — відповідає Фрасколен. — Треба повідомити про все губернатору Стандарт-Айленда... і владі Віті-Леву, щоб вони вжили заходів...

— Так... поїдемо, — радить лоцман, — не можна витратити ні хвилини, якщо ми хочемо скористатися відливом!

— Це єдиний спосіб врятувати Пеншіна, — вигукує Фрасколен, — якщо ще не пізно! Так, єдиний спосіб.

Охоплені страхом за долю човни, вони виходять з Тампоо. Марно вони викрикують ім'я Пеншіни! Якби лоцман і його товариші не були так схвильовані, вони, можливо, помітили б, що кілька дикунів стежать за ними з —за кущів.

Човен в цілості й схоронності. Матрос не бачив, щоб хтось нишпорив по берегу Реви.

У Себастьяна Цорна, Фрасколена і Івернеса болісно стискається серце, коли вони, нарешті, вирішуються сісти в човен... Вони ще вагаються... звать... Але Фрасколен квапить з від'їздом... І він абсолютно правий.

Механік пускає в хід динамо, і човен, якого несе відлив, з надзвичайною швидкістю летить вниз за течією Реви.

О шостій годині вони виходять зі східного рукава дельти.

О пів на сьому човен вже біля дамби Штирборт-Харбора.

За чверть години Фрасколен і двоє його товаришів добираються в електричному потязі до Мільярд-Сіті і являються у мерію.

Дізнавшись про все це, Сайрес Бікерстаф негайно ж відправляється в Суву, вимагає там побачення з генерал-губернатором архіпелагу і домагається його.

Цей представник англійської королеви, дізнавшись про все, що сталося в Тампоо, не приховує, що справа дуже серйозна... Француз потрапив в руки одного з племен внутрішньої частини острова, які не підкоряються ніякій владі...

— На жаль, до завтра ми не в змозі нічого зробити, — додає він. — Наші човна не можуть піднятися до Тампоо проти течії Реви. Крім того, треба виступити великим загonom. Найвірніше — рухатися через ліс.

— Добре, — каже Сайрес Бікерстафа, — але тільки йти треба не завтра, а сьогодні, зараз...

— У моєму розпорядженні немає зараз необхідної кількості людей, — відповідає губернатор.

— У нас вони є, шановний пане, — відповідає Сайрес Бікерстаф. — Прийміть заходи, щоб приєднати до них солдатів вашої охорони під командою одного з ваших же офіцерів, які знають місцевість...

— Пробачте, пане, — сухо заперечує його превосходительство, — але я не звик...

— Пробачте, — в свою чергу відповідає Сайрес Бікерстафа, — але я попереджаю вас, що якщо ви не почнете діяти негайно, якщо наш друг, наш гість, не буде нам повернуто, відповідальність ляже на вас і...

— І?... — зарозумілим тоном перепитує губернатор.

— Батарей Стандарт-Айленда зруйнують дощенту вашу столицю Суву і все, чим володіють тут іноземці, — будь то англійці чи німці!

Ультиматум пред'явлений, і доводиться йому підкоритися. Кілька гармат, наявних на острові, нічого не поробиш проти артилерії Стандарт-Айленда. Тому губернатор підкоряється, хоча, треба визнати, йому слід було б в ім'я гуманності зважитися на це з доброї волі.

Через півгодини в Суві висаджуються сто чоловік моряків і солдатів разом з комодором Сімкоо, який сам побажав очолити цю операцію. Пан директор, Себастьєн Цорн, Івернес і Фрасколен перебувають при ньому. На допомогу їм надано поліцейський загін з Віті-Леву.

Експедиція в супроводі лоцмана, який добре знає малодосліджені внутрішні частини острова, відразу ж заглиблюється в хащі лісу, обходячи бухту Реви. Вибравши найкоротший шлях, ідуть швидким кроком, щоб як можна швидше добратися до Тампоо.

До села йти не довелося. Близько першої години після півночі колоні дана була команда зупинитися.

У самій глибині майже непрохідною хащі помічене було світло багаття. Немає сумніву, що тут зібралися жителі Тампоо, — адже село всього в півгодини ходьби на схід.

Комодор Сімкоо, лоцман, Калістус Менбар і троє парижан йдуть попереду...

Пройшовши якусь сотню кроків, вони зупиняються як вкопані...

У яскраво палаючого багаття, оточеного шумливою юрбою чоловіків і жінок, стоїть прив'язаний до дерева, оголений до пояса Пеншіна... і фіджійський вождь уже прямує до нього з піднятим сокирою...

— Вперед... вперед! — кричить комодор Сімкоо своїм морякам і солдатам.

Серед здивованих тубільців виникає раптова паніка, бо загін не скупиться ні на постріли, ні на удари прикладом. Полянка миттєво спорожніла, вся юрба розбіглася по лісу...

Пеншіна, відв'язаний від дерева, падає в обійми свого друга Фрасколена.

Як передати щастя артистів, сльози радості, а також їх цілком справедливі докори!

— Божевільний ти такий собі, — говорить віолончеліст. — З чого це тобі заманулося відійти в сторону ?..

— Нехай я хоч сто раз божевільний, старина Себастьян, — відповідає Пеншіна, —але почекай лягтися, поки я одягнуся. Передай —но мені краще сорочку, щоб я пристойніше виглядав перед представниками влади!

Одяг виявляють під деревом, і він приймає його з самою незворушною холонокровністю. Потім, знову набувши пристойний вигляд, він підходить до коמודора Сімкоо і пана директора і потискує їм руки.

— Ну, — каже йому Калістус Менбар, — тепер ви повірили в людоїдство фіджійців?

— Не такі вже вони людожери, ці собачі діти, — відповідає "Його високість", —адже я цілий і неушкоджений!

— Тебе не виправити, проклятий Зайдиголова! — кричить на нього Фрасколен.

— А знаєте, чим я особливо мучився, перебуваючи в положенні людської дичини, яку ось-ось насадять на рожен ?.. — запитує Пеншіна.

— Хай мене повісять, якщо я здогадався! — відповідає Івернес.

— Зовсім не тим, що я потраплю на закуску тубільцям!.. Ні!
Найприкріше було знати, що тебе зжере дикун у фракку, в синьому фракку з золотими ґудзиками... з парасолькою під пахвою... з потворною британською парасолькою!

10. ЗМІНА ВЛАСНИКІВ

Відплиття Стандарт-Айленда призначено на 2 лютого. Напередодні, закінчивши свої екскурсії, всі туристи повернулися в Мільярд-Сіті. Історія з Пеншіна наробила багато шуму. Концертний квартет викликає у всіх таку симпатію, що все населення "перлини Тихого океану" збиралося кинутися на виручку Пеншіни. Рада іменитих громадян повністю схвалила енергійні дії Сайреса Бікерстафа. Газети співали йому хвалу. І Пеншіна неждано —негадано став героєм дня. Подумати тільки, — альт, який ледь не закінчив своєї артистичної кар'єри в шлунку фіджійського вождя!..

Тепер він охоче погоджується з тим, що тубільці Віті-Леву не зовсім відреклися від своїх людоджерських смаків. Адже, на їхню думку, чолов'ятина — страва пресмачна, а проклятий Пеншіна на вигляд дуже апетитний!

На зорі Стандарт —Айленд рушає з місця і бере курс на Нові Гебриди. Роблячи такий гак, він відхиляється від свого звичайного шляху на десять градусів, тобто на двісті миль на захід. Але це неминуче, оскільки передбачається висадити на Нових Гебридах капітана Сароля і його товаришів. Втім, шкодувати про це не доводиться. Всі раді допомогти молодцям, що виявили таку хоробрість під час облави на звірів. І як вони щасливі, що нарешті потраплять до себе на батьківщину після настільки тривалої відсутності! Для мільярдців ж це буде приводом відвідати острова, яких вони ще не знають.

Стандарт-Айленд навмисне пливе дуже повільно в розрахунку на те, щоб саме тут, між Фіджі і Новими Гебридами, на 170° 35' східної довготи і 19° 13' південної широти, зустріти пароплав з Марселя, зафрахтований Танкердоном і Коверлі.

Зрозуміло, зараз всі тільки й зайняті майбутнім весіллям Уолтера і міс Ді. Та й чи можна думати про щось інше? У Калістуса Менбара немає жодної вільної хвилини. Він підготовляє і обдумує різні подробиці такого святкування, якого ще не бувало на плавучому острові.

Ніхто не здивується, якщо від подібної роботи він схудне.

В середньому Стандарт-Айленд проходить не більше двадцяти — двадцяти п'яти кілометрів на добу. В дорозі він ще раз наближається до Віті-Леву, чудові берега якого облямовані розкішними темно — зеленими лісами. Три дня йде на плавання по спокійним водам від острова Ванара до Круглого острова.

Протока, що носить на картах назву цього останнього, відкриває "перлині Тихого океану" широкий прохід, куди вона і проникає без найменших утруднень. Безліч потривожених китів з переляку налітають на сталевий корпус Стандарт — Айленда, який здригається від цих ударів. Але турбуватися нічого: сталеві стінки відсіків міцні і аварії можна не побоюватися.

Нарешті, 6-го в середині дня за горизонтом ховаються останні висоти Фіджі. В цю мить плавучий острів залишає полінезійську і входить в меланезійську область Тихого океану.

Протягом наступних трьох днів Стандарт-Айленд, досягнувши дев'ятнадцятого градуса південної широти, продовжує плисти на захід. 10 лютого він вже в тих місцях, де до нього повинен підійти пароплав з Європи. Місце зустрічі позначено на картах, вивішених у Мільярд-Сіті, і відомо всім його жителям. Спостерігачі обсерваторії пильно стежать за

горизонтом. Його обнишпорюють сотні підзорних труб і біноклів, і як тільки корабель буде помічений... Все місто в очікуванні... Це

зовсім як пролог п'єси, в розв'язки якої, на велику втіху публіки, відбудеться весілля міс Ді Коверлі з Уолтером Танкердоном!

Тепер Стандарт-Айленду треба тільки утримуватися на місці, наперекір течіям цих морів, затиснутих між архіпелагами. Комодор Сімкоо віддає відповідні розпорядження, і його офіцери стежать за їх виконанням.

— Ситуація і справді дуже цікава, — заявив в той день Івернес.

Це було під час двох годин *far niente*, які він і його товариші дозволяють собі після полуденного сніданку.

— Так, — відповідає Фрасколен, — і нам не доведеться пошкодувати про плавання на борту Стандарт-Айленда... що б не думав із цього приводу наш друг Цорн...

— З його вічним цорнгиканням... в мінорному тоні! — додає Пеншіна.

— Так... особливо коли плавання це, нарешті, скінчиться, — відповідає віолончеліст, — і ми покладемо в кишеню останню чверть свого гонорару, який чесно заробили...

— Так, — каже Івернес, — з дня від'їзду Компанія виплатила нам вже три чверті, і я дуже схвалюю нашого дорогоцінного скарбника Фрасколена за те, що цю круглу суму він відіслав в Нью-Йоркський банк.

Дійсно, дорогоцінний скарбник визнав розсудливим помістити ці гроші через посередництво банкірів Мільярд-Сіті в одну з найбільш солідних кас Союзу. Не те, щоб він чого-небудь побоювався, а просто каса, яка постійно перебуває на одному місці, якось надійніша каси,

плаваючої над звичайними для Тихого океану глибинами в п'ять —шість тисяч метрів.

Саме під час цієї бесіди, серед пахощів кучерявих димків від сигар і люльок, Івернесу прийшло в голову таке міркування:

— Весільні святкування, друзі мої, будуть, по всій видимості, прекрасні. Відомо, що наш директор не щадить ні своєї уяви, ні трудів. Хлине доларовий дощ, і я не сумніваюся, що з фонтанів Мільярд-Сіті потечуть найкращі вина. Але знаєте, чого на цій церемонії буде не вистачати?

— Золотого водоспаду, що стікає з діамантових скель! — вигукує Пеншіна.

— Ні, — відповідає Івернес, — кантати...

— Кантати ?.. — перепитує Фрасколен.

— Звичайно, — говорить Івернес. — Музика буде, ми виконаємо самі відповідні до випадку номера свого репертуару... але якщо не буде кантати, весільної пісні, епіталами на честь молодят...

— Чому ж ні, Івернес ? — говорить Фрасколен. — Якщо ти візьмеш на себе працю римувати "полум'я" і "камінь", "любов" і "знов" на кінцях дванадцяти рядків різної довжини, то Себастьян Цорн, який вже проявив

себе як композитора, охоче покладе твої вірші на музику.

— Прекрасна ідея! — вигукує Пеншіна. — Тобі це підходить, старий буркотун?.. Що —небудь отаке дуже весільне, з великою кількістю *spiccato*, *allegro*, *molto agitato*¹⁵ і несамовитою кодою... по п'ять доларів за ноту...

— Ні... на цей раз... даром... — відповідає Фрасколен. — Це буде лепта Концертного квартету багатіям Стандарт-Айленда.

Питання вирішене, і віолончеліст заявляє, що він готовий благодіяти про натхненні бога музики, якщо божество поезії проллє натхнення в серце Івернеса.

Це благородне співробітництво і повинно породити кантату кантат в наслідування біблійної "Пісні пісень" і на честь шлюбного союзу між Танкердонамі і Коверлі.

Після полудня, 10 лютого, поширився слух, що на горизонті показався великий пароплав, що йде з північного сходу. Національної приналежності його розпізнати поки не можна, так як він знаходиться на відстані десяти миль, а на море починають якраз спускатися сутінки.

Схоже на те, що пароплав набирає швидкість, і вже можна з упевненістю сказати, що він прямує до Стандарт-Айленду. Ймовірно, він причалить тільки завтра на зор і.

Новина справляє невимовне враження. Особливо збуджують уяву жінок думки про чудесні творах ювелірів, кравців, модисток і художників, які везе цей корабель, який став величезним весільної кошачком... в п'ятсот-шістсот кінських сил.

Помилки бути не може. Корабель дійсно направляєтьсся до Стандарт-Айленду. І на ранок, обігнувши мол Штирборт-Харбора, він викинув прапор "Стандарт-Айленд компані".

І раптом — друга новина, повідомлена по телефону в Мільярд-Сіті: прапор пароплава приспущено.

Що сталося?.. Якесь нещастя... хтось помер у дорозі?..

Це послужило б поганою ознакою для весілля, яке має зміцнити майбутнє Стандарт —Айленда.

Але це ще не все: судно, про який йде мова, не те, яке очікували, і прибуло воно не з Європи, а від берегів Америки, з бухти Магдалени.

Втім, пароплав з весільними подарунками ще не запізнюється. Адже весілля призначена на 27-е, а зараз тільки 11 лютого, — він ще встигне прийти.

Але що ж означає поява цього корабля ?.. Які новини він привіз ?.. Чому прапор приспущено? Навіщо Компанія направила корабель в район Нових Гебрид назустріч Стандарт-Айленду?

Може бути, він привіз мільярдцям якась термінове повідомлення виключної важливості?..

Так воно і є. Скоро все з'ясується.

Ледве пароплав встиг причалити до пристані, як з нього сходять пасажир.

Це один з головних агентів Компанії. Він відмовляється відповідати на нетерплячі розпитування безлічі цікавих, які зібралися на дамбі Штирборт —Харбора.

Електричний потяг ось-ось відійде, і, не гаючи часу, агент схоплюється в один з вагонів.

Через десять хвилин агент прибуває в мерію, просить аудієнції у губернатора "по невідкладній справі" і відразу ж отримує її.

Сайрес Бікерстаф приймає його у своєму кабінеті, за щільно замкненими дверима.

Не минає й чверті години, як всі тридцять членів ради іменитих громадян сповіщені по телефону про необхідність терміново прибути на засідання.

Тим часом у людей, і в портах і в місті, тривога, що змінила цікавість, розігралася не на жарт і досягла крайніх меж.

Без двадцять восьма під головуванням губернатора, при якому знаходяться обидва його помічника, збирається рада, і агент робить таку повідомлення:

— Двадцять третього січня "Стандарт-Айленд компанії лімітед" зазнала фінансовий крах, і містер Вільям Т. Померінг наділений всіма повноваженнями для ліквідації її справ з метою дотримання інтересів зазначеної Компанії.

Прибулий агент і є містер Вільям Т. Померінг, на якого покладено всі ці функції.

Новина швидко поширюється, але, по правді сказати, вона не здійснює того враження, яке справила б у Європі. Подумаєш! Адже Стандарт-Айленд — за висловом Пеншіна — це шматок від одного з листів партитури Американських Сполучених Штатів! Фінансовий крах не така річ, яка може здивувати американців і тим більше застати їх зненацька... Адже це одна з природних фаз ділового життя... Випадок цілком допустимий, з яким все миряться. І мільярдці дивляться на справу з властивою їм холонокровністю. Так, значить, Компанія лопнула... Ну що ж, це буває і з самими солідними фірмами. Пасив значний?.. Вельми значний, як видно з балансу, пред'явленого агентом по ліквідації: п'ятсот мільйонів доларів... або два мільярди п'ятсот мільйонів франків... А що привело до краху?.. Спекуляція, — безрозсудна, мабуть, раз вона так

погано скінчилася, але ж вона могла і вдатися... Величезна справа... споруда нового міста в штаті Арканзас... Але раптово стався геологічний зсув, який неможливо було передбачити... Зрештою Компанія тут ні при чому, і якщо ґрунт йде з-під ніг, то чи слід дивуватися, що акціонери провалюються разом з ним?.. Вже на що Європа здається міцною, а і з нею може коли-небудь трапитися таке... Але з Стандарт —Айлендом нічого подібного статися не може, — і хіба це не переможне свідчення його переваг над материками та островами, прикутими до земної поверхні?

Найголовніше — діяти. Актив Компанії складається *hic et nunc*¹⁶ з вартості плавучого острова, його кістяка, заводів, особняків, будівель, плантацій, флотилії,

— словом, усе, що, разом узяте, складає самохідну конструкцію інженера Вільяма Терса, і, крім того, з установ, що знаходяться в бухті Магдалени. А що, якщо утвориться нове товариство, яке відкупить його, так би мовити, оптом, в результаті любовної угоди або з аукціону?.. Так... так і буде зроблено, і все отримане від цього продажу піде на ліквідацію боргів Компанії. Але чи викликає створення нового Товариства необхідність вдатися до допомоги чужих капіталів ?.. Хіба мільярдці недостатньо багаті, щоб придбати Стандарт —Айленд на свої власні кошти?.. Чи не краще з простих мешканців перетворитися на власників "перлини Тихого, океану" ?.. Невже вони стануть управляти своїм майном гірше, ніж Компанія, яка тільки що потерпіла крах?

Скільки мільярдів мається у гаманцях членів ради, всім добре відомо. Сходяться на тому, що треба купити Стандарт-Айленд і притому негайно. Чи має агент по ліквідації відповідні повноваження?.. О так, має. Втім, якщо вже Компанія та сподівається негайно знайти де-небудь суми, потрібні їй для своєї ліквідації, так саме в кишенях іменитих персон Мільярд-Сіті, багато з яких вже перебувають в числі найбагатших акціонерів. Тепер, коли суперництво між двома головними сім'ями і двома частинами міста припинилося, все піде як по маслу. У Сполучених Штатах угоди укладаються швидко. Кошти для покупки збираються тут

же, на місці. На думку ради іменитих громадян, нема чого вдаватися до підписки. Джем Танкердон, Нет Коверлі і ще дехто, склавшись, пропонують чотириста мільйонів доларів. Втім, торгуватися щодо ціни не доводиться... Хочеш

— бери, не хочеш — не треба... і агент по ліквідації бере.

Рада зібралася в залі мерії у вісім тринадцять. О дев'ятій сорок сім засідання закінчилося, і Стандарт-Айленд перейшов в руки двох "Надбагатіїв" Мільярд-Сіті та їх прісних під прізвищем "Джем Танкердон, Нет Коверлі і К °".

Подібно до того як повідомлення про крах Компанії, можна сказати, нітрохи не збентежило населення плавучого острова, точно так же не справило особливого враження звістка про придбання Стандарт-Айленда найголовнішими з іменитих громадян. Всі вважають, що це в порядку речей, і якби довелося зібрати ще більш значну суму, за грошима діло не стало б.

Мільярдци цілком задоволені тим, що тепер, нарешті, вони "вдома" і що принаймні вони не залежать ні від якої сторонньої компанії.

В той же день у парку влаштовуються загальні збори; з цього питання вноситься пропозиція, зустрінута багаторазовими криками "ура!" і "Гіп-гіп!". Тут же називають делегатів, і до Танкердона і Коверлі направляється депутація.

Вона прийнята цілком милостиво і отримує обіцянку, що в правилах, порядках і звичаях Стандарт-Айленда не буде ніяких змін.

Адміністрація буде та ж! Всі службовці залишаться на своїх місцях, всі робітники на своїй роботі.

Та й чи могло бути інакше?

Отже, у віданні комодора Етеля Сімкоо залишаються всі навігаційні функції, тобто верховне керівництво переміщенням Стандарт-Айленда, згідно маршрутам, встановленим радою іменитих громадян. Не станеться жодних змін і в командуванні міліцією, яка залишається за полковником Стьюартом; в обслуговуванні обсерваторії теж не передбачається ніяких змін. Королю Малекарлії не загрожує втрата посади астронома. Ні в обох портах, ні на енергетичних установках, ні в управлінні міським господарством нікого не змістять із займаної ним посади. Навіть Атаназій Доремюс, незважаючи на всю свою непотрібність, не отримує розрахунку, хоча у пана вчителя грації і хороших манер, як і раніше немає учнів.

Само собою зрозуміло, що ніщо не змінюється і в договорі, укладеному з Концертним квартетом, який до кінця плавання буде отримувати нечувану винагороду, призначену йому при наймі.

— Ці люди просто незвичайні! — говорить Фрасколен, дізнавшись, що справу залагоджено на загальне задоволення.

— Все тому, що мільярд у них — розмінна монета! — відповідає Пеншіна.

— Може бути, нам слід було б скористатися зміною власників, щоб відмовитися від договору... — пропонує Себастьян Цорн, який наполегливо зберігає своє упередження проти Стандарт-Айленда.

— Відмовитися! — вигукує "Його високість". — А нумо, спробуй тільки!

І стиснувши ліву руку так, наче в кулаці у нього гриф інструмента, він загрожує завдати віолончелісту добрий удар зі швидкістю не менше восьми метрів п'ятдесяти сантиметрів в секунду.

Однак у становищі губернатора все ж є певні зміни.

Сайрес Бікерстаф, як прямий представник "Стандарт-Айленд компанії", вважає за необхідне відмовитися від своєї посади. При цьому положенні речей це рішення представляється, загалом, досить логічним. Тому відставка його прийнята, але з дотриманням найпочесніших для губернатора умов. Що стосується двох його помічників, Бартелемі Реджі і Хаблі Харкура, які, будучи великими акціонерами Компанії, майже розорені її банкрутством, то вони мають намір покинути плавучий острів з одним з найближчих пароплавів.

Все ж Сайрес Бікерстаф погоджується залишитися на чолі муніципального управління до кінця плавання.

Так здійснилася без шуму, без суперечок, без хвилювань, без боротьби найважливіша операція — перехід Стандарт — Айленда з одних рук в інші. Все було зроблено так розумно і так швидко, що агент по ліквідації в той же день знову сів на пароплав, забравши з собою підписи головних покупців і гарантію ради іменитих громадян.

Що стосується надзвичайно важливої особистості, іменованої "Калістус Менбар, директор управління мистецтв і розваг ", то він просто затверджений в своїх колишніх функціях, з тією же платнею і привілеями. Т а, по правді сказати, чи можна знайти заступника такому незамінному чоловіку?

— Ну, — каже Фрасколен, — все йде на краще, майбутнє Стандарт-Айленда забезпечено, йому нічого більше не загрожує.

— Поживемо — побачимо, — бурмоче впертий віолончеліст.

Ось за яких нових обставин здійсниться одруження Уолтера Танкердона з міс Ді Коверлі. Обидві сім'ї будуть з'єднані грошовими інтересами, які в Америці, як, втім, всюди, утворюють самі міцні соціальні зв'язки. Тепер громадяни Стандарт — Айленда знайдуть повну впевненість у своєму благополуччі! З тієї хвилини, як острів перейшов під

володіння найвизначніших громадян Мільярд-Сіті, він як би знайшов ще більшу незалежність, став в ще більшій мірі господарем своєї долі! Якщо раніше якийсь причальний канат прив'язував його до бухти Магдалени в Сполучених Штатах, то тепер цей канат розірваний!

І ось починаються суцільні свята!

Чи потрібно ще говорити про радість жениха і нареченої, намагатися висловити невимовне? Як розповісти про те сяйво щастя, яке їх оточує? Вони не розлучаються один з одним. Те, що видавалося в усіх відношеннях підходящим шлюбом і для Уолтера Танкердона і для міс Ді Коверлі, насправді виявилось союзом по любові. Обидва відчували один до одного почуття — та й не засумнівається в цьому ніхто, — в якому розрахунок не грає ні найменшої ролі. І у молодого людини і у дівчини — всі ті якості, які повинні забезпечити їм блаженне існування. Уолтер — золота душа, і, повірте, що душа міс Ді зроблена з того ж металу, — зрозуміло, в метафоричному сенсі, а не в матеріальному, що при їх мільйонах було б теж цілком доречно. Вони створені одне для одного, і ніколи ще цей ходячий вираз не був так до речі. Вони рахують дні, вони лічать години, що відокремлюють їх від жаданої дати — 27 лютого. Вони шкодують лише про одне, — що Стандарт — Айленд не направляється до сто восьмидесятого градуса довготи, бо якби він йшов тепер з заходу, то в календарі довелося б закреслити одну добу. Щастя молодят стало б на один день ближче. Але ні! Церемонія здійсниться тільки у Нових Г ебріді, і з цим треба примиритися.

Зауважимо, до речі, що корабель, завантажений всіма чудесами Європи, "корабель — весільний кошик", ще не прийшов. Правда, жених і наречена охоче обійшлися б без усіх цих чудових речей: навіщо їм така майже царська розкіш? Вони обдаровують одне одного любов'ю, і чого їм більше бажати?

Але сім'ї, друзі, все населення Стандарт — Айленда хочуть, щоб весільна церемонія була обставлена зі щонайможливішою пишністю. Тому біноклі наполегливо втуплються в східний обрій. Джем Танкердон і

Нет Коверлі навіть обіцяли велику винагороду тому, хто першим побачить цей пароплав, гребний гвинт якого, на думку нетерплячої публіки, обертається недостатньо швидко.

Тим часом розробляється з усією ретельністю програма святкування. У ній передбачені ігри, прийоми, подвійна релігійна церемонія — в протестантському храмі і в католицькому соборі, званий вечір в мерії, фестиваль в парку. Калістус Менбар хазяйським оком спостерігає за всім, він намагається з усіх сил, він не щадить себе, можна сказати — він просто губить своє здоров'я. Але що поробиш! Його захоплює темперамент, і зупинити його тепер так само важко, як потяг, який мчить на всіх парах.

Готова і призначена для цієї події кантата. Івернес в якості поета і Себастьян Цорн в якості композитора показали себе гідними один одного. Її виконає спеціально заснована хорова капела. Враження буде тим сильніше, що кантата прозвучить ввечері, в сквері обсерваторії, яскраво освітленому електрикою. Потім молодята постануть перед чиновником, який відає реєстрацією шлюбів, а релігійний обряд буде здійснений опівночі серед чарівних вогнів, які заблищать над Мільярд-Сіті.

Нарешті очікуваний корабель з'явився на горизонті. Один зі спостерігачів Штирборт —Харбора по праву отримує в нагороду солідну кількість доларів.

Дев'ятнадцятого лютого о дев'ятій ранку пароплав підходить до молу, і негайно ж починається розвантаження.

Не варто докладно перераховувати всі предмети, коштовності, сукні, модні речі, твори мистецтва, словом, все те, з чого складається весільний вантаж. Досить сказати, що виставка всього цього, влаштована в просторих вітальнях особняка Коверлі, має нечуваний успіх. Все населення Мільярд-Сіті виявило бажання продефілювати перед такими

чудесними речами. Зрозуміло, що тільки люди, що володіють незліченними багатствами, можуть, не зваживши на витратами, придбати всю цю пишність. Але треба ще взяти до уваги виявлений тут тонкий смак, художнє чуття, яке позначилося при виборі речей, і вони — то заслуговують усілякого захоплення. Втім, іноземки, які побажали б ознайомитися з описом зазначених предметів, можуть подивитися номера "Стандарт-кронікл" і "Нью-геральд" від 21 і 22 лютого. Якщо цього їм здасться мало — нехай згадають, що повного щастя на світі не буває.

— Чорт забирай! — тільки й вимовляє Івернес, виходячи зі своїми трьома друзями з вітальні особняка на П'ятнадцятої авеню.

— Тут, мабуть, нічого іншого й не скажеш, крім "чорт забирай"! — заявляє Пеншіна. — Хочеться одружитися на міс Ді і без приданого... заради неї самої!.. Що стосується нареченого і нареченої, то, по правді сказати, вони вельми неухважно оглянули весь цей склад шедеврів мистецтва та моди.

Тим часом після прибуття пароплава Стандарт-Айленд знову взяв курс на захід до Нових Гебрід. Якщо до 27-го він з'явиться на виду будь-якого з островів цього архіпелагу, капітан Сароль і його супутники зійдуть на берег, а плавучий острів пуститься геть.

Плавання в цій області Тихого океану надзвичайно полегшується завдяки тому, що вона дуже добре відома капітанові-малайцю. На прохання комендера Сімкоо, який звернувся по допомогу капітана, той весь час знаходиться на вежі обсерваторії. Як тільки на горизонті з'являться перші висоти, можна буде відразу підійти до Ероманга, одного із самих східних островів групи, і таким чином уникнути підводних каменів і мілин, якими рясніють Нові Гебріди.

Або випадково, або бажаючи бути присутнім на весільних святах, але капітан Сароль маневрував з такою навмисною повільністю, що перші

острова були помічені тільки вранці 27 лютого — якраз в день, на який намічена була шлюбна церемонія.

Втім, це неістотно. Шлюб Уолтера Танкердона з міс Ді Коверлі не буде менш щасливим від того, що весілля відсвяткують на виду Нових Гебрід, і якщо це принесе славним малайців таке велике задоволення — чого вони й не приховують, — нехай собі беруть участь у святах на Стандарт — Айленді.

Зустрівши спочатку кілька острівців і минувши їх, згідно найточнішим вказівками капітана Сароля, плавучий острів направляється до Ероманга, залишаючи на південь висоти острова Танна.

Себастьян Цорн, Фрасколен, Івернес і Пеншіна зараз зовсім неподалік, всього за якихось триста миль, від французьких володінь західної частини Тихого океану; тут, у антиподів у володінні Франції знаходяться острова Лоялті і Нової Каледонії, які є місцем заслання для службовців.

Ероманга, зарослий в глибині густими лісами, покритий безліччю пагорбів, у підніжжя яких розгортаються широкі плато, цілком придатні для землеробства. Комодор Сімкоо зупиняється в одній милі від бухти Кука, на східному березі острова. Підходити ближче було б необережно, бо коралові рифи, які тільки — тільки не виступають на поверхню моря, простягаються на відстані півмилі від берега. До того ж губернатор Сайрес Бікерстаф не має наміру ні затримуватися біля острова, ні влаштовувати стоянки де — небудь в архіпелазі. Після святкування малайці будуть висаджені, і

Стандарт-Айленд піде до екватора і далі в бухту Магдалени.

О першій годині пополудні Стандарт-Айленд зупиняється.

За розпорядженням влади всі звільняються від роботи, службовці та робітники, моряки і солдати, за винятком митної варти на берегових постах, яка ніколи не повинна відволікатися від своєї справи.

Годі й говорити, що погода прекрасна, віє свіжий морський вітерець. За ходячому висловом, "і саме сонце приймає участь у святі".

— І це горде світило, мабуть, теж служить багатим рантьє! — вигукує Пеншіна. — Якщо вони накажуть йому, як Ісус Навин за біблійною легендою, не заходити, воно послухається!.. О, могутність золота!

Не варто перераховувати всі номери приголомшливої програми, складеної паном керуючим розвагами в Мільярд-Сіті. З третьої години дня всі жителі міста, околиць і портів стікаються в парк до берегів Серпентайн-рівер. Імениті громадяни благодушно змішуються з простими людьми. Всі захоплені іграми, чому, можливо, сприяє прагнення отримати оголошені призи. Починаються танці під відкритим небом. Самий блискучий бал дається в одному з великих залів казино, де молоді люди, молоді жінки та дівчата змагаються у витонченості і веселості. Івернес і Пеншіна беруть участь в танцях і нікому не поступаються першості, якщо треба танцювати з якою-небудь гарненькою мільярдкою. Ніколи "Його високість не був такий люб'язний, так дотепний, ніколи ще не мав такого успіху, тому нема чого дивуватися, що на вигук своєї дами після бурхливого вальсу: "Ах, пане, я вся мокра!", він наважився відповісти: "Це води Вальсу, міс, це води Вальсу!!"

Фрасколен, підслухавши цю розмову, червоніє до вух, а Івернес, до якого вона теж дійшла, закликає всі громи небесні на голову нечестивця.

Додамо, що сімейства Танкердонов і Коверлі присутні в повному складі, і чарівні сестри нареченої, мабуть, щиро радіють її щастя. Міс Ді прогулюється під руку з Уолтером, що аж ніяк не є порушенням пристойності, оскільки в Америці так прийнято. Всі вітають милу парочку,

підносять квіти і говорять люб'язності, які наречений з нареченою дуже привітно приймають.

Години йдуть, і страви, що подаються в достатку тільки підігривають гарний настрій у публіки.

З настанням вечора парк засяяв електричними променями, які сліпучими потоками виливають алюмінієві місяця. Сонце правильно зробило, сховавшись за горизонтом! Воно відчуло б себе приниженим перед цим штучним освітленням, що перетворює ніч у день.

Між дев'ятьма і десятьма годинами виконується кантата. Успіх незвичайний, але ні поетові, ні музикантові не пристало ним хвалитися. Навіть віолончеліст в цю мить, може бути, відчув, що його упередження проти "перлини Тихого океану" зникає...

Б'є одинадцять годин і до мерії направляється урочиста хода.

Уолтер Танкердон і міс Ді виступають, оточені кожен своєю сім'єю. Все населення проводжає їх за Першої авеню.

Губернатор Сайрес Бікерстаф чекає їх в парадній вітальні мерії. Саме прекрасне з весіль, які йому доводилося справляти за весь час його адміністративної діяльності, ось-ось буде завершено.

Раптово з далекого кварталу лівобортної частини доносяться гучні крики.

Хода зупиняється на півдорозі.

Майже одночасно лунають віддалені постріли, а крики все посилюються і посилюються.

Ще мить, і кілька митників — серед них є поранені — вибігають зі скверу перед мерією.

Тривога досягла межі. Натовп охоплює панічний жах, породжуваний невідомою небезпекою...

Біля під'їзду мерії з'являється Сайрес Бікерстаф, за яким слідує комендор Сімкоо, полковник Стюарт і імениті громадяни, що приєдналися до них.

У відповідь на град питань митники повідомляють, що на Стандарт-Айленд вторглася банда новогребридцев — три-чотири тисячі осіб під проводом капітана Сароля.

11. НАПАД І ОБОРОНА

Так почалося жахлива справа, затіяна капітаном Саролем за допомогою малайців, врятованих разом з ним, новогребридцев, взятих на борт Стандарт — Айленда з островів Самоа, тубільців Ероманга та сусідніх островців.

Який буде результат? Це неможливо передбачити, приймаючи до уваги умови, за яких відбувся настільки раптовий і грізний напад.

Ново-Гребридський архіпелаг складається принаймні із ста п'ятдесяти островів, які, перебуваючи під протекторатом Англії, географічно являють собою частину Австралії. Однак тут, як і на Соломонових островах, розташованих на північний захід в тих же широтах, питання про протекторат є яблуком розбрату між Францією та Сполученим королівством. До того ж і Сполученим Штатам зовсім не подобається виникнення європейських колоній в океані, яким вони хотіли б розпоряджатися безроздільно. А Великобританія, піднімаючи свій прапор на різних архіпелагах, намагається створити собі тут бази постачання,

які знадобляться їй, у разі якщо австралійські колонії вислизнуть з-під влади Форін Офіс.

Населення Нових Гебрід складається з негроїдів і малайців канакського походження. Але в характері цих тубільців, їх темпераменті, схильностях є істотні відмінності в залежності від того, мешкають вони в північній або південній частині архіпелагу, що дозволяє розділити його на дві групи островів.

У північній групі, на острові Еспіріту —Санто, в бухті святого Пилипа, жителі належать до більш благородної типу, колір обличчя у них не такий темний, волосся не так сильно кучеряві. Вони коренасті, сильні, але поступливі, миролюбні і ніколи не нападали на європейські факторії або кораблі. Те ж саме відноситься до острова Ефате, або Сандвіч, де є кілька процвітаючих поселень, наприклад, Порт-Віда, столиця архіпелагу, носить також назву Франсвіль. Французькі колоністи використовують там родючість чудовою ґрунту, пишні пасовища, поля, які підходять для землеробства, зручні для посадки кавових дерев, бананів, кокосових пальм, а також з успіхом виступають в якості "копрамейкерів"¹⁷. Тут звичаї тубільців з приходом європейців змінилися докорінно. Піднявся їх моральний і розумовий рівень. Завдяки турботам місіонерів випадки людодства, колись дуже поширеного, не повторюються знову. На жаль, канакська раса починає вимирати і, очевидно, скоро остаточно зникне, що буде вельми сумно для північної групи островів, де жителі так змінилися від зіткнення з європейською цивілізацією.

Зовсім інакше йде справа на південних островах архіпелагу. І капітан Сароль, замисливши злочинну змову проти Стандарт-Айленда, не без підстави шукав допомоги в населення південної групи. На цих островах, на острові Танна і особливо на Ероманга тубільці залишилися справжніми папуасами і знаходяться на найнижчому щаблі розвитку. Саме на Ероманга якийсь колишній торговець сандаловим деревом сказав доктору Гойену: "Якщо б цей острів міг говорити, він розповів би таке, що волосся на голові стали б дибки".

І справді, у цих південних канаків, що походять від найменш розвинених племен, майже немає полінезійської крові, яка облагородила населення північних островів. На Ероманга англіканським місіонерам, з яких п'ятеро, починаючи з 1839 року, були вбиті, вдалося повернути в християнство лише половину населення, що складається з двох тисяч п'ятисот осіб. Інша так і залишилася відданою язичництву. Втім, і християни і язичники в рівній мірі відносяться до тих лютих дикунів, які цілком виправдовують свою сумну репутацію, хоча вони і нижче ростом і слабкіше тубільців острова Еспіріту-Санто або острова Сандвіч. Тому туристи, які відвідують острова південної групи, повинні, звичайно, враховувати, що вони піддаються тут дуже серйозній небезпеці.

Наведемо кілька прикладів. Років п'ятдесят тому мав місце піратський напад на бриг "Аврора", і Франції довелося прийняти репресивні заходи.

У 1869 році кастетом був убитий місіонер Гордон. У 1875 році зрадницькому нападу піддався англійський корабель — члени його екіпажу були перебиті, а потім з'їдені канібалами. У 1894 році жертвою людодів з архіпелагів, що знаходяться по сусідству з Луїзіадою, на острові Россель, стали французький негоціант і його робітники, капітан китайського корабля і його екіпаж. Нарешті англійський крейсер "Рояліст" змушений був зробити каральну експедицію проти дикунів, які винищили велику кількість європейців.

Тепер-то, чуючи всі ці розповіді, Пеншіна, тільки що вирваний з фіджийських зубів, вже не знизує плечима.

Серед дикунів південних островів капітан Сароль і набрав собі спільників.

Він обіцяв віддати їм на розграбування багатющу "перлину Тихого океану", жителів якої він збирався винищити всіх до єдиного. У числі дикунів, що чекали його появи у Ероманга, були місцеві мешканці та з

сусідніх островів, відокремлених один від одного вузькими морськими протоками, — головним чином, мешканці Танни, розташованого лише в тридцяти п'яти милях на південь. Цей острів послав Саролю сильних бійців, уродженців округу Ваніссі, лютих шанувальників бога Теаполо, які ходять майже зовсім голими. Прибули також тубільці з Чорного берега і Сангалло — з найнебезпечніших районів.

Але з того, що північна група відносно менш дика, не слід робити висновку, ніби вона не вклала своєї частки у справу капітана Сароля. На північ від острова Сандвіч знаходиться острів Епі з вісімнадцятьма тисячами жителів. Там бранців з'їдають: тулуб віддається юнакам, руки і

ноги людям зрілого віку, а нутроці віддають собакам і свиням. Є і острів Паама, населений лютими племенами, які ні в чому не поступаються тубільцям Епі, і островів Малекула з його канаками — людодідами. Нарешті є острів Аврора, один з найнебезпечніших, де білі зовсім не селяться: кілька років тому тут був перебитий екіпаж французького катера.

З усіх цих островів капітан Сароль теж отримав підкріплення.

Коли Стандарт —Айленд прибув і опинився в кількох кабельтових від Ероманга, капітан Сароль дав сигнал, якого очікували тубільці.

Протягом декількох хвилин по скелях, ледве видних з води, три — чотири тисячі дикунів перебралися на плавучий острів.

Небезпека дуже велика, так як новогегбрідці, що напали на Мільярд-Сіті, здатні на будь-яке насильство, на будь-яку жорстокість. Їм допомагає раптовість нападу, і озброєні вони не тільки довгими асегаями — списами з кістяними наконечниками, що завдають небезпечні рани, не тільки стрілами, отруєними рослинною отрутою, але також рушницями Снайдерса, які в ходу на всьому архіпелазі.

Як тільки почався цей напад, так добре підготовлений Саролем, довелося поставити на ноги солдат, моряків, службовців, всіх здорових і боєздатних чоловіків Стандарт-Айленда.

Сайрес Бікерстафа, комодор Сімкоо, полковник Стьюарт зберегли повну холонокровність. Король Малекарлії теж запропонував свої послуги, бо, втративши з молодістю свою силу, він не втратив хоробрості. Тубільці знаходяться ще досить далеко, у Бакборт-Харбора, де начальник порту намагається організувати опір. Але, без сумніву; нападники скоро кинуться до міста.

Негайно віддається наказ закрити ворота в огорожі Мільярд-Сіті, де зібралось на весільне торжество майже все населення. Слід очікувати, що поля і парк піддадуться спустошенню. Доводиться побоюватися, що обидва порти і енергетичні установки можуть бути розгромлені і що батареї Хвилеріза і Корми будуть знищені, — але запобігти цього немає можливості. Якщо противник зверне на це місто гармати Стандарт-Айленда, це буде найбільшим нещастям, яке тільки може статися, але ж цілком імовірно, що малайці вміють ними користуватись.

Перш за все за пропозицією короля Малекарлії в мерію переводять основну частину жінок і дітей.

Величезна будівля муніципалітету занурена в глибокий морок, як, втім, і весь острів: електричні установки перестали працювати, так як механікам довелося рятуватися від нападників.

Однак завдяки передбачливості комодора Сімкоо зброю, яка зберігалася в мерії, роздано солдатам і морякам. В боєприпасах у них не буде недоліку. Залишивши міс Ді з місіс Танкердон і місіс Коверлі, Уолтер приєднався до групи, в якій знаходяться Джем Танкердон, Нет Коверлі, Калістус Менбар, Пеншіна, Івернес, Фрасколен і Себастьян Цорн.

— Ну от, я ж казав, що все це скінчиться таким чином!.. — бурмоче віолончеліст.

— Але ж ще нічого не скінчилося! — вигукує пан директор. — Ні, не скінчилося, і наш дорогий Стандарт-Айленд не потрапить в руки зграї піратів!

Добре сказано, Калістус Менбар! Цілком зрозуміло, що ти палаєш гнівом, —адже ці негідники новогєбрідці перервали настільки чудове свято!

Так, треба сподіватися, що вони отримають відсіч: вони мають чисельну перевагу і в той же час мають всі переваги нападаючої сторони.

Постріли, як і раніше лунають далеко в районі портів. Капітан Сароль почав з того, що зупинив обертання гвинтів, щоб Стандарт-Айленд не міг далеко відійти від острова Ероманги, де знаходиться операційна база тубільців.

Губернатор, король Малекарлії, комодор Сімкоо, полковник Стюарт, утворили комітет оборони, спершу пропонували зробити вилазку. Але тоді довелося б пожертвувати дуже великою кількістю захисників, а зараз кожна людина на рахунку. Чекати пощади від цих дикунів не можна, — так само як не можна було чекати її від хижаків, що заповнили Стандарт-Айленд два тижні тому. До того ж, щоб легше було розграбувати плавучий острів, тубільці можуть спробувати посадити його на скелі Ероманга...

Через годину нападники перебувають вже у решітки Мільярд-Сіті. Вони пробують проломити її, але вона не піддається. Вони намагаються перелізти через неї, але їх відганяють постріли захисників.

Оскільки не вдалося застигнути Мільярд-Сіті зненацька, в нічному мороці виявляється не так-то просто прорвати лінію оборони. Тому

капітан Сароль відкликає тубільців на поля і в парк, де вони будуть чекати світанку.

Між чотирма і п'ятьма ранку горизонт на сході починає світлішати.

Солдати і моряки під начальством комендатора Сімкоо і полковника Стюарта розділилися на дві половини — одна залишається в мерії, інша зосереджується в сквері обсерваторії, бо можна припускати, що капітан Сароль спробує в цьому місці прорватися через огорожу. А так як ні на яку допомогу ззовні розраховувати не доводиться, треба будь —якою ціною перешкодити тубільцям проникнути в місто.

Члени квартету приєдналися до захисників, які йдуть за своїми офіцерами до самого кінця П'ятої авеню.

— Врятуватися від фіджійських канібалів, — вигукує Пеншіна, — і бути вимушеним захищатися від канібалів новогібридських!..

— Ні чорта, цілком-то вони нас не з'їдять! — заперечує Івернес.

— О, я буду захищати себе до останнього шматочка! — вторить йому Фрасколен.

Себастьян Цорн мовчить. Відомо, що він думає про всю цю історію, однак ніщо

не завадить йому виконати свій обов'язок.

Ледве розвиднилось, як через ґрати скверу починається обмін пострілами.

Хоробро відбиваються і захисники обсерваторії. З обох сторін вже є жертви. З мільярдців поранений в плече Джем Танкердон, — рана легка,

і він не хоче залишати свої посади. Нет Коверлі і Уолтер б'ються в перших рядах, король Малекарлії, не звертаючи уваги на кулі снайдерсів, намагається взяти на мушку Сароля, який весь час у перших рядах тубільців.

По правді кажучи, нападників занадто багато! Всі бійці, які були на Ероманга, Танна і сусідніх островах, вторглися в Мільярд-Сіті.

Втім, комодору Сімкоо вдалося помітити одну сприятливу обставина: Стандарт-Айленд не стоїть на місці біля Ероманга, але під впливом слабкої течії рухається до північної групі островів; було б ще краще, якщо б його відносило у відкрите море.

Але час йде, тубільці подвоюють зусилля, і захисникам, незважаючи на героїчний опір, вже не вдається стримувати їх. До десятої години решітка зірвана. Комодор Сімкоо змушений відступити перед виючою натовпом, що увірвалася в сквер, і відійти до мерії, де доведеться оборонятися, як в фортеці.

Відступаючи, солдати і моряки захищають кожну п'ядь. Може бути, тепер, прорвавшись за огорожу, новогребідці, захоплені, своїми грабіжницькими інстинктами, розсіються по кварталах, що дозволило б мільярдам отримати хоч яке-небудь перевагу...

Марна надія! Капітан Сароль не дозволяє тубільцям кидатися в сторони. Просуваючись по Першій авеню, вони досягнуть мерії, і опір обложених буде остаточно зламано. Коли капітан Сароль захопить мерію, перемога буде повна. Настане час грабежу і вбивств.

— Так... їх дуже багато! — повторює Фрасколен, плече якого зачепили ассегаєм.

Стріли сиплються дощем, кулі теж, відступ все триває.

До другої години дня захисники відкинуті до муніципального скверу. З обох сторін налічується до п'ятдесяти вбитих, поранених вдвічі або втричі більше.

Будівля муніципалітету поки ще не захоплене тубільцями, захисники встигли забарикадуватися, відправивши жінок, і дітей у внутрішні приміщення, де вони будуть у безпеці від стріл і куль. Потім Сайрес Бікерстаф, король Малекарлії, комодор Сімкоо, полковник Стьюарт, Джем Танкердон, Нет Коверлі, їхні друзі, солдати і моряки стають біля вікон і з новою силою відкривають вогонь.

— Тут треба триматися до кінця, — говорить губернатор. — Це наш останній шанс... Тепер нас може врятувати лише диво!

Капітан Сароль віддає наказ іти на приступ, вважаючи, що успіх забезпечений, хоча завдання чекає нелегке. Дійсно, двері дуже міцні і без допомоги артилерії пробити їх важко. Тубільці кидаються на них з сокирами, але вогонь з вікон не припиняється і завдає нападаючим великі втрати. Це не зупиняє їх ватажка. Якби він був убитий... Можливо, його смерть змінила б положення...

Проходить дві години. Мерія продовжує чинити опір. Рушничний вогонь спустошує ряди обложників, але на місці убитих з'являються все нові й нові. Марно найуміліші стрільці — Джем Танкердон і полковник Стьюарт — намагаються влучити в капітана Сароля. Навколо нього падають люди, а він як ніби невразливий.

І не його наздоганяє куля снайдерса в розпал запеклої перестрілки, а Сайреса Бікерстафа. Убитий пострілом в саме серце, він впав, встигнувши вимовити лише кілька невиразних слів. Його віднесли в задню вітальню, де він незабаром віддав останній подих. Так помер той, хто був першим губернатором Стандарт-Айленда, вмілим адміністратором, людиною великого і благородного серця.

Приступ триває з подвоєною люттю. Під ударами сокир двері ось-ось піддадуться. Як запобігти захопленню цього останнього оплоту? Як врятувати від жахливого побиття жінок, дітей і всіх інших, що сховалися там?

Король Малекарлії, Етель Сімкоо, полковник Стьюарт радяться, Чи не має сенсу бігти через задні виходи. Але де шукати притулку ?.. На батареї Корми? Чи вдасться до неї дістатися?.. В одному з портів ?.. Але ж їх захопили тубільці... А поранені, яких вже багато, як залишити їх?

У цей момент відбувається щасливий випадок, який може змінити положення.

Король Малекарлії вийшов на балкон, не звертаючи уваги на кулі і стріли, які дощем падають навколо. Він підкидає рушницю і цілиться в капітана Сароля якраз в ту мить, коли одна з дверей починає піддаватися...

Капітан Сароль падає, убитий наповал.

Малайці раптово зупиняються, потім задкують назад, несучи з собою труп ватажка, і вся маса тубільців відкочується до ґрат скверу.

Майже в той же самий час на іншому кінці Першої авеню лунають гучні крики, і стрілянина поновлюється там з подвоєною силою.

Що ж трапилось?.. Може бути, піратів здолали захисники портів і батарей?.. Може бути, вони кинулися до міста і намагаються, незважаючи на свою нечисленність, атакувати тубільців з тилу?..

— Здається, стрілянина у обсерваторії посилилася!.. — зауважує полковник Стьюарт.

— Ці негідники отримали якесь підкріплення!.. — говорить комодор Сімкоо.

— Не думаю, — висловлює свою думку король Малекарлії. — Хто ж це стріляє?

— Так, там щось нове! — вигукує Пеншіна. — І при тому нове в нашу користь!..

— Дивіться, дивіться! — Підхоплює Калістус Менбар. — Вони починають тікати...

— Ну, друзі мої, — вигукує король Малекарлії, — виженемо цих негідників з міста... Вперед!..

Офіцери, солдати, моряки спускаються на перший поверх і вибігають з парадних двер ей...

Натовп дикунів вже очистив сквер, і вони тікають, одні уздовж Першої авеню, інші по сусідніх вулицях.

У чому ж справжня причина такого швидкого і несподіваного повороту подій ?.. Приписати чи її загибелі капітана Сароля?.. Чи втраті керівництва, що сталася через його загибель?.. Невже нападники, що мали таку кількісну перевагу, могли настільки розгубитися після смерті свого ватажка, як раз в той момент, коли, здавалося, вони вже захопили мерію?

Майже двісті моряків і солдатів, очолюваних комодором Сімкоо і полковником Стюартом, а також Джемом і Уолтером Танкердонами, Нетом Коверлі, Фрасколеном і його товаришами ведуть наступ по Першій авеню, переслідуючи втікачів, які навіть не обертаються, щоб випустити останню стрілу, останню кулю, і кидають свої снайдерси, луки, ассегаї.

— Вперед!.. Вперед!.. — Грозовим голосом кричить комодор Сімкоо.

На підступах до обсерваторії постріли частішають... Ясно, що там б'ються з жахливим жорстокістю.

Невже Стандарт —Айленд отримав допомогу ?.. Але яку?.. І звідки вона могла прийти?..

Як би там не було, але нападники, охоплені незрозумілою панікою, всюди почали тікати. Можливо, їх атакували підкріплення з Бакборт-Харбора ?..

Так... близько тисячі новогребідців з острова Сандвіч проникли на Стандарт-Айленд разом з французькими колоністами.

Годі дивуватися тому, що членів квартету вітали на їх рідній мовою, коли вони зустрілися зі своїми мужніми одноплемінниками!

Ось за яких обставин сталося це несподіване і, можна сказати, майже чудове втручання.

Протягом всієї попередньої ночі і ранку Стандарт —Айленд продовжував дрейфувати до острова Сандвіч, де, як пам'ятає читач, знаходиться процвітаюча французька колонія. І ось, почувши про напад капітана Сароля на Стандарт —Айленд, колоністи відразу ж вирішили за допомогою тисячі тубільців, які перебували під їхнім впливом, підтримати захисників плавучого острова. Але переправитися на Стандарт-Айленд було неможливо через нестачі транспортних засобів.

Можна уявити собі радість чесних колоністів, коли вранці Стандарт—Айленд, що плыв за течією, опинився на виду острова Сандвіч!

Колоністи негайно ж кинулися до рибальських човнів і переправилися в Бакборт-Харбор, слідом за ними — тубільці, багато хто просто вплав.

До них відразу приєдналася прислуга батареї Хвилеріза і Корми, а також всі, що залишилися в портах. Через поля і парк кинулися вони до Мільярд-Сіті, і завдяки їх атаці мерія не потрапила в руки нападників, які і так вже здригнулися через смерть капітана Сароля.

Ще через дві години банди новогербідців, переслідувані з усіх сторін, шукали порятунку вже тільки в морі, куди вони кидалися, щоб дістатися вплав до острова Сандвіч. Велика частина при цьому гинула під кулями міліції.

Тепер Стандарт-Айленду нічого побоюватися: він врятувався від грабежу, вбивств, винищення.

Здавалося б, результат цього страшної справи повинен був викликати публічні прояви радості і подяки. Але ні! О, ці дивні американці!

Можна подумати, що кінцевий результат їх анітрохи не здивував... що вони його передбачали... Адже замах капітана Сароля ледь-ледь не призвів до страхітливої катастрофи!

Все ж, можна вважати, головні власники Стандарт-Айленда мовчазно вітали себе з тим, що зберегли свою власність вартістю в два мільярди, та ще тепер, коли шлюб Уолтера Танкердона з Ді Коверлі цілком усталював майбутнє цього володіння.

Відзначимо, що, коли наречений і наречена побачилися знову, вони впали друг одному в обійми. Втім, нікому не спало на думку побачити тут порушення пристойності: адже вони повинні були стати чоловіком і дружиною ще чотири години тому.

Але вже в тому, як зустрічаються наші паризькі музиканти і французькі колоністи з острова Сандвіч, не знайти нічого схожого на ультраамериканську стриманість. Які рукостискання! Які поздоровлення

отримує Концертний квартет від своїх одноплемінників! Правда, кулі помилували артистів, але ці дві скрипки, альт і віолончель хоробро виконували свій обов'язок. Що стосується найдобрішого Атаназія Доремюса, який спокійно залишався в залі казино, то ж він чекав там учнів, які наполегливо не з'являються... І хто його за це дорікне?..

Єдиний виняток — пан директор. Хоч він і над —янки, а радіє просто несамовито. Що ж тут дивного? У його жилах тече кров знаменитого Барнума, і, зрозуміло, нащадок такого предка не має холоднокривності своїх північноамериканських співгромадян!

Коли все скінчилося, король Малекарлії разом з королевою повернувся в свій будинок на Тридцять сьомій авеню, там рада іменитих громадян висловить йому свою вдячність, якої цілком заслуговує його мужність і відданість спільній справі.

Отже, Стандарт-Айленд цілий і неушкоджений. Порятунком коштувало йому дорого: Сайрес Бікерстаф впав в розпалі битви, серед моряків і солдатів — близько шістдесяти убитих або поранених кулями і стрілами, майже стільки ж жертв серед службовців, робітників і торговців, які хоробро билися. Все населення оплакує убитих, і на "перлині Тихого океану" збережуть про них довгу пам'ять...

Втім, з властивою їм швидкістю у виконанні раз прийнятого рішення, мільярдці швидко приведуть все до ладу. Доведеться затриматися на кілька днів у острова Сандвіч, і всі сліди цієї кривавої битви будуть стерті.

Поки ж встановлено повну згоду в питанні про військове керівництво, яке залишається за комендором Сімкоо. Тут не виникає жодних труднощів, не може бути ніякого суперництва. Ні містер Джем Танкердон, ні містер Нет Коверлі в даному випадку ні на що не претендують.

Пізніше пройдуть вибори, які й вирішать важливе питання про губернатора Стандарт —Айленда.

На наступний день до набережної Штирборт —Харбора зібралось все населення на урочисту церемонію.

Трупи малайців і тубільців просто кидають в море, але з останками громадян, які загинули при захисті плавучого острова, так вчинити не можна. Їх тіла розшукані, перенесені в католицький або протестантський храм, і там проведені належні церемонії. І губернатор Сайрес Бікерстаф і самі скромні з громадян вшановані тими ж молитвами і тій же скорботою.

Потім похоронний вантаж доручається одному з швидкісних суден Стандарт-Айленда, і корабель відпливає, везучи дорогоцінні останки в бухту Магдалени, де вони будуть поховані в християнській землі.

12. ШТИРБОРТ И БАКБОРТ НА НОЖАХ

Третього березня Стандарт-Айленд покинув острів Сандвіч. Перед відплиттям мільярдці говорили слова гарячої подяки французьким колоністам і їх тубільним союзникам: друзями вони зустрінуться знову, з братами прощаються Себастьян Цорн і його товариші на цьому острові Ново-Гебрідської групи, який відтепер увійде в число островів, щорічно відвідуваних Стандартом-Айлендом.

Під наглядом комодора Сімкоо швидко зроблені всі необхідні виправлення. Втім, пошкодження виявилися незначними. Машини енергетичних установок в повному порядку. Готівковий запас нафти забезпечує роботу динамо ще на багато тижнів. До того ж плавучий острів скоро потрапить в ту частину Тихого океану, звідки по підводним кабелям можна встановити зв'язок з бухтою Магдалени. Тому можна сказати з упевненістю, що плавання закінчиться благополучно. Не мине й чотирьох місяців, як Стандарт-Айленд прибуде до берегів Америки.

— Будемо сподіватися... — Вимовляє Себастьян Цорн, слухаючи, як пан директор марнує своє звичайне красномовство щодо блискучого майбутнього, яке належить прославленій плавучій споруді.

— Але, — зауважує при цьому Калістус Менбар, — який ми отримали урок!..

Ці малайці, такі послужливі, і цей капітан Сароль— хто б їх запідозрив!.. Ні, Стандарт —Айленд надав притулок іноземцям в останній раз.

— А якщо зустрінуться ті, що зазнали аварії ?.. — запитує Пеншіна.

— Друг мій, я тепер не вірю ні в потерпілих аварію корабля, ні навіть в самі корабельні аварії!

Проте з того, що комодору Сімкоо, як і раніше, доручено керувати машинами плавучого острова, зовсім не впливає, що в його руках знаходиться і цивільне управління. Після смерті Сайреса Бікерстафа в Мільярд —Сіті немає більше мера, і, як відомо, колишні помічники не зберегли своїх повноважень. Отже, доведеться призначити нового губернатора.

Крім того, раз нікому здійснювати цивільні акти, то не можна укласти шлюб між Уолтером Танкердоном і міс Ді Коверлі. Ось ще одна трудність, яка виникла через махінації негідника Сароля! Але ж не тільки майбутні молодята, а й усі імениті громадяни Мільярд-Сіті і все населення зацікавлене у якнайшвидшому завершенні цієї справи. У ньому — одна з найважливіших гарантій майбутнього. Зволікати не можна, бо Уолтер Танкердон вже подейкує про те, щоб сісти на один з пароплавів Штирборт-Харбора і доплисти разом з членами обох родин до найближчого архіпелагу, де будь мер здійснить шлюбну церемонію!.. Чорт забирай! Та їх скільки завгодно і на Самоа, і на Тонга, і на

Маркізьких островах, а плести туди менше тижня, якщо йти на всіх парах...

Люди навчені намагаються напоумити нетерплячого молодого чоловіка.

Зараз йде підготовка до виборів... Через кілька днів Стандарт-Айлендом почне керувати новий губернатор... Першим його актом на посаді мера буде урочисте вчинення довгоочікуваного шлюбу... Оновляться святкування з колишньою програмою... Мера!.. Мера!.. Єдиний крик рветься з всіх уст!..

— Тільки б обрання мера не розбудило минулих чвар... вони, можливо, не зовсім затухли!.. — говорить Фрасколен.

Ні, цього не може бути, і Калістус Менбар готовий, як кажуть, "перерватися", щоб довести справу до благополучного закінчення.

— Та в кінці кінців, — вигукує він, — наші закохані-то на що?.. Сподіваюся, ви не сумніваєтеся, що любов виявиться сильніше боротьби самолюбства?

Стандарт-Айленд продовжує йти в північно-східному напрямку, до пункту, в якому перехрещуються дванадцята південна паралель і сто сімдесят п'ятий західний меридіан. До цього саме місця були викликані останніми каблограми, відправленими ще до стоянки на Нових Гебридах, кораблі з бухти Магдалени з новим запасом пального і продовольства.

Втім, питання про запаси не дуже турбує коמודора Сімкоо. Їх вистачить більше ніж на місяць, і на цей рахунок турбуватися нічого. Правда, давно вже не надходить звісток з-за кордону. Газетам нічим заповнювати відділ зовнішньої політики. "Старборд-кронікл" скаржиться, і "Нью —геральд" журиться... Нічого не поробиш! Хіба Стандарт-Айленд

сам по собі не цілий світ, — яка йому справа до того, що відбувається в інших частинах земної кулі? Бути може, йому вселяють заздрість політичні пристрасті?.. Ну, скоро їх і тут буде достатньо... можливо навіть, понад усяку міру!

І правда, починається виборча кампанія. Посиленої обробці піддаються всі тридцять членів ради іменитих громадян, де лівобортники і правобортники налічують рівне число представників. Зараз вже абсолютно ясно, що вибори нового губернатора призведуть до великих розбіжностей, бо суперниками знову будуть Джем Танкердон і Нет Коверлі.

Протягом кількох днів відбуваються підготовчі наради. З самого початку з'ясовується, що самолюбство обох кандидатів не дасть можливості домовитися. Глухе хвилювання панує в Мільярд-Сіті і в портах. Агенти обох частин міста намагаються збурити населення, щоб воно почало чинити тиск на іменитих громадян. Час іде, але не схоже, щоб справа скінчилася миром. А раптом Джем Танкердон і найбільш впливові лівобортники спробують тепер нав'язати свої ідеї, відкинуті головними правобортниками і провести свій нещасливий проект — перетворити Стандарт —Айленд в промислове та торгівельне підприємство?.. Інша частина острова з цим ніколи не погодиться! Коротше кажучи, — іноді здається, що долає партія Коверлі, іноді видається, що перевага на стороні партії Танкердона. Звідси лайка і взаємні докори, взаємне роздратування в обох таборах, помітне охолодження між двома сім'ями, — охолодження, якого Уолтер і міс Ді не бажають навіть помічати. Яке їм діло до всієї цієї політичної метушні?..

Є, однак, дуже простий спосіб влаштувати все до загального задоволення і принаймні вирішити питання про владу, треба оголосити, що обидва суперника будуть виконувати губернаторські функції по черзі — півроку один, півроку інший, і нехай навіть по цілому року, якщо так здасться краще.

Зате ніякого суперництва вже не буде, воно поступиться місцем домовленості, яка цілком задовольнить обидві партії. Але рішення, яке вселяється здоровим глуздом, ніколи не користуються успіхом у нашому грішному світі, і хоча Стандарт-Айленд незалежний від земних материків, він тим не менш підданий всім пристрастям, властивим людському роду.

— Ось, — сказав одного разу Фрасколен своїм товаришам, — ось вони, ті ускладнення, яких я побоювався.

— А яке нам діло до всіх цих суперечок! — відповів Пеншіна. — Ми-бо який збиток від них потерпимо?.. Через кілька місяців ми будемо вже в бухті Магдалени, наш ангажемент закінчиться, і кожен з нас благополучно ступить на тверду землю... з мільйончиком в кишені.

— Якщо не станеться якась катастрофа! — вставляє неприборканий Себастьян Цорн. — Хіба на такий плавучої штуковині можна бути впевненим у завтрашньому дні?.. Після зіткнення з англійським кораблем — напад хижих звірів, після звірів —нашестья новогібридців, після тубільців...

— Так коли ж ти перестанеш каркати? — вигукує Івернес. — Замовкни, або ми заткнемо тобі рот.

Проте доводиться пошкодувати про те, що весілля Танкердон — Коверлі не була відсвяткована в призначений день. Сім'ї об'єднав би новий зв'язок, і, ймовірно, атмосфера легко розрядилася б... Втручання молодят допомогло б ще більше... Але все одно громадське збудження скоро прийде до кінця: вибори повинні відбутися 15 березня.

Комодор Сімкоо зі свого боку клопочеться про зближення між двома частинами міста. Але комодора просять не втручатися в те, що його не стосується. Йому треба вести по морях цей плавучий острів, хай він його і веде!.. Йому треба уникати підводних каменів і мілин, нехай він їх уникає!.. Політика— зовсім не його справа.

Комодору Сімкоо залишається тільки підкоритися.

Релігійні чвари теж почали грати свою роль, і духовенство втручається тепер в політику більше, ніж йому пристало б. Адже протестантська церква і католицький собор, пастор і єпископ жили досі в такій добрій згоді!

Само собою зрозуміло, що газети теж вступили в бій: "Нью —геральд" бореться за Танкердонов, "Старборд-кронікл" — за Коверлі. Чорнила течуть рікою, і до них, мабуть, ще примішалась кров!.. Хіба мало її пролилося на невинний ґрунт Стандарт —Айленда під час боротьби з новогребідськими дикунами ?..

Загалом же, населення більше цікавиться нареченим і нареченою, чий роман перервався на першому розділі. Але що можна зробити для того, щоб зміцнити їхнє щастя? Відносини між обома частинами Мільярд-Сіті вже припинилися.

Ні прийомів, ні запрошень, ні музичних вечорів. Якщо так буде продовжуватися, інструменти Концертного квартету запліснявють в футлярах і наші артисти будуть отримувати свої величезні гонорари, не поворухнувши пальцем.

Пана директора гризе смертельна тривога, хоча він не бажає в цьому зізнатися. Положення його сумнівне, він і сам це відчуває. Всі свої здібності він вживає на те, щоб не опинитися в поганих відносинах ні з тими, ні з іншими, — але ж це вірний спосіб опинитися в поганих відносинах з усіма.

До 12 березня Стандарт-Айленд вже ґрунтовно наблизився до екватора, але все ще не досяг широти, де може зійтися з кораблями, надісланими з бухти Магдалени. Вибори призначені на 15-е. Хотілося б, щоб кораблі приспіли до настання цієї дати.

Тим часом і правобортники і лівобортники підраховують і прикидають можливе число голосів. І все вказує, що голоси розділяться порівну.

Жоден кандидат не збере більшості, якщо та або інша сторона не втратить хоча б кілька голосів. І справа саме в тому, що голоси ці тримаються на своєму боці так само міцно, як зуби у тигра в щелепі.

Тут раптом виникає геніальна думка. Вона ніби відразу зародилася у всіх тих, з якими не передбачалося радитися. Думка ця проста, розсудлива, вона покладе кінець чварам суперників. Самі кандидати напевно погодяться на цей настільки справедливий результат.

Чому б не запропонувати управління Стандарт —Айлендом королю Малекарлії ?

Він мудрець, людина великого і широкого розуму. Його терпимість і його філософія виявляться кращим захистом при будь —яких несподіванок у майбутньому. Він знає людей, тому що близько стикався з ними. Він розуміє, що треба рахуватися з їх слабкостями і з їх невдячністю. Він не честолюбець, і йому ніколи не прийде в голову підмінити особистою владою демократичні заклади громадського ладу на плавучому острові. Він буде просто головою адміністративної ради нового акціонерного товариства "Танкердон, Коверлі і К °".

Велика група купців та посадових осіб Мільярд-Сіті, до якої приєднуються кілька офіцерів і портових моряків, вирішує піти до короля-співгромадянина і звернутися до нього з цією пропозицією. Їх величності приймають депутацію в нижній вітальні свого будинку на тридцять дев'яतій авеню. Депутація вислухана прихильно і тут же отримує рішучу відмову. Скинуті володарі пригадують минуле, і це вирішує справу.

— Дякую вам, панове, — говорить король. — Ваша прохання зворушила нас обох, але ми щасливі зараз і сподіваємося, що і в майбутньому наше щастя не буде порушено. Подумайте тільки! Адже ми

покінчили з ілюзіями, з якими пов'язана будь-яка влада. Тепер я простий астроном і не хочу бути нічим іншим.

Після такої твердої відповіді наполягати більше не має сенсу, і депутація видаляється.

Перед самим голосуванням збудження умів ще посилюється. Ні про які домовленості не може бути й мови. Прихильники Джема Танкердона і Нета Коверлі уникають зустрічатися один з одним навіть на вулиці. З однієї частини

міста в іншу просто перестали ходити. Правобортники і лівобортники не переступають Першої авеню. Мільярд-Сіті розділився на два ворожі стани. Єдина людина, яка бігає і туди і сюди, засмучена, виснажена, пригнічена, отримуючи шиглі і справа і зліва, це охоплений відчаєм директор управління мистецтв і розваг Калістус Менбар. І три-чотири рази на день він з'являється, як пошарпаний бурею корабель, в вітальнях казино, де квартет дошкуляє його своїми марними розрадами.

Що стосується коמודора Сімкоо, то він обмежується дорученою йому діяльністю. Він веде плавучий острів за встановленим маршрутом.

Відчуваючи найбільше відразу до політики, він погодиться на будь — якого губернатора. Його офіцери, так само як і офіцери полковника Стьюарта, проявляють, подібно йому, цілковиту незацікавленість в питанні, навколо якого киплять такі пристрасті. Стандарт-Айленду нічого побоюватися військових переворотів.

Тим часом члени ради іменитих безперервно засідають у мерії, обговорюють кандидатури і сваряться між собою. Справа доходить до особистих випадів. Поліції доводиться приймати деякі заходи, бо з ранку до вечора перед будівлею муніципалітету товпляться люди і часом чути загрозливі вигуки.

Крім того, всюди рознеслася дуже сумна новина: вчора Уолтер Танкердон з'явився в особняк Коверлі, і його не прийняли. Нареченому і нареченій заборонено бачитися один з одним, і вже якщо шлюб не відбувся до нападу новогербідських банд, хто наважиться стверджувати, що він взагалі коли-небудь здійсниться?..

Нарешті настає 15 березня. У великому залі мерії починаються вибори.

Схвильований натовп збирається в сквері, як колись населення Риму збиралося перед Квіринальському палацом, де конклав кардиналів¹⁸ вибирав нового папу.

До чого призведе останнє обговорення кандидатур? Попередні намітки можливого розподілу голосів, як і раніше вказують на те, що голоси розподіляться порівну. Що ж відбудеться, якщо право бортники залишаться вірні Нету Коверлі, а лівобортники будуть, як і раніше, стояти за Джема Танкердона?

Великий день настав. Тим годиною і трьома нормальне життя на Стандарт-Айленді призупиняється. Натовп, що складається з п'яти-шести тисяч чоловік, схвильовано шумить під вікнами муніципалітету. Очікують результатів голосування в раді іменитих, — результатів, які будуть негайно повідомлені по телефону в обидві частини міста і в обидва порти.

Перший тур голосування відбувається в годину тридцять п'ять.

Кандидати отримують рівну кількість голосів.

Через годину — другий тур.

Він ні в найменшій мірі не змінює результатів першого туру.

В три години тридцять п'ять — третій і останній тур.

І на цей раз жоден з кандидатів понад своєї половини голосів не отримує жодного зайвого голосу.

Тоді члени ради розходяться, і правильно роблять. Якщо б вони продовжували засідати, то при тому збудженні, що охопило їх вони могли б зчепитися один з одним.

Коли вони проходять через сквер, прямуючи, хто в особняк Танкердона, хто в особняк Коверлі, натовп зустрічає їх украй несхвальним гомоном.

Треба ж, проте, якось вийти з цього положення, яке не може тривати довше. Воно завдає занадто великої шкоди інтересам Стандарт-Айленда.

— Між нами, — говорить Пеншіна товаришам, дізнавшись від пана директора результати трьох турів голосування, — мені здається, є дуже простий спосіб вирішити це питання.

— Який же?.. — запитує Калістус Менбар, в розпачі здіймаючи руки до небу. — Який?..

— Розрізати острів посередині... розділити його на дві рівні половини, як корж, і обидві половини нехай попливуть кожна в свою сторону з обраним нею губернатором.

— Розрізати наш острів!.. — вигукує пан директор так, немов Пеншіна запропонував ампутувати одну з його кінцівок.

— За допомогою молотка і кліщів-кусачок, — пояснює "Його високість", — зайві болти будуть вийняті, і питання вирішиться дуже

просто, а на поверхні Тихого океану замість одного плавучого острова виявиться два.

Навіть за таких тривожних обставин цей Пеншіна, мабуть, не здатний проявити серйозність!

Якщо його порадою не можна скористатись в матеріальному сенсі, якщо не можна пустити в хід молоток та кліщі-кусачки і роз'єднати кесони плавучого острова уздовж осі по Першій авеню — від батареї Хвилеріза до батареї Корми, — то все-таки треба визнати, що в моральному сенсі поділ острова вже відбувся. Лівобортники і правобортники стали так само чужі один одному, як якби їх роз'єднували сотні морських миль. Тридцять іменитих і дійсно вирішили голосувати окремо, якщо вже їм ніяк не порозумітися. Джем Танкердон обраний губернатором свого боку, яким він і буде керувати, як йому заманеться. Нет Коверлі обраний губернатором свого, і він стане управляти ним, як йому заманеться. Кожна сторона збереже свій порт, свої кораблі, своїх офіцерів, своїх солдатів, своїх службовців, своїх торговців, свою енергетичну установку, свої машини, свої двигуни, своїх механіків, своїх монтерів. Кожен шматок буде сам собі владика.

Все це допустимо, але як роздвоїтися комодору Сімкоо і пану директору Калістусу Менбару, які повинні виконувати свої функції так, щоб усі були задоволені?

Правда, останнім не варто турбуватися. Його посада буде відтепер тільки синекурою. Чи може підніматися питання про свята і розваги, коли над Стандарт —Айлендом нависає загроза громадянської війни, бо примирення стало неможливим?

Це підтверджується і такою ознакою: 17 березня газети повідомили про остаточний розрив заручин між Уолтером Танкердоном і міс Ді Коверлі.

Так, розрив — незважаючи на їх прохання, незважаючи на їхні благання! Всупереч твердженням, висловленим одного разу Калістусом Менбаром, — любов переможена!

Так ні ж! Уолтер і міс Ді не розлучать... Вони втечуть геть з дому... Вони поїдуть вінчатися за кордон... Вони врешті-решт знайдуть в світі такої куточок, де можна бути щасливими без всіх цих тяжких мільйонів!

Однак після обрання губернаторами Джема Танкердона і Нетан Коверлі маршрут Стандарт-Айленда не змінився. Комодор Сімкоо продовжує тримати напрям на північний схід. Коли Стандарт-Айленд прибуде в бухту Магдалени, досить імовірно, багато мільярдці зволюють повернутися на материк шукати спокою, якого вже не може дати їм "перлина Тихого океану". Може бути, плавучий острів і зовсім буде покинуть всім своїм населенням?.. І тоді з ним зовсім покінчать, його пустять з молотка, його продадуть на вагу, як старий, нікому не потрібний залізний лом, і відправлять в переплавку!

Мабуть, так і станеться, але поки залишилося пройти ще п'ять тисяч миль, що означає близько п'яти місяців плавання. А раптом за цей час маршрут буде змінений за примхою чи впертості ватажків? До того ж населення заражене духом заколоту. А якщо справа дійде до рукопашних сутичок між лівобортниками і правобортниками, до рушничної стрільби, яка залле людською кров'ю металеві мостові Мільярд-Сіті?

Ні, без сумніву, так далеко партії не підуть! Нової цивільної війни, хай навіть не між Північчю і Півднем, а всього лише між правим і лівим бортом Стандарт — Айленда, не буде... І тим не менш фатальний час пробив і нависає загроза самої справжньої катастрофи.

Вранці 19 березня комодор Сімкоо чекає в своєму кабінеті в обсерваторії, щоб йому повідомили перші дані про місцезнаходження Стандарт-Айленда, який, на його думку, підійшов уже близько до тих

місце, де повинні зустрітися кораблі з припасами. Спостерігачі з верхівки вежі, що стежать за горизонтом по всьому колу, повідомлять про ці пароплави, як тільки вони з'являться. Разом з комодором в обсерваторії зараз король Малекарлії, полковник Стьюарт, Себастьян Цорн, Пеншіна, Фрасколен, Івернес, кілька офіцерів і службовців, з числа тих, кого можна назвати нейтральними, так як вони не беруть участі у внутрішніх чварах. Для них найголовніше — якнайшвидше дістатися до бухти Магдалени, де, нарешті, припиниться цей неприємний стан.

Раптом лунають два телефонних дзвінка, і комодору передають два накази. Вони виходять з мерії, де Джем Танкердон зі своїми головними прихильниками розпоряджається в правій половині, а Нет Коверлі зі своїми — в лівую. Звідти вони і керують Стандарт-Айлендом, причому розпорядження їх — що не дивно — у всьому суперечать один одному.

У цей самий ранок питання про маршрут, який, здавалося б, не повинен був викликати розбіжностей між двома губернаторами, так і не вдалося вирішити. Один — Нет Коверлі— вирішив, що Стандарт —Айленд повинен тримати напрям на північний схід, до архіпелагу Гілберта. Інший — Джем Танкердон, — наполягаючи на своєму прагненні зав'язувати торговельні відносини, захотів йти на південний захід, у район Австралії.

Ось до чого дійшли обидва суперника, а їхні друзі присягаються надавати їм підтримку у всьому.

Отримавши два накази, одночасно послані в обсерваторію, комодор каже:

— Сталося те, чого я так боявся.

— І чого не можна допускати в інтересах усього населення, — додає король Малекарлії.

— Як же ви поступите ?.. — запитує Фрасколен.

— Чорт забирай, — вигукує Пеншіна, — надзвичайно цікаво знати, як ви зманевруєте пан Сімкоо!

— Кепська справа, — зауважує Себастьян Цорн.

— Спершу повідомимо Джемму Танкердону і Нету Коверлі, — відповідає комодор, —Що накази нездійсненні, тому що вони суперечать один одному. Втім, краще буде, щоб Стандарт-Айленд стояв на місці в очікуванні кораблів, яким тут призначена зустріч!

Ця вельми мудра відповідь негайно передана по телефону в мерію.

Проходить час, і ніяких інших повідомлень обсерваторія не отримує.

Досить імовірно, що обидва губернатора відмовилися від наміру повернути острів по-своєму...

І раптом весь корпус Стандарт —Айленда починає якимось дивно тремтіти...

Чим це викликано?.. Тим, що Джем Танкердон і Нет Коверлі дійшли у своїй впертості до останньої межі.

Усі присутні в кабінеті комодора переглядаються, перетворившись в питальні знаки.

— Що сталося?.. Що сталося?..

— Що сталося?.. — говорить комодор Сімкоо, знизуючи плечима. — Сталося те, що Джем Танкердон послав свій наказ безпосередньо містеру Уотсону, головному механіку Бакборт-Харбора, а Нет Коверлі — інший наказ, абсолютно протилежний, містеру Сомуа, головному механіку Штирборт —Харбора. Один велів йти вперед, на північний схід,

інший наказав дати задній хід, щоб рушити на південний захід. В результаті ж Стандарт-Айленд крутиться на місці, і вертіння буде тривати доти, поки не припиняться примхи двох диваків.

— Чудово! — вигукує Пеншіна. — Все й повинно було закінчитися вальсом!.. Вальс твердолобих!.. Атаназій Доремюс може подати у відставку!.. Мільярдцям його уроки більше не потрібні!..

Бути може, таке безглузде, якоюсь мірою навіть комічне становище і могло викликати сміх. Але, на жаль, стверджує комодор, цей подвійний маневр вкрай небезпечний. Десять мільйонів кінських сил тягнуть Стандарт-Айленд

в протилежні сторони, з ризиком розірвати його на частини.

Дійсно, машини працюють у всю свою міць, гвинти крутяться з максимальною швидкістю, і це відчувається по тремтінню сталевого підґрунтя.

Якщо уявити собі запряжці, де одна з коней мчить вперед по крику "Але! Але!", А інша задкує назад по окрику "Тпру! Тпру!", то легко можна уявити, що відбувається з островом!

Тим часом рух прискорюється. Стандарт-Айленд продовжує обертатися навколо своєї осі. Парк і поля описують концентричні кола; пункти, розташовані на узбережжі, по окружності острова, переміщуються з швидкістю від десяти до дванадцяти миль на годину.

Не варто намагатися пробудити здоровий глузд у механіків, які своїм управлінням викликають це обертання. Комодор Сімкоо не має над ними ніякої влади. Вони дослухаються голосу тих же пристрастей, що і всі інші правобортники і лівобортники. Вірні слуги своїх господарів, містер Уотсон і містер Сомуа будуть триматися до кінця, машина проти машини, динамо проти динамо.

І ось починається неприємне явище, яке могло б прояснити голови вже одним тим, що від нього стає мутно на серце.

Внаслідок обертання Стандарт-Айленда багато мільярдців, особливо мільярдки, починають відчувати у всій своїй істоті якесь незрозуміле сум'яття. У людей виявляються болісні напади нудоти і блювання; особливо це відчувається в тих будинках, які віддалені від центру і де, отже, сильніше позначається обертальний

рух.

Треба зізнатися, що такі архікомічні наслідки змушують Івернеса, Пеншіна і Фрасколена реготати до упаду, незважаючи на те, що загальне положення стає все більш і більш критичним. І дійсно, "Перлині Тихого океану" загрожує тепер фізичний розпад, який може виявитися страшніше морального розриву.

Що стосується Себастьяна Цорна, то під впливом безперервного обертання він все блідне... блідне... "З нього сходить фарба", за висловом Пеншіни, а до горла підступає нудота. Та невже ж цьому підлому жарту так і не буде кінця?.. Відчувати себе бранцем на величезному столі, який крутиться і, не в приклад вертлявим столикам спіритів, навіть не володіє даром передбачати майбутнє...

Протягом цілого нескінченного тижня Стандарт-Айленд не переставав обертатися навколо центру, а центр його — Мільярд-Сіті. Тому місто завжди сповнене народу, який шукає в ньому порятунку від нудоти — адже в середній частині острова обертання відчувається найменше. Марно комодор Сімкоо і полковник Стьюарт намагалися втрутитися в суперечку між двома мерами, які засіли в одному муніципалітеті. Ні один не побажав спустити прапора...

Воскресни сам Сайрес Бікерстаф, — і його зусиль виявилось б недостатньо, щоб похитнути цю ультраамериканську впертість.

А на довершення всіх лих, протягом останніх восьми днів небо весь час затягнуте хмарами і тому не можна визначити широту і довготу... Комодор Сімкоо не знає тепер точного місця розташування Стандарт-Айленда. Потужні гребні гвинти тягнуть його в протилежні сторони, чути, як тремтять самі стінки кесонів. Мешканці не наважуються розходитися по домівках. Вони переселилися під відкрите небо. Парк переповнений людьми. З одного боку лунають крики: "Ура Танкердону!", з іншого: "Ура Коверлі!" Очі метають іскри, кулаки стискаються. Невже серед остаточно збожеволілого населення почнеться громадянська війна з усіма її жахами?

Як би там не було, ні ті, ні інші не бажають бачити близької небезпеки. Ніхто не поступиться, нехай навіть "перлина Тихого океану" розлетиться на тисячу шматків! Вона буде крутитися і крутитися, поки динамо через відсутність струму не перестануть обертати гвинти...

Серед загального збудження, не беручи в ньому ніякої участі, Уолтер Танкердон почав мучитися жахливою тривогою. Не через себе, а через міс Ді Коверлі страшисться він раптового вибуху, який може знищити Мільярд-Сіті. Вже тиждень він не бачився з тією, яка була його нареченою і повинна була стати його дружиною. Скільки разів на повному розпачі благав він батька не упиратися і скасувати своє злочасне розпорядження. Але Джем Танкердон прогнав його, не бажаючи нічого чути.

В ніч з 27 на 28 березня, скориставшись темрявою, Уолтер намагається пробратися до молодій дівчини. Він хоче бути поряд з нею, якщо відбудеться катастрофа. Прослизнувши крізь натовп, що заповнює Першу авеню, він проникає у ворожу частину міста, щоб дістатися до особняка Коверлі...

Перед самим світанком вибух страшної сили стрясає атмосферу до найвищих її шарів. Не витримавши непосильної навантаження, котли лівого борту злетіли на повітря разом з усіма машинними будівлями. І так

як джерело електричної енергії з цього боку раптово вичерпався, половина Стандарт-Айленда занурилася в найглибший морок...

13. ЯК ПЕНШІНА ВИЗНАЧИВ ПОЛОЖЕННЯ

Якщо машини Бакборт-Харбора вийшли тепер з ладу внаслідок вибуху котлів, то машини Штирборт-Харбора в цілості і нітрохи не пошкоджені.

Правда, це все одно що залишитися зовсім без двигунів. Маючи гвинти тільки з правого борту, Стандарт-Айленд буде як і раніше кружляти на місці, не просуваючись вперед.

Нещасний випадок в Бакборт-Харборі ще погіршив справу. Адже якщо б обидві машини Стандарт —Айленда могли працювати одночасно, достатньо було б угоди між партією Танкердона і партією Коверлі, щоб покінчити з таким станом речей. Двигуни знову набули б добру звичку працювати в лад, і плавучий острів, втративши всього кілька днів, знову взяв би напрям на бухту Магдалени.

Тепер же зовсім інша справа. Навіть якщо б угода і відбулося, плавання стає неможливим, оскільки комодор Сімкоо не має двигуном досить потужних, щоб вивести острів з цих далеких морів.

І якби ще Стандарт-Айленд протягом останнього тижня дійсно залишався нерухомим, якби йому вдалося зустрітися з довгоочікуваними пароплавами, тоді, можливо, він досяг би Північної півкулі...

Але це не так. Сьогодні астрономічні спостереження показали, що за час тривалого обертання навколо своєї осі Стандарт-Айленд перемістився в південному напрямку. Від дванадцяти паралелі він продрейфував до сімнадцятої.

Дійсно, між Ново-Гебрідським і Фіджійським архіпелагами існують течії, що виникають завдяки близькості обох архіпелагів один до одного і поширюються на південний схід. Поки машини працювали у лад, Стандарт-Айленд без зусиль долав ці течії. Але з моменту, коли почалося обертання, плавучий острів стало нездоланно відносити до тропіка Козерога.

Дізнавшись це, комодор Сімкоо не став приховувати серйозності положення від всіх чесних людей, яких ми назвали нейтральними. І ось що він їм сказав:

— Нас віднесло на п'ять градусів на південь. Тим часом тут, на Стандарт — Айленді, я не в змозі зробити того, що може зробити моряк на пароплаві, якщо його машини зупинилися. Наш острів не має парусного обладнання, що дозволило б використовувати силу вітру, і ми зараз у влади течії. Куди воно нас занесе? Не знаю. І поки пароплави, послані з бухти Магдалени, марно шукають нас в умовленому місці, ми зі швидкістю восьми або десяти миль на годину дрейфуємо в бік самих пустельних і віддалених областей Тихого океану.

Так в кількох фразах Етель Сімкоо визначив обставини, які він безсилий змінити. Плавучий острів подібний тепер гігантського уламку корабельної аварії, відданому на свавілля течій. Якщо потік направляєється на північ, його віднесе на північ, якщо він зорієнтований на південь, він потрапить на південь, — і може навіть виявитися у крайніх меж Південного полярного моря. І тоді...

Стан речей скоро стає відомим населенню — і в Мільярд-Сіті і в обох портах. Всі гостро відчувають, чим він загрожує. Страх перед новою небезпекою здійснює — що вельми властиво людській природі — деякий утихомирення в умах. Тепер уже ніхто не думає про криваві братовбивчі сутички, і якщо ненависть між противниками не згасла, вона все ж не виллється в насильницькі дії. Мало-помалу жителі повертаються до себе — в свою частину міста, в свій квартал, в свій будинок, а Джем Танкердон і Нет Коверлі відмовляються від боротьби за першість. Тому за

пропозицією самих губернаторів рада іменитих приймає єдино розумне рішення, яке підказують обставини: він передає кермо правління комодору Сімкоо, і цьому одному керівнику відтепер довіряється порятунок Стандарт-Айленда від загибелі.

Етель Сімкоо без коливань приймає на себе цей обов'язок. Він розраховує на самовідданість своїх друзів, своїх офіцерів, всього свого персоналу. Але що може він зробити на величезному плавучому спорудженні площею у двадцять сім квадратних кілометрів, яке втратило управління, втративши рухової сили ?..

І, загалом, чи не є все це остаточний вирок Стандарт-Айленду, який вважався до останнього часу шедевром кораблебудівного мистецтва, а тепер став іграшкою вітру і хвиль?

Правда, в пригоді винні не сили природи, бо з перших же своїх днів "перлина Тихого океану" завжди переможно протистояла ураганам, бурям і циклонів. Причиною всьому — внутрішні розбіжності, боротьба мільярдів за владу, несамовита упертість, з якою одні рвалися на південь, а інші на північ! Тільки їх ні з чим не порівнянна дурість привела до вибуху котлів!

Але що толку в закидах? Перш за все треба усвідомити розміри аварії, яка сталася в Бакборт-Харборі. Комодор Сімкоо збирає своїх офіцерів та інженерів. До них приєднується король Малекарлії.

Король-філософ нітрохи не здивований, що людські пристрасті привели до такої катастрофі!

Комісія прямує туди, де височіли енергетична установка і машинне приміщення. Вибух випарювальних апаратів, які зазнали крайнього перегріву, все знищив, ставши до того ж причиною загибелі двох механіків і шести кочегарів. Настільки ж безнадійно вийшла з ладу установка, яка виробляла електричну енергію для самих різних потреб

цієї половини Стандарт-Айленда. На щастя, динамо правого борта продовжують ще працювати, і, за словами Пеншіна, Стандарт — Айленд "відбувся втратою одного ока"!

— Це так, — додає Фрасколен, — але ми втратили також одну ногу, а на тій, що залишилася, далеко не втечеш. Відразу окривіти і зашкандибати — це вже занадто.

З обстеження доводиться зробити висновок, що так як пошкодження виправити неможливо, то і дрейфу на південь не можна покласти край. Залишається чекати, щоб Стандарт-Айленд вибрався сам з цього потоку, який уносить його за межі тропічної зони.

Визначивши ушкодження, Етель Сімкоо вирішив перевірити і стан металевого остова. Чи не постраждали кесони від обертального руху, яке стрясало їх протягом останнього тижня? Чи не розсілися в пазах сталеві листи, чи не вискочили сталеві заклепки?.. Якщо де-небудь з'явилось протікання, то треба по можливості заткнути щілини...

Інженери приступають до другого обстеження. Їх доповіді комодору Сімкоо маловтішні. У ряді місць від розтягування тріснули пластини і розійшлися шви. Вивалилися тисячі болтів, утворилися розриви. Деякі відсіки вже наповнилися водою. Але так як ватерлінія не знизилася, то стійкості металевого ґрунту серйозна небезпека не загрожує і нові власники Стандарт-Айленда можуть бути спокійні за своє майно. Більше всього щілин у батареї Корми. Що стосується Бакборт-Харбора, то один з його молів поглинений океаном під час вибуху... Але Штирборт-Харбор неушкоджений і може надати кораблям надійний притулок від океанських хвиль.

Віддані розпорядження в найкоротший термін привести в порядок все, що можна виправити. Необхідно заспокоїти населення щодо стійкості Стандарт — Айленда. Досить, навіть більш ніж достатньо, і того,

що за відсутністю двигунів лівого борту Стандарт —Айленд не може попрямувати до ближньому березі. Але тут вже нічого не поробиш.

Залишається найважливіше питання — як врятуватися від голоду і спраги ?..

Чи надовго вистачить запасів — на місяць ?.. на два?

Ось що встановив комендор Сімкоо.

Нестачі води побоюватися нічого. Хоча одна з опріснювальних установок знищена вибухом, інша продовжує працювати і може задовольнити всі потреби.

Що стосується харчів, то тут становище менш втішно.

Після підрахунків з'ясується, що вистачить їх не більше ніж на місяць, якщо посадити все десятитисячне населення на строгий раціон. За винятком фруктів і овочів, все, як відомо, отримується ззовні... А де цей зовнішній світ ?.. На якій відстані знаходиться найближча земля і як до неї дістатися?..

Тому, як не прикро застосовувати такий захід, але комендор Сімкоо змушений віддати наказ про обмеження споживання. В той же вечір по телефону і телеавтографу всюди передається ця сумна новина.

В Мільярд-Сіті і в обох портах вона викликала загальний жах і передчуття ще гірших лих. Може бути, незабаром на горизонті з'явиться привид голоду — якщо дозволено вдатися до настільки заяложеного, але вражаючого образу, — адже поповнити запаси продуктів нізвідки... Дійсно, у комендора Сімкоо немає жодного корабля, який можна було б послати на американський материк... З волі долі останній з них вийшов в морі три тижні тому, везучи останки Сайреса Бікерстафа та інших захисників Мільярд-Сіті, полеглих у битві з дикунами Ероманга, Нікому

тоді й на думку не могло прийти, що через боротьбу самолюбств Стандарт —Айленд опиниться в ще гіршому становищі, ніж в момент, коли його захопили банди новогейбрідців!

І правда, для чого мати мільярдами, бути багатим, як Ротшильд, Маккей, Астор, Вандербілт, Гульд, якщо багатство не може врятувати від голоду! Правда, велика частина статку набобів лежить у повній цілості в банках Нового і Старого Світу! Але, як знати, може бути близький день, коли навіть за мільйон доларів їм не купити на плавучому острові фунта м'яса або фунта хліба.

Зрештою всьому виною їх безглузді чвари, дурне суперництво, прагнення захопити владу! Вони в усьому винні, вони — Танкердони і Коверлі — причина всіх бід! Так нехай же вони остерігаються відплати, страшаться гніву службовців, робітників, офіцерів, торговців, всього населення, яке вони піддали смертельній небезпеці! Хто знає, до яких крайнощів люди здатні дійти, коли їх почнуть терзати муки голоду!

Обмовимося все ж, що закиди ці не відносяться до Уолтеру Танкердону і міс Ді Коверлі, яких не може торкнутися осуд, заслужений їх сім'ями! Ні, молодий чоловік і його наречена ні в чому не винні. Вони були тією зв'язкою, яка повинна була зміцнити майбутнє благополуччя обох частин міста, і не вони розірвали цей зв'язок!

Стан неба такий, що вже дві доби не проводилося вимірювання, і місце розташування Стандарт-Айленда не можна визначити навіть з приблизною точністю.

Тридцять першого березня небосхил розчистився і туман в морі розсіявся. Можна сподіватися, що тепер вдасться визначити широту і довготу.

Результатів спостережень чекають з гарячковим нетерпінням. Кілька сотень мешканців зібралося біля батареї Хвилеріза. До них приєднався

Уолтер Танкердон. Але ні його батько, ні Нет Коверлі, жоден з тих іменитих, яких можна з повним правом звинувачувати стані речей, що створився, не вийшли зі своїх особняків, де вони сидять, немов замуровані обуренням народу.

Опівдні спостерігачі готуються вловити момент кульмінації сонячного диска. Два секстанта — один в руках короля Малекарлії, інший в руках комодора Сімкоо — наведені на горизонт.

Визначивши висоту сонця, приступають до обчислень з усіма належними поправками, і ось результат: $29^{\circ}17'$ південної широти.

Близько двох годин друге спостереження, проведене в настільки ж сприятливих умовах, закінчується наступним висновком: $179^{\circ} 32'$ східної довготи.

Отже, з тих пір як Стандарт-Айленд почав своє шалене обертання, його віднесло течією приблизно на тисячу миль на південний схід.

Відзначивши на карті місце розташування Стандарт-Айленда, можна встановити наступне.

Найближчі острова — на відстані щонайменше ста миль, — це архіпелаг Кермадек, на його безплідних, майже незаселених скелях не знайти нічого, і до того ж— як до них дістатися? У трьохстах милях на південь знаходиться Нова Зеландія, але як туди потрапити, якщо океанічний потік забирає мільярдців в простори океану? У тисячі п'ятистах милях на захід — Австралія. У кількох тисячах миль на схід — Південна Америка на широті Чилі. Південніше Нової Зеландії — полярний океан з антарктичною пустелею.

Невже Стандарт-Айленду судилося розбитися об землі Південного полюса ?..

Невже мореплавці знайдуть там коли-небудь останки безлічі людей, загиблих від голоду та холоду ?..

Що стосується течій в цих морях, то комодор Сімкоо вивчить їх з найбільшою ретельністю. А якщо вони не зміняться, якщо Стандарт-Айленд не зустрине зворотних течій, якщо вибухне одна з тих бур, які так часто лютують в цих приполярних областях ?..

Новини викликають загальний жах. Люди все більше обурюються проти винуватців лиха, зловлих набобів Мільярд-Сіті, які у відповіді за становище. Потрібен весь вплив короля Малекарлії, енергія комодора Сімкоо і полковника Стюарта, вся відданість їх офіцерів, весь авторитет, яким вони користуються у солдатів і моряків, щоб запобігти повстанню.

День пройшов без жодних змін. Кожен змушений був погодитися на урізане постачання харчовими продуктами і обмежитися тільки насущно необхідним — і самий багатий і той, хто бідніший.

Тим часом службі спостереження приділяється найбільше уваги, горизонт обстежується безперервно і найсуворішим чином. Тільки б з'явився який-небудь корабель, йому одразу ж просигналізують, і, може бути, з його допомогою вдасться відновити перерваний зв'язок із зовнішнім світом. Але, на нещастя, плавучий острів віднесло до областей, які лежать осторонь від звичайних морських шляхів, до областей, розташованих в близькому сусідстві з антарктичним морем і мало відвідуваних судами. І уяві збожеволілих від страху людей малюється — там, далеко на півдні, — привид полюса, осяяний вулканічним полум'ям Ер ебус а і Тер ору¹⁹.

Однак у ніч з 3 на 4 квітня відбулася зміна на краще. Вітер, який протягом кількох днів з усіх сил дув з півночі, раптово стих.

Настав повний штиль, а потім почав дути легкий південно-східний вітер: подібні атмосферні примхи часто спостерігаються в період рівнодення.

До комодору Сімкоо повертається деяка надія. Якщо Стандарт-Айленд буде відкинутий на кілька сотень миль на захід, то цього виявиться достатнім, щоб протитечія підхопила його і наблизила до Австралії або до Нової Зеландії. В усякому разі, його дрейф до полюса, мабуть, припинився, і можливо, що на підступах до австралійських земель він зустрине якісь кораблі.

Зі сходом сонця південно-східний вітер сильно свіжіє. Стандарт-Айленд помітно відчуває його вплив. Високі будівлі острова, обсерваторія, мерія, храм, собор до певної міри переймають вітер. Вони виконують роль вітрил на величезному судні водотоннажністю в чотириста тридцять два мільйона тонн.

Хоча по небу швидко біжать хмари, сонячний диск від часу до часу з'являється між ними, і напевно це дозволить добре провести спостереження.

Дійсно, двічі вдалося вловити сонце, яке випірнуло з хмар.

Обчислення показують, що з учорашнього дня Стандарт-Айленд перемістився на два градуси на північний захід.

Однак важко припустити, щоб плавучий острів підпорядковувався в даному випадку однієї лише силі вітру. Доводиться тому прийти до висновку, що він уже потрапив в одну з тих протитечій, які відокремлюють великі течії Тихого океану одну від іншої. Випади йому щастя потрапити в ту, яка йде в північно-західному напрямку, і шанси на порятунок стануть цілком реальними. Але тільки б це сталося швидше, так як видачу їжі знову довелося урізати, запаси зменшуються з загрозливою швидкістю, але ж треба прогодувати десять тисяч чоловік!

Коли останні астрономічні дані були повідомлені населенню обох портів і міста, в умах настало певне заспокоєння. Відомо, як швидко переходить натовп від одного почуття до іншого, від відчаю до надії.

Так сталося і зараз. Зрозуміло, що населення Стандарт-Айленда, настільки не схоже на нещасні людські маси, скупчені у великих містах материка, менш схильне до паніці, більш розважливе, більш терпляче. Але чого тільки не доводиться побоюватися, коли виникає загроза голоду?

Протягом першої половини дня вітер продовжує міцнішати. Барометр повільно знижується. Море набухає довгими і потужними хвилями — отже десь на південному сході піднімається буря. Раніше для Стандарт-Айленда все це було дрібницею. Однак зараз йому вже не легко переносити таку сильну качку. Деякі будинки страшно здригаються зверху донизу, речі зсуваються з місця, як при землетрусі. Для мільярдців такі відчуття є новиною і викликають у них велику тривогу.

Комодор Сімкоо і весь його персонал не залишають обсерваторії, де тепер зосереджені всі галузі управління. Будівля час від часу тремтить, і це дуже турбує присутніх, які змушені визнати, що справа — дуже серйозна.

— Очевидно, — говорить комодор, — пошкоджений самий кузов Стандарт-Айленда... Скріплення між відсіками ослабли... Остов вже не має тієї міцності, яка робила його стійким. Тільки б не зустрівся йому з сильною бурєю: тепер уже не вдасться протистояти їй так, як раніше.

Так, і населення більше не довіряє цьому штучному ґрунту... Всі відчують, що точка опори може вислизнути з-під ніг... У сто разів краще було б розбитися об скелі антарктичного материка !.. Щосекундний страх, що Стандарт —Айленд може розколотися надвоє і затонути в безоднях Тихого океану, яких не виміряв ще жоден зонд, змушує стискуватися навіть найсміливіші серця.

До того ж не доводиться вже сумніватися, що в деяких відсіках відбулися нові пошкодження. Подекуди не витримали переборки, з'явилися щілини і повискакували заклепки, що скріплюють сталеві листи. У парку, уздовж берегів Серпентайн-рівер, на дальніх вулицях міста від розривів у металевому підґрунті химерно спучується поверхня землі. Багато будівель вже нахилиються і, обвалюючись, можуть пробити основу, на якій тримається місто. Є течі, а й думати нема чого їх ліквідувати. У той же час абсолютно ясно, що в деякі відсіки підґрунтя вже проникла вода, тому що змінилася ватерлінія. Майже по всьому колу острова, в обох портах, у батареї Хвилеріза і Корми вона знизилася на один фут, і якщо зниження буде продовжуватися, хвилі почнуть захльостувати узбережжя.

Якщо ж Стандарт-Айленд втратить остійність, він потоне через кілька годин.

Комодор Сімкоо хотів би приховати ці обставини, щоб не викликати паніки, а то і ще чогось гіршого. На яку тільки розправу з винуватцями всіх цих лих не виявляться здатні жителі острова! Адже вони не можуть шукати порятунку у втечі, як пасажери корабля, що гине, не можуть кинутися в шлюпки, побудувати пліт, на якому рятується екіпаж у надії, що його підбере якийсь корабель... Ні, зараз сам Стандарт-Айленд став таким плотом, якому вже загрожує загибель !..

Щогодини протягом дня за розпорядженням комодора Сімкоо відзначається положення ватерлінії. Вона продовжує знижуватися. Отже, вода продовжує просочуватися у відсіки, повільно, але безперервно і нездоланно.

Разом з тим псується і погода. Небо приймає свинцевий відтінок, мідний, червонуватий. Барометр падає все швидше. В атмосфері все віщує близьку бурю. Повітря так насичене парами, що далі узбережжя Стандарт-Айленда нічого не видно.

До вечора піднімається жахливий вітер. Під ударами хвиль, що б'ють по основи острова, відсіки розпадаються, болти лопаються, сталеві листи розриваються. Вулиці міста, галявини парку ось-ось провалляться... Тому з наближенням ночі все покидають Мільярд-Сіті і йдуть за місто, де безпечніше, так як там менше важких споруд. Все населення розтеклось по полях між обома портами і батареями Хвилеріза і Корми.

Близько дев'ятої години Стандарт —Айленд раптом здригається до самої основи. Енергетична установка правий Штирборт-Харбора, що давала електричне світло, поглинена морською безоднею. Запановує цілковитий морок, не видно ні неба, ні моря.

Незабаром нові струси ґрунту вказують на те, що будівлі починають валитися, немов карткові будиночки. Не мине й кількох годин, і на Стандарт— Айленді не залишиться жодної споруди!

— Панове, — каже комодор Сімкоо, — нам більше не можна залишатися в обсерваторії: вона може обвалитися... Йдемо в поле і перечекаємо там бурю...

— Це циклон, — додає король Малекарлії, вказуючи на барометр, що впав до 713 міліметрів.

Дійсно, плавучий острів потрапив в один з тих циклонів, які діють, як потужні конденсатори. Круговий рух урагану піднімає маси води, що бушує навколо майже вертикальної осі, і поширюється з заходу на схід, відхиляючись в Південній півкулі до півдня. Циклон — атмосферне явище величезної руйнівної сили, і щоб вибратися з нього, треба досягти його відносно спокійного центру або хоча б правої частини траєкторії, "півкола, в якому можливе управління", де хвилі не так лютують... Але через брак двигунів Стандарт-Айленд не в змозі маневрувати. На цей раз його веде до загибелі не людська дурість, не дурна впертість обох власників, а жахливе явище природи, яке й довершить знищення острова.

Комодор Сімкоо, полковник Стьюарт, Себастьян Цорн і його товариші, астрономи і офіцери залишають обсерваторію, де стає небезпечно.

Саме вчасно! Не встигли вони пройти і двохсот кроків, як величезна башта з жахливим гуркотом впала, пробила ґрунт скверу і зникла в безодні. Через мить від всієї будівлі залишилася лише купа уламків.

Тим часом членам квартету прийшла в голову думка добігти уздовж Першою авеню до казино, де знаходяться їхні інструменти, які вони все —таки хотіли б врятувати. Казино поки що стоїть на місці, вони добираються до нього, піднімаються в свої кімнати, хапають обидві скрипки, альт і віолончель і біжать з ними в парк, шукаючи порятунку.

Там вже зібралося декілька тисяч людей з обох частин міста. В їх числі — сім'ї Танкердона і Коверлі, і, ймовірно, добре, що в такій темряві їм не можна ні побачити, ні пізнати один одного.

Уолтеру вдалося все ж пробратися до міс Ді Косерлі. Він спробує врятувати її, коли настане остаточна катастрофа... Він постарается вчепитися з нею за якийсь уламок...

Дівчина вгадала, що молодий чоловік біля неї, і в неї виривається крик:

— Ах, Уолтер!..

— Ді, дорога Ді... я тут!.. Я вас більше не з алишу...

Наші парижани теж не хочуть розлучатися... Вони тримаються разом.

Фрасколен не втратив звичної холоднокровності. Івернес нервує. Пеншіна сповнений іронічною покірності. А Себастьян Цорн повторює Атаназію Доремюсу, який нарешті наважився приєднатися до своїх співвітчизників:

— Я весь час говорив, що це погано скінчиться!.. Я це передбачав!

— Припини свої тремоло в мінорі, старий Ісайя, — кричить "Його високість", — досить з нас твоїх нудних покаяннях псалмів!

Близько опівночі сила циклону подвоюється. Вітри, сходячись в одній точці, піднімають жахливі вали і кидають їх на Стандарт-Айленд. Куди поведе його боротьба стихій?.. Розіб'ється він об підводні скелі? Розпадеться на частини у відкритому морі?

Тепер його корпус пробитий в багатьох місцях. З усіх боків лунає тріск ламких болтів і заклепок. Будинки, церква, храм, мерія — все провалилося в щілини, що розійшлися, і через них бурхливо вриваються морські хвилі. Ні сліду не залишилося від чудових споруд. Скільки багатств, скільки скарбів, картин, статуй, творів мистецтва зникло навіки!

На світанку мільярдці не побачать свого розкішного Мільярд-Сіті, якщо світанок для них настане, якщо вони не загинуть в пучині вод разом зі Стандарт —Айлендом.

І дійсно, вода починає проникати в парк, на поля, де підґрунтя все ще трималося. Ватерлінія ще більше опустилася. Рівень плавучого острова зрівнявся з рівнем моря, і циклон обрушує на нього хвилі океану.

Ніде не знайти ні притулку, ні укриття. Батарей Хвилеріза, що знаходиться на самому вітрі, не може захистити ні від морських хвиль, ні від поривів вітру, які б'ють, немов картеч. Відсіки розверзаються, і вздовж і поперек усього острова з гуркотом, який заглушив би найсильніший громовий гуркіт, виникають тріщини... Загибель близька...

Близько трьох годин ранку парк вздовж течії Серпентайн-рівер прорізає тріщина довжиною в два кілометри, вода виступає з неї широкою хвилею. Треба швидше бігти, і все населення розсіюється по

полям. Одні біжать до портів, інші до батарей. Сім'ї розлучаються, матері марно шукають дітей, а шалючі хвилі гігантським приливом захльостують поверхню Стандарт-Айленда.

Уолтер Танкердон не покидає міс Ді Коверлі і намагається відвести її в сторону Штирборт —Харбора. У неї немає сил йти за ним. Він піднімає її, майже бездиханну, несе на руках в жахливій темряві, серед криків збожеволілого від жаху натовпу...

О п'ятій ранку в східному напрямку знову лунає тріск металу, що розривається.

Уламок, величиною близько половини квадратної милі, відділяється від

Стандарт-Айленда.

Це Штирборт-Харбор, зі своїми заводами, машинами, складами, несеться кудись по волі вітру...

Циклон досягає найвищої сили, і під його безперестанними ударами Стандарт-Айленд несеться по хвилях, як уламок розбитого судна... Його остов розвалюється остаточно. Відсіки відокремлюються один від одного, деякі зникають у морській безодні.

— Після краху Компанії — крах плавучого острова! — вигукує Пеншіна.

І цей жарт вірно визначає положення.

Тепер від чудесного Стандарт-Айленда залишилися тільки розметані в різні боки уламки, подібні випадковим осколкам роздробленої комети, плаваючі, правда, не в повітряному просторі, а на поверхні безмежного Тихого океану.

14. РОЗВ'ЯЗКА

Ось що побачив би на світанку спостерігач, який оглядав б ці місця з висоти декількох сотень футів: на хвилях гойдаються три уламка Стандарт-Айленда, кожен площею від двох до трьох гектарів, і приблизно в десяти кабельтових від них ще кілька уламків менших розмірів.

Циклон починає стихати з першими проблесками дня. З швидкістю, властивою цим потужним атмосферних явищам, центр його перемістився миль на тридцять на схід. По каламутному морю все ще котяться жахливі вали, і уламки, великі і дрібні, качає і кидає, як кораблі в бурхливому океані.

Найбільше постраждала та частина Стандарт-Айленда, на якій знаходився Мільярд-Сіті. По суті вона цілком затонула під вагою споруд, які височили на ній. Марно було б шукати хоч якихось слідів будівель, особняків, які оздоблювали головні авеню обох частин міста! Ніколи ще лівобортники і правобортники не були настільки ґрунтовним чином роз'єднані, і вже, звичайно, не так представляли вони собі це роз'єднання.

Чи велика кількість жертв?.. Можна побоюватися, що дуже велика, хоча населення вчасно розбіглося по полях, де ґрунт здійснював більший опір розривам.

Ну що, задоволені тепер всі ці Коверлі і Танкердони наслідками своєї злочинної чвари?.. Жоден з них не буде керувати, здолавши іншого!.. Мільярд-Сіті пішов на дно і разом з ним — величезні гроші, які вони за нього заплатили!.. Але нічого їм жаліти! У скринях американських і європейських банків у них залишилося ще достатньо мільйонів, щоб на старості років їм не довелося дбати про шматок хліба насущного!

Найбільший уламок являє собою та частина острова, яка простягалася між обсерваторією і батареєю Хвилеріза. Поверхня його — близько трьох гектарів, на яких стовпилося не менше трьох тисяч потерпілих корабельну аварію, — як інакше назвати цих людей?

На другому уламку, дещо менших розмірів, ще збереглися деякі будівлі, що знаходилися поблизу від Бакборт-Харбора, порт з декількома продовольчими складами і одна з цистерн з прісною водою.

Що стосується енергетичної установки і будов, в яких містилися машини і двигуни, — все це зникло під час вибуху котлів. На цьому другому уламку знайшли притулок дві тисячі осіб. Може бути, якщо не всі човни Бакборт-Харбора загинули, вдасться встановити яку —небудь зв'язок з першим уламком.

Що ж до Штирборт-Харбора, то відомо, що ця частина Стандарт-Айленда відірвалася від нього близько трьох годин ранку. Ймовірно, вона затонула, бо, наскільки сягає око, жодних слідів її не видно.

Крім цих двох уламків, на воді плаває ще й третій, розмірами в чотири-п'ять квадратних кілометрів; це та частина острова, яка примикала до батареї Корми, на ній знаходиться зараз близько чотирьох тисяч чоловік.

Нарешті ще на десятці уламків, кожен розміром в декілька сотень квадратних метрів, притулилися інше населення, що врятувалися від загибелі.

От і все, що вціліло від колишньої "перлини Тихого океану". Жертв катастрофи, очевидно, не менше кількох сотень. І добре ще, що не весь Стандарт-Айленд затонув у водах Тихого океану.

Але, опинившись так далеко від усякої суші, як досягнуть ці уламки берега?.. Чи не загрожує потерпілим аварію корабля голодна смерть? І чи

залишитися в живих хоч один свідок цього лиха, яке не має собі рівних в історії морських катастроф?

Ні, зневірятися не варто. Навіть віддані на волю вітрів і течій, ці діяльні люди зроблять все, що тільки можна, для загального порятунку.

На уламку, що примикає до батареї хвилеріза, зібралися комодор Етель Сімкоо, король і королева Малекарлії, службовці обсерваторії, полковник Стюарт, дехто з його офіцерів, кілька іменитих громадян Мільярд-Сіті, духовенство, — словом, значна частина населення.

Тут же сім'ї Коверлі і Танкердонів, пригнічені тяжким тягарем жахливої відповідальності, що лежить на їх главах. Їх самих вже вразило нещастя — вони втратили тих, хто їм всього дорожче, — адже Уолтер і міс Ді зникли!..

Може бути, вони на іншому уламку? Чи є надія побачитися з ними коли-небудь?

Концертний квартет тут у повному складі разом зі своїми чудовими інструментами. Згадаймо заяложену формулу — "тільки смерть могла б їх розлучити"!

Фрасколен холоднокровно оцінює становище, він не зовсім втратив надію. Івернес, якого завжди приваблює незвичайне, вигукує, дивлячись на це лихо:

— Не можна уявити собі більш грандіозного фіналу!

Що стосується Себастьяна Цорна, то він у нестямі від люті. Його анітрохи не втішає, що він так само вірно передбачив нещастя Стандарт-Айленда, як пророк Єремія біду, що спіткали Сіон. Він голодний, мерзне, він застудився, його мучать відчайдушні напади кашлю, не дають ніякої перепочинку. А невинуватий Пеншіна каже йому:

— Не можна, старина Цорн, не можна так повторюватися... правила гармонії цього не допускають.

Віолончеліст охоче придушив би "Його високість", якщо б вистачило сил, але їх-то у нього і немає.

А Калістус Менбар ?.. Ну, пан директор просто герой... так, герой! Він не бажає втрачати надію ні в порятунок потерпілих, ні навіть у порятунок Стандарт —Айленда... Всі повернуться на батьківщину... Плавучий острів відремонтують... уламки його міцні... і ніхто не посміє сказати, що стихії здолали такий шедевр кораблебудівної техніки!

Безсумнівно одне: безпосередня небезпека вже минула. Все, що під час циклону було під загрозою загибелі, загинуло: Мільярд-Сіті, його споруди, особняки, будинки, фабрики, батареї, всі великовагові споруди.

Зараз уламки острова знаходяться в хорошому стані: ватерлінія сильно підвищилася, і хвилі вже не шмагають їх.

Це все-таки помітне поліпшення, — люди можуть перевести дух, а так як безпосередня небезпека минула, загальний стан потерпілих корабельну аварію теж став краще. Потроху всі починають заспокоюватися.

Тільки жінки та діти, не здатні міркувати, не можуть впоратися з страхом, що терзає їх.

А що сталося з Атаназією Доремюсом?.. Коли почався розпад Стандарт-Айленда, вчителя грації і хороших манер разом з його старенькою служницею відразу віднесло в сторону на одному з уламків. Але потім течія знову прибила їх до того шматка, де знаходилися музиканти.

Між тим комодор Сімкоо, як справжній капітан потерпілого від бурі судна, прийнявся, за допомогою самовідданих підлеглих, за роботу. Саме

головне зараз — як-небудь поєднати ці розрізнені уламки. Якщо це неможливо, то чи не можна встановити між ними зв'язок? Це питання невдовзі отримує позитивне рішення, тому що в Бакборт-Харборі виявляють багато справних човнів. Об'їхавши на човні окремі шматки плавучого острова, комодор Сімкоо буде знати, які є ресурси, скільки залишилося прісної води, скільки харчів.

Але чи є можливість встановити, на якій широті і довготі знаходиться ця флотилія уламків?

Ні, за відсутністю інструментів для вимірювання висоти сонця над горизонтом цього встановити не можна, і тому неможливо отримати уявлення про те, чи знаходиться зазначена флотилія поблизу від якогось острова чи материка.

В дев'ять годин ранку комодор Сімкоо сідає з двома своїми офіцерами в шлюпку, надіслану з Бакборт-Харбора. На цьому човні він відвідує інші уламки. Ось що з'ясувалося під час обстеження: опріснювальні апарати Бакборт— Харбора знищені, але у водосховищі вистачить ще на два тижні питної води, якщо витрачання її буде суворо обмежена. Що стосується запасів портового складу, то вони можуть забезпечити врятуватися їжею приблизно на такий же термін.

Значить, потерпілим аварію корабля необхідно не пізніше ніж за два тижня висадитися в будь-якому пункті Океанії.

Відомості ці можуть вважатися до певної міри заспокійливими. Все ж комодору Сімкоо доводиться з прикрістю визнати, що жахлива ніч коштувала багатьох сотень життів. Страждання сімейств Танкердонів і Коверлі не можна описати. Ні Уолтер, ні міс Ді не були виявлені на уламках, які об'їздив комодор. У момент катастрофи молодий чоловік, несучи на руках свою наречену, яка втратила свідомість прямував до Штирборт-Харбору, а від цієї частини Стандарт— Айленда на поверхні Тихого океану не залишилося нічого.

Після полудня вітер поступово починає спадати, море заспокоюється і шматки острова тільки трохи погойдуються на хвилях. Завдяки швидким шлюпкам Бакборт-Харбора комодор Сімкоо може зайнятися розподілом продовольства, причому кожен потерпілий отримає рівно стільки, щоб лише не померти з голоду.

Втім, людям тепер стало легше спілкуватися один з одним. Окремі уламки острова, підкоряючись закону взаємного тяжіння, подібно шматочках пробки на поверхні налітої в таз води, потроху зближуються один з одним. І це здається хорошою ознакою довірливому Калістусу Менбару, який вже передбачає відродження своєї "перлини Тихого океану".

Ніч проходить у цілковитій темряві. Як далеко той час, коли авеню Мільярд-Сіті, вулиці його торгових кварталів, галявини парку, поля і луки сяяли електричними вогнями, коли алюмінієві місяця щедро заливали своїм сліпучим світлом весь плавучий острів!

У темряві сталося кілька зіткнень між окремими уламками.

Ударів уникнути було не можна, але, на щастя, вони не були сильні і не заподіяли лиха.

На світанку всі переконалися, що уламки сильно зблизилися між собою і пливуть разом по спокійному морю, не зачіпаючи один одного. Щоб перебратися з одного на інший, достатньо кількох помахів весла. Комодору Сімкоо не складає ніяких труднощів порядок постачання водою і продовольством.

Потерпілі самі розуміють, що це зараз головне, і спокійно миряться з нестатками.

Човни перевозять цілі родини. Люди розшукують втрачених рідних. Яка радість знайти своїх близьких, не думаючи про майбутні небезпеки! Яке горе — марно волати до відсутніх!

Штиль, усталений на море, — обставина дуже радісна. Все ж, можливо, треба пошкодувати про те, що південно-східний вітер спав. Він допоміг би течії, яка в цій частині Тихого океану прямує до австралійських земель.

За наказом комендора Сімкоо всюди розставлені спостерігачі, які ретельно оглядають горизонт по всій його окружності. Якщо з'явиться який-небудь корабель, йому одразу ж стануть подавати знаки. Але в цих віддалених областях океану кораблі рідкісні, особливо ж тепер, коли починаються рівноденні бурі.

Надія помітити димок, що стелеться над лінією, яка відокремлює небо від води, або побачити вітрило, що вимальовується на обрії, отже, дуже мала... І, проте, близько другої години пополудні комендор Сімкоо отримує від одного зі спостерігачів наступне донесення:

"У північно —східному напрямку помітна точка, яка переміщається, і, хоча не можна розрізнити самий корпус, повз Стандарт-Айленда, очевидно, проходить якесь судно".

Ця новина викликає надзвичайне хвилювання. Король Малекарлії, комендор Сімкоо, офіцери, інженери, всі спрямовуються на ту сторону, звідки помічений корабель. Відданий наказ привернути увагу помахами прапорів, укріплених на довгих жердинах, і залпами з наявних рушниць. Якщо настане ніч, а сигнали не будуть помічені, на головному уламку запалить багаття, в темряві він буде видно на великій відстані, його обов'язково примітять. Але до вечора чекати не довелося. Судно, про яке йде мова, явно наближається. Над ним розстилається густий дим, і немає сумніву, що воно йде до останків Стандарт —Айленда. Тому біноклі

не втрачають його з виду, хоча корпус судна лише незначно піднятий над рівнем моря, і воно не має ні щогл, ні вітрил.

— Друзі мої, — лунає незабаром вигук комендора Сімкоо, — тепер можна сказати з упевненістю: це уламок нашого острова... і це може бути тільки Штирборт-Харбор, який плином віднесло далеко в море!.. Цілком ймовірно, містеру Сомуа вдалося виправити машину і він прямує до нас!

Новина ця зустрінута з божевільним захватом. Всім здається, що тепер порятунок забезпечено! З цим уламком Штирборт-Харбора до Стандарт— Айленду немов повертається життєво необхідний орган.

Все дійсно сталося так, як припустив комендор Сімкоо.

Відірвавшись від Стандарт-Айленда, Штирборт-Харбор, підхоплений протитечією, був віднесений до північного сходу. З настанням ранку містер Сомуа, провівши деякі лагодження злегка пошкоджених машин, повернувся до місця аварії, везучи ще кілька сотень тих, хто залишився в живих.

Через три години Штирборт-Харбор знаходиться на відстані одного кабельтова від флотилії... І з якою радістю, якими захопленими криками його зустрічають! Уолтер Танкердон і міс Ді Коверлі, яким вдалося знайти на ньому притулок перед катастрофою, знаходяться тут же, один біля одного...

З прибуттям Штирборт-Харбора виникають деякі шанси на порятунок. На складах порту достатньо пального, щоб протягом декількох днів приводити в рух машини, підтримувати роботу динамо і обертання гвинтів.

П'ять мільйонів кінських сил, якими він володіє, допоможуть дістатися до найближчої землі. Згідно зі спостереженнями, проробленим комодором Сімкоо, такий землею є Нова Зеландія.

Але складність полягає в тому, що на Штирборт-Харборі треба розмістити кілька тисяч чоловік, а поверхня його — всього шість —сім тисяч квадратних метрів. Чи не послати його шукати підмоги за п'ятдесят миль?

Але це вимагало б занадто багато часу, а години залишаються лічені. Адже щоб уберегти потерпілих аварію корабля від мук голоду, не можна втрачати жодного дня.

— Є вихід набагато краще, — каже король Малекарлії. — На уламках Штирборт-Харбора, батареї Хвилеріза й батареї Корми можна розмістити всіх, які залишилися в живих. З'єднаємо ці три уламка міцними ланцюгами і розташуємо їх один за одним, як баржі, які тягне буксир. Потім Штирборт-Харбор встане на чолі каравану і за допомогою своїх п'яти мільйонів кінських сил доставить нас до Нової Зеландії!

Рада чудова, практично здійсненна і має всі шанси на успіх, раз Штирборт-Харбор володіє настільки потужною рушійною силою. У серця людей знову повертається впевненість у порятунку, як ніби вони вже бачать бажану гавань.

Залишок дня всі трудяться, поспішаючи пришвартувати ланцюгами один до одного осколки Стандарт-Айленда. Комодор Сімкоо вважає, що таке плавуче намисто може робити від восьми до десяти миль на добу. Отже, з допомогою течії воно в п'ять діб пройде відстань, що відділяє його від Нової Зеландії. На цей час харчів напевно вистачить. Однак, обережності заради і в передбаченні можливих затримок, обмеження в їжі будуть суворо дотримуватися.

Близько сьомої години вечора, коли все було готово, Штирборт-Харбор зайняв своє місце на чолі каравану. Його гвинти обертаються, і, ведучи на буксирі два інших уламка, він починає повільно рухатися по морю, на якому панує повний штиль.

На світанку наступного дня спостерігачі втратили із виду останні залишки Стандарт —Айленда.

Ніяких надзвичайних подій не трапилося 4, 5, 6, 7 і 8 квітня. Погода сприятлива, брижі льоду відчувуються, і плавання проходить у чудових умовах.

Дев'ятого квітня близько восьми годин ранку з лівого борту помічена земля —високий берег, видний здалеку.

За допомогою інструментів, що збереглися в Штирборт-Харборі, зроблені вимірювання, і вже не залишається жодних сумнівів, що це край І-ка-на-Мауї, великого північного острова Нової Зеландії.

Проходить ще один день, ще одна ніч, і на завтра, 10 квітня вранці, Штирборт-Харбор зупиняється на відстані одного кабельтова від берега бухти Раваракі.

Яке заспокоєння, яке почуття безпеки охоплює людей, коли вони відчують під ногами справжню землю замість штучного ґрунту Стандарт —Айленда!

І, проте, міцно збудоване самохідне судно існувало б ще дуже довго, якби пристрасті людські, що виявились сильніше вітрів і хвиль, не сприяли його руйнуванню!

Потерпілі гостинно прийняті новозеландцями, які негайно постачають їх усім, у чому вони потребують.

Після прибуття в Окленд, столицю острова І-ка-намауї, з усією урочистістю, якої вимагають обставини, справляють весілля Уолтера Танкердона і міс Ді Коверлі. Додамо, що Концертний квартет в останній раз виступав перед публікою Стандарт-Айленда при здійсненні цієї церемонії, на якій побажали бути присутніми все мільярди. Це буде щасливий шлюбний союз, і як шкода, що в інтересах громадського благополуччя він не був укладений раніше! Кожен з молодят має зараз щорічний дохід розміром не більше одного жалюгідного мільйона...

— Але, — як висловився з цього приводу Пеншіна, — треба думати, що і при цих мізерних коштах вони все ж знайдуть щастя!

Що стосується Танкердонів, Коверлі та інших іменитих сімей, то вони мають намір повернутися в Америку, де їм не доведеться оскаржувати один у друга владу губернатора плавучого острова.

Те ж рішення приймають комодор Етель Сімкоо, полковник Стьюарт і їх офіцери, службовці обсерваторії і навіть пан директор Калістус Менбар, який ні в якій мірі не схильний відмовлятися від думки побудувати новий штучний острів.

Король і королева Малекарлії не приховують, що вони жалкують про Стандарт-Айленді, на якому вони думали мирно закінчити свої дні... Сподіватимемося, що колишні вінценосці знайдуть на землі такий куточок, де їх життя пройде в стороні від політичних сутичок!

А Концертний квартет?

Ну, для Концертного квартету, що б там не говорив Себастьян Цорн, справа вийшла вигідна, і якби віолончеліст і зараз сердився б на Калістуса Менбара за те, що той поселив його на острові проти волі, то це було б найчистішою невдячністю.

І правда, з 25 травня минулого року до 10 квітня поточного пройшло трохи менше одинадцяти місяців, протягом яких наші артисти вели, як відомо, життя справді розкішне. Вони отримали гонорар за весь рік, причому три чверті цих грошей вже лежать в банках Сан-Франциско і Нью-Йорка, звідки їх можна взяти в будь-який момент.

Після весільної церемонії в Окленді Себастьян Цорн, Івернес, Фрасколен і Пеншіна розпрощалися зі своїми друзями, в тому числі і з Атаназієм Доремюсом. Потім вони сіли на пароплав і відплили в Сан — Дієго.

Прибувши 3 травня в столицю Нижньої Каліфорнії, вони перш за все через місцеві газети принесли свої вибачення у тому, що не дотримали слова одинадцять місяців тому, і тепер висловлювали живу жаль, що змусили себе чекати.

— Панове, ми чекали б вас хоч двадцять років!

Таку привітну відповідь, вони отримують від розпорядника музичних вечорів Сан-Дієго.

Чи можна розраховувати на велику поблажливість і люб'язність?

Єдиний спосіб виявити свою подяку — дати, нарешті, давно оголошений концерт!

І коли вони виконують перед численною і захоплено налаштованою публікою квартет Моцарта фа-мажор, тв. 9, на долю віртуозів, які врятувалися при катастрофі Стандарт-Айленда, випадає чи не найбільший успіх за всю їх артистичну діяльність.

Ось як скінчилася історія "дев'ятого дива світу", незрівнянної "Перлини Тихого океану". Кажуть — все добре, що добре закінчується...

але все погано, що закінчується погано. Ну, а який же кінець Стандарт-Айленда?

Кінець? Ну, ні! Рано чи пізно, а його побудують заново — так принаймні стверджує К аліс тус Менб ар.

І все-таки — повторимо ми знову — побудувати штучний острів, острів, плаваючий по морях, чи не означає це перейти кордони, призначені людському генію? І хіба можна людині, яка не має влади над вітрами і течіями, так необдуманно зазіхати на права творця?..

1895

ЧАСНИК (ЧЕСНОКОВ) Віктор, переклад з французької.

1

Голос волаючого у пустелі (лат.) (Тут і далі, окрім обумовлених випадків, примітки перекладача).

2

Острови Лайн.

3

Уа-Пу.

4

Стримано, з виразом (італ.).

5

Помпея і Геркуланум — стародавні міста в Італії, зруйновані і засипані попелом під час виверження Везувію в 79 р.

6

Накидка з деревної кори, листя або рослинних волокон.

7

Оперета Оффенбаха.

8

Все це за французькими картами, на яких нульовий меридіан проходив через Париж; в епоху, коли відбувається дія роману, меридіан цей був загальноприйнятим (Примітка автора).

9

Рослина з сімейства ароїдних; широко використовується для харчування жителями островів Тихого океану (Примітка автора).

10

Неробства (італ.).

11

Міністерство закордонних справ Великобританії.

12

Moustiques (франц.)— москіти.

13

Привід для війни (лат.).

14

Туаз — старовинна французька міра довжини, сажень (близько двох метрів).

15

Музичні терміни, що означають: уривчасто, весело, дуже схвильовано.

16

Тут і в даний час (лат.), правова формулювання, що позначає фактичний на даний момент стан речей.

17

Вальс — курорт з мінеральними водами в департаменті Ардеш (Франція).

18

Квірінальський палац, або Квірінал — до 1870 р. служив літньою резиденцією папи римського; конклав — рада кардиналів, що збирається для обрання папи.

19

Вулкани, що знаходяться в Антарктиді, на острові Росса (біля берегів Землі Вікторії); Еребус — діючий вулкан, Терор — згаслий.